

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref

personlighet
och relationer
i belysning av
projektiva
metoder

RAPPORT AV

KRISTINA HUMBLE OCH

GITTE SETTERGREN-CARLSSON

UNGA LAGÖVERTRÄDARE

1974:31

NOS
SOS

Statens offentliga utredningar
1974:31
Justitiedepartementet

Unga lagöverträdare V

Personlighet och relationer
i belysning av projektiva metoder

Rapport av Kristina Humble
och Gitte Settergren Carlsson

1956 års klientelundersökning rörande
ungdomsbrottslingar
Stockholm 1974

ISBN 91-38-01625-7

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

De sakkunniga för 1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar har tidigare avlämnat en allmän rapport avseende hela undersökningen (SOU 1971:49) samt särskilda rapporter beträffande tre av undersökningens fyra huvudavsnitt, nämligen avsnittet rörande registerdata m m. (SOU 1972:76), det socialpsykologiska avsnittet (SOU 1973:25) samt det barn- och ungdomspsykiatriska avsnittet (SOU 1973:49).

Som den fjärde och sista i serien av särskilda rapporter får de sakkunniga härmed avlämna en rapport rörande det psykologiska avsnittet. Den är utarbetad av Kristina Humble och Gitte Settergren Carlsson. Undersökningsklientelet är detsamma som använts i undersökningens övriga avsnitt, dvs pojkar i åldern 11–15 år, såväl brottsfall som kontrollfall. Även uppföljningsdata fram till vuxen ålder har utnyttjats. Uppgiften för avsnittet har varit att belysa personlighetspsykologiska och socialpsykologiska samt begåvningsmässiga faktorer hos de undersökta pojkarna. I avsnittet ingår Rorschachtest och ett för undersökningen speciellt konstruerat bildtest av TAT-typ samt intelligenstest.

Med de rapporter som nu avlämnats har huvuddelen av klientelundersökningen redovisats, och de sakkunnigas uppdrag får – såsom förutsatts i direktiven för de sakkunniga angående ett brottsförebyggande råd – därmed anses slutfört. Den follow-up-studie som ingår i undersökningen är emellertid endast delvis redovisad, och det finns också andra delar av det mycket omfattande undersökningsmaterialet, bl a vissa hemintervjuer och en studie av en mindre grupp våldsbrottslingar, som ej till fullo utnyttjats i de rapporter som publicerats. En sammanfattande analys, som griper över alla undersökningsavsnitten, är även angelägen om den information som undersökningen ger skall kunna tillgodogöras i full utsträckning. De sakkunniga förutsätter att en sådan ytterligare bearbetning av materialet kommer till utförande. Frågan under vilka former det skall ske torde få prövas av forskningssektionen inom det blivande brottsförebyggande rådet.

Stockholm i december 1973.

På de sakkunnigas vägnar:

Per Bergsten

/ Olle Hellberg

Innehåll

Kapitel 1 <i>Klientelundersökningens uppläggning och urval</i>	9	2.10 Sammanställning av sekvensmodellen med matchningsfaktorerna	34
1.1 Yttre ram, direktiv, målsättning	9	2.10.1 Socialgrupp	34
1.2 Undersökningsavsnitt	9	2.10.2 Familjetyp	37
1.3 Undersökningsmaterial	10	2.10.3 Ålder vid undersökningstillfället	
1.4 Urvalsprinciper. Matchning	10	2.11 Sammanställning av andra uppföljningsvariabler och matchningsfaktorer	40
1.4.1 Brottsgrupp	10	Kapitel 3 <i>Psykoanalytisk utvecklings-teori</i>	44
1.4.2 Kontrollgrupp	11	3.1 Inledning	44
1.4.3 Bortfall	11	3.2 Den epigenetiska utvecklingsprincipen	44
1.4.4 "Skugggrupper"	11	3.3 Oralfas	45
1.5 Matchningen; allmänt	11	3.4 Analfas	47
1.6 Representativitet	12	3.5 Fallisk-ödipal fas	48
1.7 Diskussion av matchningseffekter	13	3.6 Latensåldern	51
1.8 Förskjutningen i matchningsfaktorer mellan prov- och huvudundersökning	14	3.7 Preadolescens	53
1.9 Metoder för datainsamling	14	3.8 Adolescensfas	55
Kapitel 2 <i>Ett differentierat återfalls-kriterium i form av en sekvensmodell</i>	16	Kapitel 4 <i>Egopsykologisk personlighetsteori som utgångspunkt för förklaring av kriminellt beteende</i>	59
2.1 Målsättning och tillgängliga data	16	4.1 Bakgrund	59
2.2 Den dolda brottsligheten	18	4.2 Den egopsykologiska teorin	60
2.3 Sekvensmodellens utformning	19	4.3 Hypoteser rörande jagfunktioner samt dessas uttryck i variabler	62
2.4 Förväntade skillnader mellan sekvensklasser	20	Kapitel 5 <i>Undersökningsinstrumenten</i>	69
2.5 Ett prognostiskt kriterium	20	5.1 Rorschach	69
2.6 Andra uppföljningsvariabler	21	5.1.1 Rorschachmetoden	69
2.7 Uppföljningstidens längd	21		
2.8 Sekvensmodellens utfall	23		
2.9 Sammanställning av sekvensmodellen med andra uppföljningsvariabler	27		

5.1.2	Testinstruktion	69	9.4	Variablernas särskiljande förmåga mot brotts- och kontrollgruppskriteriet	110
5.1.3	Upptagningsteknik	70			
5.1.4	Scoring	70	9.5	Variablernas utfall mot ett uppföljningskriterium, sekvensmodellen	111
5.1.5	Variabelval	70			
5.2	Adolescent Apperception Test, AAT	70	Kapitel 10	<i>Strataskillnader</i>	113
5.2.1	Testkonstruktion	70	Kapitel 11	<i>Intellektuella och emotionella resurser</i>	116
5.2.2	Testinstruktion	72	11.1	Intellektuella och emotionella resurser och kriminalitet. Hypoteser	116
5.2.3	Upptagningsteknik	73	11.2	Variabeldefinitioner	117
5.2.4	Scoring	73	11.3	Klusteranalys	117
5.2.5	Variabelval	74	11.4	Gruppskillnader mot brott- och kontrollgruppskriteriet	118
5.3	Blindbedömning	74	11.5	Resursvariablernas utfall i sekvensmodellen	119
			11.6	Begåvning och placering på institution med anledning av brott	122
Kapitel 6	<i>Variabelschematas hierarkiska uppbyggnad</i>	76	11.7	Sammanfattning och diskussion	122
6.1	Variablernas inbördes samband	76	Kapitel 12	<i>Ångest</i>	123
6.2	Variabelschemat för bedömning av Rorschachtestet	76	12.1	Ångest och kriminalitet. Hypoteser	123
6.3	Variabelschemat för bedömning av AAT-testet	80	12.2	Variabeldefinitioner	123
			12.3	Klusteranalys	124
Kapitel 7	<i>Projektiv teori och tolkningsmetodik</i>	83	12.4	Gruppskillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet	125
7.1	Allmänt om personlighetsdiagnostik och projektiva metoder	83	12.5	Ångestvariablernas utfall i sekvensmodellen	126
7.2	Några skillnader mellan Rorschach och AAT	84	12.6	Sammanfattning och diskussion	130
7.3	Tolkningsmetodik	87	Kapitel 13	<i>Aggressivitet</i>	131
7.3.1	Tolkningsmetodik: Rorschach	88	13.1	Aggressivitet och kriminalitet. Hypoteser	131
7.3.2	Tolkningsmetodik: AAT	90	13.2	Variabeldefinitioner	131
Kapitel 8	<i>Reliabilitet och validitet</i>	93	13.3	Klusteranalys	132
8.1	Allmänt om reliabilitetsproblem för projektiva metoder	93	13.4	Gruppskillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet	134
8.2	Interbedömarreliabilitet i denna undersökning	97	13.5	Aggressionsvariablernas utfall i sekvensmodellen	135
8.3	Allmänt om validitetsproblem för projektiva metoder	98	13.6	Sammanfattning och diskussion	137
8.4	Valideringsmöjligheter inom klientelundersökningen	106	Kapitel 14	<i>Livshållningar</i>	139
Kapitel 9	<i>Modell för resultatredovisningen. Statistiska metoder</i>	109	14.1	Livshållningar och kriminalitet. Hypoteser	139
9.1	Variabelgruppering	109			
9.2	Skaltyper	109			
9.3	Klusteranalys	109			

14.2	Variabeldefinitioner	140	18.2	Variabeldefinitioner	181
14.3	Klusteranalys	142	18.3	Klusteranalys	182
14.4	Gruppskillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet . .	144	18.4	Gruppskillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet . .	183
14.5	Livshållningsvariablernas utfall i sekvensmodellen	146	18.5	Moralvariablernas utfall i sek- vensmodellen	185
14.6	Sammanfattning och diskussion	151	18.6	Sammanfattning och diskussion	187
Kapitel 15 <i>Förväntningar</i>		152	Kapitel 19 <i>Jagstyrka</i>		188
15.1	Förväntningar och kriminalitet. Hypoteser	152	19.1	Jagstyrka och kriminalitet. Hypoteser	188
15.2	Variabeldefinitioner	153	19.2	Variabeldefinitioner	189
15.3	Klusteranalys	153	19.3	Klusteranalys	190
15.4	Gruppskillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet . .	155	19.4	Gruppskillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet . . .	192
15.5	Variablernas utfall i sekvensmo- dellen	156	19.5	Jagstyrkevariablernas utfall i sekvensmodellen	194
15.6	Sammanfattning och diskussion	158	19.6	Sammanfattning och diskussion	199
Kapitel 16 <i>Könsidentifiering och sexualitet</i>		159	Kapitel 20 <i>Sammanfattningsvariabler rörande mognad, psykisk hälsa och asocialitetsrisk</i>		201
16.1	Könsidentifiering och sexualitet i relation till kriminalitet. Hypoteser	159	20.1	Mognad, psykisk hälsa och kri- minalitet. Hypoteser	201
16.2	Variabeldefinitioner	160	20.2	Variabeldefinitioner	202
16.3	Klusteranalys	161	20.3	Klusteranalys	203
16.4	Gruppskillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet . .	162	20.4	Gruppskillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet . .	204
16.5	Identifieringsvariablernas utfall i sekvensmodellen	163	20.5	Sammanfattningsvariablernas utfall i sekvensmodellen	205
16.6	Sammanfattning och diskussion	163	20.6	Sammanfattning och diskussion	209
Kapitel 17 <i>Kontakt och relationer. Uppfostran</i>		165	Kapitel 21 <i>Sammanställning och dis- kussion av resultaten i variabelgrupper- na</i>		211
17.1	Kontaktförhållanden, uppfostran och kriminalitet. Hypoteser	165	21.1	Sammanfattning och diskussion av resultat	211
17.2	Variabeldefinitioner	166	21.2	Sammanställning av variabler parvis	212
17.3	Klusteranalys	168	Kapitel 22 <i>Ytterligare analys med multivariata metoder</i>		220
17.4	Gruppskillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet . .	169	22.1	Inledning	220
17.5	Variablernas utfall i sekvensmo- dellen	171	22.2	Kriteriestyrd gruppering	221
17.6	Faktiska föräldraförhållanden och projektiva relationsvari- abler	177	22.2.1	Diskriminantanalys	221
17.7	Sammanfattning och diskussion	178	22.2.2	Stegvis regressionsanalys	222
Kapitel 18 <i>Moralhållningar</i>		180	22.2.3	AID-analys	227
18.1	Moralhållningar och kriminalitet. Hypoteser	180	22.3	Gruppering styrd av undersök- ningsvariablernas inbördes sam- band	228

22.3.1 Faktoranalys	228	kotikabruk, våldsbrott och in-	
22.3.2 Latent profilanalys, LPA	230	stitutionsplacering med anled-	
22.4 Sammanfattning och diskussion	236	ning av brott efter 18 år	259
Kapitel 23 <i>Analys av grupperna med</i>		25.6 Diagnosvariabeln sammanställd	
<i>förekomst av alkohol- och narkotika-</i>		med några väsentliga socialpsy-	
<i>missbruk</i>	238	kologiska variabler	260
23.1 Allmänt	238	25.7 Sammanfattning och diskussion	261
23.2 Statistisk analysmetod	239	Kapitel 26 <i>Jämförelser mellan psyko-</i>	
23.3 Hypoteser	239	<i>logiska och sociala faktorer som för-</i>	
23.4 Resultat	240	<i>klaring till kriminalitet</i>	264
23.4.1 Alkoholmissbrukare . .	240	26.1 Nivådiagram, metodbeskrivning	264
23.4.2 Narkotikamissbrukare .	240	26.2 Resultat	266
23.5 Sammanfattning och diskussion	242	26.3 Sammanfattning och diskussion	271
Kapitel 24 <i>Analys av grupperna med</i>		Kapitel 27 <i>Sammanfattning och dis-</i>	
<i>våldsbrott och institutionsplaceringar</i>		<i>kussion</i>	273
<i>med anledning av brott efter 18 år</i> . .	243	27.1 Undersökningens uppläggning .	273
24.1 Allmänt	243	27.1.1 En tvärvetenskaplig mo-	
24.2 Våldsbrottslingar	243	dell	273
24.2.1 Hypoteser	243	27.1.2 Undersökningsgrupper,	
24.2.2 Resultat	244	urval, matchning. Krite-	
24.3 Institutionsplaceringar med an-		rier	273
ledning av brott efter 18 års		27.2 Egopsykologisk och psykoana-	
ålder	245	lytisk utvecklingsteori som ut-	
24.3.1 Hypoteser	245	gångspunkt för förklaring av	
24.3.2 Resultat	245	kriminellt beteende	274
24.4 Sammanfattning och diskussion	247	27.3 Undersökningsinstrument. Be-	
Kapitel 25 <i>Indelning av undersök-</i>		dömningsteknik	275
<i>ningsmaterialet enligt psykologisk dia-</i>		27.4 Resultat	277
<i>gnos</i>	249	27.4.1 Resultat för grupper av	
25.1 Ett diagnostiskt kontinuum . .	249	variabler	277
25.2 Beskrivning av diagnosgrupper-		27.4.2 Multivariata analyser . .	279
na	250	27.4.3 Psykologisk diagnos och	
25.2.1 Normal	250	kriminalitet	280
25.2.2 Neuros	251	27.5 Diskussion	282
25.2.3 Infantil jagsvaghhet	251	<i>Summary</i>	284
25.2.4 Primär karaktärsstörning	252	<i>Appendix</i>	288
25.2.5 Psykosliknande stör-		<i>Litteraturförteckning</i>	302
ningar	254		
25.3 Gruppkillnader beträffande			
diagnos mot brotts- och kon-			
trollgruppskriteriet	254		
25.4 Diagnosvariabelns utfall i sek-			
vensmodellen	256		
25.5 Samband mellan psykologisk			
diagnos och uppföljningsvari-			
ablerna alkoholmissbruk, nar-			

1 Klientelundersökningens uppläggning och urval

Klientelundersökningens allmänna uppläggning har utförligt redovisats i en tidigare rapport (SOU 1971:49). Uppläggningen och problemställningarna inom det psykologiska avsnittet av undersökningen har preliminärt beskrivits av Humble och Settergren Carlsson (1965).

För att föreliggande arbete skall kunna läsas separat ges här en resumé, som bygger på de båda tidigare framställningarna.

1.1 *Yttre ram, direktiv, målsättning*

1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar har letts av en kommitté som är knuten till justitiedepartementet.

I direktiven för undersökningen, som inefattas i ett uttalande till statsrådsprotokollet av dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, står bl. a. följande:

”Jag vill emellertid nu i ett avseende förorda att en utredning igångsättes. Som jag förut framhållit saknar man säker kännedom om de faktorer som medverkar till ungdomsbrottsligheten och den oroväckande stegringen därav som på senare tid inträtt. Delvis måste därför planerade åtgärder bygga på antaganden. Det synes på grund härav påkallat att en grundlig undersökning göres i syfte att såvitt möjligt klarlägga orsaksfaktorerna. Det viktigaste härvidlag torde vara en systematisk och vetenskapligt hållbar undersökning av klientelet . . . För ändmålet bör igångsättas en utredning, innefattande expertis på skilda områden, såsom kriminologi, psykiatri, psykologi, sociologi och statistik.”

Den kommitté som har lett undersökningen är sammansatt av representanter för de i direktiven nämnda olika vetenskaperna. (För en redovisning av kommitténs medlemmar under de år arbetet pågått se SOU 1971:49 sid. 3.)

Klientelundersökningens målsättning är i enlighet med direktiven en bred tvärvetenskaplig deskription av ett ungt brottsklientel och såvitt möjligt ett klarläggande av orsaksfaktorer bakom ungdomsbrottslighet. Undersökningens uppläggning påminner på många sätt om makarna Gluecks, som var aktuell vid planeringen (Glueck, 1950).

1.2 *Undersökningsavsnitt*

Undersökningen var ursprungligen uppdelad på tre olika avsnitt: ett psykiatriskt, ett psykologiskt och ett sociologiskt. Det sistnämnda avsnittet är numera uppdelat på ett socialpsykologiskt avsnitt och ett avsnitt rörande officiella sociala data.

Det psykiatriska avsnittet har letts av professor Sven Ahnsjö, som är sakkunnig i kommittén (SOU 1973:49).

Ansvariga för det psykologiska avsnittet har varit författarna till detta arbete, knutna till undersökningen som experter.

För det sociologiska avsnittet svarade under uppläggningsskedet och insamlingsperioden fil.lic. Kerstin Elmhorn, expert. Det mesta av materialinsamlingen sköttes dock av socionom Iba Svahn, likaledes expert. Iba Svahn övertog år 1969 ansvaret

för administrationen av undersökningen, och samtidigt skedde den nyssnämnda uppdelningen av det sociologiska avsnittet. Det delades upp så att behandlingen och redovisningen av sociala registerdata övertogs av professor Gösta Carlsson, sakkunnig i kommittén (SOU 1972:76). Bedömningen och redovisningen av den socialpsykologiska intervjun övertogs av fil.dr. Birgitta Olofsson, expert (SOU 1973:25).

De som ansvarat för avsnitten har haft stor frihet i uppläggning och vidare utformning av respektive avsnitt.

1.3 Undersökningsmaterial¹

Kommittén valde att begränsa undersökningen till pojkar. En grupp unga debutantbrottslingar, 11–14 år, skulle jämföras med en kontrollgrupp bestående av pojkar som aldrig blivit kända av polisen. Man valde att undersöka en ung, föga avancerad brottsgrupp för att så långt som möjligt undvika att de resultat man fick skulle vara *följder* av brottslighet och omgivningens reaktioner på denna i stället för *orsaker* till brottslighet. De risker man i stället måste ta var att skillnaden mellan grupperna skulle bli obetydlig och att man skulle få ett stort antal pojkar som aldrig skulle begå mer än ett ganska oskyldigt engångsbrott och därför knappast hörde hemma i en undersökning av ungdomskriminalitet. Detta har emellertid inte blivit fallet.

De första 100 fallen betraktades som en provundersökning. Sedan denna preliminärt bearbetats gjordes vissa mindre justeringar i metodik och urvalsförfarande. Detta ledde till att några fall i provundersökningen måste gallras bort för att pojkarna skulle vara jämförbara med huvudundersökningens. Man ville ha möjlighet att i vissa bearbetningar slå ihop materialen. Den reviderade provundersökningen innehåller 42 brottsfall och 42 kontrollfall. Huvudundersökningsmaterialet omfattar 150 brottsfall och 53 kontrollfall.

1.4 Urvalsprinciper. Matchning.

1.4.1 Brottsgrupp

Under de år materialinsamlingen till undersökningen pågick, 1959–1963, fick undersökningssekreteriatet varje vecka från kriminalpolisen en lista över de pojkar i de aktuella åldrarna, som under veckan för första gången efter 11 års ålder varit föremål för polisingripande. Pojkar som var kända för brott före 11 år räknades som debutanter i klientelundersökningens mening, då kommittén ansåg det viktigt att inte ”gå miste om den grupp, som visar asociala tendenser redan vid skolgångens början. Detta kunde betyda att man uteslöt just den kategori, varifrån de flesta recidivisterna rekryteras” (SOU 1971:49, sid. 16). De förseelser som rapporterades till undersökningen från polisen måste vara av sådan art, att de enligt polisens bedömning kunnat leda till åtal, om pojkarna varit i straffmyndig ålder. Då de ojämförligt flesta debutbrott visade sig vara egendomsbrott, valde man att begränsa sig till dessa i den egentliga undersökningen. Även våldsbrott ansågs emellertid vara av stort intresse, varför dessutom under hela insamlingsperioden uppgifter inhämtades om alla stockholmspojar i åldern 11–17 år som debuterat i våldsbrott, oberoende av tidigare annan kriminalitet. 18 pojkar rapporterades under perioden. Av dessa undersöktes 9. Denna lilla grupp har senare utökats med 50 pojkar ur brotts- och kontrollgrupperna, som rapporterats för våldsbrott efter undersökningstillfället. Denna grupp möjliggör en specialstudie av våldsbrott.

Under provundersökningsperioden gjordes urvalet till brottsgruppen slumpmässigt bland de pojkar som begått egendomsbrott av dem från polisen rapporterade. Under huvudundersökningsperioden skedde, av någon anledning som inte kunnat förklaras, en minskning av debutantbrottsligheten i Stockholm i de aktuella åldrarna, varför under denna period så gott som hela populationen undersöktes.

¹ En utförlig redovisning ges i SOU 1971:49, kap 7.

1.4.2 Kontrollgrupp

Kontrollgruppen är uttagen genom mantalsregistret och kontrollfallen är parvis matchade som "sociala tvillingar" till pojkar ur brottsgruppen. Matchningsfaktorerna är fyra, nämligen: ålder, socialgrupp (med socialgrupp I och II sammanslagna), familjetyp (hel och splittrad familj) och i viss mån bostadsområde (innerstad, västerort, söderort). I provundersökningen finns kontrollfall till alla brottsfall, i huvudundersökningen endast till vart tredje.

Två olika modeller för bearbetning faller sig naturliga med denna matchade undersökningsuppläggning. Den första är parvisa jämförelser. I provundersökningen jämförs de hopmatchade "sociala tvillingparen" ur brotts- och kontrollgrupperna. I huvudundersökningen har som motsvarighet bildats "pargrupper" bestående av ett kontrollfall och flera brottsfall med samma konfiguration i matchningsfaktorerna. I den andra formen för bearbetning delas pojkarna upp i strata enligt olika kombinationer i matchningsfaktorerna. Jämförelse görs sedan mellan brotts- och kontrollfall inom samma stratum.

1.4.3 Bortfall

Bortfallet var i provundersökningen 7 brottsfall, 16,7 %, och 1 kontrollfall, 2,4 %, i huvudundersökningen 14 brottsfall, 9,3 %, och 1 kontrollfall, 1,9 %. I provundersökningens brottsgrupp finns ingen påtaglig skillnad i fördelningen av matchningsvariabler mellan bortfallen och de undersökta. I huvudundersökningens brottsgrupp finns ingen skillnad i ålder. Däremot är bortfallet något större i hel familj än i splittrad och större i socialgrupp I och II än i III (SOU 1971:49, sid. 69).

1.4.4 "Skuggrupper"

Utöver de ovan beskrivna grupperna har ytterligare en brottsgrupp och en kontrollgrupp uttagits, de s. k. skuggrupperna.

Dessa har emellertid ej intensivundersökts utan endast följts genom olika former av registerdata och uppgifter från kriminalpolisen angående återfall respektive debut i brott. Avsikten med dessa grupper var att försöka hålla eventuell påverkan under kontroll. Skuggrupperna har redovisats i Unga lagöverträdare I (SOU 1971:49, kap. 10) och behandlas ej ytterligare i detta arbete.

1.5 Matchningen; allmänt

Genom matchningen har kontrollgruppen anpassats till brottsgruppen vad beträffar ålder, socialgrupp, familjetyp och i viss mån bostadsområde.

De undersökta gruppernas fördelning vad beträffar socialgrupp, familjetyp och ålder framgår av tabell 1.5.1. För socialgrupp och familjetyp ges motsvarande fördelning för samtliga stockholmspojar födda 1943–1948 (Blomberg, 1960).

Av tabellen framgår att kontrollgruppens anpassning till brottsgruppen givit en påtaglig överrepresentation av socialgrupp III och splittrad familj i jämförelse med totalpopulationen pojkar under en närliggande tidsperiod.

En jämförelse mellan prov- och huvudundersökningsmaterialen visar en förskjutning mot större andel socialgrupp I och II och hel familj i huvudundersökningen. Huvudundersökningen skiljer sig alltså något mindre från en normalgrupp än provundersökningen. Kontrollgruppen i huvudundersökningen, där kontrollfall endast uttagits till vart tredje brottsfall, har förskjutit sig ytterligare något i riktning mot högre socialgrupp och hel familj, rimligen genom slumpens inverkan.

Åldersmässigt uppdelas materialet naturligt i en äldre och en yngre grupp av ungefär samma storlek. Ingen påtaglig skillnad mellan prov- och huvudundersökning föreligger i detta avseende.

Då matchningen vad beträffar bostadsområde var mycket grov (söderort, västerort och innerstad) och i denna form, av resultaten att döma saknade betydelse, bortsåg man från den i de bearbetningar, där en stratifie-

Tabell 1.5.1 Fördelning i matchningsfaktorer av B- och K-grupper samt populationen stockholmspojkar födda 1943–1948

Matchningsfaktor	B-fall		K-fall		Samtliga stockholmspojkar födda 1943–1948 N = 36 500
	Prov N = 42	Hus N = 150	Prov N = 42	Hus N = 53	
<i>Socialgrupp</i>					
I o. II	26 % (11)	41 % (61)	26 % (11)	45 % (24)	62 %
III	74 % (31)	59 % (89)	74 % (31)	55 % (29)	38 %
<i>Familjetyp</i>					
Hel familj	57 % (24)	64 % (96)	55 % (23)	68 % (36)	82 %
Splittrad familj	43 % (18)	36 % (54)	45 % (19)	32 % (17)	18 %
<i>Ålder</i>					
11–13 år	50 % (21)	46 % (69)	50 % (21)	45 % (24)	
14–15 år ¹	50 % (21)	54 % (81)	50 % (21)	55 % (29)	

¹ B-fallens debutbrott begicks före 15 år, men en del pojkar hann fylla 15 år innan undersökningen hos oss.

rad modell använts för jämförelse mellan brotts- och kontrollfall.

1.6 Representativitet

Kontrollgruppens anpassning till brottsgruppen i matchningsfaktorerna gör att gruppen inte utan vidare kan betraktas som en normalgrupp. Utöver styrningen i matchningsfaktorerna är urvalet till kontrollgruppen dock slumpmässigt. Inom varje stratum, t. ex. 11-åringar, socialgrupp III, hel familj, söderort, är pojkarna således ett slumpmässigt urval ur motsvarande delbefolkning stockholmspojkar. Detta ger möjlighet att räkna om kontrollgruppen till en normal-

grupp med en metod som utarbetats av Gösta Carlsson (SOU 1972:76, kap. 3). Metoden bygger på en skattning av den relativa storleken av varje stratum i totalbefolkningen stockholmspojkar, 11–15 år. Officiell statistik gav otillräcklig information. 222 stockholmspojkar (Jonsson och Kälvesten, 1964), som utgör ett stickprov ur populationen pojkar födda 1939–1946, omkategoriserades i enlighet med klientelundersökningens matchningsregler och utnyttjades för att räkna fram en "standardbefolkning". Carlsson vidareutvecklade också matchningen beträffande bostadsområde genom en indelning av Stockholm i socialt hög- och lågbelastade områden. Detta har möjliggjort en stratifie-

Tabell 1.6.1 Fördelning i matchningsfaktorer i B- och K-grupper samt i ett stickprov ur populationen

Matchningsfaktorer	B-fall Prov + Hus N = 192	K-fall Prov + Hus N = 95	Stickprov ur populationen N = 222
<i>Socialgrupp</i>			
I o. II	37 %	38 %	50 %
III	63 %	62 %	50 %
<i>Familjetyp</i>			
Hel familj	62,5 %	62 %	78 %
Splittrad familj	37,5 %	38 %	22 %
<i>Bostadsområde</i>			
Socialt lågbelastat	58 %	61 %	72 %
Socialt högbelastat	42 %	39 %	28 %

ring av materialet, som förefaller rimligare än den ursprungliga indelningen innerstad, väster- och söderort.

Fördelningen i socialgrupp, familjetyp och bostadsområde i brotts- och kontrollgrupper, med prov- och huvudundersökning hopslagna, samt i ett stickprov ur populationen, de 222 stockholmspojkar, framgår av tabell 1.6.1.

En jämförelse mellan tabell 1.5.1 och 1.6.1 visar en förvånande skillnad i socialgruppsfördelning mellan populationen stockholmspojkar födda 1943–1948 och stickprovet 222 stockholmspojkar födda 1939–1946.

Av tabell 1.6.1 framgår vidare att trots den ursprungligen grova matchningen på innerstad, söderort och västerort ger en uppdelning av materialet i socialt hög- och lågbelastade områden ungefär samma proportioner i brotts- och kontrollgrupperna. I jämförelse med en standardbefolkning visar undersökningsgrupperna en överrepresentation av högbelastade områden.

Carlssons metod att räkna om kontrollgruppen till en normalgrupp presenteras närmare i kapitel 26, där också hans metod, nivå-diagram, för jämförelse mellan olika variablers förklarande förmåga prövas på de psykologiska variablerna i jämförelse med några sociologiska.

1.7 Diskussion av matchningseffekter

Matchningsdesignen valdes i klientelundersökningen emedan det ansågs redan klarlagt att faktorer som socialgrupp, familjetyp och bostadsområde hade starka samband med kriminalitet. Man ville därför konstanthålla dessa faktorer för att undgå den situationen, att skillnader mellan brotts- och kontrollfall i undersökningsvariabler i realiteten skulle bero på dessa bakomliggande faktorer påverkan av både undersökningsvariabler och kriterium, kriminalitet. Det ansågs även lämpligt att konstanthålla ålder, då pojkar befinner sig i en period av stark utveckling och det alltså inte kan vara rimligt att jämföra pojkar i olika ålder.

Man räknade alltså med möjligheten av påtagliga samband mellan matchningsfaktorer och undersökningsvariabler. Dessa skulle generellt gå i den riktningen att pojkar i låg socialgrupp med splittrad familj och i socialt högbelastade bostadsområden skulle ha "sämre" värden i undersökningsvariabler. För de psykologiska variabelernas del förväntades dock låga samband med matchningsfaktorer, möjligen med undantag för familjetyp.

Principerna för urval till kontrollgruppen gör emellertid att sambanden kanske inte är så enkla. På grund av överrepresentation av socialgrupp III, splittrad familj och socialt högbelastade bostadsområden skulle pojkar i kontrollgruppen vara mera i riskzonen för kriminalitet än stockholmspojkar i allmänhet. Trots detta finns ingen av pojkar i polisregistret. Ur mantalsregistret tagna pojkar, vilka i matchningsfaktorer överensstämmer med pojkar ur brottsgruppen men som återfinns i polisregistret, har nämligen gallrats bort, då de ej uppfyller villkoren för ett kontrollfall. Kontrollgruppens genomsnittliga värde på ett kriminalitetsindex, som bygger på ett formulär för självdeklarerad brottslighet (social-psykologiska avsnittet), är också något lägre, dock ej signifikant, än motsvarande värde i Elmhorns skolundersökningsmaterial, som mer kan betraktas som en normalgrupp (SOU 1969:1). Kontrollgruppens kriminalitetsindex är väsentligt lägre än brottsgruppens. Trots större sociala riskfaktorer är alltså kontrollgruppen i klientelundersökningen snarast mindre kriminellt belastad än stockholmspojkar i allmänhet. Den är alltså med avseende på kriminalitet förskjuten från en normalgrupp mot en idealgrupp. Detta skulle kunna göra att man i kontrollgruppen inte säkert kunde förvänta positiva samband mellan social riskställdhet i matchningsfaktorer och "dåliga" värden i undersökningsvariabler. Man skulle t. o. m. kunna tänka sig ett motsatt samband, då det möjligen krävs mer av positiva kompenserande egenskaper för kontrollgruppstillhörighet av pojkar ur socialt riskställda miljöer.

Detta resonemang är emellertid också en

förenkling. Endast ungefär 5 % av en normalgrupp pojkar blir kända som brottsdebutanter i egendomsbrott mellan 11 och 15 år. Samma siffra för pojkar tillhörande socialgrupp III, splittrad familj och bostadsområde med hög kriminalitetsrisk är 17 %. För en grupp pojkar med kontrollgruppens fördelning i matchningsfaktorerna skulle man förvänta att 6 % eller 6 pojkar av 95 blev kända som brottsdebutanter i denna ålder. (Carlsson, SOU 1972:76, sid. 37.) Skillnaden mellan förväntad procent brottsdebutanter i en normalgrupp och i klientelundersökningens kontrollgrupper, med deras överrepresentation av missgynnade strata, är således mycket obetydlig, vilket talar för att de här valda matchningsfaktorernas samband med kriminalitet är betydligt överskattat. Brottslighet är ovanlig även i socialt missgynnade grupper. De bortgallrade pojkarna bör således utgöra en mycket liten andel. Dessutom kan noteras att 4 av de 95 kontrollfallen debuterade i brott före 15 år men efter undersökningstillfället. Efter 15 år har ytterligare 18 av kontrollfallen blivit kända för brott. Gruppens karaktär av icke kriminell idealgrupp är alltså en sanning med modifikation. Dessutom har det aldrig funnits några skäl att anta att gruppen skulle vara en idealgrupp i andra avseenden. Det var fullt möjligt och t. o. m. troligt att många av våra kontrollfall, särskilt de ur socialt svåra miljöer, skulle ha andra symptom på missanpassning än kriminalitet. Fördelningarna i de psykologiska variabelbedömningarna för kontrollgruppen visar i själva verket stor spridning, brottsgruppen är betydligt mera homogen. I kontrollgruppen finns både psykiskt mycket välutrustade pojkar och pojkar med grava psykiska störningar men utan kriminalitet som symptom.

Ovanstående resonemang om vilka olika effekter matchningen kan tänkas ha haft på kontrollgruppens representativitet är komplicerade och mångtydiga. Sammanfattningsvis tyder mycket på att matchningen i själva verket betytt ganska litet. Kontrollgruppen har visserligen en överrepresentation av socialgrupp III, splittrad familj och socialt

högbelastade bostadsområden i jämförelse med en normalgrupp, men Carlssons rapport har redan visat att dessa faktorer endast har ett måttligt samband med kriminalitet. Klientelundersökningens material ger inte belägg för att kriminalitet är starkt determinerad av social miljö. Sambanden mellan matchningsfaktorer och psykologiska undersökningsvariabler kommer att visa sig vara mycket svaga och utan enhetlighet (se kapitel 10). Invändningen att kontrollgruppen är rensad på brottsfall visar sig likaledes betydligt överdriven. Gruppen är mycket obetydligt rensad, den innehåller i själva verket nästan samma procent debutantbrottslingar före 15 år som en normalgrupp. Kontrollgruppen kan sannolikt med små inskränkningar betraktas som en approximation av en normalgrupp.

1.8 Förskjutningen i matchningsfaktorer mellan prov- och huvudundersökning

Ytterligare ett problem bör beröras innan diskussionen av matchningseffekterna avslutas. Av resultatredovisningen kommer att framgå, att huvudundersökningens kontrollgrupp har sämre värden i de psykologiska variablema än provundersökningens. Denna skillnad är svårförklarlig. Invändningar skulle kunna resas mot att över huvud taget jämföra de båda kontrollgrupperna, då deras fördelning i matchningsfaktorerna skiljer sig. Matchningsfaktorerna kan emellertid inte rimligen vara orsak till den nämnda skillnaden, då förskjutningen i huvudundersökningen går mot större proportion hög socialgrupp och hel familj. Matchningsfaktorernas inverkan är troligen över huvud taget ganska liten men i den mån den finns torde den gå i motsatt riktning.

1.9 Metoder för datainsamling

Praktiskt förfarande

Undersökningen presenterades likadant för pojkarna i brotts- och kontrollgruppen, nämligen som en allmän ungdomsundersökning,

där man är intresserad av hurdana ungdomar är och vad de har för åsikter i en mängd olika frågor. Pojkarna fick 50 kr var som ersättning.

Undersökningens olika moment.

Intelligenstestning enligt Terman—Merrill och ett performancetest (i provundersökningen Porteus labyrintprov, i huvudundersökningen performancedelen av WISC).

AAT (Adolescent Apperception Test, nytt test av TAT-typ, konstruerat av Kristina Humble och Gitte Settergren Carlsson).

Rorschachtestning och Machoverteckningar.

Socialpsykologisk intervju och formulär för självdeklarerad brottslighet samt två intresseformulär (konstruerade av Kerstin Elmhorn).

Psykiatrisk intervju med pojken och modern (intervjun upplagd av Sven Ahnsjö).

Skriftlig och muntlig intervju med pojkens lärare (bygger på en intervju av Torsten Husén, delvis nykonstruerad av Dick Blomberg och Kerstin Elmhorn).

Hemintervju med modern och fadern (konstruerad av Kerstin Elmhorn, Kristina Humble och Gitte Settergren Carlsson, till vissa delar grundad på Gustav Jonssons Skåundersökning).

Insamling av registerdata rörande pojken och hans familj från:

Barnavårdsnämnden

Socialnämnden

Nykterhetsnämnden

Kontrollstyrelsen¹

Kriminalregistret

(gäller även skuggrupperna).

Insamling av samtliga skolbetyg för de pojkar som ingår i undersökningen.

Insamling en gång om året av uppgifter om återfall i brott, respektive för kontrollfallen debut i brott. (Gäller även skuggrupperna.)

En follow-up-undersökning förlagd till inskrivningen till militärtjänst. (Gäller även skuggrupperna. Detta är deras första person-

liga kontakt med klientelundersökningen.) Follow-up-undersökningen innehåller följande moment:

Förlängd exploration för att utröna pojkarnas sociala och psykologiska anpassning i olika avseenden. (Intervjun konstruerad av Kristina Humble, Gitte Settergren Carlsson och Iba Svahn.)

Formulär för självdeklarerad brottslighet (konstruerat av Kerstin Elmhorn).

Attitydformulär beträffande attityder till samhällsnormer (konstruerat av Kerstin Elmhorn).

Från klientelundersökningen har, fränsett Elmhorns skolundersökning (SOU 1969:1), tidigare presenterats fyra tryckta publikationer, nämligen:

Unga lagöverträdare I. Undersökningsmetodik. Brottssdebut och återfall (SOU 1971:49).

Unga lagöverträdare II. Familj, skola och samhälle i belysning av officiella data (Carlsson, SOU 1972:76).

Unga lagöverträdare III. Hem, uppfostran, skola och kamratmiljö i belysning av intervju- och uppföljningsdata (Olofsson, SOU 1973:25).

Unga lagöverträdare IV. Kroppslig—psykisk utveckling och status i belysning av föräldraintervju och uppföljningsdata (Ahnsjö, SOU 1973:49).

I detta arbete behandlas resultaten från det psykologiska avsnittet, huvudsakligen de projektiva metoderna Rorschach och AAT. Kortfattat behandlas även intelligenstestningarna, vilka delvis har behandlats även i andra avsnittsrapporter. Resultaten kommer att prövas mot flera kriterier, i främsta rummet brottssdebut före 15 år dvs. indelningen i brotts- och kontrollgrupp men även mot vissa senare uppföljningsdata, såsom återfallsbrottslighet, våldsbrottslighet, alkohol- och narkotikamissbruk.

¹ Numera det hos riksskatteverket förda särskilda straffregistret rörande fylleri och vissa andra brott.

Ett differentierat återfallskriterium i form av en sekvensmodell

2.1 Målsättning och tillgängliga data

Det finns flera tänkbara typer av återfallskriterier inom klientelundersökningen. Undersökningens huvudkriterium, indelningen i brotts- och kontrollgrupp vid undersökningstillfället, är otillräckligt, då syftet inte varit begränsat till att kartlägga debutantbrottslighet och söka orsaksfaktorer till varför vissa pojkar någon gång blir kända hos polisen. Minst lika väsentligt ter det sig att pröva, om det är möjligt att med våra undersökningsmetoder, redan vid tiden strax efter debutbrottet med någon sannolikhet förutsäga, vilka av pojkarna som kommer att i fortsättningen utvecklas i kriminell riktning.

Åtskilliga uppföljningsdata av både register- och direktundersökningstyp föreligger inom projektet. Uppgifter om pojkarna har inhämtats från barnavårdsnämnden, kriminalregistret, kontrollstyrelsens¹ register och nykterhetsnämnden. Dessa uppgifter har följts upp till den 31 dec. 1971. Direktundersökningarna har insamlats i samband med militärinskrivningarna i 18-årsåldern. (Se SOU 1971:49 sid. 103.) I dessa ingår bl. a. ett frågeformulär för självdeklarerad brottslighet, konstruerat av Elmhorn och redovisat av Olofsson, (SOU 1973:25), och en intervju, avsedd att belysa anpassning i familj och samhälle samt personlig mognad, konstruerad av Humble, Settergren Carlsson och Svahn i avsikt att möjliggöra direkta jämförelser med tidigare insamlade data.

I detta arbete ges inte någon fullständig

presentation av follow-up-undersökningen. Denna redovisas i annat sammanhang. Nedan följer en kortfattad redogörelse för de viktigaste uppföljningsdata projektet förfogar över.

Att jämföra alla variabler vid undersökningstillfället med alla uppföljningsdata skulle ge svåröverskådliga resultat. Det förefaller vara av större intresse att jämföra vissa undersökningsdata med ett fåtal sammanfattande mått på pojkarnas fortsatta utveckling mot någon form av asocialt beteende, respektive social anpassning.

Olofsson har inom Örebroprojektet (1971, sid 53–56 och 273–276) använt en utformning av Beckers sekvensmodell (Becker, 1963), som gav intressanta resultat. Settergren Carlsson har modifierat denna modell för att skapa ett differentierat återfallskriterium för klientelundersökningen.

Beckers sekvensmodell är en utvecklingsmodell. Den bygger på tanken att de olika förhållanden och händelser, som kan påverka en människas utveckling, utövar denna påverkan på olika sätt eller i varje fall med olika styrka, beroende på i vilken utvecklingsfas de föreligger eller inträffar. Denna tanke sammanfaller väl med de psykoanalytiskt inriktade teorier, som ligger bakom utformningen av det psykologiska avsnittet. Tyvärr ger klientelundersökningens uppföljningsdata inte möjlighet att direkt tillämpa

¹ Numera det hos riksskatteverket förda särskilda straffregistret rörande fylleri och vissa andra brott.

Beckers modell, men med vissa modifikationer kan den ändå användas.

Genom registerdata kan man följa vilka olika åtgärder från samhällets sida pojkar varit föremål för på grund av brott eller annan asocialitet (fylleri, förargelseväckande beteende). Olofsson har upprättat en förteckning i kronologisk ordning över de ingripanden som gjorts med varje pojke. (Se SOU 1973:25, kap 7.) Åtgärderna sker i allmänhet i följande ordning:

1. Polisen rapporterar polisanmälda pojkar till barnavårdsnämnden. Detta gäller givetvis både vid debutbrottet och vid återfallsbrott.
2. Barnavårdsnämnden tar ställning till rapporten. Om det gäller ett debutbrott föranleder det sällan några mer ingripande åtgärder. Ibland läggs ärendet direkt till handlingarna, ibland gör barnavårdsnämnden en utredning. Åtgärden registreras med beteckningen ad acta, ingen åtgärd eller bero vid gjord utredning. Detta förfarande upprepas i många fall vid flera brottstillfällen.
3. Nästa åtgärd som prövas vid upprepad brottslighet är vanligen övervakning. Denna påföljd är naturligtvis mer kännbar för pojken (positivt eller negativt) än utredning.
4. Barnavårdsnämndens allvarligaste ingripande, som brukar prövas sist, är någon form av placering utom hemmet, i fosterhem, på barnhem eller ungdomsvårdsskola beroende på olika omständigheter.

Detta är alltså den vanliga ordningen i åtgärdssystemet och på denna ordning bygger den här tillämpade utformningen av sekvensmodellen.

Det måste emellertid påpekas att i vissa fall sker avsteg från den vanliga ordningen. För vissa av våra brottsfall finns endast polisrapport angående debutbrottet, men ingen uppgift om anmälan till barnavårdsnämnden. I vissa fall, där anmälan ingått till barnavårdsnämnden, har man där redan vid debutbrottet tillgripit en allvarligare åtgärd än utredning.

Åtgärderna med anledning av debutbrottet framgår av tabell 2.1.1.

De fall där barnavårdsnämnden redan vid debutbrottet tillgripit övervakning eller t. o. m. placering är sannolikt avvikande från övriga. Brottet kan vara av allvarligt slag, eller det kan sammanhålla med att man vid utredningen antingen funnit pojken psykiskt avvikande eller miljön dålig och/eller föräldrarna ur stånd att ta hand om honom. Eventuellt kan dessa faktorer ha samverkat till nämndens beslut.

Också vid återfallsbrottslighet händer det att barnavårdsnämndens åtgärder avviker från den vanliga ordningen. Ibland går man efter en eller flera utredningar direkt på placering utan att dessemellan ha försökt övervakning. Detta har skett i 4 fall i provundersökningens brottsgrupp och 10 fall i huvudundersökningens.

I kontrollgrupperna har en del pojkar brottsdebuterat efter undersökningstillfället. Detta gäller 10 fall i provundersökningen och 12 fall i huvudundersökningen. Även i dessa fall förekommer några undantag från den vanliga åtgärdsgången.

Barnavårdsnämndens åtgärder redovisas mera i detalj av Olofsson (SOU 1973:25 kap. 7). Här har berörts endast det som är relevant för utformningen av sekvensmodellen.

Sekvensmodellen bygger helt på register-

Tabell 2.1.1 Åtgärder med anledning av debutbrottet, B-fall.

	i.å., a.a. bero		end. polisrapport		övervakning		placering		Σ	
B Prov	31	74 %	5	12 %	4	9 %	2	5 %	42	100 %
B Hus	106	71 %	26	17 %	10	7 %	8	5 %	150	100 %
	137		31		14		10		192	

data. Direktundersökningen vid militärinskrivningen har ett ganska stort bortfall som i viss mån är systematiskt. Bortfallet är störst i den mest kriminellt belastade gruppen, där flera varit anstaltsplacerade eller till sjöss vid inskrivningarna. Direktundersökningens tvärsnittsdata lämpar sig dessutom dåligt för att bygga upp en kronologisk sekvens. Möjligheten att använda intervju- och frågeformulärsinformationen som komplettering till registerdata har diskuterats, men vi har ansett att registerdata utan tilläggsinformation blir renare och lättare att definiera.

Mest fylliga uppgifter har vi fått genom barnavårdsnämnden. De pojkar som flyttat från Stockholm har följts upp på aktuella barnavårdsnämnder, varför vi inte har något bortfallsproblem.

2.2 Den dolda brottsligheten

Att vi sannolikt har ganska tillförlitliga uppgifter om pojkarnas registrerade brottslighet betyder emellertid inte att vi har något mått på deras reella kriminalitet. Förhållandet mellan den dolda och den registrerade brottsligheten är komplicerat och svåranalyserat.

En aktuell diskussion av problemen finns i "Den dolda brottsligheten" (Persson, 1972). Där påpekas bl. a. att upptäcktsrisken varierar starkt mellan olika brottstyper. Våldsbrott och större egendomsbrott mot enskilda personer upptäcks så gott som alltid. Vid bedrägeribrott, skattefusk, smuggling, stölder från affärsföretag etc., alltså brott som inte drabbar en enskild person, är upptäcktsrisken väsentligt mindre. Av de upptäckta brotten blir långt ifrån alla polisanmälda. Anmälningssannolikheten ökar bl. a. efter samma mönster som upptäcktsrisken. Enskilda personer är mer benägna att anmäla brott mot enskilda än brott mot allmänheten, staten, företag etc. Anmälningstendensen ökar också med graden av skada som åstadkommit genom brottet. Men också andra faktorer kan komma in i bilden. Benägenheten att göra anmälan ökar t. ex. om det

sociala avståndet mellan offer och gärningsman är stort. I primärgruppsrelationer är anmälningstendensen liten t. ex. vid misshandel.

Man kan alltså inte räkna den registrerade brottsligheten som något tillförlitligt mått på den verkliga. Den registrerade brottsligheten är snarare produkten av olika selektionsmekanismer. Det är väsentligt att så långt det är möjligt söka bedöma i vilken riktning dessa verkar.

En i dagens debatt vanlig uppfattning är att socialgrupp III är mer påpassad än I och II. I den gruppenkät angående självdeklarerad brottslighet som genomförts i samband med inskrivningsförrättningarna i de fyra nordiska länderna har man bl. a. undersökt sambanden mellan socialgrupp och utbildningsnivå å ena sidan och åtgärder med anledning av brott å den andra. I Norge visar det sig att det föreligger ett samband mellan låg utbildningsnivå och många poliskontakter bland dem som rapporterar mindre omfattande kriminell aktivitet. Bland de mer kriminella finns inget samband mellan antalet poliskontakter och utbildning. I Finland är risken för polisanmälan större i lägre socialgrupper och vid lägre utbildning om antalet rapporterade brottstyper hålls konstant. Det svenska materialet visar liknande tendenser men dessa är ej statistiskt signifikanta. De skillnader i åtgärder mot personer ur olika socialgrupper som framkommer fycks i själva verket snarare bero på att de har olika brottsmönster (Werner, 1971). Hypotesen om de lägre socialgruppernas större utsatthet i dessa sammanhang får alltså ganska svagt och knappast entydigt belegg i den nordiska undersökningen.

En viktig fråga är hurdan storleksrelationen är mellan den dolda brottsligheten, mörktalet, och den registrerade. Man har anledning förmoda att mörktalet varierar mellan olika tidsperioder bl. a. med skillnader i polispraxis, polistäthet m. m. Uppklaringsprocenten kan grovt uppskattas till ungefär 10–15 %, varierande mellan olika brottstyper, i Stockholm under den aktuella tidsperioden. Men detta är procent uppklara-

de brott av de polisanmälda.¹ De ej anmälda eller ej ens upptäckta ingår givetvis inte. Uppklaringsprocenten är dessutom räknad på antal brott, den kan inte hänföras till person.

I Elmhorns enkätundersökning av själv-deklarerad brottslighet bland skolbarn (SOU 1969:1), som gjordes inom klientelundersökningens ram, framgår att den andel av de uppgivna brotten som kommit till polisens kännedom var mycket låg. Endast 7 % av de pojkar som markerat någon av de allvarligaste brottstyperna har någon gång varit föremål för polisringripande.

Den dolda brottsligheten är alltså av en sådan storleksordning att vi måste utgå ifrån att det mått vi får genom registerdata blir en mycket påtaglig underskattning av pojkarnas verkliga kriminalitet. Dessutom bör vi räkna med åtminstone en systematiskt snedvridande selektionsmekanism. En pojke som är känd hos polisen får sannolikt ögonen på sig i större utsträckning än en som aldrig upptäckts för brott. Olofssons resultat i rapporten från det socialpsykologiska avsnittet (SOU 1973:25 sid. 55) tyder på detta. Vi får därför räkna med en större underskattning av den verkliga kriminaliteten i kontrollgruppen. Om teorin om lägre socialgruppers större utsatthet skulle stämma med verkligheten, vilket förefaller mycket osäkert, skulle vi också få en större underskattning av brottsligheten i de högre socialgrupperna. Väl medvetna om dessa felkällor har vi, i brist på ett godtagbart mått på verklig kriminell utveckling, valt att bygga vår utvecklingsmodell enbart på registerdata.

2.3 Sekvensmodellens utformning

Genom registerdata har man kunnat följa alla åtgärder med anledning av brott, som en pojke varit föremål för, samt i vilken mån han efter eller på grund av varje åtgärd slutat eller fortsatt att begå brott. Observera att resonemanget endast gäller den upptäckta och registrerade brottsligheten. De pojkar som fortsatt begå brott, men av olika anledningar inte upptäckts, faller i modellen i samma grupp som de som slutat. Om en pojke slutat, vet vi givetvis inte i vilken mån detta beror på den vidtagna åtgärden. Om den kriminella utvecklingen fortsatt, vet vi däremot att åtgärden inte varit effektiv. Den kan t. o. m. ha varit olämplig.

Vi har i sekvensmodellen tagit fasta dels på de åtgärder med anledning av brott som vidtagits med varje pojke före 18 års ålder, dels på om kriminaliteten fortsatt efter 18 år. Som brott har i detta sammanhang ej räknats fylleri och förgelseväckande beteende, idébrott såsom vapenvägran och rena bagatellbrott. (Som exempel på bortrensade bagatellbrott kan nämnas en pojke som huggit ett träd och byggt en koja, en annan som slagit tillbaka, när en bråkig fyllerist antastat honom för att få sprit, och en tredje som gått in genom en oläst dörr på Sveriges Radio och anklagats för olaga intrång.)

Sekvensmodellens utformning framgår av följande figur 2.3.1.

¹ Uppklaringsprocenten beräknas per år. Den anger andelen uppkärlade brott av de under samma år polisanmälda.

Figur 2.3.1 Schematisk framställning av sekvensmodellen

		Före 18 år				
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX

Den övre raden i modellen, sekvensklasserna med jämna siffror, innehåller de pojkar som ej registrerats för brott efter 18 år.

I klass 0 finns de pojkar som över huvudet taget inte registrerats för brott. Det är alltså kontrollfall som varken före eller efter undersökningstillfället i klientelundersökningen blivit kända för brott.

Klass II innehåller de pojkar som endast begått ett brott (för brottsfallen debutbrott och för kontrollfallen ett enstaka brott efter vår undersökning) och inte varit föremål för någon mer ingripande åtgärd än utredning. Till denna grupp har också förts tre pojkar, alla brottsfall, som hann begå två brott med kort tidsmellanrum innan de blev föremål för utredning.

I klass IV finns de pojkar som gjort flera brott och genomgått utredning flera gånger och sedan ej återfallit.

Klass VI har fått övervakning, en eller flera gånger, och har sedan inte återfallit.

Klass VIII är de fall som varit föremål för barnavårdsnämndens mest genomgripande åtgärd, placering: i enskilt hem, på barnhem eller ungdomsvårdsskola, och ej återfallit efter 18 år.

Sekvensklasserna i den undre raden, de med ojämna siffror, består av de pojkar som begått brott *efter* 18 år, alltså en ganska persistent brottsgrupp. De placeras i klass I, III, V, VII eller IX beroende på om de *före* 18 år begått brott och vilka åtgärder som i så fall vidtagits.

Varje steg i den övre raden av modellen innebär att pojken får ta ställning till en ny situation. Vid varje ny typ av åtgärd kan han reagera med att sluta begå brott eller fortsätta.

2.4 Förväntade skillnader mellan sekvensklasser

Man kan förvänta skillnader i både miljö- och personlighetsfaktorer mellan de pojkar som befinner sig i olika sekvensklasser. Klasserna kan analyseras med avseende på resultat i undersökningsvariabler från klientelundersökningens olika avsnitt, vilket ger ökade

möjligheter till meningsfulla jämförelser mellan avsnitten.

Generellt kan man vänta sig mer positiva värden i undersökningsvariabler i de sekvensklasser, i vilka individerna ej begått brott efter 18 år. Man kan likaledes förvänta bättre värden ju färre och mindre ingripande åtgärder som behövt tillgripas. Den övre raden i modellen bör således vara bättre än den undre och klasserna bör vara bättre ju längre till vänster de ligger i modellen. Varje rad för sig kan användas som en skala men däremot inte sekvensklassindelningen i sin helhet, då modellen bygger på två olika principer: åtgärder med anledning av brott före 18 år och återfall i brott efter 18 år. Ett exempel: I klass IV har visserligen gjorts flera ingripanden före 18 år än i klass III, men klass III har begått brott efter 18 år, vilket inte är fallet i klass IV. Vilken klass som är mest belastad är därför inte självklart.

Beträffande pojkarnas fördelning på sekvensklasserna kan man förvänta flera återfall efter 18 år, ju fler ingripanden som vidtagits före.

2.5 Ett prognostiskt kriterium

Eftersom sekvensmodellen bygger på återfallsdata finns det en betydelsefull principiell skillnad mellan sekvensmodellen som kriterium och det ursprungliga brotts- och kontrollgruppskriteriet. När man använder det senare är undersökningen retrospektiv, d. v. s. man söker förklaringar till något som redan inträffat. Med sekvensmodellen som kriterium blir undersökningen prospektiv, vilket innebär att man använder sina data för att förutsäga något som ännu inte hänt vid undersökningstillfället. Modellen ger alltså möjlighet att pröva undersökningsvariablernas prognostiska validitet. Det vore värdefullt om man redan vid debutbrottet, med hjälp av miljö- och personlighetsvariabler, kunde förutsäga för vilken grupp av pojkar samhällets konventionella åtgärdssystem är otillräckligt eller kanske olämpligt. Om man får kunskap om vad som karakteriserar denna grupp, personlighetspsykologiskt, psykiat-

riskt och sociologiskt, redan innan den påverkats av samhällets olika åtgärder kan det ge möjlighet till konstruktivt nytänkande beträffande dessa pojgars behandling. Om vi lyckas få problemstrukturen i denna grupp klar för oss är det också troligt, att man kan finna enklare metoder att på ett tidigt stadium igenkänna dessa pojkar än klientelundersökningens omfattande och tidskrävande undersökningsmetodik.

2.6 Andra uppföljningsvariabler

I sekvensmodellen har vi strikt hållit oss till åtgärder med anledning av brott före 18 år och återfall i brott efter 18. Flera andra viktiga variabler av liknande typ har inte kunnat byggas in i modellen. Däremot är det av stort intresse att pröva både deras utfall i modellen och deras samband med våra undersökningsvariabler.

Till dessa variabler hör registeruppgifter om alkoholmissbruk och narkotikabruk under uppföljningstiden. Missbrukssymptomen är troligen ofta parallellfenomen till kriminalitet men kan också vara alternativa symptom på missanpassning.

På grundval av enbart bedömningar utifrån ett projektivt testmaterial är det svårt att göra specifika prediktioner angående kriminalitet. De olika aspekter av "asocialitetsrisk" som de psykologiska bedömningarna mynnar ut i, avser snarare en allmän risk för social missanpassning, som ofta tar sig uttryck i kriminellt beteende men som också kan visa sig på andra sätt, t. ex. som någon form av missbrukssymptom. Det är därför för det psykologiska avsnittets del viktigt att pröva undersökningsvariablernas samband även med missbruk.

Flera och för klientelundersökningen som helhet viktigare skäl finns emellertid att studera missbruksgrupperna. Alkoholmissbruk, inte minst bland ungdom, är ett stort samhällsproblem vid sidan av och delvis hopvävt med kriminaliteten. Sedan klientelundersökningens huvudmaterial samlades in har den stora narkotikavågen kommit, vävts samman med de tidigare kända problemen och

delvis skapat nya. Man är i klientelundersökningen i den lyckliga positionen att ha undersökt en relativt stor grupp pojkar innan vare sig alkohol (på grund av pojkarnas låga ålder) eller narkotika spelat någon nämnvärd roll i deras liv. Genom analys av dessa grupper i olika undersökningsvariabler kan man hoppas att få något grepp om vad slags pojkar från vilka miljöer som riskerar att få alkohol- eller narkotikaproblem.

En annan grupp som är väsentlig att analysera närmare utgörs av de pojkar som begått våldsbrott. Utöver de nio pojkar som ursprungligen uttogs på grund av våldsbrott (se kap. 1) har åtskilliga tillkommit genom återfallsbrott under uppföljningstiden av pojkar i våra andra undersökta grupper. Från våldsbrotten har uteslutits våldsamt motstånd, då vi menar att detta inte behöver innebära tendens att utöva offensivt våld.

Ytterligare en grupp av intresse är de pojkar som fått någon form av institutionsplacering (oftast fängelse) på grund av brott efter 18 år. Denna grupp kan rimligen betraktas som den mest persistenta brottsgruppen och kommer sannolikt att visa sig vara den gravaste i många avseenden.

2.7 Uppföljningstidens längd

En väsentlig fråga som berör både analysen av sekvensmodellen och de senast nämnda specialgrupperna rör uppföljningstidens längd. Denna erbjuder problem som inte har någon helt idealisk lösning.

Man kan välja att gå på ett kronologiskt åldersstreck, i så fall lämpligen den ålder den yngste av våra undersökta pojkar uppnått. Vi skulle i så fall kunna följa upp pojkarna till 21 år. (Denna ålder har alla pojkarna uppnått med undantag för tre, ett brottsfall, ett kontrollfall och ett av de 9 våldfallen. Dessa hade ännu några månader kvar till 21-årsstrecket den 31 dec. 1971, då sista uppföljningen gjordes. Av dessa tre har både brottsfallet och våldsfallet redan kvalificerat sig för sekvensklass IX, den mest belastade, varför ytterligare några månader inte kan göra någon skillnad. För brottsfallet har dessutom

tillkommit ett fängelsestraff efter 18 år. Om kontrollfallet, den yngste, 20 år 4 mån., finns inga uppgifter om kriminalitet, men en övervakning på grund av arbetsovillighet och narkotikabruk. Denna pojke är alltså den enda för vilken månaderna fram till 21 år skulle kunna innebära någon förändring i de aktuella uppföljningsvariablerna.)

Men uppföljning till 21 år är ingen idealisk lösning. Eftersom pojkarna undersökts vid olika ålder (11–15 år) innebär ett kronologiskt åldersstreck att uppföljningstiden kan skilja sig med fyra år mellan olika pojkar.

Om man istället skulle gå på lika lång uppföljningstid innebär detta att pojkarna vid denna tidsgräns kan ha fyra års skillnad i kronologisk ålder, vilket kan betyda mycket ifråga om social mognad och anpassning i 20-årsåldern.

Då inget av dessa alternativ är invändningsfritt synes en tredje lösning vara att föredra: att acceptera skillnader i både uppföljningstid och kronologisk ålder, trots att dessa blir stora, och följa pojkarna så långt vi kan, d. v. s. till den senaste uppföljningen den 31 december 1971. Det vi då vinner är att vi får med alla återfall som hittills har registrerats, vilket ändå innebär en underskattning både av de reella återfallsbrotten och av de återfallsbrott som så småningom kommer att registreras. En annan vinst är att vi följer pojkarna till samma historiska tidpunkt med samma polispraxis, samma narkotikaproblem etc.

I syfte att jämföra de olika alternativa lösningarna har vi jämfört 21-årsgränsen och uppföljningen till dags dato, dvs. 31 dec. 1971, vad beträffar sekvensklassplaceringar, förekomst av alkoholmissbruk, narkotikabruk, våldsbrott och institutionsplaceringar

Tabell 2.7.1 Antal återfall efter 18 år vid olika uppföljningstid

	Återfall	Ej återfall	
21 år	82	199	281
31 dec. 1971	98	183	281

Tabell 2.7.2 Antal fall med förekomst av alkoholmissbruk, narkotikabruk, våldsbrott och institutionsplacering efter 18 år vid olika uppföljningstid.

	Alkoholmissbruk ¹	Narkotikabruk	Våldsbrott	Institutionsplac. eft. 18 år
21 år	101	23	55	32
31 dec. 1971	108	26	59	53

¹ Till denna grupp har även förts två fall av thinnersniffning utan uppgift om alkoholmissbruk i huvudundersökningens brottsgrupp. (Uppgift om både thinner- och alkoholmissbruk förekommer i två fall av huvudundersökningens brottsgrupp samt i två av de 9 fall som uttagits för våldsbrott. De sistnämnda har ej medtagits i tabell 2.7.2.)

efter 18 år. Skillnaderna är följande. Beträffande sekvensklass byter 16 fall, 13 B-fall och 3 K-fall, av 281 till en ett steg gravare klass med den längre uppföljningen. Detta innebär att 16 fall ej registrerats för brott mellan 18 och 21 år men återfallit senare. Se tabell 2.7.1.

Ökningen av antal fall med förekomst av alkoholmissbruk, narkotikabruk, våldsbrott och institutionsplaceringar efter 18 år framgår av tabell 2.7.2.

Som framgår av denna redovisning är skillnaden mellan de båda uppföljningsalternativen obetydlig utom vad beträffar institutionsplaceringar efter 18 år. Utfallet i denna variabel förefaller oss emellertid inte utgöra någon invändning mot att använda den längre uppföljningstiden. Vi bedömer det snarare som en fördel att få med så många som möjligt i denna grupp som sannolikt innehåller undersökningens gravaste fall.

Ytterligare en kontroll har gjorts av den längre uppföljningstidens effekt. Man kunde tänka sig att de pojkar som följts upp till högre ålder i större utsträckning "hunnit" återfalla i brott efter 18 år. Detta skulle innebära en olägenhet med den mellan olika pojkar varierande uppföljningstiden. Tabell 2.7.3 och 2.7.4 visar åldersfördelningen i brotts- och kontrollgrupper vid senaste upp-

Tabell 2.7.3 Åldersfördelning vid uppföljningstillfället den 31 dec. 1971 för pojkar som registrerats respektive icke registrerats för brott efter 18 år. Brottfall. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Ålder	Efter 18 år		
	Brott	Ej brott	
20 år	2 ¹ (100 %)		2
21 år	3 (50 %)	3 (50 %)	6
22 år	12 52 %	11 48 %	23
23 år	17 55 %	14 45 %	31
24 år	25 45 %	31 55 %	56
25 år	19 44 %	24 56 %	43
26 år	4 33 %	8 67 %	12
27 år	4 40 %	6 60 %	10
28 år	1 (33 %)	2 (67 %)	3
	87	99	186

¹ 1 avliden

följningstillfället för pojkar som återfallit respektive inte återfallit i brott efter 18 år.

Tabellerna visar ingen ökning av den registrerade brottsligheten efter 18 år för de pojkar som följts till högre ålder. Vi har alltså funnit fördelarna med längsta möjliga uppföljning överväga och valt detta alternativ. När sekvensmodellens utfall i det följande presenteras är det alltså med uppföljning till den 31 dec. 1971.

Tabell 2.7.4 Åldersfördelning vid uppföljningstillfället den 31 dec. 1971 för pojkar som registrerats respektive icke registrerats för brott efter 18 år. Kontrollfall. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Ålder	Efter 18 år		
	Brott	Ej brott	
20 år	1 ¹ (50 %)	1 (50 %)	2
21 år		1 (100 %)	1
22 år		11 100 %	11
23 år	2 14 %	12 86 %	14
24 år	4 17 %	20 83 %	24
25 år	2 9 %	20 91 %	22
26 år		12 100 %	12
27 år	2 (40 %)	3 (60 %)	5
28 år		4 (100 %)	4
	11	84	95

¹ 1 avliden

2.8 Sekvensmodellens utfall

I det följande redovisas hur pojkarna i våra undersökningsgrupper fördelar sig på de olika sekvensklasserna. Varje grupp presenteras för sig för att ge möjlighet att upptäcka eventuella skillnader mellan materialen. Utfallet i prov- och huvudundersökningens brottsgrupper framgår av tabellerna 2.8.1 och 2.8.2.

Tabell 2.8.1 Sekvensmodellens utfall: (absoluta tal och procent) Brottfall, provundersökningen.

B-Prov N = 41¹

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		—	9 22 %	7 17 %	6 15 %	1 2 %	23 56 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		—	2 5 %	6 15 %	2 5 %	8 20 %	18 44 %
Σ		—	11 27 %	13 32 %	8 20 %	9 21 %	41 100 %

¹ 1 pojke avliden under uppföljningstiden. Har ej medtagits.

Tabell 2.8.2 Sekvensmodellens utfall: (absoluta tal och procent) Brottfall, huvudundersökningen

B-Hus N = 145¹

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		—	41 28 %	14 10 %	17 12 %	4 3 %	76 53 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		—	6 4 %	7 5 %	20 14 %	36 25 %	69 48 %
Σ		—	47 32 %	21 15 %	37 26 %	40 28 %	145 101 %

¹ 5 pojkar avlidna under uppföljningstiden. Har ej medtagits.

Som framgår av tabellerna är mönstret likartat i de båda brottgrupperna, men framträder klarare i huvudundersökningens större material. Tendensen är den förväntade; ju mer ingripande åtgärder som vidtagits före 18 år, dess fler återfall efter. Återfallsprocenten efter 18 år är 44 i provundersökningens brottgrupp och 48 i huvudundersökningens. Skillnaden är liten och inte signifikant och bör alltså inte föranleda någon tolkning. Procenten fall i sekvensklass IX, den

mest belastade, är 20 i provundersökningen och 25 i huvudundersökningen.

Tabell 2.8.3 och 2.8.4 visar utfallet i prov- och huvudundersökningens kontrollgrupper.

Även i de båda kontrollgrupperna är utfallet mycket likartat. 76 % av provundersökningens och 77 % av huvudundersökningens fall har över huvud taget aldrig registrerats för brott, 9 % av provundersökningens och 13 % av huvudundersökningens pojkar har begått brott efter 18 år. Av dessa

Tabell 2.8.3 Sekvensmodellens utfall: (absoluta tal och procent) Kontrollfall, provundersökningen

K-Prov N = 42

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		32 76 %	4 10 %	0	2 5 %	0	38 91 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		3 7 %	0	0	1 2 %	0	4 9 %
Σ		35 83 %	4 10 %	0	3 7 %	0	42 100 %

Tabell 2.8.4 Sekvensmodellens utfall: (absoluta tal och procent) Kontrollfall, huvudundersökningen

K-Hus N = 53

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		41 77 %	4 8 %	1 2 %	0	0	46 87 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		1 2 %	3 5 %	1 2 %	1 2 %	1 2 %	7 13 %
Σ		42 79 %	7 13 %	2 4 %	1 2 %	1 2 %	53 100 %

visar huvudundersökningens fall en tendens till förskjutning mot gravare sekvensklasser. Detta kan möjligen vara värt att notera eftersom flera andra tecken tyder på att huvudundersökningens kontrollgrupp är mer problematisk än provundersökningens. (Jämför kapitel 21 och 25.) De kontrollfall som registrerats för brott är emellertid så få att några klara mönster i sekvensmodellen inte går att urskilja och några säkerställda skillnader mellan prov- och huvudundersökningsmaterialen inte framkommer.

Eftersom varken brottsgrupperna eller kontrollgrupperna sinsemellan visar några

mera påtagliga skillnader i utfall i sekvensmodellen förefaller det invändningsfritt att i de bearbetningar som behandlar denna modell slå ihop prov- och huvudundersökningsmaterialen. I den följande redovisningen kommer detta att ske. Resultatet av en sammanslagning framgår av tabell 2.8.5 och 2.8.6.

Den tidigare nämnda tendensen, ju mer ingripande åtgärder före 18 år, dess fler återfall efter, framträder i de sammanslagna brottsgrupperna mycket klart och entydigt. I kontrollgrupperna är de registrerade brotten fortfarande för få för att något helt klart

Tabell 2.8.5 Sekvensmodellens utfall: (absoluta tal och procent) Brottfall, prov- och huvudundersökningen

B-fall Prov + Hus N = 186

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		—	50 27 %	21 11 %	23 12 %	5 3 %	99 53 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		—	8 4 %	13 7 %	22 12 %	44 24 %	87 47 %
Σ		0	58 31 %	34 18 %	45 24 %	49 27 %	186 100 %

Tabell 2.8.6 Sekvensmodellens utfall: (absoluta tal och procent) Kontrollfall, prov- och huvudundersökningen

K-fall Prov + Hus N = 95

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		73 77 %	8 8 %	1 1 %	2 2 %	0	84 88 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		4 4 %	3 3 %	1 1 %	2 2 %	1 1 %	11 12 %
Σ		77 81 %	11 12 %	2 2 %	4 4 %	1 1 %	95 100 %

mönster skall framträda, men den tendens man ser förefaller att gå i samma riktning som i brottsgrupperna. Detta tillsammans med att kontrollgruppens bidrag till andra sekvensklasser än klass 0 är så litet och aldrig kan ge några säkerställda resultat, gör att man skulle kunna överväga att också slå ihop B- och K-materialen i de bearbetningar som rör sekvensmodellen.

Man kunde resonera så, att ett K-fall som begått brott efter undersökningstillfället är i förhållande till ett uppföljningskriterium inte längre att betrakta som ett K-fall. Det går ingen magisk gräns vid undersökningen hos oss. Fyra kontrollfall har t. o. m. hunnit registreras för brott före 15 år och skulle alltså kunnat ingå i brottsgruppen om de inte

råkat väljas som kontrollfall. Å andra sidan hade kontrollfallen vid undersökningen ännu inte haft kontakt med polisen, urvalet av kontrollgruppen skedde på andra grunder. En inspektion av några undersökningsvariablers utfall i sekvensmodellen visar att K-fallens värden nästan genomgående är bättre än B-fallens i samma klass. Sannolikt är det lämpligast att hålla isär brotts- och kontrollfall inom sekvensklasserna, trots att man inom kontrollgruppen då ej kan erhålla några säkra resultat.

Slutligen presenteras utfallet i sekvensmodellen av de fall som uttagits på grund av våldsbrott. Se tabell 2.8.7.

Då det endast rör sig om nio fall, säger utfallet givetvis ingenting. Dessa fall kommer

Tabell 2.8.7 Sekvensmodellens utfall: (absoluta tal) Gruppen som uttagits för våldsbrott

Våld N = 9

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		0	2	1	2	0	5
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		0	0	0	0	4	4
Σ		0	2	1	2	4	9

i det följande att medtagas endast i analyser av våldgruppen. (Våldgruppen omfattar förutom dessa nio de pojkar i undersökningens andra grupp som registrerats för våldsbrott efter undersökningen.) I andra sammanhang kan de nio våldfallen ej slås samman med de övriga undersökningsfallen, då de uttagits på andra grunder. (De behöver ej vara debutantbrottslingar annat än vad beträffar våldsbrott. Uttagning skedde inom åldersintervallet 11–17 år.)

2.9 Sammanställning av sekvensmodellen med andra uppföljningsvariabler

Flera andra uppföljningsvariabler är av mycket stort intresse att sammanställa med sekvensmodellen, bl. a. missbruksvariablerna, alkoholmissbruk och narkotikabruk. Båda hör nära samman med asocialitetssyndromet, och man kan förvänta att de ibland uppträder som parallell – ibland som alternativsymptom till kriminalitetsutvecklingen i modellen. (Se närmare diskussion under 2.6.) Våra uppgifter om alkoholmissbruk har hämtats från kontrollstyrelsen, nykterhetsnämnden och barnavårdsnämnden. Hur pojkar i brotts- och kontrollgrupperna, för vilka vi fått någon uppgift om alkoholmissbruk, fördelar sig på de olika sekvensklasserna framgår av tabellerna 2.9.1 och 2.9.2.

Av tabellerna framgår att alkoholmissbruket är parallellfenomen till kriminaliteten i nästan förvånande stor utsträckning. Alkoholmissbruket följer så gott som fullständigt det i modellen förväntade mönstret. I brottsgruppen är den övre raden genomgående mer gynnsam än den undre, förskjutningen mot sämre värden till höger är påtaglig, utom i en klass, förvånande nog den sista, men detta kan vara ett slumpfenomen.

Tabellerna visar också att alkoholmissbruket är mycket utbrett. Vi har alltså endast byggt på uppgifter i officiella register, varför det kan antas att våra siffror innebär en påtaglig underskattning, och finner trots det alkoholmissbruk i drygt hälften av brottsmaterialet och 15 % av kontrollmaterialet.

Uppgifter om narkotikabruk har erhållits genom barnavårdsnämnden eller kriminalregistret. Narkotikabrukets fördelning på sekvensklasserna framgår av tabellerna 2.9.3 och 2.9.4.

De uppgifter vi fått angående narkotikabruk är alltså betydligt sparsammare än om alkohol. I brottsgrupperna finns i hela den övre raden, där vi alltså ej har några uppgifter om brott efter 18 år, inget fall av narkotikabruk. I den undre, återfallsraden, finns också bara enstaka fall fram till de båda sista klasserna där narkotikafallen ligger samlade. I kontrollgrupperna finns totalt endast tre

Tabell 2.9.1 Uppgifter om alkoholmissbruk i procent av de olika sekvensklasserna. Brottsgrupperna.

B-fall Prov + Hus N = 186

B-fall Prov + Hus N = 186 Före 18 år

		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		–	n=50 20 %	n=21 29 %	n=23 48 %	n=5 (0 %)	27 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		–	n=8 63 %	n=13 77 %	n=22 82 %	n=44 77 %	77 %
Σ			26 %	47 %	64 %	69 %	51 %

Tabell 2.9.2 Uppgifter om alkoholmissbruk i procent av de olika sekvensklasserna. Kontrollgrupperna.

K-fall Prov + Hus N = 95

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	10 %
		n=73 5 %	n=8 13 %	n=1 (100 %)	n=2 (100 %)	n=0	
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	55 %
		n=4 (0 %)	n=3 (67 %)	n=1 (100 %)	n=2 (100 %)	n=1 (100 %)	
Σ		5 %	27 %	(100 %)	(100 %)	(100 %)	15 %

Tabell 2.9.3 Uppgifter om narkotikabruk i procent av de olika sekvensklasserna. Brottsgrupperna.

B-fall Prov + Hus N = 186

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	0 %
			n=50 0 %	n=21 0 %	n=23 0 %	n=5 (0 %)	
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	26 %
			n=8 0 %	n=13 8 %	n=22 23 %	n=44 39 %	
Σ			0 %	3 %	11 %	35 %	12 %

Tabell 2.9.4 Uppgifter om narkotikabruk i procent av de olika sekvensklasserna. Kontrollgrupperna.

K-fall Prov + Hus N = 95

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	1 %
		n=73 1 %	n=8 0 %	n=1 (0 %)	n=2 (0 %)	n=0	
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	18 %
		n=4 (25 %)	n=3 (0 %)	n=1 (0 %)	n=2 (50 %)	n=1 (0 %)	
Σ		3 %	0 %	0 %	25 %	0 %	3 %

fall. Uppgift om narkotikabruk är alltså ett sällsynt och ganska gravt tecken i vårt material. Eftersom uppföljningen sträcker sig t. o. m. år 1971, kan detta inte bero på att narkotikaproblemet inte hunnit bli aktuellt. Våra siffror innebär naturligtvis även här en underskattning, sannolikt större än när det gäller alkohol, eftersom narkotikabruk, åtminstone till en tid, är lättare att dölja.

Våldsbrottens fördelning i sekvensmodellen skall härnäst prövas. Vi betraktar våldsbrott som allvarliga och förväntar att de skall följa det vanliga mönstret i modellen. Utfal-

let framgår av tabellerna 2.9.5 och 2.9.6.

Enligt uppgifterna är våldsbrott inte så vanliga som alkoholmissbruk men betydligt vanligare än narkotikabruk. Sekvensmodellens vanliga mönster framträder även här helt klart i brottsgrupperna, färre våldsbrott i övre raden och till vänster i modellen. I klass VII och IX är förekomsten av våldsbrott mycket stor, 55 respektive 63 %.

Alkoholmissbruk, narkotikabruk och våldsbrott visar likartat mönster, även om frekvensen är olika. De förekommer också ganska ofta i kombination. De olika kombi-

Tabell 2.9.5 Uppgifter om våldsbrott i procent av de olika sekvensklasserna. Brottsgrupperna samt gruppen som uttagits för våldsbrott.

B-fall Prov + Hus + Våld N = 195

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	8 %
		—	n=52 4 %	n=22 5 %	n=25 12 %	n=5 (40 %)	
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	52 %
		—	n=8 13 %	n=13 31 %	n=22 55 %	n=48 63 %	
Σ			5 %	14 %	33 %	60 %	28 %

Tabell 2.9.6 Uppgifter om våldsbrott i procent av de olika sekvensklasserna. Kontrollgrupperna.

K-fall Prov + Hus N = 95

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	0 %
		n=73 0 %	n=8 0 %	n=1 (0 %)	n=2 (0 %)	n=0	
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	36 %
		n=4 (0 %)	n=3 (33 %)	n=1 (100 %)	n=2 (50 %)	n=1 (100 %)	
Σ		0 %	9 %	(50 %)	(25 %)	(100 %)	4 %

Tabell 2.9.7 Antal kombinationer av alkoholmissbruk, narkotikabruk och våldsbrott

	B-fall+Våld	K-fall
Alk.	49	9
Nark.	2	2
Våld	12	0
Alk.+nark.	7	1
Alk.+våld	28	4
Nark.+våld	1	0
Alk.+nark.+våld	14	0
Samtliga ovan	113	16
Ej belastade	82	79
Totalt	195	95

nationerna framgår av tabell 2.9.7.

Alkoholmissbruk och våldsbrott är alltså en vanlig kombination, vilket låter mycket rimligt, men sannolikt skall man avstå från tolkningar, då det mycket väl kan vara en funktion av att de är vanligast förekommande.

Det kan möjligen också vara av intresse att se hur de olika kombinationerna fördelar sig på sekvensklasserna. Detta framgår av tabellerna 2.9.8 och 2.9.9.

I brottsgrupperna stiger den sammanlagda procenten belastade helt i enlighet med det förväntade mönstret från 23 % i klass II till 94 % i klass IX. Man ser också klart hur antalet kombinationer, som är lågt i början av modellen, stiger, framför allt i de två gravaste klasserna VII och IX. I kontrollgrupperna framkommer en antydan till samma mönster.

Tabell 2.9.8 Olika kombinationer av alkoholmissbruk, narkotikabruk och våldsbrott i de olika sekvensklasserna. Brottsgруппerna. B-fall Prov + Hus + Våldsfall

Före 18 år						
Ej brott	End. debutbrott + utredning		Flera utredningar		Övervakning	Placering
sekv.kl. 0	sekv.kl. II		sekv.kl. IV		sekv.kl. VI	sekv.kl. VIII
0 A N V A A N A N V V N V	0 A N V A A N A N V V N V	0 A N V A A N A N V V N V	0 A N V A A N A N V V N V	0 A N V A A N A N V V N V	0 A N V A A N A N V V N V	0 A N V A A N A N V V N V
Ej brott efter 18 år	40 10 2	15 6 1	12 10 2	1 1	3 2	40 % belastn. inom kl.
Brott efter 18 år	3 4 1	3 5 1	3 5 1	1 9 3	3 9 1 5 5 13 1 11	63 % belastn. inom kl. 77 % belastn. inom kl. 86 % belastn. inom kl. 94 % belastn. inom kl.
sekv.kl. I	sekv.kl. III		sekv.kl. V		sekv.kl. VII	sekv.kl. IX

A = alkoholmissbruk N = narkotikabruk V = våldsbrott 0 = ej belastade

Tabell 2.9.9 Olika kombinationer av alkoholmissbruk, narkotikabruk och våldsbrott i de olika sekvensklasserna. Kontrollgrupperna. K-fall Prov + Hus

Före 18 år		Ej brott		End. debutbrott + utredning		Flera utredningar		Övervakning		Placering	
sekv.kl. 0		sekv.kl. II		sekv.kl. IV		sekv.kl. VI		sekv.kl. VIII			
0	A N V A A N A N V V N V	0	A N V A A N A N V V N V	0	A N V A A N A N V V N V	0	A N V A A N A N V V N V	0	A N V A A N A N V V N V	0	A N V A A N A N V V N V
Ej brott efter 18 år	68 4 1	7 1	13 % belastn. inom kl.	1	(100 %) belastn. inom kl.	2	(100 %) belastn. inom kl.	-			
Brott efter 18 år	3 1	1 1	(25 %) belastn. inom kl.	1	(100 %) belastn. inom kl.	1 1	(100 %) belastn. inom kl.	(100 %) belastn. inom kl.			(100 %) belastn. inom kl.
sekv.kl. I		sekv.kl. III		sekv.kl. V		sekv.kl. VII		sekv.kl. IX			

A = alkoholmissbruk N = narkotikabruk V = våldsbrott 0 = ej belastade

Den mest persistenta brottsgruppen, de pojkar som institutionsplacerats på grund av brott *efter* 18 år, befinner sig alltså alla i sekvensmodellens undre rad. Man kan i enlighet med det vanliga mönstret förvänta fler institutionsplaceringar ju längre till höger i modellen man kommer. Utfallet framgår av tabellerna 2.9.10 och 2.9.11.

I brottsgrupperna har drygt hälften, i kontrollgrupperna knappt hälften av de pojkar som blivit kända för brott efter 18 år en eller flera gånger blivit placerade på institution. Andelen placerade ökar i de klasser som varit föremål för mer ingripande åtgärder före 18 år. I klass IX, brottsgrupperna, har 73 % placerats efter 18 år.

Tabell 2.9.10 Institutionsplacerade efter 18 år i procent av dem som återfallit i brott efter 18 år. Brottsgrupperna.

B-fall Prov + Hus N = 186

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Anstalt efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		–	n=8 0 %	n=13 46 %	n=22 45 %	n=44 73 %	n=87 55 %

Tabell 2.9.11 Institutionsplacerade efter 18 år i procent av dem som återfallit i brott efter 18 år. Kontrollgrupperna.

K-fall Prov + Hus N = 95

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Anstalt efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		n=4 (25 %)	n=3 (0 %)	n=1 (100 %)	n=2 (100 %)	n=1 (100 %)	n=11 45 %

Tabell 2.9.12 Förekomst av alkoholmissbruk, narkotikabruk, våldsbrott och institutionsplaceringar efter 18 år i procent av de olika intensivundersökta grupperna.

	K-Prov n=42	K-Hus n=53	B-Prov n=41	B-Hus n=145	Väld n=9
Alk.	4 10 %	10 19 %	18 44 %	76 52 %	4 (44 %)
Nark.	1 2 %	2 4 %	3 7 %	20 14 %	1 (11 %)
Väld	0 0 %	4 8 %	11 27 %	35 24 %	9 (100 %)
Institutions- placering eft. 18 år	1 2 %	4 8 %	12 29 %	36 25 %	2 (22 %)

¹ Följer av uttagningsprincipen

I den redovisning som getts i denna avdelning har prov- och huvudundersökning hela tiden varit sammanslagna. I tabell 2.9.12 ges en översikt över hur de behandlade variablerna fördelar sig på undersökningens intensivundersökta grupper.

I kontrollgrupperna kan man i alla variablerna skymta en tendens till större belastning i huvudmaterialet. Skillnaden är emellertid inte signifikant i någon av variablerna. I brottsgrupperna syns ingen sådan genomgående tendens. Störst skillnad mellan materialen föreligger i narkotikavariabeln där procenten i både B- och K-grupp är dubbelt så hög i huvudundersökningen. Denna skillnad är emellertid heller inte signifikant. Man kunde emellertid ha väntat sig en skillnad i denna riktning, då provundersökningspojkar, som undersöktes i genomsnitt ett par år tidigare, kan antas ha passerat sin mest sårbara ålder, då narkotikan började spridas på allvar.

2.10 Sammanställning av sekvensmodellen med matchningsfaktorerna

Matchningsfaktorerna är väsentliga bakgrundsvariabler, vilkas samband med kriminalitet vid undersökningens uppläggning ansågs så självklara och fastlagda att man beslöt att hålla dessa faktorer under kontroll genom matchningen, för att klarare få fram skillnader i andra variabler. Matchningsfaktorer

samband med den fortsatta kriminalitetsutvecklingen borde vara lika starka och gå att belysa genom sekvensmodellen.

2.10.1 Socialgrupp

Vi börjar med att pröva hur socialgruppsfaktorn faller ut i sekvensmodellen. Andelen fall ur socialgrupp III i de olika sekvensklasserna i brottsgrupperna framgår av tabell 2.10.1.1.

Det i sekvensmodellen förväntade mönstret framträder här mindre klart än i de i förra avdelningen behandlade uppföljningsvariablerna. Den förväntade förskjutningen mot större proportion av socialgrupp III framkommer inte mellan övre och undre raden, kan skymtas i riktning från vänster till höger i modellen och blir fullt tydlig först i sekvensklass IX. Någon påtaglig övervikt för socialgrupp III framträder således inte förrän i den gravaste sekvensklassen. (De fem pojkar i klass VIII är för få att tillåta några slutsatser.) Hypotesen om socialgruppens starka samband med kriminell utveckling får inte så starkt belägg som väntat.

I kontrollgrupperna (tab. 2.10.1.2) framträder en säkerställd skillnad i socialgrupps-tillhörighet mellan de pojkar som registrerats för brott efter undersökningstillfället och de som vid senaste uppföljningen fortfarande ej var kända hos polisen. Av de polisregistrerade tillhör 19 av 22 fall socialgrupp III. Motsvarande tal för de ej poliskända är 40 av

73. Skillnaden ger $\chi^2=7,2$ $p < .01$. Denna skillnad skulle möjligen kunna sammanhänga med att pojkar ur socialgrupp I och II ungefär i 15-årsaldern oftare går över i högre skolformer, vilket skulle kunna fungera som

en brottsåterhållande faktor.

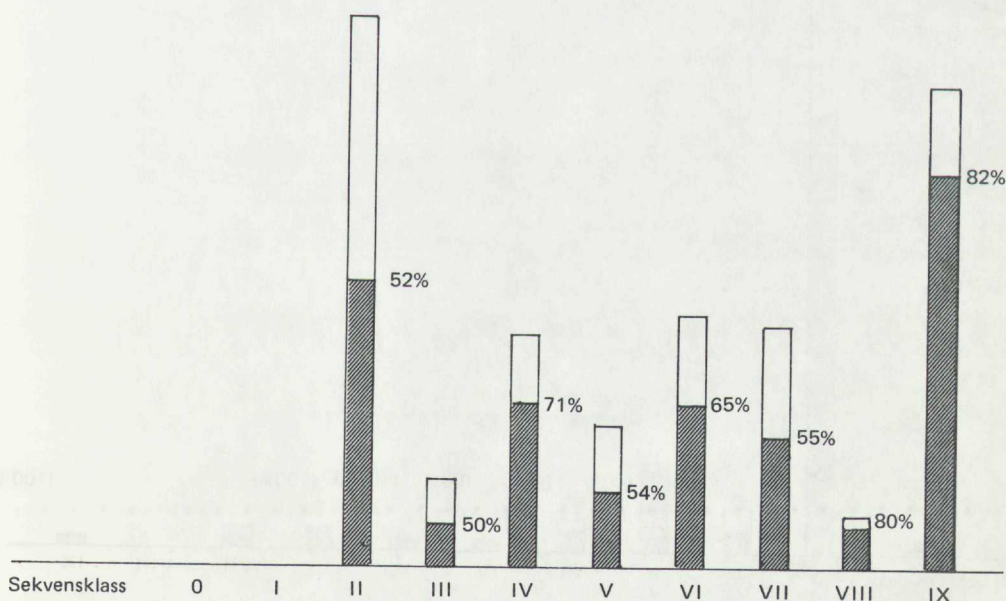
Socialgruppsfördelningen i sekvensmodellen i brotts- och kontrollmaterialen visas grafiskt i fig. 2.10.1.1 och 2.10.1.2.

Tabell 2.10.1.1 Andel fall ur socialgrupp III i de olika sekvensklasserna: Brottsgrupperna.

B-fall Prov + Hus N = 186

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass 0	0	II	IV	VI	VIII	61 %
		—	n=50 52 %	n=21 71 %	n=23 65 %	n=5 (80 %)	
Brott efter 18 år	Sekvensklass I	I	III	V	VII	IX	68 %
		—	n=8 50 %	n=13 55 %	n=22 55 %	n=44 82 %	
Σ		—	52 %	65 %	60 %	82 %	64 %

□ Socialgrupp I och II
 ■ Socialgrupp III

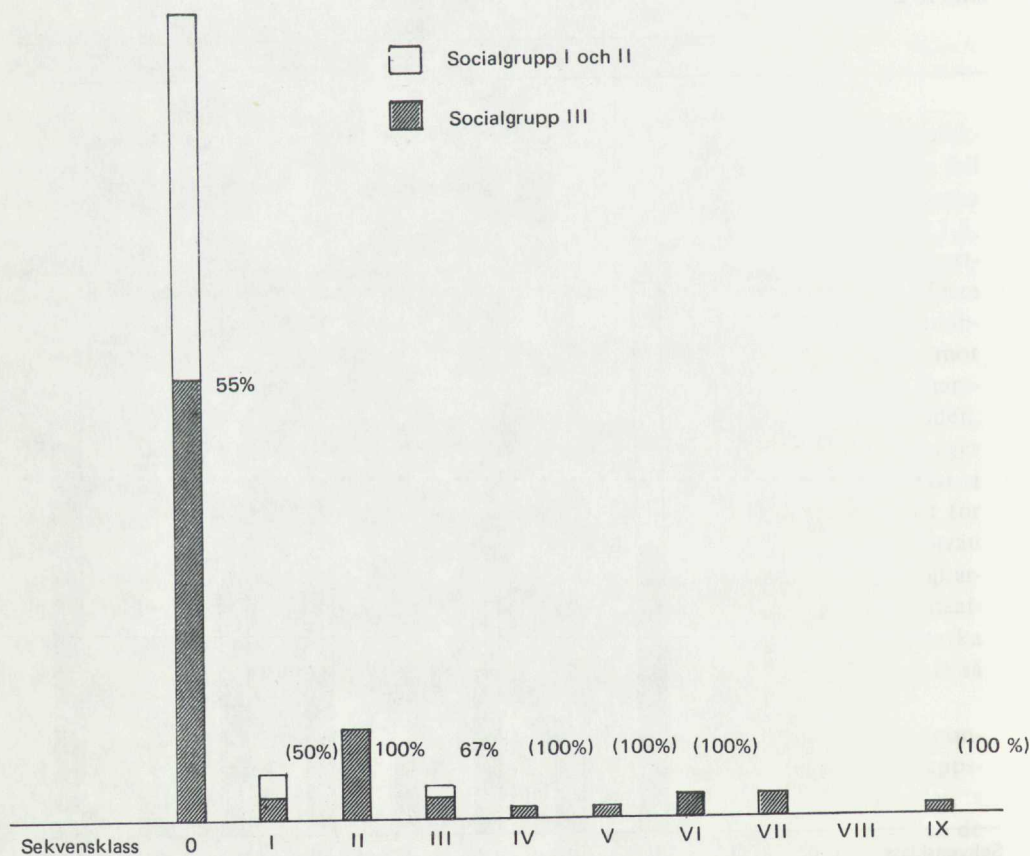
Figur 2.10.1.1 Socialgruppsfördelning i sekvensklasserna B-fall (Prov + Hus)

38 % socialgrupp III i Stockholms totalpopulation pojkar födda 1943–1948

64 % socialgrupp III i klientundersökningens brottsgrupper (Prov + Hus)

Tabell 2.10.1.2 Andel fall ur socialgrupp III i de olika sekvensklasserna: Kontrollgrupperna.
K-fall Prov + Hus N = 95

		Före 18 år					Placering	Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning			
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII		
		n=73 55 %	n=8 100 %	n=1 (100 %)	n=2 (100 %)	—	61 %	
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX		
		n=4 (50 %)	n=3 (67 %)	n=1 (100 %)	n=2 (100 %)	n=1 (100 %)	73 %	
Σ		55 %	91 %	(100 %)	(100 %)	(100 %)	62 %	

Figur 2.10.1.2 Socialgruppsfördelning i sekvensklasserna K-fall (Prov + Hus)

38 % socialgrupp III i Stockholms totalpopulation pojkar födda 1943–1948
 62 % socialgrupp III i klientelundersökningens kontrollgrupper (Prov + Hus)

Tabell 2.10.1.3 Andel fall ur socialgrupp III i de olika sekvensklasserna: Gruppen som uttagits för våldsbrott.

Våld N = 9

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		—	n=2 (50 %)	n=1 (100 %)	n=2 (0 %)	—	(40 %)
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		—	—	—	—	n=4 (75 %)	(75 %)
Σ		—	(50 %)	(100 %)	(0 %)	(75 %)	(56 %)

Socialgruppsfördelningen i den lilla grupp som uttagits för våldsbrott presenteras i tabell 2.10.1.3. Antalet fall är här för litet för att visa något av intresse.

2.10.2 Familjetyp

Vi övergår till familjetypsfaktorn. Andelen fall ur splittrad familj i de olika sekvensklasserna i brottsgrupperna framgår av tabell 2.10.2.1.

Det förväntade sekvensmodellmönstret framträder här klarare än för socialgruppsfaktorn. Splittrad familj är vanligare i den undre raden än i den övre och ökar något ju längre till höger man kommer i modellen.

Hur det förhåller sig i kontrollgrupperna framgår av tabell 2.10.2.2.

Inom kontrollgrupperna kan man inte urskilja några klara mönster.

En jämförelse mellan brotts- och kontrollfall visar emellertid en skillnad i övrig riktning. Andelen fall ur splittrad familj i klass 0 (kontrollfallen utan brott) är 12 % större än i klass II (endast debutbrott) och 7 % större än i klass IV (flera brott, endast varit föremål för utredningar). Denna tendens i övrig riktning gör att hypotesen om samband mellan splittrad familj och kriminell utveckling inte får något starkt stöd trots det förväntade utfallet i sekvensmodellen inom brottsgrupperna.

Tabell 2.10.2.1 Andel fall ur splittrad familj i de olika sekvensklasserna: Brottsgrupperna.

B-fall Prov + Hus N = 186

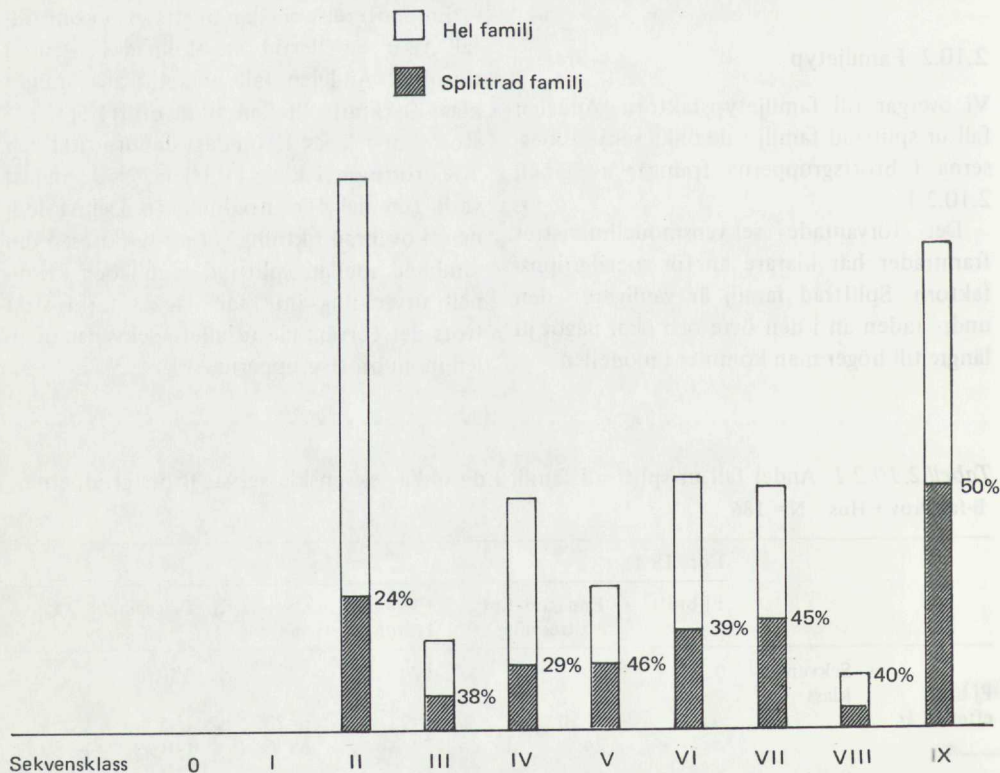
		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		—	n=50 24 %	n=21 29 %	n=23 39 %	n=5 (40 %)	29 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		—	n=8 38 %	n=13 46 %	n=22 45 %	n=44 50 %	47 %
Σ		—	26 %	35 %	42 %	49 %	37 %

Tabell 2.10.2.2 Andel fall ur splittrad familj i de olika sekvensklasserna: Kontrollgrupperna.
K-fall Prov + Hus N = 95

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	36 %
		n=73 36 %	n=8 38 %	n=1 (100 %)	n=2 (0 %)	—	
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	55 %
		n=4 (75 %)	n=3 (0 %)	n=1 (100 %)	n=2 (50 %)	n=1 (100 %)	
Σ		38 %	27 %	(100 %)	(25 %)	(100 %)	38 %

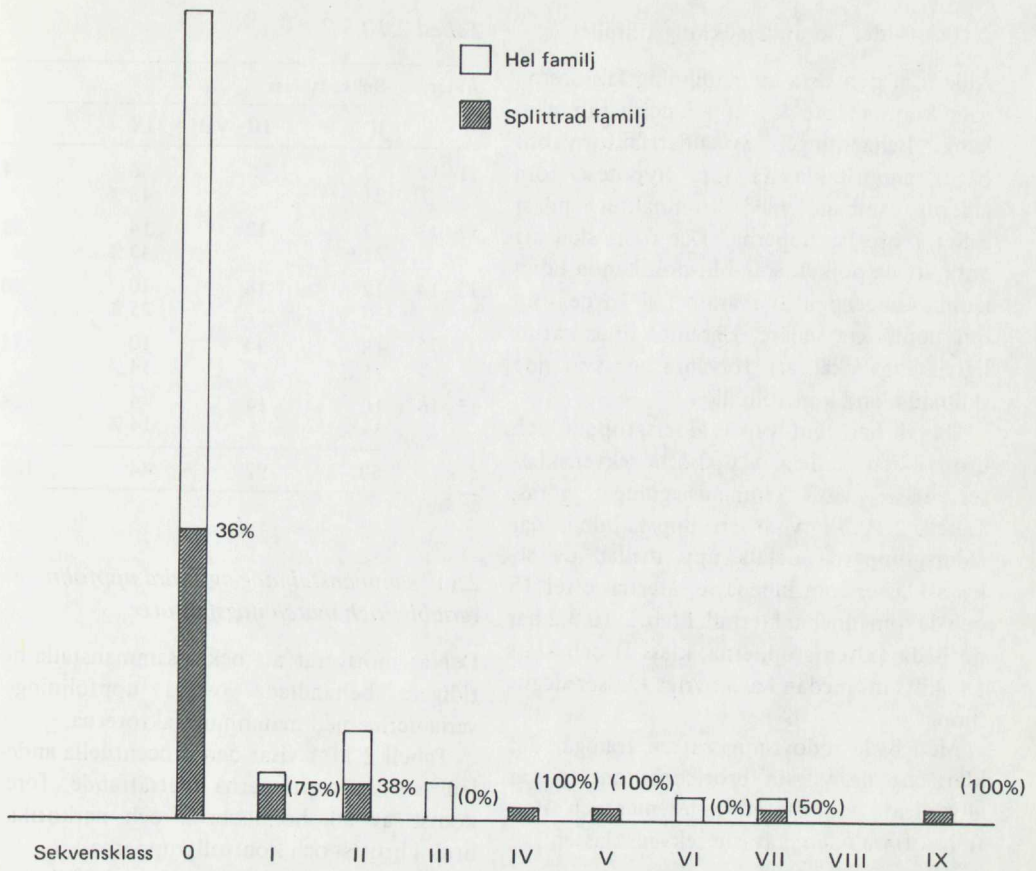
Familjetypsfördelningen i sekvensmodellen i brotts- och kontrollmaterialen visas grafiskt i fig. 2.10.2.1 och 2.10.2.2.

Den grupp som uttagits för våldsbrott är liksom tidigare för liten för att tillåta slutsatser men redovisas i tabell 2.10.2.3.

Figur 2.10.2.1 Familjetypsfördelning i sekvensklasserna B-fall (Prov + Hus)

18 % splittrad familj i Stockholms totalpopulation pojkar födda 1943–1948
38 % splittrad familj i klientundersökningens brottsgrupper

Figur 2.10.2.2 Familjetypsfördelning i sekvensklasserna K-fall (Prov + Hus)

18 % splittrad familj i Stockholms totalpopulation pojkar födda 1943–1948
 38 % splittrad familj i klientelundersökningens kontrollgrupper

Tabell 2.10.2.3 Andel fall ur splittrad familj i de olika sekvensklasserna: Gruppen som uttagits för våldsbrott.

Våld N = 9

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Placering	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	II	IV	VI	VIII	
		–	n=2 (0 %)	n=1 (0 %)	n=2 (0 %)	–	(0 %)
Brott efter 18 år	Sekvensklass	I	III	V	VII	IX	
		–	–	–	–	n=4 (75 %)	(75 %)
Σ		–	(0 %)	(0 %)	(0 %)	(75 %)	(33 %)

2.10.3 Ålder vid undersökningstillfället

Åldern är den sista av matchningsfaktorerna som kommer att tas upp i detta sammanhang. Behandlingen av åldersfaktorn blir något annorlunda då våra hypoteser om ålderns samband med kriminalitet endast gäller i brottsgrupperna. Det finns skäl att anta att de pojkar, som blir poliskända tidigt i olika avseenden är svårare fall än de som blir upptäckta senare. Däremot finns naturligtvis inga skäl att förvänta motsvarande skillnad bland kontrollfallen.

Då vi har fem olika åldersgrupper och brottsfallen fördelar sig på åtta sekvensklasser måste vissa sammanslagningar göras. Tabell 2.10.3.1 visar en uppställning, där åldersgrupperna delats upp mellan de sekvensklasser som innebär ej återfall efter 18 och de som innebär återfall. I tab. 2.10.3.2 har de båda extremgrupperna, klass II och klass IX skilts ut, medan i alla övriga klasser slagits ihop.

Med båda redovisningssätten framgår det klart att de yngsta brottsdebutanterna är allvarigare fall. De återfaller mer och återfinns oftare i den gravaste sekvensklassen.

Åldersfördelning vid undersökningstillfället hos B-fall i olika sekvensklasser.

Prov- och huvudundersökning sammanslagna N = 186

Tabell 2.10.3.1

Ålder	Sekvensklass		
	II, IV, VI, VIII	III, V, VII, IX	
11-12	5 36 %	9 64 %	14
12-13	15 45 %	18 55 %	33
13-14	20 50 %	20 50 %	40
14-15	44 62 %	27 38 %	71
15-16	15 54 %	13 46 %	28
	99	87	186

Tabell 2.10.3.2

Ålder	Sekvensklass			
	II	III-VIII	IX	
11-12	3 21 %	5	6 43 %	14
12-13	7 21 %	12	14 43 %	33
13-14	12 30 %	18	10 25 %	40
14-15	18 25 %	43	10 14 %	71
15-16	10 36 %	14	4 14 %	28
	50	92	44	186

2.11 Sammanställning av andra uppföljningsvariabler och matchningsfaktorer

Det är motiverat att också sammanställa de tidigare behandlade övriga uppföljningsvariablerna med matchningsfaktorerna.

Tabell 2.11.1 visar den procentuella andelen av socialgrupperna beträffande förekomst av alkoholmissbruk och narkotikabruk i brotts- och kontrollgrupperna.

I brottsgrupperna är procenten fall som registrerats för alkoholmissbruk nästan densamma i högre och lägre socialgrupp. Av kontrollfallen är däremot procentuellt fler i socialgrupp III än i I och II registrerade för missbruk. Det kan naturligtvis röra sig om en faktisk skillnad i alkoholmissbruk. En annan möjlig förklaring skulle kunna vara olika

Tabell 2.11.1 Procentuell andel av socialgrupperna beträffande förekomst av alkoholmissbruk och narkotikabruk. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Socialgrupp	Alkoholmissbruk		Narkotikabruk	
	B-fall	K-fall	B-fall	K-fall
I + II	n=67 48 %	n=36 6 %	n=67 9 %	n=36 3 %
III	n=119 52 %	n=59 20 %	n=119 14 %	n=59 3 %

mönster för alkoholbruk i olika socialgrupper. Om man dricker hemma, i slutna sällskap eller på restaurang och åker taxi hem, vilket torde vara vanliga mönster i socialgrupp I och II, är risken att bli registrerad för alkoholmissbruk naturligtvis mindre än om man dricker eller förekommer berusad ute, vilket troligen är vanligare i socialgrupp III. Något som talar emot den senare förklaringen är att någon skillnad i registrerat alkoholmissbruk mellan socialgrupperna inte föreligger bland brottsfallen. Brottsfall i socialgrupp I och II tycks i så fall, eventuellt på grund av kontakt med andra asociala, ha lämnat de mönster för alkoholbruk som anses vanliga i högre socialgrupper. Vid alla försök till tolkning av resultaten måste man också hålla i minnet att kontrollgruppens 95 fall, varav 14 registrerats för alkoholmissbruk, är för få att tillåta några säkra slutsatser.

Beträffande narkotikabruk framkommer inga påtagliga skillnader mellan socialgrupperna. Uppgifter om narkotikabruk är emellertid så sällsynta att materialet i ännu mycket mindre grad än beträffande alkoholmissbruk tillåter säkra slutsatser.

Den procentuella andelen av socialgrupperna beträffande förekomst av våldsbrott och institutionsplaceringar efter 18 år i brotts- och kontrollgrupperna framgår av tabell 2.11.2. I beräkningarna beträffande våldsbrott ingår de nio som uttagits för våldsbrott.

Tabell 2.11.2 Procentuell andel av socialgrupperna beträffande förekomst av våldsbrott och institutionsplaceringar. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Socialgrupp	Våldsbrott		Institutionsplacerade	
	B-fall	K-fall	B-fall	K-fall
I + II	n=71 21 %	n=36 0 %	n=67 15 %	n=36 3 %
III	n=124 32 %	n=59 7 %	n=119 32 %	n=59 7 %

Våldsbrott är något vanligare i socialgrupp III, men skillnaden mellan socialgrupperna är ganska måttlig. Pojkar ur socialgrupp III institutionsplaceras med anledning av brott efter 18 år i ungefär dubbelt så stor utsträckning som pojkar ur socialgrupp I och II. Detta bör rimligen jämföras med proportionen återfall efter 18 år i respektive socialgrupper, som framgår av tabell 2.11.3.

Tabell 2.11.3 Procentuell andel av socialgrupperna beträffande förekomst av brott efter 18 år. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Socialgrupp	Brott efter 18 år	
	B-fall	K-fall
I + II	n=67 42 %	n=36 8 %
III	n=119 50 %	n=59 14 %

En större andel av socialgrupp III än av I och II har registrerats för brott efter 18 år, men skillnaden mellan socialgrupperna är mindre i denna variabel än beträffande institutionsplaceringar. Brotten efter 18 år har inte granskats med avseende på antal och/eller gravhet. Skillnaden i institutionsplaceringar kan därför inte med säkerhet tolkas. Den kan bero på att brotten är fler och/eller gravare i socialgrupp III eller på att samhället oftare tillgriper institutionsplaceringar för fall ur socialgrupp III.

Den procentuella andelen av hel eller splittrad familj beträffande förekomst av missbruksvariablerna framgår av tabell 2.11.4.

Tabell 2.11.4 Procentuell andel av hel och splittrad familj beträffande förekomst av alkoholmissbruk och narkotikabruk. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Familjetyp	Alkoholmissbruk		Narkotikabruk	
	B-fall	K-fall	B-fall	K-fall
Hel	n=116 50 %	n=59 14 %	n=116 11 %	n=59 2 %
Splittrad	n=70 51 %	n=36 17 %	n=70 14 %	n=36 6 %

Några skillnader mellan pojkar från hel och splittrad familj beträffande alkohol- och narkotikavariablerna framkommer inte.

Den procentuella andelen av de olika familjetyperna beträffande förekomst av våldsbrott och institutionsplaceringar efter 18 år framgår av tabell 2.11.5.

Tabell 2.11.5 Procentuell andel av hel och splittrad familj beträffande förekomst av våldsbrott och institutionsplaceringar efter 18 år. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Familjetyp	Våldsbrott		Institutionsplacerade	
	B-fall	K-fall	B-fall	K-fall
Hel	n=122 27 %	n=59 3 %	n=116 21 %	n=59 3 %
Splittrad	n=73 30 %	n=36 6 %	n=70 34 %	n=36 8 %

Några skillnader mellan pojkar från olika familjetyper framkommer inte vad beträffar våldsbrott och endast i ringa utsträckning vad beträffar institutionsplaceringar.

I tabell 2.11.6 redovisas hur många av pojkarna med alkoholmissbruk, narkotikabruk och våldsbrott som placerats på institution efter 18 år.

Tabell 2.11.6 Procentuell andel av grupperna med förekomst av alkoholmissbruk, narkotikabruk och våldsbrott som institutionsplacerats efter 18 år

Alkoholmissbruk		Narkotikabruk		Våldsbrott	
B-fall	K-fall	B-fall	K-fall	B-fall	K-fall
n=94 43 %	n=14 29 %	n=23 83 %	n=3 67 %	n=55 55 %	n=4 75 %

Mest påfallande är att så stor procent av de fåtaliga pojkar som har registeruppgifter angående narkotikabruk har placerats på institution. Detta speglar hur allvarligt samhället ser på narkotikaproblemet. Av pojkar med alkoholmissbruk har knappt hälften och av pojkar som begått våldsbrott drygt hälften placerats på institution.

Slutligen behandlas förhållandet mellan debutålder i brottsgrupperna (för våldgruppen även de 9 fall som uttagits för våld) och övriga uppföljningsvariabler. Åldersfördelningarna framgår av tabell 2.11.7.

De pojkar som har registeruppgifter om alkoholmissbruk skiljer sig inte vad beträffar ålder för första polisupptäckt.

I de övriga grupperna, narkotikabrukare etc., framkommer en viss övervikt av de yngsta debutanterna, som även i andra sam-

Tabell 2.11.7 Procentuell andel inom varje åldersgrupp (ålder vid undersökningstillfället) av alkoholmissbruk, narkotikabruk, våldsbrott och institutionsplaceringar efter 18 år. Brottsfall. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Ålder	Alkoholmissbruk		Narkotikabruk		Inst.plac. eft. 18 år		Ålder	Våldsbrott	
	B	K	B	K	B	K		B	K
11-12 N = 14	6	43 %	4	29 %	6	43 %	11-12 N = 16	5B+2V=7	44 %
12-13 N = 33	19	58 %	7	21 %	11	33 %	12-13 N = 33	13B	39 %
13-14 N = 40	19	48 %	3	8 %	11	28 %	13-14 N = 40	13B	33 %
14-15 N = 71	35	49 %	5	7 %	11	15 %	14-15 N = 75	10B+4V=14	19 %
15-16 N = 28	15	54 %	4	14 %	9	32 %	15-16 N = 31	5B+3V=8	26 %
N = 186							N = 195		

manhang förefaller att vara våra mest allvarliga fall. Fjortonåringarna, den ålder då ungdomsbrottsligheten når sin höjdpunkt (Sveri, 1960), förefaller att bidra med minsta procentuella andel till både narkotikabrukarna, våldbrottslingarna och de institutionsplacerade efter 18 år.

3.1 Inledning

Inom klientelundersökningen har tidigare lämnats en ingående redovisning av kriminalitetsteorier, utgående från sociologiska, psykiatriska, medicinska m. fl. förklaringsmodeller (Jonsson, SOU 1971:49 kap. 4). Likaså har en inlärningsteoretisk modell redovisats (Olofsson SOU 1973:25).

Då det inom undersökningens ram redan presenterats både en allmän översikt och en inlärningspsykologisk referensram, finns ej anledning att här göra ytterligare en genomgång av andra kriminalitetsteorier än den som ligger till grund för avsnittet. I detta och följande kapitel redovisas psykoanalytisk utvecklingsteori och jagpsykologisk personlighetsteori, vilka utgör den teoretiska referensramen för föreliggande arbete.

3.2 Den epigenetiska utvecklingsprincipen

"The newborn infant is not wholly a creature of drives; he has inborn apparatuses (perceptual and protective mechanisms) which appropriately perform a part of those functions which, after the differentiation of ego and id, we attribute to the ego. A state of adaptedness exists before the intentional processes of adaptation begin."
 "Strictly speaking, the normal newborn human and his average expectable environment are adapted to each other from the very first moment." (Hartmann, 1939 sid. 49, sid. 51).

Människan har således en medfödd, artspecifik psykologisk utrustning, som redan från födelsen möjliggör individens aktiva, adaptiva interaktion med omvärlden. Denna utrustning utgör delar av det som senare utvecklas till jagfunktioner.

Med dessa uttalanden påvisar Hartmann, att även det till synes hjälplöst beroende späda barnet har vissa medel till försvar mot överväldigande stimuli. En början till en relativ autonomi föreligger således som medfödd. Båda dessa aspekter, barnet som föds anpassat till sin miljö och samtidigt med en begynnande utveckling till självständighet, spelar en viktig roll i den psykoanalytiska synen på individens utveckling i samspel med sin miljö. Till skillnad från exempelvis inlärningsteoretiska antaganden poängteras det autonoma växandet i stadier, vilka är genetiskt givna. Individerna är således i sin utveckling ej helt avhängig av miljönflytanden. "Alltid när man försöker förstå växandet bör man komma ihåg *epigenesens princip*, som är hämtad från organismens tillväxt *in utero*. Med en viss generalisering kan det sägas, att enligt denna princip allt som växer har en grundplan, och att delarna växer fram från denna grundplan, så att varje del har sin tid, då den är viktigast, till dess alla delarna har växt fram till en fungerande helhet. . . . man kan räkna med, att det friska barnet i dessa personliga upplevelser, om det får ett rimligt mått av rätt ledning, följer inre utvecklingslagar som ger en serie möjligheter

till meningsfullt samarbete med de personer, som vårdar och bryr sig om det och de institutioner som står färdiga för det. Detta samspel varierar från kultur till kultur men kommer alltid 'i rätt tid och i rätt ordning' enligt principen för all epigenes." (Erikson, 1968 sv. övers. 1969 s. 80.)

Den tidiga psykosexuella utvecklingen delas enligt psykoanalytisk teori in i faser, vilka kännetecknas av att en del av kroppen under respektive fas fungerar som huvudsaklig lustkälla. Sålunda är munnen under den orala fasen det centrala, både som kontaktmedel och för näringstillförseln. Eliminationsprocesserna står i fokus under den anala fasen och könsorganen och deras funktioner i den falliska.

Enligt Erikson motsvaras den libidinösa fasutvecklingen av en psykosocial sådan, där varje fas innebär en normativ psykosocial kris eller vändpunkt. Fasens organmönster motsvaras av en psykosocial modalitet.

Nedanstående schema, figur 3.2.1, är hämtad ur *Identity and the life cycle* (Erikson 1959) och återges förkortat.

Den psykosexuella aspekten beskriver således organfunktionen. Den psykosociala modaliteten visar det beteendemönster som utvecklas under respektive fas och den psykosociala krisen beskriver antitetiskt den inställning till sig själv och omvärlden som individen förvärvat i varje fas.

3.3 Oralfas

Under den orala fasen är som tidigare nämnts munnen det späda barnets viktigaste organ, men också huden, innerörats jämviktsorgan och hörselapparatusens känslighet är från början viktiga för hans orientering. Innan de olika kroppssystemen mognat så, att han kan suga, svälja, andas och skrika utan att dessa funktioner interfererar negativt med varandra, tenderar säkerligen spänning och ångest att bli övermäktiga för organismen. Barnet är då speciellt beroende av det positiva stöd det kan få i form av lugn och mjuk omvårdnad.

Det orala stadiet kallas också inkorporativt, då förmågan att intaga liksom att behåll-

Figur 3.2.1 Eriksons schema över den psykosexuella utvecklingen. Förkortat.

Psykosexuell fas	Psykosocial modalitet	Betydelsefull relation	Psykosocial kris
Oral-respiratorisk Sensorisk-kinestetisk (Inkorporativ modalitet)	Att få Att ge tillbaka	Modern	Tillit – misstro
Anal-uretral Muskulär (Retentiv-eliminativ modalitet)	Att hålla (behålla) Att låta gå	Föräldrarna	Autonomi-skam och tvivel
Infantil-genital Motorisk (Inträngande-manlig) (Omslutande-kvinnlig)	Att göra, göra efter, göra lika	Familjen	Initiativ-skuld
Latens	Att göra, tillverka Att göra tillsammans	Grannskap skola	Realitetspräglad aktivitet-underlägsenhet
Pubertet	Att vara sig själv (eller icke) Att dela upplevelsen av att vara sig själv	Jämnåriga Sekundärgrupper Ledarskap och modeller för det	Identitet-identitetsdiffusion
Mogen genital	Att förlora och finna sig själv i en annan	Partners i vänskap, kärlek, tävlan, samarbete	Intimitet och solidaritet-isolering

la och tillgodogöra sig föda är det viktigaste. Den psykosociala modaliteten är att få och att ge tillbaka. Det sätt på vilket modern ger föda, omvårdnad och kontakt i olika former påverkar barnets sätt att ta emot. Tar han emot maten och är tillfreds eller spottar han ut eller kräks upp den? Moderns inställning till sig själv som kvinna och som den givande påverkar barnets sätt att ta emot. Deras samspel kan vara avspänt och rofyllt med en vegetativ samhörighet som gör givandet och tagandet till något självfallet, en interaktion i vilken man inte ifrågasätter varandra. Blickkontakten, småpratet och nynnandet, barnets lek med moderns bröst, gurglanden och leenden, allt detta ger uttryck för det mått av trygghet barnet upplever i relationen till henne och därmed också till sig själv, eftersom han i denna första fas upplever en fullständig enhet med modern. Med ett tillräckligt mått av accepterande och uppskattning från modern får barnet också en djupt rotad upplevelse av att vara riktig, att duga, att höra till. Denna grundtillit gäller både honom själv och hans omvärld. En viss brist på tilltro finns också hos varje individ, också den grundlagd under denna första fas. Om den psykofysiska spänningen varar längre än individen orkar med, när väntan blir för lång, och i synnerhet om detta inträffar ofta, riskerar man att barnet får negativa förväntningar. De medfödda försvarssystemen blir då i längden inte tillräckliga, utan barnet upplever övergivenhet och destruktion. Upplevelse av aggressivitet och otålighet hos modern, vilka naturligen växlar hos henne med lugn och avspändhet, skapar också otrygghet hos barnet. Vilken av de två polarisationerna som överväger, dvs. vilken lösning den psykosociala krisen får, kommer att vara avgörande för individens grundinställning.

Från att ha varit övervägande passivt mottagande övergår barnet i den senare delen av oralfasen till ett aktivt inkommerande mönster. Han griper om föremål, som förs till munnen, och sen biter han hårt. Om han fortfarande ammas, måste han lära sig att suga utan att bitas, annars kommer han i konflikt med modern. Avvänjningen inträffar

far också vanligen under denna period, vilket innebär ett frustrationsmoment. Både perception och minnesfunktion har mognat så, att han kan uppleva distans i tid och rum. Känslan av fullständig enhet med modern övergår i upplevelsen av att vara ensam, att bli övergiven, att ha förlorat något. En abrupt och kravfylld avvänjning kan leda till en infantil depression. Ett friskt spädbarn, som får värme och stöd under avvänjningen genom andra bevis på moderns kärlek, har goda möjligheter att lösa den orala krisen med en övervikt av tillförsikt.

Om barnet inte löser den orala problematiken på ett positivt sätt, utan får bestående psykiska skador under denna fas, kommer han sannolikt att under hela livet präglas av den "orala personlighetens" livsstil. Denna utmärks av ett impulsdrivet, okontrollerat handlande. Ett starkt beroendebehov, som ibland manifesteras öppet, ibland förnekas, gör relationerna till andra ständigt konfliktfyllda. Gränserna mellan individen och de människor han har kontakt med är oklara för honom själv. I sin orealistiska uppfattning av andra tillskriver han dem ofta önsningar och motiv, som egentligen är hans egna, eller vantolkar gravt deras intentioner som fientliga och destruktiva. Målsättningen är för honom hela tiden att få från andra det han upplever fattas honom i kärlek, trygghet, självkänsla, livsinnehåll. Tomhetskänsla och rädsla att bli övergiven växlar med ångest inför att bli uppslukad. Följaktligen pendlar den oralt fixerade individen mellan klängigt beroende hållningar och aggressivt avvisande, exempelvis när hans orimliga krav inte uppfylls.

Djupa skador under den orala utvecklingsperioden kan leda till olika slag av personlighetsstörningar, vilka senare i livet bl. a. kan manifesteras sig som psykosliknande störningar eller som utagerande impulsdrivenhet. Utvecklingen fram till vuxen ålder genom de olika faserna kan givetvis modifiera och till en del kompensera sådana skador, men den kliniska erfarenheten visar att detta är vanskligt.

Ur kriminologisk synvinkel är den impuls-

drivna individen klart i riskzonen. Alkohol- och narkotikaberoende är vanliga symptom, liksom kriminalitet. Psykoshotade personer däremot anses löpa en avsevärt mindre risk för asocialitet.

Impulsdrivenheten, bristen på jaggränser, vilken omöjliggör ett du-upplevande gentemot andra, den orealistiska uppfattningen av omvärlden och den ständiga ambivalensen utgör ett starkt hot mot individens sociala anpassning. Oberäknelighet och ibland sadistiska våldshandlingar tillsammans med total egocentrisk hänsynslöshet med öppen hämndlystnad paras vanligen med starkt självdestruktiva tendenser och en förnekad, djup depression hos människor med den form av oral störning, vilken återfinnes hos primärt karaktärsstörda individer.

3.4 *Analfas*

Vid slutet av oralfasen har barnet utvecklat många färdigheter. Det börjar kunna förflyta sig själv och gör det med stor aktivitet och glädje. Språket börjar utvecklas och därmed också en första början till symbolförståelse. Behovet av närkontakt är fortfarande stort, men avståndet till modern i både rum och tid kan nu ökas utan att det upplevs som alltför frustrerande. Frigörelsen från modern ökar och ett växande behov av självständighet manifesteras ofta kraftfullt, omväxlande med mjuka stunder av kroppskontakt och vila hos någon av föräldrarna.

Muskulaturen har nu mognat så, att renlighetsträningen kan börja. Eliminationsprocesserna står i centrum för uppmärksamhet och lustupplevelser. Det krävs nu att den viljestyrda muskulaturens impulser samordnas så, att mönstret för denna fas, nämligen att hålla kvar och låta gå, så småningom sker konfliktfritt och i enlighet med individens eget val och hans välbefinnande.

Den psykosociala kris, som skall arbetas igenom i denna fas, är enligt Erikson autonomiproblematiken. Det gäller för barnet att utveckla sin egen vilja, att hävda sina rättigheter, att uppleva sig själv som individ. Detta måste ske i relation till föräldrarna och andra

vuxna vårdare. I bästa fall förlöper interaktionen mellan barnet och de vuxna med ett rimligt mått av konflikt. Barnets behov av att "göra själv, kunna själv, bestämma över sig själv" möts naturligen av de vuxnas önskan att han ska samordna sin vilja och sina behov med deras. Han måste också anpassa sig till familjens normer och mönster i stort. Denna anpassning kan dock ske på väsentligt olika sätt.

Om en av föräldrarna eller bägge intar en oböjligt kravfylld och auktoritär hållning till barnet och bestraffar och skämmer ut honom för envisa viljeyttringar och bristande sfinkterkontroll riskerar man, att han så småningom övergår till att tvivla på sig själv som individ med egna rättigheter. Han kommer också att ifrågasätta om det han är och det han gör duger. En obestämd skamkänsla, som gäller hela hans person, kan då utvecklas och bli bestående för hela livet.

Om däremot ett ständigt självsvåld tolereras av de vuxna, eller växlingar mellan straff och bannor och likgiltighet eller svaghet är förhärskande i familjen, kommer den infantila omnipotenskänslan, som är en rest från oralfasen, att i stor utsträckning leva kvar. Barnet behöver nämligen i denna fas både träna sin vilja och uppleva realistiska gränser för viljemanifestationer och driftsutlevelse.

Analfasen utmärks således av ambivalens. Barnets olika aktiviteter är präglade av hastiga växlingar mellan impuls och motimpuls. Kasta — hålla kvar, vilja som mamma — trotsigt vägra, tycka om på ett stormande sätt — hata och avsky, vara aktiv — försjunka i passivitet.

Förstadierna till det som i senare faser utvecklas till samvete och överjag grundläggs i denna fas. Eftersom barnet fortfarande är helt beroende av kontakten med föräldrarna och deras kärlek, lider det svårt av att känna sig förkastat och utestängt, vilket blir fallet om det bemöts med tyranniskt moraliserande. En kvarblivande rädsla för auktoriteter, vilka upplevs som hotfulla och straffande utan att man förstår skälen till detta, kan medföra en bestående förvirring inför moraliska grundsatser och deras berättigande.

Det ambivalenta mönstret återkommer också i könsidentifieringen. Uppfattningen av manlighet och kvinnlighet är fortfarande oklar. Barnet identifierar sig med båda föräldrarna, och införlivar både maskulina och feminina identitetsmoment med sin personlighet. En viss bisexualitet föreligger således under denna fas, vilken även återfinns hos den vuxna individen, men underordnad den heterosexuallitet som först den falliska fasen och senare adolescensen manifesterar.

Analfasen blir avgörande för proportionen mellan kärlek och hat hos individen, mellan förmågan till samarbete och egensinnighet. Det maktspel som äger rum i familjer med olöst analproblematik handlar om vem som är starkast eller svagast och vem som kan kontrollera vem.

Individer med olösta analkonflikter kännetecknas av, att de lever under ständig spänning. De kan vara av övervägande masochistisk läggning, med tendenser att underordna sig och att ge upp sig själva. Ofta utnyttjas dock den masochistiska hållningen manipulativt gentemot andra som känslomässig utpressning eller så att individen omärkligt förmår andra att leva ut hans impulser, vanligen aggressivitet eller habegär. Mer öppet sadistiska personer tenderar att alltid vara invecklade i maktstrider, där deras härsklustnad gentemot andra människor är framträdande och deras behov av att förvärva egendom synes omätligt. Vanligen föreligger en blandning av sadistiska och masochistiska tendenser.

En särskild risk för en störd utveckling löper de barn, som i sin anala period delvis brutit den affektiva kontakten med föräldrarna. Dessa barn synes erfarenhetsmässigt ofta vara vitala och begåvade, och har i en maktkamp med de vuxna upplevt en djupt gående misstro mot dem och allt de representerar både vad gäller regler och lagar och livets nödort. Den starka besvikelsen och hatet som följd därav leder till att barnet i stor utsträckning blir emotionellt självförsörjande och vägrar att ta emot något som erbjuds frivilligt, vare sig positiv affekt och kontakt eller timligt goda ting. Han vill inte

få, han tilltvingar sig. Hans aggressiva, föraktfulla avståndstagande blir i framtiden lätt mobiliserbart. Eftersom han inte upplever regler och förordningar som riktiga eller meningsfulla utbildar han ett förakt för dem, som tillåter honom att senare i livet spela ett maktspel, t. ex. med myndigheterna, där det gäller att vara starkast och klurigast. Omnipotenskänslorna, som han inte kommit tillrätta med, eftersom den anala konflikten inte är löst, förleder honom till orealistiska bedömningar av både sig själv och omvärlden.

Kontaktbrottet med normgivarna inverkar också menligt på överjagsutvecklingen i nästa fas, då moralintegrationen huvudsakligen sker via positiv identifikation med föräldrarna.

Man kan således väl föreställa sig att en olöst konflikt under analfasen medför risk för kriminella handlingar, både som aggressivt självhävdande manifestationer och som aggressivt tillägnande dvs. med återfall i ett oralt beteende.

3.5 Fallisk-ödipal fas

Under de preödipala faserna förlöper utvecklingen huvudsakligen lika för båda könen. Den fallisk-ödipala utvecklingen däremot är väsentligt olika för pojkar och flickor. Eftersom klientelundersökningen enbart gäller pojkar, behandlas här endast den maskulina utvecklingen i denna fas.

Under den prefalliska utvecklingen anses modern enligt psykoanalytisk teori vara både kärleksobjekt och huvudsakligt identifikationsobjekt för pojken. Hon är den starka, allsmåttiga givaren, hon är aktiv och utformar både innehållet, kvaliteten och gränserna för driftstillfredsställelsen och kontakten. Under nyföddhetsperioden och den närmaste tiden därefter upplevs, som tidigare nämnts, en fullständig enhet med modern, vilken då också laddas med den primära narcissism, som gäller barnet själv. Från denna period härstammar också upplevelsen av modern som försedd med magiska krafter på gott och ont. Denna föreställning ligger på

omedvetna plan, men kan lätt aktiveras vid regression. Fadern upplevs mer realistiskt, eftersom hans inträde som betydelsefull person vanligen äger rum i ett senare stadium, då perceptions- och tankeapparaten nått en utveckling, som möjliggör upplevandet av honom som separat person.

Att vara som mamma och att göra efter henne upplevs redan av barn i analfasen som roligt och eftersträvansvärt. I den falliska fasen tillkommer, att pojken nu också riktar genitala strävanden mot henne, i förening med ofta stormande känslor av kärlek och längtan att vara allt för henne.

Pojken har nu börjat bli mycket upptagen av könsskillnaderna. Penis har redan från spädbarnsåldern fungerat som spänningsregulator vid ångest och upphetsning, liksom vid autoerotiska lekar. Genital aktivitet blir nu emellertid mycket viktig, både på realplan, i form av sexuella lekar med andra barn och i fantasin, där de infantila sexualteorierna om skada och smärta etc. florerar. Även om pojken tidigt blivit varse, att de kvinnliga medlemmarna av familjen inte är skapta som han, får detta faktum nu en ny realitet för honom. Han jämför sig med fadern, vars fysiska överlägsenhet och besittningsrätt till modern väcker rivalitet och ångest hos honom. Samtidigt vill han nu mer än någonsin likna sin pappa och bli likadan som han. Ångest väcks också av hans föreställning om kvinnor som kastrerade, något som han dunkelt upplever också kan drabba honom själv.

Som tidigare nämnts, har pojken i sin hittillsvarande utveckling i stor utsträckning haft modern som både kärleksobjekt och identifieringsperson. Upptäckten av, att hon är olik honom själv är skrämmande och gör, att han tar avstånd från henne som identifikationsobjekt. I stället vänder han sig till fadern och andra män och väljer så sin maskulina förebild. Detta innebär, att han i slutet av denna fas till större delen har övergivit sin infantila bisexualitet. Under den första delen av ödipalfasen har han kvar så mycket av sin kvinnliga identifiering, att han i sina fantasier också intar en passiv, feminin hållning gentemot fadern. Han kan i sin

beundran och tillgivenhet exempelvis föreställa sig att bli gravid med faderns hjälp, genom munnen eller anus.

Progressionen till en aktiv, maskulin hållning följer dock denna passivitet, om inte affektiva störningar hos och mellan föräldrarna inverkar i fixerande riktning. För att pojken skall orka och våga växa vidare i sin identifiering krävs att modern erkänner hans maskulinitet som något positivt. Om hon själv har en olöst identifieringsproblematik kan rädslan för maskuliniteten i kombination med avundsjuka mot män leda till, att hon stimulerar pojkens passiva underkastelse och hindrar hans vidareutveckling. Om fadern likaledes känner sig osäker på sin könsroll och sannolikt då också är svartsjuk på barnens försteg hos hustrun framför honom själv, har han troligen stora svårigheter att släppa fram en rival. Tendenser att minimisera eller dra sig undan i kontakten med pojken, alternativt straffa honom för hans begynnande manliga självhävdande, kan då inverka ödesdigert för pojkens vidareutveckling.

Den ödipala konflikten är således synnerligen svärbemästrad. Ett byte av identifieringsperson skall ske. Den tidiga genitala inriktningen mot fadern skall bemästras, för att sedan övergå till intensiva fantasier om att tränga undan fadern och inta hans plats hos modern. De starka, omedvetna skuld-känslor som därvid uppstår väcker stark ångest för att de förbjudna impulserna skall bestraffas med hot om förlust av liv och lem. En negativ lösning av konflikten är att regrediera till ett småbarnsstadium i större eller mindre utsträckning, med ett beroende av modern som beskyddare och kärleksgivare. Den positiva lösningen medför, att pojken identifierar sig med fadern, men ger upp den starka rivaliteten med honom. I detta ligger, att pojken accepterar sin fysiska omognad, men med en stark narcissistisk upplevelse av likhet med fadern, vilken gör det möjligt för honom att se fram mot att som vuxen man ta över faderns roll och hans funktioner.

Den positiva lösningen av konflikten leder

således till en etablerad, medvetet upplevd maskulin identifiering. De egna jaggränserna blir då också fastare. I sin strävan att undertrycka de incestuösa önskingarna gentemot modern och de omedvetna dödsönskingarna mot fadern, övertar pojken nu föräldrarnas, främst faderns roll som normgivare och straffande instans. I och med denna introjektion av föräldrarnas kontrollerande funktion och identifiering med deras moraliska uppfattningar uppnår han nu ett påtagligt mått av självständighet. Inriktningen på realiteternas värld blir också påtaglig.

Initiativkraft eller skuldkänslor är enligt Erikson de två polerna i ödipalfasens psykosociala kris. Känslor av vanmakt, underlägsenhet och oförklarlig skuld liksom ständigt hot om regression till ambivalens, bisexualitet, beroende och självdestruktiv aggression utmärker också de misslyckade lösningarna från denna fas.

Om de skuldbelagda impulserna trängs bort lämnas i stället tillräckligt med psykisk energi över för att det som kännetecknar den friska personligheten vid övergången från den falliska fasen till latensåldern skall kunna manifesteras. Han är således aktiv och nyfiken, och ganska säker i sin nyetablerade manlighet. I lekar och fantasier med andra barn har han grundligt prövat olika roller. Hans fantasiliv har utvecklats, liksom hans förmåga till inlevelse med andra. Därigenom har han blivit mogen att vara tillsammans med andra jämnåriga i grupp på ett kreativt sätt. Rivaliteten om kärlek och uppmärksamhet med syskon och andra har blomstrat men med övertagandet av föräldranormerna och stärkandet av identitet och självkänsla har konkurrensinställningen reducerats så, att han kan leka och arbeta tillsammans med jämnåriga och utbyta erfarenheter med dem på ett självklart sätt.

Den ovan skildrade utvecklingen bygger på den klassiska psykoanalytiska uppfattningen, vilken i sin tur baseras på en traditionell uppfattning av familjens betydelse och rollfördelning och samverkan mellan man och kvinna i äktenskapet. Numera finns mödrarna i många familjer hemma hos bar-

nen endast under den första amningsperioden. Fäderna deltar ofta aktivt i barnens vård redan från spädbarnstiden. Framför allt vårdas många barn på institutioner av t. ex. daghemskaraktär större delen av sin vakna tid. De lever således i grupp med i det stora flertalet fall ung, kvinnlig personal som vårdare. Vilken inverkan detta kan få för barnens objektkonstans och identifikation m. fl. funktioner kan endast bli föremål för spekulationer. Det finns dock skäl att anta, att exempelvis bundenheten till gruppen blir avsevärd. En delad gruppidentitet och grupp-moral är då rimlig att förvänta. Bettelheims (1969) studier av barn i kibbutz kan ge viss information härvidlag, även om man givetvis inte kan hårdra en sådan jämförelse.

De pojkar som berörs av klientelundersökningen kan emellertid antas ha vuxit upp inom familjemönster av mer traditionellt slag i flertalet fall.

Ofullständiga lösningar av den ödipala konflikten kan i viss utsträckning innebära risker för asocialt utlevande. Ett falliskt-motoriskt, hektiskt aktivitetsbehov anses enligt teorin ofta ligga bakom de under adolescensen vanliga motorfordonstillgreppen med tillhörande våghalsig körning. Man tänker sig då, att driftsimpulsen kanaliseras i de för de falliska respektive genitala faserna typiska beteendena: snabb rörelse framåt, som upplevelsemässigt präglas av driftsenergens starka flöde.

Maskulint självhävande av överkompensatorisk karaktär kan således hänföras till olösta ödipalkonflikter, vanligen i kombination med en underliggande identifikationsstörning. Även s. k. symboliskt stjälande, exempelvis av vapen, kan hänföras till denna störningskategori, liksom hotfulla uppvisningar av vapen eller ekvivalenter till sådana. Givetvis hör också skjutandet till dessa manifestationer.

Enligt teorin anser man, att en individ, som löst sina prefalliska konflikter på ett övervägande tillfredsställande sätt men sedan i fallisk, respektive genital fas ej bemästrar de fastypiska konflikterna, utvecklar en neurotisk störning. Drifts- och framför allt

jagutvecklingen har dock i sådana fall utvecklets så långt, att avgörande steg tagits i riktning mot överjagsuppbyggnad och normintegration samt fusion av aggressiva och libidinösa impulser. Riskerna för asocialitet ligger då främst i den hotande regressionen till prefalliska stadier.

”Det råder inte något tvivel om, att glupskhet, krävande inställning, härsklystnad, långt gående svartsjuka och konkurrensbegär, impulser att avliva medtävlare och frustrerande gestalter, dvs. alla de normala beståndsdelarna i det lilla barnets driftsliv blir kärnor till asocialitet längre fram om de tillåts fortleva utan att ombildas och att social utveckling innebär att man intar en omedgörlig, försvarsinställd hållning till dem.” (A. Freud, 1967, sid. 145)

3.6 Latensåldern

Efter ödipalålderns driftsmässigt och emotionellt omväxlande upplevelser blir latensfasen en i synnerhet för pojkar utåtriktad period, där inriktningen på realitetsbemästrandet spelar en avgörande roll. Den ödipala problematiken står inte längre i förgrunden. Pojkens identifiering med fadern har stärkts och de incestuösa önskningarna gentemot modern trängts bort. Den sexuella nyfikenheten är dämpad, vetgirigheten inriktas nu på tingen i omvärlden, deras funktionssätt och mekanik. Beroendet av modern både som kärleksobjekt och vårdare är fortfarande stort, men den omnipotenta, preödipala modersbilden och bundenheten till denna tar pojken nu aktivt avstånd ifrån, en hållning som ytterligare förstärks i förpuberteten. Föräldrarna, i synnerhet fadern men också andra män i omgivningen, blir viktiga förmedlare av kunskap om världen, om orsak och verkan i konkreta händelseförlopp och av praktiska, tekniska problemlösningar.

När pojken lämnat ödipalåldern bakom sig är han mogen för skolans värld. Han tillägnar sig kunskap även på abstrakt plan genom att använda symboler, då han lär sig läsa, skriva och räkna.

Under skolåldern utvecklas relationerna

till kamrater och deras familjer på ett nytt sätt. Gruppmodnaden prövas också på ett definitivt sätt. Även om pojken under sin tidigare utveckling tillhört barngrupper på olika småbarnsinstitutioner, kan han ha levt i grupp utan att vara mogen för den. Som tidigare nämnts uppnås gruppmodnad först i treårsåldern. I skolan krävs att pojken kan interagera med andra barn i relation till en vuxen ledare utan att kräva uppmärksamhet och privilegier för egen del. Han ska också kunna bygga upp gruppnormer, vilka till en del är autonoma, tillsammans med kamraterna liksom han nu utvecklar mer och mer av personliga vänskapsband.

I kontakten med kamraternas familjer får han möjligheten att uppleva och så småningom på ett mer objektivt sätt granska andra modeller för familjeinteraktion än den han lever i själv. Vuxna, som inte är hans föräldrar eller närstående, upplevs också med mindre starka känsloladdningar och han har därför också större möjligheter att utveckla relationer till dem, som är mer neutrala, där han själv inte kan vara infantilt krävande, utan måste bete sig åldersadekvat. Värderingar av andra vuxna liksom av föräldrarna föranleder ofta medvetna identifieringsönsningar, ”vilja vara som . . .”, ”ha samma yrke som . . .”. Dessa identifikationer utgör kärnan i jagidealbildningen, vilken senare utökas under adolescensen.

Inriktningen på konkreta ting och händelser i denna ålder möjliggörs av, att barnet nu är moget att skilja på fantasi och verklighet, att låta primärprocessen underordna sig sekundärprocessen och på så vis i ökande utsträckning orientera sig om realiteten och gradvis bemästra den.

Fantasin används mer medvetet i organiserade lekar och lagspel, där det är viktigt att kunna hålla på överenskomna regler och att våga beivra överträdelser. Pojkar i grupp leker vanligen rörligt och fartfyllt, ofta lekar med aggressivt innehåll. Kraftmätningar är ständigt återkommande både i fysisk närkontakt såsom brottningar och slagsmål, men också i form av idrott och som intellektuell konkurrens, att kunna och veta mest. Skryt

och fabulering används i förhållande syfte i konfrontationer mellan grupper och lag, ”vi är bäst” etc.

Dessa kraftmätningar och gränsprovningar befrämjar pojakens realitetsanpassning. Han får genom dem veta var han står i gruppen och lär sig att balansera individuella synpunkter och önsknings mot kollektivets. I gruppupplevelsen stärks solidariteten med jämnåriga, och underlägsenhetskänslor gentemot övermäktiga vuxna kan därigenom kompenseras. Detta drag förstärks ytterligare i adolescensen.

I de individuella kontakterna med både föräldrar, syskon och kamrater har latenspojken ökade möjligheter till altruistisk inlevelse och kärleksfullhet. Ömhet, omsorg och lojalitet manifesteras i ord och handling. Förmågan att förstå andras yttre och inre situation är avhängig av att pojken nu i avsevärt större utsträckning själv reglerar sin värdesättning av sig själv. Han är inte längre så beroende av föräldrarnas uppskattning av honom, han har egna inbyggda värderingar, han bemästrar också verkligheten på ett nytt sätt. Genom sin allt starkare överjagsfunktion reglerar han själv i ökande grad sin narcissistiska balans. Denna självständighet tillåter honom att se klarare på andra och att leva sig in i dem, utan att riskera sina jaggränser och sin autonomi.

Vänskapsförhållandena innehåller givetvis också starka inslag av beundran och önskan att identifiera sig, vara likadan, göra likadant, men inte på långt när i samma utsträckning som under adolescensen.

Fantasier och ensamma lekar är ej ovanliga inslag i det dagliga livet för många barn i denna period, som dock i så hög grad är en gruppålder. Ensamhetsstunderna, vare sig man läser, bygger modeller eller drömmer, innebär ofta att en inre bearbetning sker av konfliktmaterial, av upplevelser av andra människor, av önsknings och förhoppningar. En inre konsolidering äger därvid rum, vilken är ett viktigt led i personlighetsutformningen.

Latenspojken har vanligen inte adolescentens förmåga att verbalisera sina upplevelser i

långa sekvenser. Oftast får föräldrarna i korta meningar del av hans tankar, ibland bara betydningssvis, ibland med emfas, om det är något han ogillar. De flesta barn i latensen sätter stort värde på lyhördhet hos föräldrarna. De vill att även antydningar ska bli förstådda, ofta utan alltför ingående kommentarer från de vuxna. Allt som kan upplevas som känslsamhet eller snokande eller överdriven ängslighet kan leda till att kontakten bryts. Konkreta besked och tystlåten värme från de vuxnas sida uppskattas vanligen i hög grad av pojkar i denna ålder.

Latensbarnen behöver stöd och emotionellt engagemang från föräldrarna, även om detta bör ta sig andra uttryck än under småbarnsåren. Detta är nämligen den period, då lustprincipen successivt underordnas realitetsprincipen. Processen kräver tålmod och uthållighet av barnet och positivt stöd och fasthet från föräldrarnas sida. Fasta vanor bör grundläggas och automatiseras. Att gå i skolan, läsa läxor, hålla avtal, passa tider, tvätta sig etc., dvs. mycket av det som upplevs som tråkigt och ibland onödigt, allt detta bör bli rutiner, som är givna, och som inte vållar konflikter, vare sig mellan individer eller inom individen. Vanebildningen är ett led i uppbyggandet av strukturer inom jaget, vilket ökar både dess styrka och flexibilitet. Energi, som utan dessa vanebildningar ständigt skulle bindas i konflikter och valsituationer, blir därigenom tillgänglig för andra funktioner inom jaget. Den stolthet och säkerhet som medföljer känslan av att i ökande grad styra sig själv och i gemenskap med jämnåriga överta de kunskaper och färdigheter som äldre generationer kan bjuda är en stark motiverande faktor till socialisering. En grundläggande förutsättning för att denna svåra process skall lyckas är, att föräldrarna har adaptation som målsättning för sig själva och barnen, samt att de följer barnets utveckling så nära, att de kan stötta och ingripa när svårigheter och konflikter inträffar. Ett djupt och kärleksfullt intresse för barnet med respekt för dess egenart och integritet utgör en emotionell bas och ger den nödvändiga stabilitet som möjliggör för

barnet att till fullo utnyttja latensperiodens möjligheter att utveckla viktiga jagfunktioner såsom adekvat realitetsprövning, realitetsanpassning, impuls kontroll, goda arbetsvanor, stabilisering av såväl könsidentifiering som social identifiering.

Barn, som inte upplever ett äkta engagemang från föräldrarna utan snarare upplever sig som uppvisningsobjekt, och sålunda känner sig vara till främst för föräldrarnas narcissistiska gratifikation, utvecklar inte en sund självkänsla. Också hos dem utvecklas en överstark narcissism, som vanligen gäller hela familjen. Falska överlägenhetskänslor och omnipotensföreställningar hindrar den normala kontaktuppbbyggnaden, främst till kamrater. Överdriven konkurrensinställning och starka prestationsbehov parat med krav på beundrande uppmärksamhet och med önskan att vara mäktiga och inflytelserika personer tillags kan medföra att realism i inställningen till sig själv och andra äventyras och att värme, avspändhet och ömsesidighet i kontakten med andra omöjliggörs. En socialisering är dock rimlig att förvänta även i dessa fall. Besvikelsen över föräldrarnas brist på äkta engagemang ligger då ofta som en djup sorgsenhet under en överkompenserad självhävdelse livet igenom.

I den mån föräldrarna har egna, till större delen omedvetna, asociala tendenser, vilka dock ibland tillåts att manifesteras sig i beteendet, då ofta under en täckmantel av rationaliseringar utformade som: "jag drar lite extra till huset; det drabbar ingen fattig" etc., kan man förvänta att barnen under latensåldern visar asociala symptom. I föreliggande fall har deras överjagsbildning störts. Föräldrarnas bristande normintegration upplevs starkt av barnen, vilka i denna period genom rikare kontakt med andra vuxna och samhällets institutioner, främst skolan, får en klar uppfattning om samhällets moraluppfattning. Enligt vår kliniska erfarenhet håller föräldrarna i sådana familjer ofta hårt på, att en oantastlig fasad skall hållas utåt. Varje anmärkning utifrån på barnens uppförande, från förskola, grannar, skola etc. tas som en allvarlig kränkning av

föräldrarna. I denna situation står föräldrarna inte solidariska med barnen utan tar avstånd från dem med häftig aggressivitet och krav på att "sköta sig", med hot om att annars skickas hemifrån etc. Just i den situation, då föräldrarnas stöd och hjälpbehöv som bäst för att reda ut vad som är rätt och fel i barnets handlande, stöts han eller hon bort och lämnas ensam med sin ångest och förvirring inför föräldrarnas dubbla budskap i etiska frågor samt en djup besvikelse och vrede inför deras svek. Hämndgirighet, destruktivitet och självdestruktivitet som resultat av en djup förtvivlan och ensamhetsupplevelse i sådana situationer är vanlig hos dessa barn. Ett överstarkt beroende av kamratkontakten blir ofta en följd av besvikelsen över de vuxna. Ett asocialt utagerande under den fortsatta utvecklingen fungerar sannolikt både som svar på föräldrarnas asociala tendenser och som en komponent i kamratkontakten, där bristen på reell hjälp med impuls kontrollen förenar dessa barn i en negativ identitet: "ingen rör på mig; jag gör som jag vill; jag gör farliga saker; jag är farlig själv".

Asocial debut i latensåldern betraktar vi som en avsevärd riskfaktor. Erfarenheten visar, att om tendensen ej bryts, så är risken stor för ett ökande asocialt utspel under preadolescens och adolescens med risk för en bestående kriminalitet i vuxen ålder.

3.7 Preadolescens

I förpuberteten har de flesta pojkar starkt regressiva tendenser. Orala impulser kanaliseras i glupande aptit, småbarnsårens onomatopoetiska övningar återkommer nu på en ekvilibristisk nivå. De anala inslagen är dock förhärskande. Fantasi, språk och beteende präglas av analiteten, vilken blir ett viktigt medel för maskulin självhävdelse. I denna fas blir sammanhållningen med jämnåriga pojkar och män oerhört betydelsefull. Avståndstagandet från kvinnor, i synnerhet modern, är intensivt.

Enligt teorin sker denna regression från latensålderns relativt goda kontroll och jag-

styrka på grund av den ökade driftstyrka, som kännetecknar preadolescensen. Impulserna är dock odifferentierade, de väcker stark ångest och som försvar inträder regressionen. Hotet att bli beroende av den aktiva, mäktiga modern från småbarnsåren aktualiseras åter, liksom rädslan för den tidiga identifikationen med henne, som i sin tur innebär ett överväldigande kastrationshot. En samtidig kastrationsönskan föreligger också.

Typiskt för driftorganisationen hos pojkar i denna fas är, att både vrede, fruktan och chockartade upplevelser kan leda till genital stimulation, liksom också erotisk spänning. Genitalorganen fungerar i själva verket som allmänt spänningsreducerande under hela barndomen och fram till den egentliga adolescensen.

Sammanblandningen av pregenitala och genitala fantasier påminner starkt om barns funderingar vid ödipalperiodens början, där samma tendens är påfallande. Inför det svåra steget att nå fallisk respektive genital fas växlar regressioner och progressioner under en tid tills ett genombrott till den högre nivån sker med möjligheter till en senare stabilisering.

Vuxna upplever vanligen, att det är avsevärt svårare att nå preadolescenter än barn i latensåldern. De sluter sig samman med jämnåriga, i små grupper eller i gäng, där diskussionerna ofta handlar om sex och där allt detta delas som hemligheter, om vilka vuxna ingenting får veta. Intresset centreras kring de sexuella funktionerna, om hur samlag går till, om erektioner och sädesavgång. Förvirringen rörande anatomin hos det andra könet är mindre än tidigare, men föreställningar om en kvinnlig kloak eller att penis kan "fastna" etc. florerar. Havande kvinnor kan inge stark ångest och aggressivitet. Den sexuella aktiviteten ökar, onani och ömsesidig onani liksom olika slag av sexlekar är mycket frekvent. Homosexuella sam lekar fyller bl. a. funktionen som ett försvar mot den hotande kastrerade modern. Pojkarnas lekar i övrigt blir exhibitionistiska, de visar styrka och smidighet och har fantasier om

starkast och störst i världen. Lekarna har ofta en sadistisk prägel.

Den ökade driftstyrkan leder också till, att koncentrationssvårigheter ofta blir besvärande för många barn i denna ålder. Skolarbetet upplevs som tråkigt och onödigt, även av barn som under latensen inte visat skoleda. Okontrollerat beteende överhuvudtaget kännetecknar den begynnande puberteten.

Som ett medel i kontrollerande syfte utbildar många pojkar i denna ålder tvångsmässiga beteenden, exempelvis samlarmanier. Systematiseringen av materialet, det ständiga plockandet och omorganiserandet liksom tillägnandet av kunskap om specialiteten binder ångest. Även barn, som tidigare inte visat psykosomatiska eller nervrotiska störningar, kan utveckla en viss symptomflora i denna ålder. Huvudvärk och magont, liksom tics, nagelbitning m. m. fungerar som spänningsutlösande kanaler.

All denna driftsaktivitet, i fantasier och på realplan, möts av försvar i olika former. Bortträngning, reaktionsbildning, förskjutningar m. fl. mekanismer kommer till användning, liksom de ovannämnda tvångsmässiga mekanismerna. Något för åldern typiskt är att man nu utbildar gemensamma skuld-känslor med gänget eller gruppen. Den delade skulden gör överjagstrycket mer uthärdligt. Denna mekanism är sannolikt en av orsakerna till att gruppen spelar en så central roll i denna ålder.

Som tidigare framhållits är relationen till modern mycket konfliktladdad i denna ålder. Det synes vara av mycket stor vikt för pojkens vidare utveckling att han här får ett adekvat stöd av främst fadern, men också av andra vuxna män, att etablera ett manligt kompanjonskap, i vilket han känner sig styrkt i sin fundamentala maskulinitet. Även om den jämnåriga pojkgruppen fungerar som ett av elementen i denna process, så behövs stödet av män som löst prepubertetens kris. För att lösa denna kris måste pojken övervinna identifikationen med den preödipala modern, liksom sina feminina strävanden, vilka haft som centralt tema att vara lik kvinnan

och själv kunna föda barn, vilket också inneburit en passiv, omedveten homosexuell ställning.

För pojkens del blir konflikten lättare att lösa, om han genom fadern kan uppleva, att mogna män inte behöver vara rädda för kvinnor, och således inte heller måste mobilisera förakt, aggression, sadism och flyktmekanismer för att bevara sin maskulina identitet. Progressionen genom adolescensens olika stadier upplevs sannolikt också som mindre skrämmande och mer löftesrik om han i föräldrarnas relation till varandra ser förebilden till en polarisation av manligt och kvinnligt med äkta affekter och stabiliserad objektkärllek.

Inte minst viktigt är emellertid, att modern under denna fas kan avstå från en alltför nära kontakt med sonen, så att han känner sig ha rätt att i bildlik bemärkelse överge henne för att kunna etablera sig i männens värld.

Omognad hos en förälder eller bägge äventyrar givetvis en positiv lösning av preadolescensproblematiken för pojken. Avsaknad av far eller faderssubstitut likaså. Risken för pojken är ett överstarkt beroende av kvinnor och passivitet inför män, med underläghetskänslor, blandade med vanmäktig vrede och hat, vilka kommer tämligen oförtäckt till uttryck. Ett ständigt överkompenserat utspel av manlighetsrollen är också plausibelt.

Vad gäller socialiseringen i denna ålder är den ökande, odifferentierade driftsstyrkan, oviljan att acceptera föräldrakontroll liksom kamratberoendet och den delade skuld känslan givna riskmoment. Önskan att vara djärv och briljera med tuffhet etc. kan lätt leda till kriminalitet i form av mindre tjuvnadsbrott hos pojkar, vilkas brister i jag- och överjagsfunktionen är måttliga. Känsligheten för s. k. asocial smitta är sannolikt också ganska stor. Pojkar med allvarligare brister löper vida större risker att i denna ålder påbörja en avancerad kriminell utveckling. Enstaka allvarliga våldsbrott och övergrepp begångna av pojkar i denna utvecklingsfas är kända.

William Golding har i *Flugornas herre*

(1954) visat hur en grupp pojkar i sen latens och tidig pubertet vilka är helt hänvisade till varandra utan vuxna stöd och skydd snabbt regredierar till magiskt tänkande och okontrollerad aggression. Deras grupp beteende blir ritualiserat med en kanalisering av ångest i destruktiva våldsdåd i en allas kamp mot alla på liv och död.

3.8 *Adolescensfas*

Utvecklingen i adolescensfasen förlöper i väsentliga delar olika för pojkar och flickor. De båda könen förväntas dock uppnå samma slutmål, nämligen ett definitivt övergivande av de infantila objekten till förmån för heterosexuella objektrelationer med förmåga till fusion av ömhet och sexualitet. Genitaliteten bör nu vara hierarkiskt överordnad de pregenitala driftskomponenterna. Den försvagning av överjaget, som äger rum i den tidiga adolescensen, förstärks åter genom att jagidealbildningen intensifierats. I samband med detta sker en frigörelse från det infantila överjaget. En omstrukturering av barndomens identifikationer till en av det mognande jaget accepterad ny enhet kommer till stånd.

Den starka ökningen av driftsimpulserna som kännetecknar adolescensen, liksom de psykiska och fysiska förändringarna upplevs både skrämmande och med en blandning av spänning och lockelse hos de flesta pubertande ungdomar. Känslan av att vara ny, eller delvis en annan, och att inte känna igen sig själv längre väcker oro och undran. Det finns ett starkt behov av att få vara ifred för både syskon och föräldrar. De vuxna upplevs ofta som nyfikna och överdrivet ängsliga inför ungdomarnas sexuella beteenden. Den hos föräldrar vanliga osäkerheten och rädslan att tappa kontakten tolkas inte sällan som dominansbehov och ovilja att släppa inflytandet över den som nyligen var ett barn.

Jämnåriga som man kan dela de nya upplevelserna med blir mycket viktiga. Vänkontakter kan i många fall fungera som de enda bärande i svåra ångesttillstånd hos ungdomar i identitetskris.

Livet i gruppen blir nu viktigt som stöd för jaget i sökandet efter den egna identiteten och de tänkbara roller man vill pröva. Genom att sluta sig till varandra söker man efter mönster, som gäller "för oss", den större eller mindre grupp som man tillhör, eller söker sig till, och där vissa gemensamma identitetskärnor kristalliseras ut. "Vi som tycker att . . . , vi som är sådana . . . vi som vill att . . ." Genom gränsdragning gentemot andra, både vuxna och jämnåriga, testar man fram det som är unikt för en själv och den egna gruppen. Orealistiska föreställningar är givetvis vanliga, men periodvis nödvändiga i denna process. Ett aggressivt försvar av dessa gränser kan vara nödvändigt. Arrogans och tuffhet döljer en ängslan att vara fel eller göra fel i "de andras" ögon, att inte ha fattat kvintessensen, att ha fel målsättningar och att bete sig galet. Oron över att inte vara tillräckligt attraktiv kanaliseras till olika kroppsdelar, vilkas utformning får bära skulden för "att jag inte duger". Detta förekommer parallellt med starka utslag av exhibitionism beträffande den egna kroppen. Långa perioder framför spegeln och försjunkenhet i fotografier av den egna personen liksom av idoler innehåller önskedrömmar om, att alla skall titta och tycka att detta är världens toppenkille. Denna intensiva narcissistiska laddning fungerar som nödvändig motvikt mot osäkerheten och främlingskapet.

Latensålderns mer oreflekterade kompisskap har säkerligen starka inslag av identifikation. Kontakten bygger till stor del på likheter i intressen, sätt att fungera känslomässigt och att tänka. Under den tidiga adolescensen tillkommer mer av önskan att med sig själv införliva olikheterna hos den andre, att komplettera sin egen person med beundrade egenskaper hos den andre. Detta kan gälla både fysiska och psykiska företräden, skönhet, styrka, intelligens, ledarförmåga vilka tillskrivs den andre, ofta i orealistiska proportioner. Denna svärmiska beundran och längtan att vara lik och nära kan gälla både jämnåriga och äldre. Tillgivenheten och lojaliteten är vanligen mycket stora. Under denna period av adolescensen börjar affektli-

vet utvidgas och tillförs nyanser och en öppenhet för andra som tidigare förekommit mer som ansatser och möjligheter. Autoerotiken övergår ofta till ömsesidig genitalitet, med ökad emotionell laddning, men fortfarande med inriktning på "den som är likadan, den som förstärker min likhet".

Inställningen till flickor, som i förpuberteten utmärks av nonchalant överlägsenhet, manlig misstro och avståndstagande, präglas under den mer homosexuellt färgade övergångsfasen av en mer ambivalent hållning, ofta också med undvikande. "Dom kan ändå aldrig förstå hur pojkar är och tänker." Man är också mycket rädd för att bli förstörd, man undviker insyn. Kastrationsängesten får en emotionell djupdimension, som den tidigare inte haft. Önskan att vara som en flicka i relation till andra män växlar med mer manligt aktiva intentioner och önskan att vara manligt attraktivt.

Under dessa växlingar med prövande av olika identitetsmoment har jaget med sig införlivat, utökat och omsmält gamla identifikationer med båda föräldrarna. En mer stabil period följer nu, under vilken kastrationsängesten trängs bort och manligheten manifesterar sig som en upplevd och erkänd bas för personligheten. Det motsatta könet blir nu attraktivt som mål för dröm, längtan, beundran och erövring. Fortfarande är jaggränserna instabila, fortfarande söker pojken en övervägande narcissistisk komplettering av sig själv. Även om förälskelsen upplevs starkt och känslorna är intensiva, så söker han fortfarande mest sig själv hos den andra, genom att ta del av hennes känslor och fantasier upplever han sina egna. En blandning av identifikation och gränstestning sker. Rädslan att förlora sitt eget jag i en sammanmältning gör att attraktionen går över i repulsion. Förälskelseerna avlöser också varandra ganska ofta. Så småningom blir upplevelsen av den egna identiteten så fast och varaktig, att ett altruistiskt du-upplevande kan etableras. Erkännandet och det fulla upplevandet av den egna könsidentiteten och personligheten som en avgränsad entitet gör det möjligt att uppleva flickans motsatta kön

som en naturlig motpol med full attraktionskraft. Återigen avstår man från sin bisexualitet, liksom i den falliska fasen, men nu genomgripande och med en ny medvetenhet och klarhet. Först nu blir en mogen genitalitet möjlig. Ett restlöst engagemang med en vitaliserande polaritet mellan manligt och kvinnligt ger också möjlighet till den unge vuxnes generativitet i Eriksons mening, d. v. s. hans villighet och förmåga att alstra och ta hand om en ny generation.

Tillfälliga perioder av arbetsovilja med vaga drömmier omväxlande med begär efter motorisk aktivitet och intensivt behov av närkontakt är vanliga i tonåren. Att lämna familjens slutenhet och gå ut i världen för att själv pröva på, att aktivt handla, inte bara lyssna och lära, utgör naturliga inslag i mognadsprocessen. Växlingarna mellan önskan att behandlas som vuxen med alla de vuxnas privilegier och ett småbarnsligt krävande och klängande är väl kända i många tonårsfamiljer. En stundom sublim självupptagenhet och hänsynslös egoism kan snabbt avlösas av vänlighet, ömhet och omtanke. Tendenser att ibland förlora tids- och rumsuppfattningen är också vanliga. Sambanden bakåt i tiden förefaller ibland nästan obefintliga, liksom en bestämd vägran att se framåt. Asketism och ritualer av olika slag är också vanliga företeelser liksom intellektualiserande. Dessa försvarshållningar övergår inte sällan i häftigt impulsivt beteende. Växlingarna mellan impuls och motimpuls avspeglas i beteendet, som ofta ter sig förbryllande och motsägelsefullt för andra människor. Den långsamma mognad och bearbetning som sker för många ungdomar under denna tidvis dramatiska och tumultartade period övergår i en lugnare och mer stabil och utåtriktad fas, med inriktning på yrkesliv och självständighet gentemot ursprungsfamiljen. Sökandet av partner för framtiden blir aktuellt, liksom bildandet av eget hushåll. Livet som ung vuxen har då börjat.

Identitet eller identitetsdiffusion är enligt Erikson polerna i adolescensfasens kris. Identitetsdiffusionen kan förekomma i olika former. Gemensamt för dessa är att grava re-

gressioner till fixeringspunkter i de prefalliska faserna skett. Ungdomar som inte förmår utnyttja sina regressioner till tidigare stadier adaptivt, så att de affektivt och intellektuellt arbetar igenom sina tidigare identifikationer och reaktionsmönster och ställer dem i relation till sitt aktuella jag och de jagideal som prövas, får vanligen stora svårigheter med sin jagsyntes. Bearbetning och progression kräver, att ångesten inför både impulser och överjag kan bemästras så att den blir uthärdlig. Främlingskänslor och upplevelser av splittring är i viss utsträckning normalfenomen i ungdomen. Om de går utöver jagets toleransgränser genom att de varar för länge eller är för intensiva kan psykosliknande episoder förekomma. Dessa är oerhört smärtsamma och ångestfyllda. Risker för framtida mental ohälsa föreligger också i sådana fall. Valet av en negativ identitet som den som är sjuk och galen görs ofta under sådana episoder, ett val som senare fungerar alltmer självdestruktivt.

Även utan upplevd splittring och främlingskap inför det egna "självet" kan negativa identitetsmoment uppstå eller befästas under denna period. I strävan efter att vara i någon bemärkelse enhetlig och med djup besvikelse inför "de andra", vilka kan vara vuxenvärlden överhuvudtaget eller knegarna eller gruppen anpassade ungdomar etc., väljer många unga med osäker identitet och svagheter i jagfunktionerna att, fyllda av hat och resentment, bli outsiders, asociala, knarkare, rånare etc. Utlemandet av impulserna är det gemensamma. Rädslan att bli manipulerad, att andra ska bestämma hurdan man ska vara och vad man får göra och att man på detta sätt ska tappa sitt jag är stor. Samtidigt vägrar man att underkasta sig krav och normer som hindrar impulsutlevandet. Öppna aggressioner riktas mot alla som aktivt söker sätta gränser, exempelvis lärare och polis-makt. Misstänksamheten är stor även mot dem som enbart anses representera normer och moral utan att aktivt ingripa. Easygoing, hänsynslöshet, fräckhet och sadistiska våldshandlingar blir i de mest uttalade fallen jagsyntona. Efter att ha bitit huvudet av

skam går man in i rollen som den som törs och tillåter sig det som är förbjudet för andra. Det utåtriktade aggressiva elementet i denna hållning är tydligt för alla. Det i det långa loppet självdestruktiva inslaget är mindre påtagligt. En bestående negativ identitet innebär givetvis stora risker för framtida missanpassning.

Den asocialitet som är vanlig hos pubertande ungdomar, men som klingar av efter adolescensen, kan ses som utslag av tillfälliga svagheter i jag- och överjagsfunktionerna i denna labila utvecklingsperiod.

4.1 Bakgrund

I en tidigare publikation (SOU 1971:49, sid. 91–93) har den generella hypotesen för det psykologiska avsnittet presenterats. Valet av en egopsykologisk förklaringsmodell bygger på antagandet, att asocialt och därmed också kriminellt beteende till en del kan förklaras av brister i jagfunktionerna.

Undersökningen är en klinisk empirisk studie. Den kan inte förväntas ge nya teoretiska insikter annat än undantagsvis. I den följande teoretiska diskussionen behandlas kortfattat endast de delar av den psykoanalytiska teorin, som haft direkt relevans vid variabelkonstruktion och bedömningsarbete. De psykiska fenomen som beskrivs i form av variabler behandlas exempelvis ej ur den s. k. topografiska synvinkeln (Freud, 1900), dvs. ingenting utsägs om i vilken utsträckning dessa psykiska skeenden äger rum på omedveten, förmedveten eller medveten nivå. Rorschachmetoden lämpar sig visserligen väl för studier av kognitiva växlingar mellan primär- och sekundärprocess (Schafer, 1954), liksom även AAT-berättelserna ofta kan ge god information om en ursprunglig impuls och dess behandling inom jaget med olika försvarsformer och transformationer fram till ett språkligt medvetandepan. Vi har emellertid ej ansett att en förfinad studie i detta hänseende har relevans för den kriminologiska frågeställningen. Bedömningsunderlaget skiftar också i kva-

litet från övervägande enkla deskriptioner i protokollen till nyanserade tolkningar av bilderna. En sådan ojämnhet medför givetvis vanskligheter vid bedömningsarbetet.

Vissa fundamentala begrepp i teorin används med något olika definitioner av olika författare. För en utförlig diskussion se Guettler (1971). Begrepp såsom struktur, funktion, process, apparatur har således inte helt entydiga definitioner. En av svårigheterna härvidlag kan vara, att man använder fysikaliska termer i delvis överförd bemärkelse. Oklarhet råder även om vilka entiteter som skall hänföras till jaget respektive detet.

Det av Guettler (a. a. sid. 43) föreslagna språkbruket tillåter användandet av struktur och apparatur utbytbar. Termerna process och funktion kan likaså ersätta varandra. Vi försöker i detta arbete tillämpa denna terminologi.

Vi har sökt beskriva vissa jagfunktioner i form av variabler. Dessa har sedan skattats på grundval av information som hämtats från de två projektiva testmetoder som kommit till användning. Eftersom den tillgängliga informationen endast kan belysa vissa egofunktioner eller ibland endast delaspekter av en funktion måste viktiga egopsykologiska frågeställningar lämnas obesvarade. Detta gäller bl. a. det autonoma fungerandet, där de s. k. "apparatures of primary autonomy" (Hartmann, 1939) dvs. sinnesfunktionerna, minnet, inlärningsförmågan etc. ej kan skat-

tas med projektiva test, liksom den sekundära autonomin vad gäller vanebildning, arbetsförmåga m. m. ej heller är tillgänglig för bedömning med denna metodik. Många relevanta beteendedata är åtkomliga endast genom direkt observation eller anamnestic intervju.

Vid utformningen av den egopsykologiska modellen i form av definierade variabler har främst Bellaks (1958) framställning med hans systematisering och definitioner av olika jagfunktioner kommit till användning. Hans lista på egofunktioner, vilken till en del bygger på en motsvarande hos Beres (1956) avser att tjäna som underlag vid diagnostiskt utvecklingsarbete och forskning främst beträffande egostörningar vid schizofrena sjukdomstillstånd. Bellaks modell har emellertid en hög grad av generaliserbarhet och kan lika väl användas för att belysa dysfunktioner hos jaget vid kriminalitet.

Ytterligare en viktig grund för den teoretiska utformningen utgör det utkast till begreppssystem som utformats av Christianesen, Killingmo och Waal (1956). Detta arbete utformades som en referensram i det diagnostiska arbetet vid dåvarande Dr Nic Waals Institut som hjälpmedel vid forskning rörande en rad personlighetstest.

4.2. *Den egopsykologiska teorin*

Det välfungerande mogna jaget kännetecknas av, att dess olika komponenter eller jagfunktioner samverkar flexibelt och med så stora konfliktfria områden som möjligt. Den övergripande målsättningen antas vara individens aktiva bemästrande av realiteten och adaptation till densamma. Med adaptation menas då ej enbart anpassning till omgivningen utan därmed förutsättes också individens förmåga att ändra den omgivande realiteten.

Freud (1914) antog ursprungligen att jaget uppstod ur kollisionen mellan individens impulser och omgivningens krav. Hartmann (1939), Rapaport (1958) och Erikson (1950) har, med Freuds senare framförda antagande om medfödda egoanlag, vidareutvecklat teorin om jagets funktion. Hartmann

har i sitt grundläggande arbete (a. a.) indelat funktionerna i två grupper: primärt autonoma och sekundärt autonoma apparaturer. Till de primärt autonoma funktionerna räknas perception, intelligens, minne, språk, motilitet, liksom resurser sådana som musikalitet etc. Dessa funktioner kan betraktas som mer eller mindre givna, och deras utveckling hos individen är universell för arten.

De sekundära apparaturerna är sannolikt också arttypiska, men deras utveckling påverkas mer av den omgivande realitetens utformning. Till de sekundära funktionerna hör egos kontrollerande instanser och dess försvarsmekanismer (A. Freud, 1936).

Erikson (1959, 1968) har ingående visat hur just de sekundära apparaturerna utvecklas i nära relation till den livsstil och de värderingar som är förhärskande i det samhälle individen tillhör.

Hartmann (1964 kap. 7) har påpekat, att ego aldrig kan vara helt autonomt. Rapaport (1958) visar i sin diskussion av egos relativa autonomi gentemot detet och gentemot omvärlden hur dessa två apparatursystem i samspel med varandra och drifterna respektive omvärlden garanterar individen en relativ autonomi. Jaget är beroende av den yttre omgivningens influens genom perceptionen för att det-impulser och affekter inte skall översvämma ego. De inifrån kommande impulserna och affekterna är samtidigt egos stöd mot en eljest övermäktig omvärld.

I den mån egos förmåga att omvandla driftsenergi genom neutralisering och sublimering ökar under utvecklingen, möjliggörs också en utvidgning av de konfliktfria zoner i ego. Stora vinster i form av ökad effektivitet står då att få inom de olika psykiska instanserna.

Det bäst fungerande jaget torde utmärkas av väl differentierade funktioner, vilka är hierarkiskt ordnade i strukturer, och mellan vilka energierna kan flöda smidigt och flexibelt.

Strukturernas hierarki är delvis beroende av tiden för deras uppkomst; äldre mer primitiva strukturer underordnas senare upp-

byggda. Struktureernas lägen är emellertid inte fixa, en underordnad struktur kan tillfälligt bli den dominerande, exempelvis vid regression. Vid försvagning av en högre struktur ökar således den lägres funktion. Detta belyses väl av tankefunktionen. Enligt teorin utmärks de tidiga tankeprocesserna av magiska, animistiska föreställningar, präglade av önsketänkande och bristande logik. Sekundärprocessen, som utvecklas senare, karaktäriseras av logiskt, rationellt tänkande. Båda processerna fungerar samtidigt inom individen. Under aktiva, vakna perioder är sekundärprocessen förhärskande hos den mogna individen, men primärprocessen är samtidigt i funktion, om än dämpad.

Vakenhet och aktivitet växlar naturligen med avspänning och regression, då primärprocessen är förhärskande. Vid insomnandet, vid sexuell utlösning, vid kreativt fantiserande är primärprocessen dominerande. Så är också ofta fallet vid sjukdomstillstånd eller abnorm trötthet.

Detet anses av Rapaport (1958) också vara ordnat i strukturer, men dessa anses vara mindre stabila.

Överjaget slutligen som den tredje psykiska instansen anses delvis ligga inom jaget men med en avgränsning. De tidigast utvecklade, primitiva överjagsfunktionerna kallas också arkaiska. De grundläggs enligt teorin under den tidiga småbarnsperioden och är till sin karaktär rigida och strikta, ofta sadistiskt präglade impulser, vilka riktas mot jaget. Den egentliga överjagsbildningen antas ske i en senare fas, främst den ödipala och den fullföljs ytterligare genom idealbildning och etiska ställningstaganden under ungdomsåren och vuxenlivet.

Det antas att överjagets funktioner uppstår olika grad av mognad beroende på individens möjlighet att på ett optimalt sätt integrera sina identifikationer med vuxna förebilder. Ett annat villkor är att dessa identifikationspersoner ger klara och entydiga signaler om vad som är rätt och orätt. I händelse av samtidiga men motsägande impulser från identifieringsobjekten kan man anta, att individens överjagsutveckling häm-

mas. Eventuellt kan sådana olika element förekomma isolerade från varandra och i sin kommunikation med jaget ge motstridiga och förvirrande impulser, vilka i sin tur kan leda till djup misstro mot både det egna jaget och omgivningen hos individen. Eventuellt inträder handlingsförflamning eller också styrs jagets handlingsimpulser än av det ena slagets överjagsbild, än av det andra, vilket kan leda till påtagliga inkonsekvenser i beteendet.

I den psykoanalytiska teorin sägs föga om de psykologiska förloppens relation till det somatiska underlaget. Teorin är således en rent psykologisk modell. Däremot betraktas de psykologiska skeendena ur flera aspekter. Rapaport och Gill (1959) har gjort en koncentrerad framställning av de metapsykologiska antaganden, på vilka den psykoanalytiska teorin bygger.

De dynamiska och ekonomiska aspekterna inrymmer antaganden om att det finns psykologiska krafter, vektorer, vilka definieras av sin storlek och riktning, liksom också att det finns psykologiska energier. Enligt den strukturella aspekten antar man att det finns psykologiska strukturer, bestående eller långsamt föränderliga och hierarkiskt ordnade konfigurationer inom och genom vilka de mentala processerna äger rum. Till den genetiska aspekten hör antagandet, att psykologiska fenomen kan förstås endast genom att man studerar deras uppkomst och utveckling. Hit hör också teorin om en epigenetisk utveckling som individen genomgår, där varje psykosexuell fas kännetecknas av sitt specifika mönster och där grundplanen för utvecklingen är medfödd och artypisk (se vidare kap. 3). Den adaptiva aspekten slutligen bygger på antagandet om att individen föds till en genomsnittlig överlevnadsmiljö, liksom att individ och miljö anpassar sig till varandra ömsesidigt.

Dessa metapsykologiska postulat och de teorier som bygger därpå kan exemplifieras genom att man söker visa några av en delteoris anknytningar till de olika aspekterna. Man kan då välja affektteorin, vilken Rapaport och Gill ibland använder som

exempel.

Av antagandet om de psykologiska krafterna som vektorer följer, att affektens riktning bestäms av de affektutlösande kanaler, strukturer, som står till buds, liksom av dessa kanalers kapacitet och tröskelstorlekar. Riktningen bestäms emellertid också av affektens objekt. Dessa psykologiska krafter arbetar förändrar både den inre strukturen och den yttre omgivningen. Det är viktigt att observera att man antar att vissa psykologiska krafter är verksamma uteslutande inom individen.

Om man exempelvis väljer affekten aggressivitet så antar man således, dels att den har givna kanaler inom vilka den fungerar, att tröskelstorleken för utlösning kan variera inom individen, liksom den varierar emellan olika individer och att den kan möta strukturella hinder inom jaget såsom en försvarsmekanism mot aggressivitet, varvid konflikt eller ambivalens kan uppstå. Försättningsvis kan den aggressiva impulsen levas ut, vilket leder till spänningsreduktion, eller den kan transformeras på olika vis. Den kan också neutraliseras så att energin går över till andra strukturer, exempelvis i en ökad intellektuell potential.

Antagandet om att de psykiska strukturerna är relativt stabila och sålunda endast långsamt undergår förändringar är fundamentalt i teorin. På grund av strukturernas stabilitet blir således t. ex. aggressivitetens förekomst, styrka och uttryckssätt karakteristiska för individen, och förändras endast med svårighet. Ur genetisk synpunkt anser man att den aggressiva affektens utveckling kan följas från tidiga stadier fram till ett nuläge, där både ursprunglig aggressiv energitillgång och den aggressiva affektens transformationer kan uppskattas. I vilken mån den fungerar på primitiva nivåer med omedelbar spänningsutlösning, eller om den underordnats en strukturell hierarki med aktiva kontrollmekanismer, neutralisering etc. kan också beskrivas.

Enligt den genetiska principen sker utvecklingen enligt en medfödd grundplan. Den libidinösa utvecklingen med lustupp-

levelsen fokuserad till munnen, till uttömningsorganen och genitalorganen beskrivs också med specifika former av aggressivitet bundna till respektive fas. Man talar således om orala, anala och falliska aggressionsformer, vilka kan fortleva hos den vuxna individen och spåras till olösta konflikter under respektive utvecklingsfas.

Enligt denna princip fungerar också individen i varje ögonblick i enlighet med summan av sina tidigare erfarenheter. Så finns exempelvis personer med benägenhet att reagera med aggression på frustrerande erfarenheter som mycket ofta reagerar aggressivt vid besvikelse, kanske även inför blotta hotet om detta.

Den adaptiva aspekten förutsätter att adaptiva processer försiggår inom individen under hela livet. Dels förutsätts enligt Hartmann och Erikson, såsom tidigare nämnts, individen födas till en genomsnittlig överlevnadsmiljö, och dels antas han i varje utvecklingsfas lösa sina fastypiska konflikter i relation till sin omvärld.

Antagandena om att realitetsprincipen under utvecklingen så småningom blir överordnad lustprincipen, innebär vad gäller aggressiva impulser och affekter att individens upplevelse av vrede och utlevande av aggression i någon form sker i samstämmighet med omvärldens svar på hans beteende och i överensstämmelse med samhällets regler för förekomst av affekten och för overt aggressivt beteende. Inte minst viktigt är emellertid att se den adaptiva funktionen hos aggressionen, både som ständig energikälla och som nödvändigt försvar för jagets integritet och dess gränser.

4.3 Hypoteser rörande jagfunktioner samt dessas uttryck i variabler

Som tidigare nämnts bygger vårt variabelsystem på Bellak och Waal m. fl. Bellaks forskning har gällt schizofrena tillstånd. Det är då naturligt, att han lägger huvudvikten vid bl. a. sådana jagfunktioner som realitetsprövning och tankeprocesser. Waal och medarbetare (Christiansen, Killingmo och Waal

1956) har som tidigare nämnts i sin syn på egofunktionerna integrerat mycket av senare jagpsykologisk forskning, där man ger stort utrymme åt utvecklingsaspekter och socialpsykologiska faktorer inverkan på jagutvecklingen.

I föreliggande arbete inriktar vi oss främst på kontrollfunktionerna, eftersom vi antar, att utagerande av impulser är utmärkande för kriminellt beteende. Emellertid har de flesta av Bellaks huvudrubriker täckts i någon form. Vårt variabelsystem är till stor del utformat i enlighet med Waal m. fl., men har utökats väsentligt vad gäller kontakt och relationer samt livshållningar och jagideal.

Som tidigare framhållits antar vi, att många kriminella har brister i jagfunktionerna. Skadorna kan vara av olika djup och utbredning. Hos den enskilde kan störningarna gälla färre eller flera funktioner. Allmänt antas att ju mer omfattande skador, desto större risk för bestående asocialitet. Hypotesen om sambandet mellan jagsvaghet och kriminalitet gäller dock ej de psykotiska eller psykosliknande störningsformerna. Inom gruppen recidivister förväntar man att flertalet individer har många störda jagfunktioner. Störningsgraden varierar givetvis mellan olika individer inom gruppen.

De funktioner inom jaget som ger individen möjlighet att relatera till omvärlden på ett adekvat sätt är av överordnad betydelse. Att korrekt uppfatta såväl den fysiska omvärlden som andra människor och deras förhållningssätt är fundamentalt. Lika viktigt är, att individen uppfattar och rätt tolkar inifrån kommande signaler. För att detta skall bli möjligt erfordras att sinnena fungerar normalt, men också att den information som sinnesintrycken ger ställs i relation till tidigare minnesbilder och gestalter på ett sätt som ligger i linje med individens tidigare erfarenheter. Våra variabler *Perception Ro* och *Integration av perception Ro* avses mäta dessa funktioner. (Se definition 19.2.)

Jaget mottar som tidigare nämnts också information inifrån. Drifts- och affektimpulser omvandlas till handlingsbenägenheter och/eller undergår transformationer. De på-

verkas också av impulser från överjaget eller också kan deras energi bindas i nevrotiska konflikter. Motstridiga impulser förekommer ständigt både inom jaget och mellan jaget och yttervärlden. Jaget förutsätts tolerera ett visst mått av sådana motsättningar liksom neurotiska konflikter och motsägande information genom att en inre bearbetning sker. Om påfrestningarna går över jagets toleransgränser, riskeras nedbrytning av strukturerna med ett kaotiskt jag som följd.

Variabeln *Bearbetningsförmåga Ro* avser att mäta jagets förmåga att omstrukturera eller lösa konflikter och att integrera motstridiga impulser och motsägelsefull information. (Se även definition 19.2.)

Jagets förmåga att kontrollera impulser och handlingstendenser är vital för individens anpassning till sin omgivning. Variabeln *Kontrollfunktion Ro, AAT*, är avsedd att skatta denna förmåga. En rad *Försvarsmekanismer Ro* står till jagets förfogande i kontrollerande syfte. Till de kontrollerande och integrerande funktionerna hör också *Ångesttolerans Ro, AAT*, jagets förmåga att tolerera ångestspänning utan att leva ut den i handling. (Se även definition 12.2.)

Till de kontrollerade instanserna inom jaget hör också överjaget och moralfunktionen. Ur kriminologisk synvinkel är det av vikt att söka bedöma, i vilken utsträckning individen integrerat sitt överjag och följaktligen har adekvata skuldkänslor, *Skuldkänslor Ro*, eller om han mer kontrolleras av rädsla för utifrån kommande straff, *Straffrädsla Ro*. Hans uppfattning av och hållning inför moraliska problem belyser hans aktuella fungerande i moraliskt hänseende. Variabeln *Moralindex AAT* sammanfattar bedömningen av individens fungerande ur fyra aspekter, vilka bildar undervariablerna *Överdrivet moralisk, Moralisk, Omoralisk* och *Amoralisk*, (Se definition kap. 18.2.) Moraluppbyggnaden diskuteras mer ingående i följande kapitel.

Individens objektrelationer, dvs. hans känslomässiga kontakt med andra, har vi sökt belysa ur olika aspekter. Primärkontakten är den i personligheten tidigast och

djupast förankrade kontaktkapaciteten. En god primärkontakt är en förutsättning för individens möjlighet att uppnå objektkonstans dvs. hans förmåga att utveckla stabila inre representationer av andra människor med varaktiga känslöbindningar (A. Freud, 1965). Funktionen mäts med variabeln *Primärkontakt Ro*. (Se definition kap. 17.2.)

Sekundärkontakten, (*Sekundärkontakt, kontaktfunktion Ro, Kontaktfunktion AAT*), som beskrivs som individens kontakt med andra i det dagliga livet, är beroende av primärkontakten. En god primärkontakt är förutsättningen för en välfungerande sekundärkontakt. Vissa störningar kan dock föreligga i sekundärkontakten även vid god primärkontakt. (Se appendix 1, Störningar i sekundärkontakten vid god primärkontakt.)

Om primärkontakten är dålig blir störningarna i sekundärkontakten allvarligare. (Se appendix 1, Störningar i sekundärkontakten vid dålig primärkontakt.)

Relationernas kvalitet och nyansrikedom och styrkan av deras positiva och negativa affektinnehåll, liksom graden av individens engagemang i kontakten med andra anser vi vara utomordentligt betydelsefulla ur socialiseringssynpunkt. Upplevelsen av en i grunden positiv kontakt med andra människor med känsla av att vara accepterad och att själv acceptera, om också omedvetet och outtalat, anser vi känneteckna det friska jaget. Övergående känslor av främlingskap, avvisande och kylighet i relationerna kan givetvis återfinnas även hos jagstarka individer, men starka och bestående negativa kontaktupplevelser är utmärkande för störda personligheter.

Relationerna till föräldrar och kamrater har vi betraktat som de viktigaste för våra försökspersoner. Deras kvalitet har skattats i en mängd undervariabler (se appendix 2) och sammanfattats i *Relation far-son AAT, Relation mor-son AAT, Engagemang i relationen son-far AAT, Engagemang i relationen son-mor AAT, Beroende av kamrater AAT* samt *Kamratrelationer AAT*. (Se kap. 17.)

Ovan har påpekats att relationer har ett affektinnehåll. I den psykoanalytiska littera-

turen diskuteras affekterna ångest, aggressivitet och skuld-känslor ingående, och de anses ha sitt ursprung i driftsimpulserna. Andra affekter behandlas mer knapphändigt. Emellertid torde också emotioner som tillgivenhet, glädje, förtvivlan och hopplöshet vara epigenetiskt givna, även om de ur energisynpunkt kan betraktas som transformationer.

Som tidigare nämnts anser man, att direkt och nyanserat upplevda affekter karaktäriserar det starka jaget. Även om försvarsmekanismer delvis kommer till användning som regulatorer för upplevelsernas intensitet menar man, att inom det friska affektlivet medvetandegörs en stor del av impulserna. I synnerhet förmåga att uppleva positiva affekter anser vi tyder på, att jaget till övervägande del är friskt. Givetvis räknar man då också med, att affekter som sorg och förtvivlan i samma utsträckning kan tålas och bearbetas av ett friskt jag.

Affekterna ångest, aggressivitet och skuld-känslor har studerats ingående med tanke på deras centrala roll i teorin och det kriminologiska förklaringsvärde som kan utvinnas ur observationer rörande olika förhållningssätt inför respektive affekt, vilka kan skilja individer med asociala beteenden från andra. Gemensamt för de tre affekterna gäller, att ju mer av primitiva former som manifesteras, desto större risk för asocialitet. Även det mogna, friska jaget antas ha kvar rester av primitiva upplevelseformer, men dessa betraktas som överlagrade med under utvecklingen förvärvade och frammognade kontrollerande och bearbetande mekanismer, vilka ger jaget möjlighet att integrera och på adekvat och realistiskt sätt manifesteras respektive affekt. Generellt kan sägas, att omognad, dvs. fixeringar i pregenitala utvecklingsstadier, främst oral och tidig anal fas, förväntas prägla den affektiva sfären hos många gravt asociala kriminella. Även nevrotiskt störda personligheter, vilka enligt teorin i sin utveckling uppnått en partiell lösning av sin ödipala konflikt, löper givetvis en viss risk att bli asociala. Man kan då anta, att de har starka regressiva tendenser bl. a. vad

gäller affektivitet.

Ångestberedskap Ro avses ge information om egos tendens att mobilisera ångest i varje ny eller provocerande situation. I synnerhet den infantila formen av jagsvaghet utmärks av hög ångestberedskap. Hög ångestberedskap är vid infantil jagsvaghet ofta förenad med fritt floterande ångest, dvs. diffus, obunden ångest. Primär karaktärsstörning däremot kännetecknas av låg ångestberedskap, liksom av föga eller ingen fritt floterande ångest. (Se kap. 13.)

Med *Ångestladdning, Ro, AAT* avser man att belysa impulsens styrka.

Den ur kriteriesynpunkt viktigaste variabeln är *Ångesttolerans Ro, AAT*, med vilken man avser att mäta egos förmåga att uthärda ångestprovokation utan att agera ut affekten.

Hög ångestberedskap och hög ångestladdning återfinns särskilt ofta hos infantilt jagsvaga individer. Primärt karaktärsstörda personer anses enligt klinisk erfarenhet ha låg beredskap och låg laddning, vilket kan sammanhånga med både deras affektavskärmning och tendensen att leva efter lustprincipen, dvs. att genom utlevande omedelbart reducera spänning. Båda dessa grupper anser vi löpa risk för asocialitet. Hög beredskap och/eller hög laddning kännetecknar också ofta nevrotiker, vilka enligt hypotesen löper mindre risk för asocialitet.

Vi förväntade således sämre ångesttolerans hos brottsfallen men inget lineärt förhållande mellan kriminalitet och variablerna ångestberedskap och ångestladdning. Då av de tre aspekterna på ångest endast tolerans förväntades ha någon direkt relation till kriteriet, har vi dessutom gjort en bedömning av vad som kan betraktas som speciella riskfaktorer med hänsyn till asocialitet vad gäller ångest.

Primitiv, obearbetad ångest, som levs ut utan spärrar, är en riskfaktor. Om den dessutom bär prägel av att ha uppstått mycket tidigt, liksom om den är diffus, anser vi också detta innebära risker. Bedömningarna sammanfattas i *Asocialitetsrisk ångest Ro*.

Vår hypotes rörande relationen mellan

aggressivitet och brott var, att om någon skillnad förelåg mellan kriminella och icke kriminella så kunde de kriminella förväntas i viss utsträckning ha större aggressiv laddning, efter som vi betraktar denna grupp som mer störd. Hypotesen var givetvis mer deciderad beträffande våldsbrottslingar, då de har öppen aggressivitet som symptom och följaktligen antas ha starka aggressiva tendenser, vilka levs ut. Några betydande skillnader i aggressiv spänning mellan egendomsbrottslingar och kontrollfall har vi ej förväntat.

A. Freud (1965) ger en klar bild av den teoretiska modellen för relationen mellan aggressivitet och kriminalitet:

”Aggression blir ett hot mot social anpassning endast då den uppträder renodlad, antingen den aldrig legerats med libido eller lösgjort sig från den. Orsaken till detta ligger vanligen inte i den aggressiva driften som sådan utan i de libidinösa processerna, som kanske inte har utvecklats tillräckligt för att kunna dämpa och binda aggression eller som vid någon punkt i barnets utveckling förlorat denna förmåga på grund av besvikelser i objekt kärlek, inbillade eller verkliga avvisanden, objekt förlust osv. Speciellt stor fara för defusion ligger i den analsadistiska fasen, under vilken aggressionen normalt når en kulmen och kan bli socialt värdefull endast då den åtföljs av lika mängder libido. — — — Ännu väsentligare är att aggression som blivit frigjord på detta sätt inte kan kontrolleras vare sig utifrån av föräldrarna eller inifrån av jaget eller överjaget. Etableras driftsleeringen inte på nytt genom att de libidinösa processerna förstärks och nya objektbindningar uppkommer så blir de destruktiva tendenserna en väsentlig anledning till kriminalitet.”

Som tidigare nämnts betraktas i den psykoanalytiska teorin aggressionen som en drivkraft. I den mån aggressiviteten inte är präglad av inåtgående, självdestruktiva tendenser eller av aggressivt självhävande och destruktivitet betraktar vi den som frisk och antar att den tar sig uttryck i ett adekvat självhävande.

Aggressionsformerna hos psykopater kan antagas variera. Öppet primitiva, obearbetade destruktiva tendenser torde överväga, men man kan sannolikt också se exempel på

transformerade uttrycksformer, sadism i intellektualiserad form etc. Utmärkande för personer med primär karaktärsstörning torde dock vara, att impulsen levs ut hämningslöst.

Aggressionsförhållandena mäts med följande variabler: *Aggressiv spänning Ro*, *AAT*, *Tendens till utlevande av aggressivitet AAT*, samt *Asocialitetsrisk aggressivitet Ro*, en variabel som konstruerats i enlighet med *Asocialitetsrisk ångest Ro*. Som framgått tidigare, anser vi riskfaktorer vad gäller kriminalitet vara: en avspaltad, med libido ej fusionerad aggressivitet, vilken manifesterar sig i utlevande av primitiva, ofta pregenitalt färgade aggressiva impulser. (Undervariabler se appendix 1.)

En annan form av information om aggression ges av de livshållningar, som belyser aggressivitet. Med livshållning avses ett bestående och för individen karaktäristiskt upplevelse- och handlingsmönster, vilket oftast är omedvetet. Hans upplevelse av och inställning till sig själv och andra, liksom hans föreställningar om hur andra människor upplever och värderar honom ingår i hållningarna. Dessa manifesteras som hans livsstil, vilken synes vara accepterad och ej ifrågasatt; den är alltså jagsynton.

Adekvat självhävdande AAT har tidigare presenterats som en variabel, vilken avser att mäta den friska aggressiviteten, det är således en positiv aggressionsform.

Som negativ aggressionsform räknas *Aggressivt självhävdande AAT*. Prestigeinställning, tuffhet, benägenhet att vara hotfull är exempel på beteenden, som skattas på denna variabel.

Hållningar som innebär *Inåtgående aggressivitet AAT* är *Självdestruktivitet AAT*, *Självförakt AAT*, *Resignation AAT*, *Upplevelse av otillräcklighet AAT* och *Jaginskränkning AAT*. Resignation och otillräcklighetskänsla betraktas av oss som hämningar av adekvat aggressivitet. Jaginskränkning avser individens tendens att medvetet hålla tillbaka impulser till naturlig självhävdelse, dvs. att hämma sin friska aggressivitet.

De livshållningar, vilka ej belyser aggressiva komponenter i upplevande och livsstil,

är de positiva hållningarna *Själv tillit AAT* och *Sensibilitet Ro*. Negativa är *Narcissism AAT*, *Ansvarslöshet AAT* och *Agerande AAT*. Individens själv tillit ger uttryck åt hans tilltro till sin egen förmåga att motsvara de krav som kan ställas på honom. Även hans självrespekt liksom hans realistiska bedömning av framtiden ingår i bedömningen av variabeln.

Narcissism, individens känslomässiga investering i sig själv, anses enligt den psykoanalytiska teorin vara tillstådes hos alla individer. Den är total hos späda barn och reduceras under utvecklingen till mogen individ, så att egocentricitet och självupptagenhet ej blir förhärskande. Hos personer som uppnått objektkonstans föreligger möjlighet till både altruistisk kärlek och, via identifikation, en rimlig narcissistisk investering i objekten. Extremformer av narcissism har vi förväntat hos primärt karaktärsstörda och infantilt jagsvaga personligheter.

Med variabeln *Ansvarslöshet AAT* belyses individens bristande förmåga att ta ansvar för sig själv eller för sina handlingar och hans tendenser att visa nonchalans mot sin egen kropp och dess behov och mot andra människor.

Variabeln *Agerande AAT* mäter individens utagerande tendenser, dvs. hans bristande kontroll av impulser.

Sensibilitet Ro slutligen ger information om individens känslighet för perceptuella intryck och estetiska värden samt nyanseringsförmåga i relation till andra människor.

Till livshållningarna och jagupplevandet har förts två variabler, vilka är mått på individens *Sociala* respektive *Asociala identifiering*. Man har inom klientelundersökningen valt att undersöka brottsdebutanter, vilka kan antas vara opåverkade av sociala myndigheters tidigare ingripanden. Detta ger möjlighet att undersöka, om och i vilken utsträckning asocial identifiering förekommer hos dessa pojkar, innan en eventuell social stigmatisering inträffar.

Affekten skuld känslor har behandlats tidigare i kapitlet i samband med moralfunktionen.

Könsidentifiering och sexualitet

De variabler som använts vid bedömning av könsidentifiering av sexualitet är: *Pregenitala konflikter Ro*, *Sexuella konflikter Ro*, *Identifiering Ro* och *Maskulin identifiering AAT*, *Identifieringssvårigheter AAT*, *Könsförväxling eller tvekan om kön AAT* samt en sammanfattande variabel, *Identifiering AAT*.

I föregående kapitel har en mer ingående beskrivning givits av hur könsidentifieringen utvecklas enligt teorin. Det lilla barnet har en omedveten upplevelse av sig själv som pojke, respektive flicka, vilken i stor utsträckning är abhängig av föräldrarnas egna identifikationer, liksom av deras värderingar av eget och motsatt kön. Fixeringar på de pregenitala stadierna påverkar utvecklingen och utformningen av sexualiteten i senare faser, även i vuxenlivet, om inte genomgripande omstruktureringar sker. Sådana inträffar mest sannolikt under adolescensen.

Starka pregenitala fixeringar kan sålunda för pojkens del medföra, att han förblir delvis identifierad med modern och följaktligen kan få stora svårigheter att utveckla sin maskulina identitet. En bristfällig lösning av den ödipala konflikten med ett kvarblivande i en negativ ödipal position kan således leda till, att pojken får en övervägande feminin identifiering.

Den fallisk-ödipala perioden medför, att barnet blir helt medvetet om könsskillnaderna och också om sin egen könstillhörighet. De komplicerade mentala processer som tillhör denna fas resulterar bl. a. i, att barnet i viss bemärkelse tvingas att välja kön, att avstå från sina dubbla identifieringar. Denna process aktiveras senare i preadolescens och adolescens. Klinisk erfarenhet ger vid handen, att barn, vilkas progression av någon anledning hejdas inför inträdet i fallisk-ödipal fas, ofta kännetecknas av en påfallande infantil hållning, vilken de synes klamra sig fast vid, sannolikt av rädsla att tvingas inse könsskillnaderna och därmed också att välja kön.

Vid inträdet i latensåldern antas de flesta pojkar ha en relativt stabil maskulin identifiering. Extrem könsosäkerhet eller kraftiga svängningar mellan maskulin och feminin identifiering under latensåldern betraktas som tecken på tidiga och djupgående störningar i könsidentifieringen. Adolescensen medför vanligen för sådana pojkar påtagliga psykiska påfrestningar med uttalad identitetsförvirring. De starka progressiva drivkrafter som ego har till sitt förfogande under denna fas kan dock utnyttjas i rekonstruktivt och adaptivt syfte till en stabilisering av en övervägande maskulin identifiering.

En fullständig och definitiv könsidentifiering äger rum först i den egentliga adolescensen. Växlingar mellan maskulin, feminin och infantil identifiering förekommer som normalfenomen, särskilt under preadolescens och tidig adolescens.

Konflikter rörande sexualiteten och dess yttringar är likaledes vanliga under adolescensen. Driftsångest, liksom ångest för onani, impotensskräck och rädsla för fysisk genital kontakt förekommer normalt under denna period, omväxlande med ett accepterande av impulsen. Vi menar således att även tecken på starka, akuta sexuella konflikter är att förvänta hos ungdom i adolescensperioden. Särskilt i kombination med påtagliga identifikationsstörningar anser vi dock att risker för missanpassning föreligger.

En sådan missanpassning kan innebära risk för en asocial utveckling i kombination med ett överkompensatoriskt maskulint rollspel. Maskulint rollspel fungerar ofta som en försäkran inför pojken själv att hans manlighet inte är i fara eller kan ifrågasättas av honom själv eller andra. Ett överdrivet sådant rollspel innehåller ofta element av tuffhet, hårdhet och asociala tendenser, vilka verkar överkompensatoriskt och oftast fungerar som försvar mot en underliggande feminin identifiering. Asocialiteten upplevs på så sätt som ett tecken på och en garant för maskulinitet. Försvaren mot en feminin identifiering kan vara av olika slag, av vilka

flertalet sannolikt ej medför risk för kriminalitet. I kombination med vissa former av maskulin överkompensation kan dock en omedveten feminin identifikation innebära en risk för asocial utveckling.

De olika undersökningsmomenten har redan presenterats i kapitel 1.9. De metoder som hör hemma inom det psykologiska avsnittet av undersökningen är följande:

Intelligensmätning:

Terman-Merrill, Form L.

Porteus Maze Test (provundersökningen)

WISC, Wechsler Intelligence Scale for Children, performancedelen (huvudundersökningen).

Projektiva metoder:

Rorschach.

Machoverteckningar.

AAT, Adolescent Apperception Test.

Intervjodata:

Delar av hemintervjun med modern och fadern.

Delar av follow-up-explorationen med pojken vid inskrivningstillfället.

I föreliggande arbete behandlas huvudsakligen resultaten från de projektiva metoderna, Rorschach och AAT. Machoverteckningarna, som togs upp samtidigt med Rorschachtestningen, har ej varit föremål för någon systematisk bearbetning. De har i viss mån använts som stödtest till Rorschach vid bedömning av mognadsnivå, pregenitala konflikter och könsidentifiering.

Av intelligensmätningarna behandlas här uteslutande IK enl. Terman-Merrill, och även den ganska summariskt, då den behandlas ur olika aspekter i flera avsnittsrapporter

(Carlsson, SOU 1972:76, Olofsson, 1973: 25).

Intervjodata från hemintervjun och follow-up-explorationen har ännu inte sammanställts med resultaten av de projektiva metoderna och kommer att presenteras vid ett senare tillfälle.

5.1 Rorschach

5.1.1 Rorschachmetoden

Rorschachmetoden är välkänd och kräver ingen längre presentation. Den skapades av den schweiziske psykiatern Hermann Rorschach och publicerades år 1921 (6:e upplagan 1948). Metoden har vunnit stor spridning och vidareutvecklats i Europa och USA, och två något olika skolor för utvärdering har utbildats. Författarna till detta arbete ansluter sig övervägande till den amerikanska skolan enligt Klopfer (1954) och Schafer (1954).

Stimulusmaterialet i Rorschachtestet består av tio bilder med symmetriska bläckplumpar. Fem av dessa är svart-vita med olika schatteringar på svart-vit-grå-skalan. Två är svart-vita med röda färginslag och tre är flerfärgade.

5.1.2 Testinstruktion

Försökspersonerna har erhållit följande instruktion: "Du kommer nu att få titta på tio

tavlor och du skall tala om vad du tycker tavlor ser ut som, vad dom liknar. Bilderna är gjorda av bläckplumpar, så dom föreställer inget speciellt. Det finns inga svar som är rätt och inga som är fel. Det viktiga är att få fram vad *du* tycker att dom liknar. Jag har en klocka här och tar tiden, men det behöver du inte bry dig om. Det är ingen tidsbegränsning och det är inte bättre om det går speciellt fort. Här har du den första tavlan. Tala om allt du tycker att den kan likna.”

5.1.3 Upptagningsteknik

Om en försöksperson endast givit ett svar på den första tavlan och sedan lagt den ifrån sig har vi frågat: ”Tycker du den kan likna något mer?” Vi har på den första tavlan försökt inge en stämning av att pojken har god tid på sig och att materialet erbjuder många möjligheter. Om han senare under testningen endast givit ett svar per tavla har vi däremot inte försökt pressa fram fler.

Alla frågor, t. ex. ”Får man vända på tavlan?” – ”Måste man säga hela tavlan?” – ”Får man ta det vita också?” – ”Var det rätt?” besvaras på ett icke ledande sätt t. ex. ”Det bestämmer du själv”.

Alla försökspersonernas svar och kommentarer har antecknats, liksom reaktionstid till första tolkning på varje tavla och den totala tid som använts på varje tavla. Även speciella reaktioner under testupptagningen, såsom rodnad, aggressiva tonfall, långa pauser o. dyl., har antecknats.

Utfrågning beträffande vilken del av tavlan försökspersonens svar avsåg och vari likheten bestod (”Var såg du . . . ?” – ”På vad sätt var det likt en . . . ?”) har gjorts efter upptagningen av hela spontanprotokollet. Utfrågningen har gjorts förhållandevis grundligt enligt Klopfers metodik (1954).

Efter utfrågningen har försökspersonen fått välja vilken tavla han tyckte bäst och sämst om och motivera sina val.

Slutligen har ”testing the limits”, utfrågning angående svarstyper som saknas i protokollet (t. ex. M-svar, D-svar, P-svar etc.), utförts.

5.1.4 Scoring

Protokollet har scorats i enlighet med Klopfers metod (1954), med undantag av formkvaliteten och populärsvaren, som bedömts enligt Beck (1961). Psykologerna har tagit upp halva antalet var av protokollet. Samma psykolog som tagit upp protokollet har utfört scoringen.

5.1.5 Variabelval

Variabelschemat för bedömning av Rorschachtestet presenteras i appendix 1.

Rorschachtestet lämpar sig väl för bedömning av personlighetsstruktur ur de egopsykologiska aspekter, som enligt vår teori har samband med asocialt och kriminellt beteende. (Se kapitel 4.)

Bedömningen omfattar variabler rörande perception och realitetsuppfattning, kontrollförhållanden, bl. a. försvarsmekanismer, kontaktförhållanden med olika typer av kontaktstörningar, ångest- och aggressionsbehandling. Vidare bedöms skuld-känslorganisation, identifieringsförhållanden och fixeringar i pregenitala utvecklingsfaser samt en del generella livshållningar. Slutligen finns bedömningar av sammanfattningskaraktär av intellektuella och emotionella resurser, jagstyrkeförhållanden, mognad och psykisk hälsa samt en skattning av risken för asocial utveckling.

Två olika typer av skalor förekommer i Rorschachschemat, 0–1-skalar (förekomstvariabler) och 7-gradiga skalor. Alla skalor har skattats för samtliga pojkar.

En närmare beskrivning av variabelernas teoretiska bakgrund, variabelschemats struktur, tolkningsmetodik och variabeldefinitioner återfinns i respektive kapitel 4, 6, 7 och 11–20.

5.2 Adolescent Apperception Test, AAT

5.2.1 Testkonstruktion

Adolescent Apperception Test, AAT, är ett bildtest av TAT-typ, som nykonstruerats för klientelundersökningen av författarna till

detta arbete. Bilderna består av 16 fotografier av ungdomar i olika situationer. I provundersökningen användes en serie på 13 bilder, men antalet har sedan utökats med 3. Testet är mer strukturerat och verklighetsnära än TAT och avser att provocera problem, som vi antagit vara relevanta för kriminalitet.

Nedan följer en kort verbal beskrivning av bilderna samt motivering till bildvalet.

Tavla 1. Bilden föreställer en pojke som står och ser upp mot en fallskärmshoppare, som ses på relativt långt håll. Åskådare i bakgrunden, flera bostadshus, svag rök mellan två av husen. Bilden är vald som ett tämligen neutralt, men intresseväckande första stimulus, något av en övningstavla. Vi avsåg att genom en föga provocerande tavla få en uppfattning om försökspersonens allmänna berättarnivå, vilken ju kan variera mycket mellan individerna.

Vanliga temata här har varit sport, övning, tävling, uppvisning, olycka, brand i bakgrunden (röken tolkas exempelvis som ett störtat flygplan).

Tavla 2. Bilden är mycket mörk. Den visar diffust en pojke bakifrån, med ganska hängig kroppshållning. Små oregelbundet placerade ljuspunkter syns vid sidorna.

Bilden avser att spegla eventuella känslor av ensamhet och hemlöshet, ångest, mörkrädsla och depression. Bilden är starkt provocerande. Detta har vanligtvis lett till att försökspersonerna gått in i ett allvarligt tolkningsarbete redan från och med denna tavla. Utöver ensamhets-, ångest- och depressions-temata ger tavlan ibland upphov till asociala temata, där acting-outbenägenhet och skuld-känslorganisation belyses.

Tavla 3. (Ingår ej i provundersökningen.) Två pojkar står framåtlutade bredvid varandra och ser på något, som den ena eller bägge håller i. Man ser en skymt av den enes hand. I bakgrunden avlövad träd och stenhus.

Bilden är ett kontaktmotiv, men ger också en del om intresseområden. Inte sällan kommer också här asociala inslag. Pojkarna har t. ex. hittat en portmonnä och undrar om de skall lämna tillbaka den etc.

Tavla 4. (Ingår ej i provundersökningen.) Ett pojkgäng nere på en tunnelbanestation. Flickor i bakgrunden. Pojkarna ser tämligen vanliga ut.

Bilden ger information om kamratkontakter och deras olika kvaliteter, liksom om skilda aktivitetstyper. Även relationer till flickor och attityder mot dem belyses.

Tavla 5. Två pojkar brottas. Bilden är något diffus. Man kan få den uppfattningen, att en av dem ler. Vidare kan den ene av pojkarna möjligen uppfattas som flicka. Bilden är avsedd att belysa aggressionsbehandlingen samt eventuella identifieringssvårigheter.

Tavla 6. En skolsituation med en pojke, som sitter lutad över en skrivbok men med upplyft huvud. En lärarinna står bredvid lätt böjd över honom. Man ser en flicka i pulpeten bredvid. Hon tittar på lärarinnan. Klassen skymtar i bakgrunden.

Vi har med denna tavla velat få fram upplevelandet av skolsituationen, eventuella känslor av intellektuell underlägsenhet samt relationer till lärare och kamrater.

Tavla 7. En matsituation. En pojke sitter vid ett matbord och tittar upp på en kvinna som står bredvid honom med ett tomt glas i handen.

Här har vi velat belysa relationerna mellan mor och son samt eventuella orala problem.

Tavla 8. En scen tagen på Tempo. En pojke står och plockar med verktyg med ryggen halvt mot en expedit, som observerar honom. Bredvid står ännu en pojke och tittar på hyllorna.

Vi har här velat ge möjlighet att tolka scenen antingen som stöld eller som köp. I de fall bilden tolkas som stöldsituation har vi varit intresserade av förväntade konsekvenser och eventuella tecken på skuld-känslor. Bilden ger också en viss information om försökspersonens förhållande till vuxna samt om kamratrelationer.

Tavla 9. Bilden visar en man med glasögon som sitter i ett vardagsrum med tidning, cigarrett och kaffekopp. Han har just sänkt tidningen och tittar på en pojke i femtonårs-åldern, som står framför honom med blicken nedslagen.

Bilden avser att belysa relationen mellan far och son.

Tavla 10. Bilden är olik de övriga rent fototekniskt och även i stilen. Den ger också ofta mer fantasibetonat och fabulerande material än de övriga. En flicka sitter vid ett bord, på vilket det står en flaska med litet mjölk i. En ung man, som man ser bakifrån, lutar sig fram över bordet mot henne.

Bilden avser att belysa relationen man—kvinna eller pojke—flicka med olika problem och konflikter. Orala ge-och-ta-motiv förekommer ofta, ibland i form av alkoholproblem eller svält.

Tavla 11. (Ingår ej i provundersökningen.) Bilden är tagen på ett kafé. En leende man, en pojke med svårtolkat ansiktsuttryck, öl- och cocacolaflikor. Man ser handen på ännu en man vid samma bord. I bakgrunden ätande och drickande personer.

Tavlan provocerar ofta till berättelser om alkoholbruk hos fadern, men historierna kan också bli helt oskyldiga. Relationen mellan far och son och dess kvalitet belyses. Aggressivitet, förakt, svikenhetskänslor kommer ofta fram. Även förtäckta homosexuella temata förekommer på denna tavla.

Tavla 12. Man ser en medelålders kvinna med ett allvarligt, uttrycksfullt ansikte. Hon håller bätte händerna om huvudet på en ung man, vilken man ser snett bakifrån. Skynd av dessa två ser man i bakgrunden en man med kal hjässa och glasögon.

Personerna i förgrunden kan uppfattas antingen som mor—son eller kvinna—man. Den avser att belysa familjesituationen, särskilt förhållandet till modern, och försökspersonens uppfattning om sin egen roll i familjekonstellationen. Många försökspersoner ser ej mannen i bakgrunden.

Tavlan inbjuder till presentation av den ödipala situationen.

Tavla 13. En förortsgata på kvällen med fem pojkar. Fyra står tillsammans och en av dem pratar med yviga gester. Ett litet stycke ifrån gruppen står en pojke. Han är eventuellt på väg till eller från de övriga. Några av pojkarna tittar på honom.

Här har vi velat studera kamratsituatio-

nen, gängtillhörighet, förekomst av ledare, outsider-roll, social—asocial aktivitet.

Tavla 14. Bilden föreställer ett mörkt rum. I förgrunden halvsitter en flicka i en sovsäck. Hon vänder huvudet mot en öppen dörr, där det står en man med något i handen.

Genom denna tavla har vi främst velat observera inställningen till sexualiteten, relationen mellan könen, olika uttrycksformer för sexuella impulser och varierande kontroll- och försvarsmekanismer mot dessa.

Tavla 15. Bilden är ett fotomontage med höga hotfulla berg och skummande vatten. I en vattenvirvel syns huvudet och handen av en man.

Bilden är avsedd att belysa ångestbenägenheten hos försökspersonen och olika former av ångestbehandling.

Tavla 16. En familjescen. En pojke i trench-coat står vid dörren. På tröskeln till ett inre rum står en kvinna med neutral hållning. En lätt framåtutlad man med knutna händer står vänd mot pojken och med ryggen mot kameran.

Bilden avser att spegla familjesituationen och relationerna mellan familjens medlemmar. Detta är återigen en provokation av ödipal problematik, som också ofta kommer tydligt fram.

5.2.2 Testinstruktion

Testinstruktionen har varit följande: "Du kommer att få titta på bilder och du skall berätta vad som händer på bilderna. Du skall också berätta vad som hände före den här bilden, hur det blev så här, och hur det kommer att gå efter det du ser på bilden. Det är människor på bilderna och du skall berätta också hur dom känner sig, vad dom säger och vad dom skulle vilja göra." Om försökspersonen haft svårt att komma igång med berättandet har vi gjort följande tillägg till instruktionen: "Du kan tänka dig att bilden är en scen ur en film. Berätta vad som händer i den här scenen, vad som hände i scenen innan och hur det kommer att gå i nästa scen."

5.2.3 Upptagningsteknik

Vid testupptagningen har vi intagit en något mer aktiv hållning gentemot försökspersonerna än man vanligen gör vid TAT. Om vi inte fått våra speciella frågeställningar belysta spontant har vi uppmuntrat försökspersonerna att fortsätta berättelserna, genom att upprepa frågor ur instruktionen, t. ex. "Hur kände han sig då?" – "Vad sa mamman då?" – "Vad hände sen?" – "Varför tyckte han det?" etc. Denna upptagningsteknik har bl. a. givit större möjlighet att bedöma moralintegrationen. Om en pojke berättat om en stöld och avslutat berättelsen "... sen åkte han fast för polisen", har vi t. ex. frågat "hur kände han sig då?" Om svaret blivit: "Han ångrade sig", har vi frågat: "Varför det?" Skälet till ånger kan nämligen vara en mycket varierande grad av inbyggd moral från "det var snopet att åka fast" till "Mamma och Pappa blir ledsna" eller "man ska inte stjäla".

Någon utfrågning efter spontanprotokollet har med denna upptagningsteknik inte varit aktuell.

Allt försökspersonerna berättat och försöksledarens frågor har antecknats, liksom alla speciella reaktioner hos försökspersonerna under testupptagningen.

5.2.4 Scoring

En viss formell scoring med ett minimum av subjektiva bedömningselement har utförts före den psykologiska bedömningen på skattningsskalor. Som formella scoringvariabler har valts följande fem olika typer:

- I. Slutet på berättelserna har scorats med fyra alternativa möjligheter,
 - a. Positivt slut (+)
 - b. Negativt slut (–)
 - c. Både positivt och negativt slut nämnda som alternativa (\pm)
 - d. Inget slut (0)
- II. Aktivitetstypen i berättelserna har scorats som
 - a. Social, om ingen asocial aktivitet ingår i berättelsen

- b. Asocial, om någon aktivitet som skulle kunna föranleda polisingripande ingår i berättelsen

III. Identifieringspersonen i berättelserna (hero) scoras för varje tavla med avseende på könsidentifiering och social eller asocial identifiering.

1. Könsidentifiering.
 - a. Maskulin
 - b. Feminin
 - c. Infantil, dvs. hero beskrivs som ett barn, mycket yngre än försökspersonen själv
 - d. Växlande
 - e. För bedömning av könsidentifiering scoras dessutom felperceptioner eller tvekan om kön på personer på bilderna
2. Social identifiering.
 - a. Social, hero utför ingen asocial aktivitet
 - b. Asocial, hero utför någon aktivitet, som skulle kunna föranleda polisingripande
3. I huvudundersökningen har ytterligare två variabler av scoringkaraktär rörande identifiering tillagts, nämligen:
 - a. Vägrar identifiering, dvs. försökspersonen ger en operoslig beskrivning av tavlan utan att identifiera sig med någon person
 - b. Identifiering med odifferentierad grupp, dvs. försökspersonen beskriver en grupps aktiviteter utan att välja en speciell identifieringsperson.

IV. Relationer.

Alla relationer som nämns i samtliga berättelser frekvensräknas. Allt som någon gör, säger eller tänker i förhållande till någon annan räknas som en relation. Relationerna uppdelas enligt tre olika principer, nämligen känslöfärg, riktning och objekt:

1. a. Positiva relationer. Hit räknas alla relationer som ej har en negativ känslomässig innebörd, dvs. även affektivt neutrala relationer.
- b. Negativa relationer. Alla relationer

med negativ känslomässig innebörd, t. ex. någon grälar på någon, nekar någon något eller tycker att någon är dum.

2. a. Relationer utgående från hero
- b. Relationer ingående mot hero
3. Relationer som gäller:
 - a. Far
 - b. Mor
 - c. Kamrater
 - d. Flickor
 - e. Övriga

V. Självreferenser.

Alla självreferenser, dvs. tendenser att direkt referera till sig själv eller sina egna erfarenheter i berättelserna, har scorats. Exempel på självreferenser: "Det här är en fallskärmshoppare. Det skulle jag också vilja bli." – "Då blir morsan arg förstås. Det brukar min morsa bli."

Självreferenser i projektiva test anses ofta vara ett tecken på dåliga egogränser, bristande distans till omgivningen. Det kan också vara mera godartat och höra samman med egocentricitet och bristande mognad.

Ytterligare två typer av variabler, nämligen några enkla skattningar av försökspersonens upplevelse av skolsituation och lärare samt förekomst av olika former av alkoholtemata i berättelserna (se appendix 2) innehåller så föga av bedömningsmoment att de kan sägas inta en mellanställning mellan scoringvariabler och bedömningsvariabler.

5.2.5 Variabelval

Variabelschemat för bedömning av AAT-testet presenteras i appendix 2.

Schemat innehåller till en del jagpsykologiska strukturvariabler av samma typ som bedöms enligt Rorschach. Bl. a. bedöms moralintegrationen ingående.

AAT lämpar sig emellertid bäst för bedömning av interpersonella relationer. De flesta av variablerna är därför av socialpsykologisk karaktär. De känslomässiga kvaliteterna

na i relationerna till föräldrar, kamrater etc. bedöms i ett flertal specifika variabler och slutligen i globala sammanfattningsvariabler.

I AAT-schemat förekommer flera olika typer av skalor. 0–1-skalor förekommer och sammanfattningsvariabler bedöms på 7-gradiga skalor. Dessutom finns frekvensvariabler med och utan övre gräns, skalor 0–3 och summor av flera skalor 0–3. En variabel, nämligen moralindex, är konstruerad som ett index, summan av värdena på ett par variabler minus summan av värdena på ett par andra variabler med tillägg av en konstant för att undvika negativa tal.

I princip har även på AAT alla pojkar skattats på samtliga skalor. Vi har emellertid ett bortfall på fyra pojkar som vägrat komma till testningen. Dessutom har variabeln moralindex i fyra fall och asocialitet hos kamrater i tre fall inte kunnat skattas på grund av otillräckligt material.

En närmare beskrivning av variablernas teoretiska bakgrund, variabelschemats struktur, tolkningsmetodik och variabeldefinitioner återfinns i respektive kapitel 4, 6 7 och 11–20.

5.3 Blindbedömning

Varken vid testningstillfället eller vid bedömningen av protokollen har vi vetat mer om pojkarna än deras ålder och intelligenskvot. Vi har således inte haft kännedom om huruvida de hört till brotts- eller kontrollgruppen. Man har funnit det värdefullt att ha ett avsnitt inom klientelundersökningen, där resultaten ej kan vara påverkade av vetskapen om pojkarnas grupptillhörighet. Detta har inte varit möjligt i övriga avsnitt, där pojkarna bl. a. intervjuats om brottsituationen.

Rorschach- och AAT-protokollen har bedömts separat. Den psykolog som tagit upp och scorat testprotokollen har också bedömt dem. Enligt vår uppfattning utnyttjas informationen i protokollen bäst med detta förfaringssätt. Om undersökningens primära syfte varit att undersöka de projektiva metoderna skulle man givetvis förfarit annor-

lunda. Risken att bedömningen påverkats av det personliga intrycket av pojkarna är emellertid ganska liten, då bedömningarna utfördes först sedan samtliga protokoll samlats in.

När provundersökningen var avslutad gjordes en preliminär bedömning av både Rorschach- och AAT-protokollen. Båda psykologerna arbetade då tillsammans för att skaffa sig en gemensam referensram för bedömningarna. På detta stadium fanns ännu inga skriftliga variabeldefinitioner. Många variabler tillkom och utformades och andra ändrade karaktär under arbetets gång. Efter bedömningen av protokollen gjordes en summarisk statistisk bearbetning, där skillnader mellan brottsgruppen och kontrollgruppen beräknades. De flesta av våra hypoteser fick stöd av resultaten (Humble och Settergren, 1965) och något skäl till förändringar av metodik eller variabler inför huvudundersökningen förelåg inte.

På ett par punkter fick vi emellertid modifiera våra hypoteser. Vi hade förväntat större aggressiv spänning och större ångestladdning hos brottsfallen än hos kontrollfallen. Denna hypotes fick mycket svagt stöd av resultaten, och vi fann vid närmare eftertanke detta rimligt. Vi hade från början antagit att jagfunktionerna skulle ha starkare samband med kriminalitet än affekterna. Efter den preliminära bearbetningen av provundersökningen såg vi jagets kontrollerande och integrerande funktioner som än mer centrala för den problematik vi ville belysa. Provundersökningsresultaten gav också upphov till ett par nya hypoteser. Skillnader mellan grupperna i en del AAT-variabler kunde tolkas som en större tendens till resignation och negativa förväntningar hos brottsfallen än hos kontrollfallen (se närmare kapitel 15). Resultaten gav också anledning att tro att yngre brottsfall skulle vara mer psykiskt störda än äldre.

Först efter bedömningen av provundersökningen kände vi oss färdiga att skriftligt fastlägga våra variabeldefinitioner. Det föreföll då sannolikt att vi under bedömningarnas lopp förskjutit oss i våra värderingsnormer. När huvudundersökningsmaterialet

samlats in och provundersökningen reviderats för att bli helt jämförbar (se kapitel 1.3), gjorde vi därför en ombedömning av provundersökningen. Pojkarnas namn var då överklistrade på protokollen, så att vi inte hade möjlighet att identifiera dem och därigenom få en ledtråd beträffande gruppstillhörighet. I denna slutgiltiga bedömning skattades, som ovan nämnts, protokollen av den psykolog som utfört testningen. De provundersökningsresultat som presenteras i det följande avser den ombedömda provundersökningen.

6.1 *Variablernas inbördes samband*

De variabler vi valt att arbeta med har enligt egopsykologisk personlighetsteori ett hierarkiskt inbördes lagbundet sammanhang. (Se kapitel 4.)

Vår utformning av bedömnings-schemata är av detta skäl hierarkisk. Många enkla variabler bedöms, inte för att vi tror att de i sig själva differentierar särskilt väl mellan brotts- och kontrollgrupp utan därför att de kan tänkas differentiera i vissa kombinationer med andra variabler. De underlättar dessutom bedömningen av mer komplexa sammanfattningsvariabler, vilka enligt våra hypoteser bör ha samband med kriminalitet. Detta konstruktionssätt, som medför att enkla variabler i enlighet med en teori kombineras till mer sammansatta, än en av orsakerna till att många variabler i våra variabelschemata är högt interkorrelerade. (del – helhetskorrelationer). En annan, icke-teknisk, orsak till höga interkorrelationer är att sammanfattningsvariabler på hög nivå innebär helhetsbedömningar av personligheten ur olika funktionsaspekter, vilka har ett naturligt inre samband på grund av att personligheten fungerar mer eller mindre som en integrerad helhet.

6.2 *Variabelschemat för bedömning av Rorschachtestet*

Variabelschemat för Rorschach har en ganska komplicerad konstruktion med flera

olika nivåer av tolkning och sammanfattning. (Schemat redovisas i appendix 1.)

Figur 6.2.1 visar principerna för variabelschemats uppbyggnad och innehåller de viktigaste av bedömningsvariablerna enligt Rorschach.

På den lägsta nivån i figuren ligger variabler på testnivå, sammanräknade scoringkategorier ur Rorschachpsykogrammet, M-svar, C-svar, F+ % etc., vilka innehåller ett minimum av bedömning och ingen tolkning.

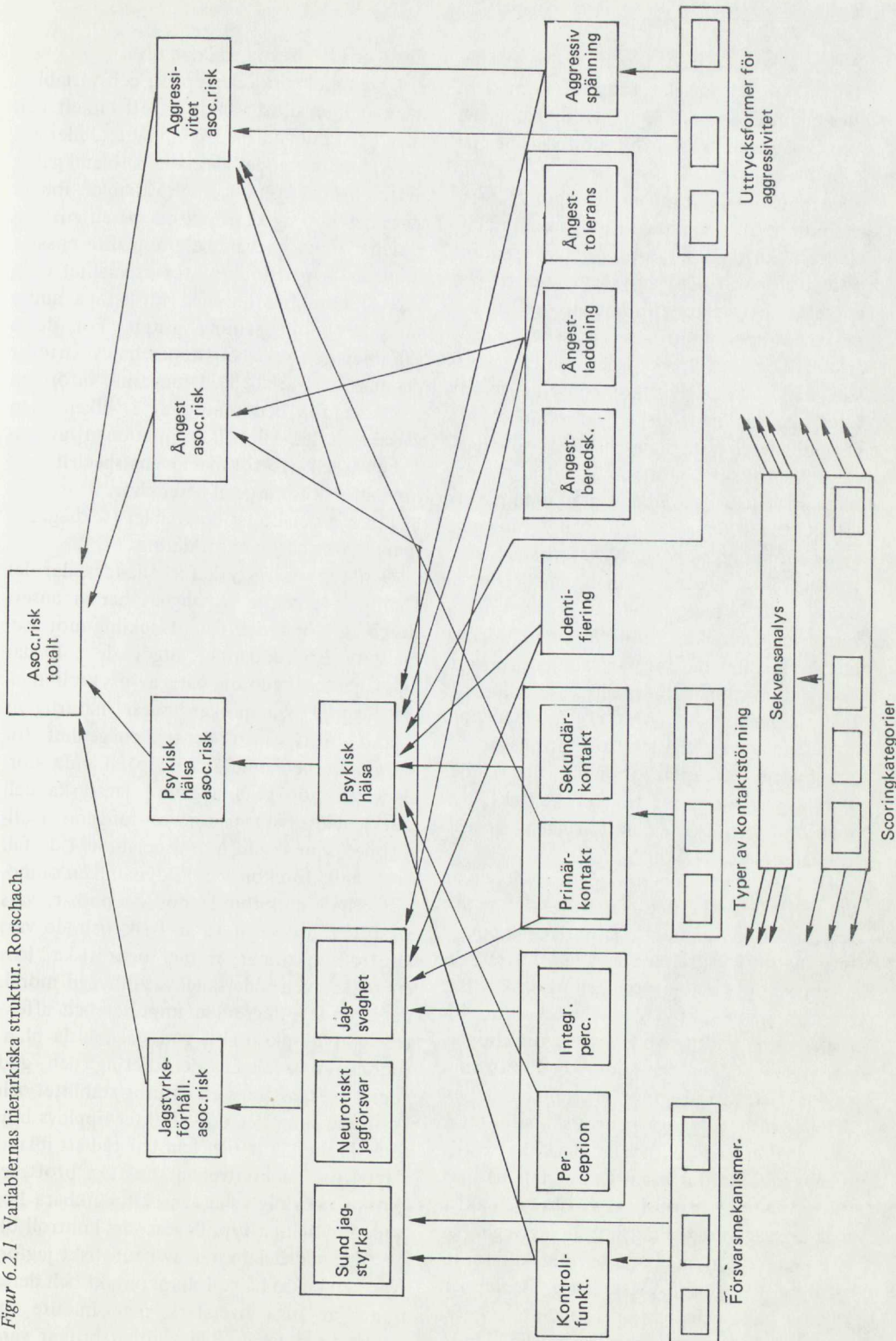
Över dessa ligger sekvensanalysen, analysen av den psykologiska process man kan följa i protokollet genom tolkning av sekvenser av såväl innehåll som scoringkategorier. Sekvensanalysen ligger alltså också på testnivå men innehåller större moment av bedömning och tolkning än scoringnivån. Scoringkategorierna, det s. k. psykogrammet, och sekvensanalysen utgör tillsammans underlaget för samtliga tolknings- och bedömningsvariabler. I figuren har detta utmärkts med obestämt riktade pilar upp mot bedömningsvariablerna. (Sekvensanalysen är inte formaliserad som särskilda variabler i variabelschemat. Se appendix 1.)

Även bedömningsvariablerna ligger som nyss nämnts på olika nivåer beroende på graden av sammanfattning och komplexitet.

Låg sammanfattningsgrad har t. ex. variabler som förekomst av olika försvarsmekanismer. (Till vänster i figuren.)

På högre nivå ligger bedömningen av försökspersonens kontrollfunktion. I denna bedömning ingår bl. a. närmare analys av

Figur 6.2.1 Variablernas hierarkiska struktur. Rorschach.

försvarsmekanismerna, om försvaret är stelt eller flexibelt, om det fungerar konsistent eller inkonsistent, om de försvarsmekanismer som används är enkla och primitiva eller mer komplicerade etc.

På mycket hög sammanfattningsnivå ligger bedömningen av jagintegration, som innefattar tre olika variabler, sund jagstyrka, neurotiskt jagförsvar och jagsvaghet. De tre variablerna uttrycker tillsammans ett dynamiskt samspel, som inte täcks av något enstaka begrepp. Brister i den sunda jagstyrkan kan t. ex. delvis kompenseras av ett välorganiserat neurotiskt jagförsvar så att personligheten inte kan beskrivas som jagsvag. Neurotiskt jagförsvar är alltså inte ett mått på neurosens svårighetsgrad utan på hur effektivt det neurotiska försvaret fungerar. För bedömningen av jagstyrkeförhållandena, jagintegrationen, måste man emellertid ta hänsyn till betydligt mer än försvarsmekanismerna och kontrollfunktionen. Många andra variabler på ungefär samma nivå som kontrollfunktionen bidrar lika väsentligt till bedömningen av jagstyrkeförhållandena, t. ex. graden av klarhet i och förmågan till integration av perceptionen, den tidigt grundlagda förmågan till djupkontakt, primärkontakten, könsidentifieringen, ångesttoleransen etc.

De variabler som berör jagintegrationen är de mest centrala och väsentliga inom vår teori och ligger på högsta teoretiska sammanfattningsnivå. På samma nivå ligger ytterligare endast en variabel nämligen psykisk hälsa, som är nära besläktad med jagintegration. En pojke med påtagliga brister i jagfunktionerna, jagsvaga drag, har aldrig bedömts som psykiskt frisk. Däremot finns i materialet en del fall med påtagliga neurotiska störningar som bedömts som ganska psykiskt störda men vad beträffar jagintegrationen har ett välorganiserat neurotiskt jagförsvar och alltså inga jagsvaga drag. Frånvaro av jagsvaghet är alltså en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för god psykisk hälsa. Begreppen psykisk hälsa och jagintegration är alltså ofta sammanfallande men inte identiska. I psykisk hälsa ingår, som framgår av figuren, de

flesta av variablerna på lägre nivå.

De psykologiska begreppen och variablerna kan inte alltid väntas ha ett enkelt och entydigt samband med kriminalitet, eller ens det vidare begreppet asocialitet. Ibland gäller detta enstaka komplicerade variabler, ibland förhåller det sig så att värdet på en enstaka variabel inom en variabelgrupp inte ensamt fungerar som riskfaktor för asocialitet utan först i kombination med värden på andra variabler inom samma grupp. För dessa variabler och variabelgrupper har vi, utöver de enskilda variabelskattningarna, infört en riskskala för bedömning av i vilken mån variabelvärdet eller kombinationen av variabelvärden i försökspersonens speciella fall innebär risk för asocial utveckling.

Dessa asocialitetsriskvariabler (se diagrammet) kräver närmare förklaring.

Den typ av jagstyrkeförhållanden där det föreligger allvarlig jagsvaghet har vi ansett innebära störst risk för utveckling mot asocialitet. Ett undantag utgör de fall där jagsvagheten bedömts vara av psykosliknande slag. Dessa pojkar begår naturligtvis ibland brott, men deras benägenhet för kriminellt beteende är inte påfallande stor. Både en hög grad av sund jagstyrka och starkt neurotiskt jagförsvar fungerar i allmänhet som skydd mot asocialitet. I de fall brott ändå förekommer är dynamiken sannolikt något annorlunda hos de pojkar, vars jagstyrka övervägande är frisk och de vars kontrollfunktioner är mer neurotiska. Hos en pojke med åldersadekvat inbyggd moral, någorlunda integrerade impulser och affekter, god djupkontakt, god självkänsla bl. a. genom en adekvat identifiering och god ångesttolerans finns en naturlig stabilitet och kontroll. Impulser och affekter upplevs inte som skrämmande och han har råd att ibland släppa lite på kontrollen. Enstaka brott, av ganska oskyldigt slag, är helt tänkbara hos pojkar av denna typ. Pojkar vars kontroll till övervägande del består av neurotiskt jagförsvar kan också ha god djupkontakt och deras moral är ofta överstark men mindre väl integrerad i jaget. Självkänslan brukar vara dålig beroende på olika slag av neurotiska

konflikter, dålig impuls- och affektintegration, oklar identifiering, störningar i sekundärkontakten etc. Ofta är hos dessa pojkar det neurotiska försvaret mycket starkt och hårt och kan t. o. m. vara ett starkare skydd mot asocialitet än den nyss beskrivna goda sunda jagstyrkan. Men ibland är försvaret ojämnt, hårt men skört, varför man kan befara impulsgenombrott bl. a. av asocialt slag. Impulsgenombrotten väcker ofta starka skuld känslor och ångest som kan bli anledning till nya impulsgenombrott och kriminalitet, bl. a. på grund av straffbehov. En pojke med utpräglat neurotiskt jagförsvar som begått kriminella handlingar har alltså något mera osäker prognos än en med god sund jagstyrka. Ibland kompliceras bilden ytterligare av tuffa överkompenserings av den dåliga självkänslan. En pojke med neurotiskt jagförsvar kan behöva terapeutisk hjälp för att bryta en kriminell utveckling, som han själv i allmänhet intensivt önskar att komma ur.

De ställningstaganden som legat bakom våra bedömningar av i vilken mån faktorer som bedömts inom variabeln psykisk hälsa innebär risk för asocial utveckling liknar dem som redovisats för jagstyrkeförhållanden. I variabeln psykisk hälsa har vi bedömt den ev. psykiska störningens invaliderande inverkan på personligheten oberoende av störningens art. Vid asocialitetsriskbedömningen har vi däremot i hög grad utgått ifrån störningens art. Den typ av störning som vi ansett innebära störst risk för asocialitet och sämst prognos på lång sikt är primär karaktärsstörning, som utmärks av tidig och djup kontaktskada och en grav form av jagsvagheter. (De här nämnda formerna av psykiska störningar finns närmare beskrivna i kap. 25.2.) Därefter från risksynpunkt placerar vi infantilt jagsvaga pojkar, som utmärks av att de är impuls- och ångestdrivna. I den mån en neuros har byggts upp minskar asocialitetsrisken. Om neurosen är kombinerad med någon form av jagsvaga drag är risken fortfarande påtaglig. Individer med hysteriska neurosformer är genom sin tendens till utagerande mer i riskzonen än

tvångsneurotiker. Välorganiserade tvångsneurotiker och normala, i betydelsen friska, personer har vi bedömt som riskfria. Psykosliknande och organiska tillstånd är svårbedömda från asocialitetsrisksynpunkt och har i allmänhet bedömts som osäkra. (Beträffande den teoretiska bakgrunden till dessa bedömningar se även kap. 3 och 4.)

De tre ångestvariablerna, ångestberedskap, ångestladdning och ångesttolerans, har också kompletterats med en bedömning av ångesten som asocial riskfaktor. Vi har här tagit hänsyn såväl till ångestens typ som dess behandling. Obunden, fritt floterande ångest av primitiv typ har ansetts mest riskskapande. Neurotiskt bunden och psykosliknande ångest leder mindre ofta till asocialitet. Störst vikt har vi emellertid lagt vid ångesttoleransen. Om den är dålig kan även mycket måttlig ångest leda till utagerande beteende, ofta av asocial typ. Personer med primär karaktärsstörning antages ha låg ångestberedskap, liten ångestladdning och dålig ångesttolerans. (Se även kapitel 4.)

Aggressivitet innebär långt ifrån alltid risk för asocialitet. En stark aggressiv spänning finner man t. ex. ofta hos aggressionshämmande neurotiker, där risken för asocialt beteende i stället är mycket liten. För att bedöma asocialitetsrisken har vi förutom den aggressiva spänningen tagit hänsyn till försökspersonens kontrollfunktion och aggressivitetens uttrycksformer, typen av aggressivitet samt primärkontakten. Farlig från asocialitetsynpunkt har vi betraktat primitiv, obearbetad aggressivitet, som antages härstamma från tidiga utvecklingsfaser, tillsammans med dålig primärkontakt. I dessa fall kan man anta att aggressiviteten på grund av dåliga objektrelationer inte ingått den normala fusionen med libido, eller att denna fusion senare omintetgjorts på grund av kontaktskador. Sådan renodlad, destruktiv aggressivitet kan givetvis utgöra en asocialitetsrisk, särskilt en risk för våldsbrott. Denna syn på aggressivitetens roll i samband med kriminalitet överensstämmer väl med A. Freuds (1965 sid. 180, 181).

De här redovisade hypoteserna angående

sambandet mellan de psykologiska variablerna och risk för asocialt beteende har slutligen sammanfattats i en total asocialitetsriskbedömning för varje försöksperson utifrån hela testmaterialet.

6.3 Variabelschemat för bedömning av AAT-testet

Variabelschemat för AAT liknar till sin uppbyggnad Rorschachschemat men konstruktionen är mindre komplicerad.

Figur 6.3.1 visar det teoretiska sammanhanget mellan några av de viktigaste variabler, som ingår i bedömningarna. Figuren ger alltså inte på något sätt en fullständig redovisning av de variabler som finns i schemat. En del av variablerna är mycket lika dem i Rorschachschemat. Dessa har ej medtagits i figuren. (Schemat redovisas i appendix 2.)

De variabler vilkas uppbyggnad visas i figuren rör pojkens förhållande till far, mor och kamrater samt hans upplevande av sig själv och hans moralintegration.

Förhållandet till far, mor och kamrater belyses med variabler på flera olika nivåer.

På lägsta nivå ligger scoringvariabler, som enkla frekvensräkningar av hur många positiva och negativa relationer mellan hero och far, mor och kamrater som förekommit i AAT-berättelserna. Vi har skilt mellan relationer som utgår från hero och sådana som riktas mot hero. Dessa variabler ligger alltså på testnivå och innehåller ganska föga av tolkning.

På högre nivå ligger ett stort antal kvalitativa skattningar av nämnda relationer i termer av t. ex. givande, accepterande, stödjande och hotande, avvisande, fysiskt aggressiva etc. Vi har därefter gjort sammanfattande bedömningar av relationernas känslomässiga kvalitet och av försökspersonens engagemang i relationerna. De variabler som rör förhållandet till far och mor sammanfattas slutligen i variabeln familjeklimat.

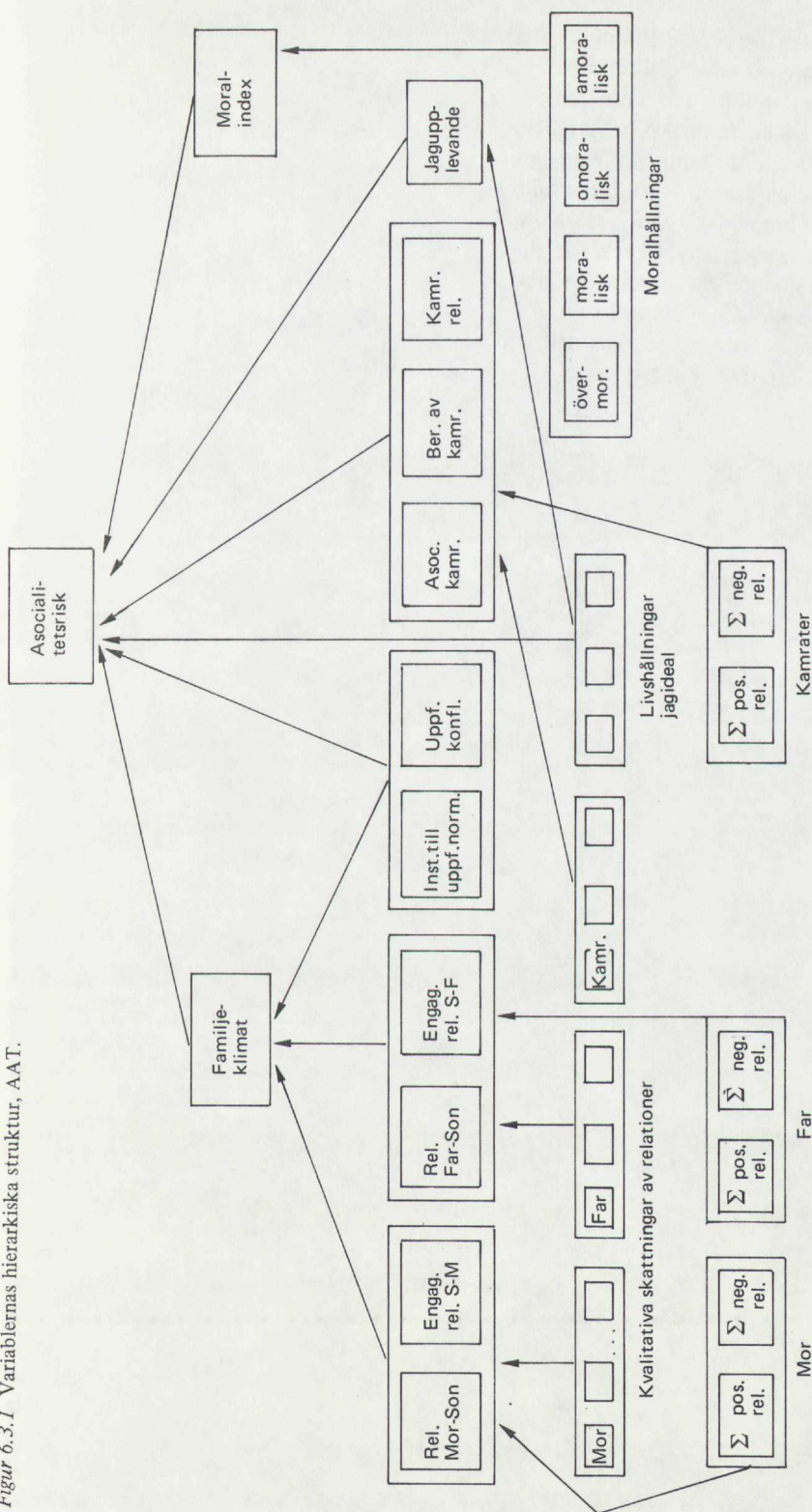
Vi hade ursprungligen en förhoppning om att vi genom att kombinera alla våra olika mått t. ex. på förhållandet till föräldrafigu-

erna skulle erhålla en säkrare bedömning. Ett försök har gjorts att med regressionsanalys pröva hur mycket den särskiljande förmågan mot brotts- och kontrollgruppskriteriet förbättras, om samtliga variabler rörande mor respektive far kombineras. Det visade sig då, både för de variabler som rör mor och dem som rör far, att de två variablerna på den högsta sammanfattningsnivån, relationens kvalitet och engagemanget i relationen, stod för nästan hela den särskiljande förmågan. Bättre differentiering genom kombination med variabler på lägre nivå erhöles inte. Mot undersökningens kriterium ger alltså en kombination av variablerna ingen förbättring. Hur det skulle förhålla sig med ett för variablerna mer relevant och nyanserat kriterium vet man däremot ingenting om. (Regressionsanalysen redovisas närmare i kap. 22.2.2.)

Sannolikt gäller samma förhållande för många av variablerna, nämligen att informationen i variabler på lägre nivå tillvaratas i variabler på högre nivå. Man kan tycka att bedömningen av variabler på låg nivå i så fall varit onödig och krävt tid utan att ge något utbyte. Men detta är förmodligen felaktigt. Utan noggrann analys av underliggande variabler skulle bedömningarna på hög nivå sannolikt varit behäftade med betydligt större bedömningsfel än nu. I själva verket kan det betraktas som en fördel, om vi i variablerna på hög nivå lyckats intuitivt sammanfatta informationen i de mindre sammansatta variablerna.

Bedömningen av pojkens jagupplevande bygger på vissa livshållningar han givit uttryck för i testet. Om han ger uttryck för självtillit bedöms jagupplevandet som positivt, om han visar tecken på osäkerhetskänslor, självförakt och självdestruktivitet bedöms det som negativt oberoende av vilka egenskaper hos sig själv han är nöjd eller missnöjd med. I bedömningen av jagupplevande gör vi alltså ingen skillnad mellan en pojke som är nöjd med sig själv för att han känner sig pliktmedveten, ansvarskännande, modig och lydig och en som är stolt över sin tuffhet, smarthet och förmåga att dupera.

Figur 6.3.1 Variablernas hierarkiska struktur, AAT.

En värdering av sådana livshållningar görs först vid bedömningen av asocialitetsrisk.

Moralindex, måttet på moralintegration, är en väsentlig variabel inom AAT. Variabeln bildas genom mekanisk sammanvägning av de fyra moralhållningarna, överdrivet moralisk, moralisk, omoralisk och amoralisk. Många försökspersoner ger uttryck för alla dessa olika moralhållningar fast i olika grad och i samband med olika impulser.

Asocialitetsrisk slutligen, bedöms utifrån den samlade information som testet ger.

7.1 Allmänt om personlighetsdiagnostik och projektiva metoder¹

Begreppet personlighet kan definieras på flera olika sätt och olika aspekter undersöks med olika metoder.

Somliga forskare har definierat personlighet som hur en individ uppfattas av andra, vilken social roll han spelar. Detta kan man undersöka med olika skattningsförfaranden som lärarskattningar, kamratskattningar etc.

En annan aspekt av personligheten belyser man om man bygger sin bedömning på en individs egen medvetna upplevelse av sig själv i olika avseenden. Man kan då använda sig av s. k. personlighetsinventorier av olika slag. Försökspersonen ställs där inför ett antal påståenden som han skall välja emellan.

Ytterligare andra aspekter av personligheten och även djupare omedvetna skikt avser man att undersöka med de s. k. projektiva metoderna. Begreppet projektion har i psykologiska sammanhang flera olika betydelser. I samband med projektiva test syftar projektion på "a general perceptual process, whereby all contemporary meaningful perception is predicated upon and organized by memory traces of all previous perceptions" (Bellak, 1954, sid. 3). Projektion i denna betydelse är alltså ett normalpsykologiskt fenomen, som mer konkret uttryckt innebär, att en människas tidigare erfarenheter, hennes känslor, behov och attityder påverkar hennes perception av omvärlden

både i riktning mot en selektion och en tolkning och i vissa fall mot en omtolkning. För den här nämnda betydelsen av ordet projektion har Bellak (1954, sid. 15) föreslagit, att man istället skulle använda begreppet apperception, i betydelsen en individs meningsfulla tolkning av en perception. Detta begrepp har också ibland använts, t. ex. i TAT, Thematic Apperception Test. Projektion är emellertid ännu det vanligaste begreppet i dessa sammanhang.

I projektiva test erbjuder man försökspersonen att stimulusmaterial, som är mer eller mindre ostrukturerat, och hypotesen är då, att han strukturerar materialet i enlighet med sin egen personlighet och sina egna erfarenheter. Ett mycket ostrukturerat material använder man t. ex. i Rorschachtestet, vilket som tidigare nämnts består av tio tavlor med godtyckligt formade bläckplumpar. Försökspersonens uppgift är att tala om vad bilderna liknar. Mer strukturerat är t. ex. Thematic Apperception Test, som består av bilder med något diffust tecknade människor i olika situationer, som kan uppfattas på olika sätt. Försökspersonernas uppgift är i detta test att berätta en historia om varje bild. De psykiska mekanismer man mäter med projektiva test befinner sig på olika medvetandenivåer. Det anses att ju mindre strukturerat materialet är, dess mer informa-

¹ Del 7.1 av detta kapitel har i en något annorlunda utformning tidigare publicerats i SOU 1971: 49 sid. 96-98.

tion ger det om omedvetna skikt inom personligheten.

Projektiva test kan användas för klassifikation såsom differentialdiagnoser av typ schizofreni, hysteri och tvångsneuros.

Informationen utnyttjas emellertid bättre om man också gör en personlighetsbeskrivande diagnos. Man kan då t. ex. belysa olika aspekter av försökspersonens egostruktur, affektupplevande, kontaktförhållanden, jagupplevande etc.

Angående affektförhållanden försöker man t. ex. belysa hur försökspersonen upplever ångest, aggressivitet, sexualitet, sorg, glädje. Vilka affekter och impulser upplevs som tillåtna och kan uttryckas öppet? Vilka upplevs som förbjudna och ångestväckande?

Till egostrukturen hör bl. a. individens grundkapacitet på både det intellektuella och emotionella området. För att belysa denna bedömer man t. ex. graden av klarhet i perceptionen, förmågan till integration av perceptionen, realitetsuppfattningen och den emotionella och driftsmässiga vitaliteten och förmågan till nyansering. Det är också av största vikt att se hur försvaret är uppbyggt. Man analyserar därför hur försökspersonen reagerar när förbjudna och ångestväckande impulser provoceras. Är kontrollen konsistent eller inkonsistent? Är den flexibel eller rigid? Vilka försvarsmekanismer används? Hur stor tolerans har försökspersonen för upplevelse av t. ex. frustration eller ångest?

Till vissa delar sammanfaller bedömningen av egostrukturen med bedömningen av mognadsnivå. Hur impulskontrollen fungerar, hur mycket som finns av frustrations- och ångesttolerans är givetvis relevanta aspekter på personlig mognad. I vad mån individen har förmåga att planera på lång sikt, fungera målinriktat och underordna sina impulser ett personligt normsystem samt uttrycka dem i en socialt godtagbar form är andra närliggande sidor av mognad. I en mognadsbedömning ingår också analys av eventuella fixeringar på infantila utvecklingsstadier. Vissa sidor av kontaktförhållanden och jagupplevande ingår likaledes i en mognadsbedömning. Kan försökspersonen t. ex. uppleva en ömsesidigt

givande och tagande kontakt, eller är han barnsligt krävande och egocentrisk? Upplever han sig själv adekvat i förhållande till sin ålder eller känner han sig mer barnslig och hjälplös?

Kontaktförhållanden kan beskrivas från många olika utgångspunkter. Man kan skilja mellan yt- och djupkontakt. Man kan analysera relationen till olika primärgruppsfigurer, respektive till sekundärgrupper. Det är väsentligt att veta om en människa tenderar att uppleva sin omgivning i allmänhet eller någon av sina närmaste som hotande, farlig, krävande, orättvis, dominerande, opålitlig eller givande, generös, vänlig, tillåtande, undergiven etc. Upplevs andra som jämställda, starkare eller svagare än försökspersonen själv?

En människas upplevelse av sig själv är en annan väsentlig del i en personlighetsbeskrivning. Är självkänslan adekvat? Hur ser försökspersonens jagideal ut, dvs. hur anser han att han bör vara? Hur ser hans fasad ut, vilken är den roll han spelar i sociala sammanhang? Hur stämmer jagidealet, respektive den sociala rollen med de affekter och impulser som ligger bakom? Denna uppdelning av personligheten i tre skikt kanske bör exemplifieras. Man kan då tänka sig en pojke, vars jagideal är att vara en tuff, modig och suverän gangster. Den sociala roll han i verkligheten spelar kan vara en ganska ynklig och feg smågangster. Och kanske är hela gangsteridealet ett försvar som skall hindra honom att bli medveten om och släppa fram barnslighet, vekhet och ömhetsbehov, som han upplever som icke acceptabla.

7.2 Några skillnader mellan Rorschach och AAT

Ovan har gjorts ett försök att konkret beskriva några av de viktigaste av de personlighetspsykologiska aspekter, som man kan belysa med projektiva metoder. Olika projektiva metoder ger emellertid delvis olika information och lämpar sig för belysning av olika aspekter.

Rorschachmetodens bläckfläckar ställer försökspersonen i en oväntad situation med mycket få riktlinjer för handlandet. Fläckarna föreställer ingenting konkret men man kan anta att formerna har ett tidlöst, allmänligt symbol- eller känslvärde.

De är ibland kompakta och massiva, ibland diffusa och disintegrerade, ibland vassa och spetsiga, ibland runda och omslutande. Färgerna växlar mellan mörkt svartgrått, som ofta upplevs som dystert eller hotande, ulligt ljusgrått, som kan upplevas som sensuellt mjukt eller dimlikt, diffust ångestväckande, starkt röd färg som ofta ger associationer till blod eller eld, aggressivitet och/eller sexualitet och slutligen ljusa pastellfärger, som av många upplevs som vackra och behagliga, av andra som frånstötande med associationer t. ex. till inälvor eller anatomiska planscher. Stimulusmaterialet väcker således både genom form, färg och skiftningar i färgen associationer, som bl. a. provocerar till projektion av driftsimpulser och affekter av skiftande slag. Materialet inbjuder till djupt personliga symboliska tolkningar. Personer med god jagstyrka och förmåga till regression i jagets tjänst (Kris, 1952) upplever ofta Rorschachsituationen som stimulerande och fascinerande. Ju mer omedvetna konflikter, skuldbelagda driftsimpulser, brister i jagstyrkan och psykiska störningar över huvud taget, som finns hos försökspersonen, desto mer ångestväckande brukar testsituationen upplevas. Ångesten kan antagas bli förstärkt av att mycket utspelas på ett omedvetet plan. Försökspersonen förstår inte anledningen till sin egen ångest. Dessutom vet han inte vad som förväntas av honom och vad hans tolkningar avslöjar.

Av ovanstående framgår att Rorschachmetoden lämpar sig för belysning av egostruktur och drifts- och affektupplevande. Fixeringsförhållanden kan studeras liksom vilka affekter och impulser som jaget kan tolerera och som kan uttryckas öppet och vilka som är skuldbelagda och ångestväckande. Vidare kan man analysera jagfunktioner såsom bearbetningsförmåga, kontrollfunk-

tion och försvarsmekanismer, när förbjudna och ångestväckande impulser provoceras.

Rorschach antas belysa psykiska funktioner på mycket olika nivåer. I svarsprocessen ingår varierande grader av primär- och sekundärprocessfungerande liksom olika konfigurationer av det, jag och överjagsrelationer. (Schafer, 1954, kap. 3.) En primitiv funktionsnivå utmärks av en hög grad av primärprocessfungerande och obearbetade det- och överjagsimpulser. På högre funktionsnivåer överväger sekundärprocessfungerande och adaptiva eller defensiva jagfunktioner. Olika Rorschachprotokoll kan givetvis skilja sig mycket i funktionsnivå, men även inom samma protokoll förekommer stora fluktuationer. T. o. m. ett enda svar kan vara uttryck för funktioner på olika nivå. Det kan t. ex. till innehållet domineras av primärprocessfungerande såsom magiskt tänkande och uttrycka omedvetna, förbjudna, infantila driftsimpulser, medan det till formen, t. ex. genom god formskärpa och M-kvalitet, visar sekundärprocessfungerande och defensiva eller t. o. m. adaptiva jagfunktioner.

Rorschachsituationen inbjuder i viss mån till regression genom att både testinstruktionen ("... bilderna föreställer ingenting speciellt. Det finns inga svar som är rätt och inga som är fel, ...") och materialets uttrycksmöjligheter stimulerar och/eller provocerar fantasimaterial. Samtidigt innebär instruktionens krav på att finna något som bilden *liknar* en uppmaning till realitetsprövning. Metoden belyser således psykiska funktioner på mycket olika nivåer men genom att stimulusmaterialet är så föga strukturerat anses det ge värdefull information om omedvetna tendenser.

AAT belyser som alla projektiva metoder också funktioner och upplevelser på olika nivåer, men då det är betydligt mer strukturerat och konkret än Rorschach bör det enligt projektiv teori ha sin styrka i att belysa högre nivåer, mer medvetna och sekundärprocessdominerade. De båda metoderna har således sin tyngdpunkt på olika nivåer av psykiska funktioner.

"Nivåhypotesen" accepteras emellertid

inte av alla forskare som arbetar med projektiv metodik. Murstein (1963, sid. 64–68) anser den intuitivt hållbar men inte entydigt belagd av experimentell forskning. Stone och Dellis' (1960) jämförelse mellan ett intelligenstest och fyra projektiva metoder med olika grad av strukturering – bl. a. Rorschach och TAT – visar emellertid minskande impuls kontroll hos försökspersonerna med lägre grad av strukturering av testmaterialet helt i hypotesens riktning, även om skillnaden mellan de projektiva metoderna var signifikant endast mellan Rorschach och TAT.

Det realistiska bildmaterialet i AAT, föreställande pojkar i olika situationer, tillsammans med föräldrafigurer, andra vuxna personer eller jämnåriga kan givetvis förmodas ge en annan information än Rorschachs icke föreställande symboladdade former. Detta var också avsikten vid konstruktionen av den nya metoden. Försökspersonerna stimuleras visserligen även av AAT-bilderna till projektion av egna driftsimpulser och affekter. Man kan även från AAT bedöma jagfunktionernas adaptiva respektive defensiva bearbetning av det- och överjagsimpulser. Men materialet stimulerar i mindre grad till manifestation av djupt omedvetna impulser. Detta gör att vissa förhållanden, som t. ex. psykosexuell fasutveckling, i allmänhet är svårare att bedöma enligt AAT än enligt Rorschach. Där emot tillkommer en annan typ av information, som man har skäl att anta förekommer i mycket mindre utsträckning i Rorschach, nämligen försökspersonens förväntningar på omgivningen. Schachtel (1966) har diskuterat detta vad beträffar Rorschach. Han polemiserar mot benämningen projektiva metoder, då den information man får endast till en del består av projektioner i Freuds ursprungliga mening. För Rorschachmetoden vill han föreslå benämningen perceptions-associationsteknik, något som ganska väl överensstämmer med Rorschachs egen syn på sin metod. Ett Rorschachprotokoll innehåller enligt Schachtel dels genuina projektioner av egna impulser och affekter, dels "... a kind of autistic perception different

from that involved in projection. It is not seeing the environment in one's own image, but seeing that in the environment which one expects – fears or hopes – to see" (Schachtel, 1966 sid. 229).

Det är i själva verket ofta en svårighet vid utvärdering av projektiva metoder att bedöma vilka tendenser i ett protokoll som är projektioner av försökspersonens egna impulser och vilka som är uttryck för hans förväntningar på omgivningen.

Beträffande två metoder med så tydliga olikheter som Rorschach och AAT förefaller det rimligt att anta att de skiljer sig i detta avseende. AAT med sitt realistiska stimulusmaterial, föreställande en identifieringsperson i samspel med olika människor kan väntas ge mer direkta miljöassociationer och följaktligen mer av förväntningar på omgivningen än Rorschachs icke föreställande bilder. AAT ger därigenom betydligt större möjlighet än Rorschach att bedöma socialpsykologiska variabler rörande interpersonella relationer. Man måste därvid emellertid hålla i minnet att det rör sig om försökspersonens intrapsykiska representationer av faders- och modersfigurer etc., inte en objektiv bild av dessa personer eller hans förhållande till dem. Man får vid tolkningen heller inte bortse från betydelsen av stimulusmaterialets utformning. I vissa fall får man visserligen skildringar som förefaller att ge direkta glimtar av pojkarnas egna livssituationer. Men som helhet rör det sig om ett fantasimaterial, med allt vad det innebär av förskjutningar, förtätningar, rester av infantila föreställningar, önskedrömmar etc. Testmaterialet avser inte att ge upplysning om pojkarnas faktiska yttre miljö utan om mer eller mindre omedvetna skikt av deras upplevelse av föräldrafigurer, vuxna i allmänhet, kamrater och inte minst – sig själva. Identifieringspersonerna i berättelserna ger goda möjligheter till tolkning av jagideal och olika livshållningar hos försökspersonen.

Sammanfattningsvis kan sägas att trots att både Rorschach och AAT är projektiva metoder föreligger påtagliga skillnader mellan dem. Dels förefaller det rimligt att tänka

sig att de i viss mån belyser olika nivåer av psykiskt fungerande. Dels stimulerar Rorschachmaterialet övervägande till projektion av egna driftsimpulser och affekter medan AAT därtill visar försökspersonens förväntningar på omgivningen. Stimulusmaterialets olika utformningar gör också att metoderna har sin styrka i att belysa olika förhållanden. Rorschach lämpar sig väl för bedömning av personlighetsstruktur ur egopsykologiska aspekter. AAT belyser framför allt interpersonella relationer, jagideal och livshållningar.

Trots skillnaderna mellan metoderna har vi valt att bedöma variabler som har samma beteckning men belyser olika aspekter av samma begrepp. En del av variablerna rörande personlighetsstrukturer och affekter bedöms t. ex. enligt både Rorschach och AAT. Man måste därvid räkna med att innehållet i variablerna i viss mån skiljer sig åt. När t. ex. variabeln ångestladdning bedöms utifrån Rorschach-materialet, rör det sig sannolikt till övervägande del om drifts- och/eller övergående del om drifts- och/eller överjagsångest. Samma variabel bedömd enligt AAT visar också till mycket stor del drifts- och överjagsångest men därtill ångestförväntningar på omgivningen, som kan men inte måste vara kopplade till straffförväntningar på grund av egna impulser. Dessa skillnader i innehåll mellan likalydande variabler kommenteras närmare i variabeldefinitionerna i respektive kapitel (kap. 12, 13, 16, 17, 19, 20).

7.3 Tolkningsmetodik

Vid tolkning av projektiva metoder kan tonvikten mer eller mindre läggas på formala, strukturella aspekter eller på innehållsliga och situationella. Inom Rorschachtraditionen finns många företrädare för en övervägande formal bedömning som underlag för tolkningen (Beck, 1968. Piotrowski, 1957). Stark betoning av innehållsliga och situationella aspekter, såsom den interpersonella dynamiken i testsituationen, finner man framför allt hos Schafer (1954, 1967). Schachtel (1966) intar en mellanställning med ytterst nyanserade kvalitativa analyser

av formalvariablers upplevelsebakgrund jämsides med betoning av vissa innehållsliga temata och i någon mån även situationsfaktorer.

I föreliggande undersökning har vi till väsentlig del arbetat efter Schafers principer. Hans sekvensanalytiska metod finns beträffande Rorschach mycket ingående beskriven (1954, 1967 kap. 1) och beträffande TAT mera kortfattat (1967, kap. 7). Sekvensanalysen innebär att man i varje protokoll följer fluktuationerna i psykisk funktionsnivå genom de olika tavlorna och i samband med olika innehåll. ". . . by remaining alert to the type, direction, place and time of shifts up and down the regressive continuum, we may observe crucial and characteristic aspects of the dynamics of the person and his maladjustment in actual operation before our eyes, just as we might in an active therapeutic session." (Schafer, 1967 sid. 12.) Tolkningen utgör en integration av formella och innehållsliga faktorer samt av försökspersonens beteende i testsituationen och interaktionen med testledaren. Varje enskilt tecken måste ses i förhållande till helheten, och helhetsbilden modereras samtidigt under analysens gång av de enskilda svaren och reaktionerna.

Varje Rorschachprotokoll är unikt i sin konstellation och varje människa måste uppfattas som en unik personlighet men också kunna förklaras enligt de allmänna psykologiska lagbundenheter som uppställs av en teori. Detta betyder att psykologen måste växla mellan ett humanvetenskapligt förstående plan och ett logiskt empiristiskt förklarande. Radnitzky (1965) har presenterat en vetenskapsteoretisk modell, den hermeneutisk-dialektiska, för att beskriva den kunskapsprocess som växlar mellan ett förstående och ett förklarande plan. Den hermeneutisk-dialektiska modellen erbjuder ett fruktbart sätt att se på processen för kunskapsvinandet inom både psykoanalys och psykoterapi (Lesche, 1969) och inom projektiva metoder (Lerner, 1971). Vilken psykologisk teori man väljer som referensram för förklaringar är inte givet i och med valet av projektiva metoder. ". . . the psychological

theory is not in the Rorschachtest — it is in the mind of the interpreter, for better or for worse” (Schafer, 1967 sid. 8). Metoder som Rorschach och AAT kan således användas med flera olika psykologiska referensramar, psykoanalytisk, inlärningspsykologisk, perceptionspsykologisk etc. Vårt val av psykologisk teori har således inte bestämts av testmetoderna utan grundar sig på vår erfarenhet som kliniska psykologer och våra hypoteser om psykologiska faktorer av betydelse för kriminalitet.

I kliniskt arbete använder man mycket ogärna projektiva metoder blint, dvs. utan anamnestic data om försökspersonens livssituation, sociala bakgrund, aktuella problem etc. Projektiv metodik är inte främst avsedd att användas för att studera beteende utan för att utforska motivationerna bakom beteendet. Den skall visa på tidigare ej förstådda sammanhang i en människas psykiska funktionssätt. Intrapsykiska reaktionsmönster bör bedömas i förhållande till den livssituation försökspersonen lever i och reagerar på. Ett exempel: om en pojke på AAT berättar att någon av föräldrafigurerna dör, kan dessa dödsfantasier ofta tolkas som starkt laddad aggressivitet mot föräldern ifråga. Om emellertid föräldern i verkligheten lider av en livshotande sjukdom, blir tolkningen mer komplicerad. Förälderns sjukdom kan ha aktiverat aggressivitet och dödsönskningar som ev. blandas med skuld-känslor och ångest att förlora föräldern, eller berättelsen kan helt enkelt vara uttryck för ångest inför förälderns sjukdom.

Då projektiva test antas avspegla olika psykiska funktionsnivåer, anses det dessutom motiverat att använda ett batteri av test för att få en mer rättvisande och nyanserad helhetsuppfattning av försökspersonen.

Det arbetssätt som använts inom klientelundersökningen med tolkning av de projektiva metoderna var för sig och utan tillgång till andra data än försökspersonens ålder och intelligenskvot är alltså från klinisk psykologisk synpunkt olämpligt och ovanligt men har medfört den fördelen att vi inte riskerar kriteriekontamination.

7.3.1 Tolkningsmetodik: Rorschach

Då Rorschachmetoden är väl etablerad och handböcker i tolkningsmetodik finns ges här ingen allmän beskrivning av tillvägagångssättet vid tolkning. Som tidigare nämnts har vi närmast arbetat efter Schafers principer (1954, 1967). Detta betyder att vi tagit hänsyn till såväl psykogrammet (sammanställningen av scoringkategorier) som sekvensanalys och situationella faktorer som t. ex. formen av kontakt med försöksledaren.

De flesta av variablerna är utformade som sjugradiga skalor. Skalstegen har definierats i form av psykologiska beskrivningar, icke i form av testtecken. En del variabler på låg sammanfattningsnivå, som varit svåra att kvantifiera, har skattats endast med avseende på förekomst.

Som exempel på tillvägagångssättet ges här variabel- och skalstegsdefinitioner för en grupp variabler rörande ångest. Även vissa relevanta testtecken redovisas trots medvetandet om att en sådan redovisning innebär en otillåten förenkling, då varje enskilt tecken alltid måste bedömas i förhållande till helheten i protokollet och testsituationen. Utfallet i de här behandlade variablerna presenteras i kapitel 12.

Ångestberedskap

Definition

Variabeln innebär en bedömning av hur lättväckt ångesten är, oberoende av om bakomliggande ångestladdning verkar stor eller liten. Om den omedelbara reaktionen på nya stimuli ofta är ångest, är beredskapen hög.

Relevanta testtecken

Chockreaktioner och/eller dåliga svar på tavla 1.

Chockreaktion vid första konfrontation med tavlorna, objektiva och/eller subjektiva tecken.

Sänkningar i formnivå vid chock.

Blockeringar.

Bedömningskala (1–7, hög–låg)

1. Ständig ångestberedskap. Ångesten väcks av nästan vilka stimuli som helst och upplevs som överväldigande. Panikreaktioner och grava sänkningar av formnivån vid ångest.
2. Ångesten mycket lättprovocerad. Ångest väcks av många olika stimuli och upplevs starkt. Kraftiga chockreaktioner och sänkningar av formnivån vid ångest.
3. Ångesten lättprovocerad. Påtagliga chockreaktioner och sänkningar av formnivån vid ångest.
4. Ett visst mått av ångest väcks, särskilt i de för åldern och vår kultur vanliga sammanhangen. Vissa chockreaktioner och sänkningar av formnivån på grund av ångest. Ev. både subjektiva och objektiva tecken på ångest.
5. Ångest väcks sällan och upplevs som obetydlig. Ångest väcks endast i de för åldern och vår kultur vanliga sammanhangen. Inga stora sänkningar av formnivån på grund av ångest. Alternativt: för lite ångestberedskap hos person med primär karaktärsstörning.
6. Ångesten svårprovocerad. Enstaka, mycket obetydliga chocker, mycket lite av ångestladdat innehåll. Mycket obetydliga sänkningar av formnivån på grund av ångest.
7. Inga tecken på ångest. Låter inte provocera sig. Inga chocker. Inget ångestladdat innehåll. Inga sänkningar av formnivån på grund av ångest.

Ångestladdning

Definition

Bedömning av ångestens styrka oberoende av hur lättväckt den är och hur väl försvaret mot den fungerar. En hämmad, handlingsförlamad neurotiker kan t. ex. ha lika stor ångestladdning som en ångestdrivet panikeragerande jagsvag person. Den ångest man kommer åt med Rorschach är framför allt drifts- och överjagsångest, ångest för det nya och okända samt diffus ångest av fritt floterande typ.

Relevanta testtecken

Ångestladdat innehåll
K svar
k svar
Sjunkande formnivå vid ångestladdat innehåll samt vid tavlor som ofta väcker ångest, t. ex. tavlor med kraftig shading eller stark färg. Låg formnivå i förhållande till IK.
Stark gardering
Svarsvägran
Övergång från W svar till t. ex. dd, de, di, dr.
Övergång från tolkning till beskrivning.

Bedömningskala (1–7, stor–liten)

1. Ångestkaos. Överväldigande ångest.
2. Mycket stark ångest.
3. Stark ångest. Större än som förväntas i ungdomsprotokoll.
4. Det mått av ångest som kan förväntas i ungdomsprotokoll. Ofta både drifts- och överjagsångest.
5. Visst mått av ångest, dock mindre än man vanligen finner i ungdomsprotokoll. Alternativt: för lite neurotisk ångest hos person med primär karaktärsstörning.
6. Enstaka obetydliga ångesttecken.
7. Inga tecken på ångest.

Ångesttolerans

Definition

Bedömning av förmågan till inre bearbetning av ångest och av försvarsmekanismernas effektivitet i ångestbehandlingen. Bedöms oberoende av laddningens och beredskapens storlek.

Relevanta testtecken

Bättre svar mot slutet av en tavla än i början.
Stigande kvalitet under protokollets gång.
Återhämtning efter chockreaktioner.
Bearbetning av konflikthinnehåll i t. ex. M+svar.
Förmåga att bearbeta ångest utan att formnivån sjunker, F+ % och utvidgad F+ %.

Bedömningsskala (1–7, dålig–god)

1. Panikreaktioner. Fritt flotterande ångest. Ett minimum av medvetenhet, bearbetning och kontroll av ångest. Ångestdrivna personer.
2. Mycket dålig kontroll och bearbetning av ångest. Panikreaktioner och fritt flotterande ångest kan förekomma.
3. Påtagliga genombrott av ångest. Primitiva försvarsmekanismer mot ångest. Alternativt: dåligt försvar och låg spänningstolerans som gör att även svag ångest leder till genombrott hos person med primär karaktärsstörning.
4. Normal ångesttolerans för åldern. Vissa tillfälliga genombrott av driftsångest och/eller överjagsångest.
5. I allmänhet god ångesttolerans. Dock mer kontroll än bearbetning. Ångesten i stort sett bunden.
6. God ångesttolerans. Ångest medvetandegörs och bearbetas i allmänhet. Sällan objektiva tecken på ångest, dvs. tecken på ångest i psykogrammet.
7. Ångesttoleransen mycket god. Ev. ångest medvetandegörs och bearbetas kontinuerligt. Inga objektiva tecken på ångest.

7.3.2 Tolkningsmetodik: AAT

Som tidigare nämnts har även AAT i princip tolkats enligt den metod Schafer (1967, kap. 7) beskrivit för TAT. Som exemplifiering av det tänkande som legat bakom våra tolkningar skall här presenteras fyra olika pojars berättelser till samma tavla, nr 16, den sista i testserien, samt vissa variabelbedömningar som bygger på berättelserna.

I realiteten bygger variabelbedömningar aldrig på materialet från en enda tavla utan på den totala testinformationen. De exempel som ges innebär således påtagliga förenklingar, men bör ändå ge en uppfattning om vårt arbetssätt. Så långt det varit möjligt har samma variabler bedömts i de fyra fallen, men då underlaget är endast en berättelse av varje pojke är fullständig likformighet inte möjlig.

Tavla nr 16 föreställer en familjescen. (Beskrivning av bilden finns i kapitel 5.)

Nr 1. B-fall, 11 år.

Den där pojken har vart ute på koloni. Och då kanske inte tanten och farbrorn känner igen han. Då kanske tanten säger att det här är inte våran pojke. Och då kanske farbrorn säger att dom inte kan ta emot den där pojken, för det är inte våran. (Vad gör pojken?) "Jo", kanske han säger. Men då säger tanten: "Nej, det här kan inte vara vår pojke", sa tanten. (Hur går det?) Han kanske inte får bo där. (Vad gör han då?) Då kanske han börjar grina. Då kanske farbrorn säger: "Jo, det här är våran pojke." Och då kanske tanten säger: "Nej det här är väl inte våran pojke. Han ser väl inte ut så här." Då säger farbrorn så här: "Äh, då kan vi inte ta emot den här pojken." Ja sen får det vara bra. (Var det hans mamma och pappa?) Ja. (Hur gick det till slut?) Han kanske fick bo där. (Förstod dom inte att det var han?) Nej. (Aldrig?) Nej.

Nr 2. B-fall, 15 år.

(Lång paus) Bertil satt på en stol i köket och tittade på när mamma diskade. Dom var nog dom fattigaste i hela byn. Modern tjänade lite extra för att hon hjälpte till att tvätta åt andra familjer. Och fadern satt för det mesta inne på alkoholistanstalt. Fadern tog alla pengar som modern tjänade på tvätten och köpte sprit för. Så Bertil fick sluta i skolan och ta ett jobb som expedit i en affär. Alla pengar han tjänade fick modern lov att ta till hushållet. Sonen gick ut i hallen och tog på sig sin överrock för att gå ut. Just som han skulle sätta på sig sin gamla hatt kom fadern dit och sa att han skulle ha en tia av honom så han kunde köpa sprit. Men sonen hade ingenting, så han kunde inte ge honom något. Då skulle fadern slå till honom men Erik var vältränad och rätt stark. Han duckade för slaget men då skulle fadern slå till igen och det slaget snuddade näsan på honom. Men då vart Erik arg och slog till honom i magen, så fadern vek sig dubbel. Sen slog han till honom på halsen så han föll i golvet och slog huvet i en stolkant. Modern vart förskräckt och sprang genast till telefonen och ringde efter en ambulans. Den kom fort och hämtade honom. Senare ringde dom hem från sjukhuset och sa att maken hade avlidit av skador. Hon var först mycket ledsen men samtidigt glad att han dött. Och sen kom polisen dit och frågade hur det gått till. Då förklarade sonen. Sen fick han vänta till det kom upp i domstol. Han vart frisläppt i stället och fick ingen dom för det där utan fick i stället en tusenlapp för att börja på nytt, han och modern. Sonen fick löneförhöjning på jobbet och modern fick ett bra jobb. Efter ett tag hade dom nästan så mycket som dom kunde önska sig. Ja.

Nr 3. K-fall, 15 år.

(Paus) Tycker jag att sonen, jag antar att det är det, skall ge sig ut på något uppdrag, skall ut på något i alla fall. Kläderna dom har verkar ganska sjabbiga. Pojkens rock är för stor och så har han hatt i handen, passar inte. Jag tror att det är under kriget, andra världskriget. Pappan är undrande, kanske negativt inställd till det här. Men mamman är tydligen insatt i förväg. Det kom som en chock för fadern. Modern tittar på sin man med ett lite roat uttryck i ansiktet. Pojken här ser ganska sammanbiten ut. Han skall göra det. Ingen får stoppa honom vad han än skall göra. (Vad skall han göra?) (Fp verkar ångestfull och illa berörd) Han kommer att göra något som fadern definitivt inte tycker om. Kan vara från Tyskland, Sverige eller Finland bilden. Pojken verkar ha en vapenrock nästan, ser ganska hård och kall ut. Kanske helt enkelt skall angiva sin fader. Tycker fadern han verkar jude nästan, men pojken är inte alls lik honom. Undrar om det är sonen verkligen? Han knyter ihop händerna här mannen, verkar mycket sammanbiten. Det förvånar mig att . . . verkar vara pojkens mor här, som tar det hela med ro. Pojken hyser absolut inte vänliga avsikter mot mannen här . . . om det nu är hans fader. Jaha, vet inte om jag kan säga mer om den.

Nr 4. K-fall, 13 år.

Ja, det är mamman och pappan till den här grabben. Han kanske skall ut och träffa sin flicka. Han har hatt . . . är nog ganska stor. Så får han råd av sin pappa hur han skall bära sig åt. Mamman tittar på. Han nickar tyst och tänker att han skall

försöka lyda dom råden. Det regnar också. Han har sån här regn grej. Mamman och pappan säger adjö till honom på kvällen nu. Säger att han inte skall bli för sen. Ja, sen kan jag inte.

Kommentar till bedömningen av pojkarnas berättelser

Nr 1. Berättelsen har något av drömkaraktär, en ångestfantasi präglad av primärprocess-tänkande. Pojkens upplevelse av att vara oaccepterad och utstött av föräldrarna uttrycks symboliskt som att föräldrarna inte känner igen honom. Realitetsförankringen är osäker och den psykiska funktionsnivån primitiv. Pojken förefaller gravt störd. Upplevelsen av oförstående och avvisande från föräldrarna är djup och stark och han har det lilla, helt beroende, barnets perspektiv på föräldrarna. Han reagerar med förtvivlan och hjälplöshet. Med sin bristande mognad, dåliga realitetsförankring och gravt störda relation till föräldrarna är han starkt i riskzonen för asocial utveckling.

Bedömningen av protokollet gjordes blint, men i efterhand kan man, med vetskap om att pojken hörde till brottsgruppen, tolka berättelsen som åtminstone delvis en spegling av hans upplevelse av föräldrarnas reaktion på brottet.

Tabell 7.3.2.1 Variabelbedömningar

Variabel	Skala	Nr 1	Nr 2	Nr 3	Nr 4
		B-fall 11 år	B-fall 15 år	K-fall 15 år	K-fall 13 år
Familjeklimat	1-7, dåligt-bra	1	2	2	6
Relation mor-son	1-7, neg.-pos.	1	3	3	5
Relation far-son	1-7, neg.-pos.	1	1	1	5
Engag. i rel. son-mor	1-7, litet-stort	6	6	2	5
Engag. i rel. son-far	1-7, litet-stort	6	3	5	5
Aggressiv spänning	1-7, stark-svag		1	2	
Tend. t. utlev. av aggr.	1-7, stor-liten		2	4	6
Ångestladdning	1-7, stor-liten	1	5	2	
Jagupplevande	1-7, neg.-pos.	2	5	2	5
Upplev. av pos. affekt.	1-7, föga-mycket	1		2	5
Konfliktstyrka	1-7, stor-liten		5	1	6
Kontrollfunktion	1-7, dålig-god		2	4	5
Kontaktfunktion	1-7, dålig-god			3	5
Mognad	1-7, omogen-mogen	2	2	5	5
Psykisk hälsa	1-7, sjuk-frisk	2	2	3	5
Asocialitetsrisk	1-7, stor-liten	2	1	4	6

Nr 2. Den här pojken är äldre än nr 1 och har inte längre barnets form av föräldrabe- roende. I puberteten har ödipalproblematiken aktualiserats, vilket är adekvat, men hans behandling av den är djupt omogen, präglad av önskefantasier på primitiv nivå i stället för realistisk bearbetning. Aggressivitet mot fadern är stark och okontrollerad och inte förbunden med adekvata skuld- känslor. De incestuösa impulserna mot modern förefaller att ligga nära medvetandet. Beroendet av modern är för starkt för att relationen skall kunna bedömas som positiv, trots att pojken själv inte förefaller att uppleva någon konflikt i förhållandet till modern. Någon begynnande frigörelse från de infantila incestuösa banden och tendens att söka en egen partner syns alltså ännu inte. Jagupplevelandet är positivt. Huvudper- sonen i berättelsen beskrivs som "vältränad och rätt stark" och han överhoppas med önskeuppfyllelse sedan han slagit ihjäl fa- dern. Bristen på konfliktupplevande och adekvata skuldkänslor och kontrollmekan- ismer framför allt i samband med aggressiv- tet tyder på inslag av primär karaktärsstör- ning i personlighetsbilden. Risken för asocial utveckling är mycket stark.

Nr 3. Pojke nr 3 befinner sig också i en djup, sannolikt till stor del utvecklingsbe- tingad, faderskonflikt. Pojken i berättelsen sviker, förnekar och tar aktivt avstånd från sin far. Till skillnad från pojke nr 2 är han emellertid fylld av konflikt, ångest och skuldkänslor över sin aggressivitet. Han är djupt engagerad i sitt svåra förhållande till fadern. Förhållandet till modern upptar ho- nom mycket mindre, men det förefaller också komplicerat. Modern tar möjligen allt- för mycket sonens parti i konflikten med fadern. Pojkens jagupplevande är övervägan- de negativt. Han är fylld av konflikt och skuldkänslor. Mognaden förefaller minst ål- dersadekvat. Kriminalitet är inte utesluten men är knappast trolig, i så fall god prognos.

Nr 4. Pojke nr 4 berättar en solskenshisto- ria, som säkert innehåller idyllisering och problemförnekande. Pojken verkar emeller- tid inte alls fjäskigt tillagsinställd i testsitua-

tionen. Han försöker nog upprätthålla den här livsstilen även inför sig själv. Förhållan- det till föräldrarna skildras genomgående i ljusa färger. Fadern är en positiv maskulin identifieringsperson, som ger sin son goda råd. Sonen är beredd att följa råden. Föräld- rarna ställer inga hårda krav på hemkomst- tid. Påfallande är att den här pojken trots sin framtoning av snäll och lydig son är den ende av de fyra som visar att han frigjort sig tillräckligt från de infantila föräldraban- den för att börja orientera sig mot flickor. Pojken framstår som välanpassad, välkontrol- lerad, mogen för sin ålder och med mycket goda kontaktförhållanden med föräldrarna. Han är dock påtagligt problemförnekande och vill inte släppa fram något som inte är oantastligt välanpassat. Risken för asocialt beteende förefaller synnerligen liten.

Som tidigare nämnts innebär de här be- skrivna exemplen på variabelbedömning stora förenklingar, då en enstaka berättelse som underlag för bedömning är helt otillräckligt. Exempelen bör dock ge en viss uppfattning om det slag av tänkande som ligger bakom kvantifieringen i variabelvärden. Exempelen visar samtidigt hur mycket av tonen och sammanhagen i den information testet ger som går förlorad vid överföring till variabel- värden. Projektiva metoder lämpar sig bäst för nyanserade psykologiska funktionsbe- skrivningar av en typ som ej går att förena med designen i en gruppundersökning.

8.1 Allmänt om reliabilitetsproblem för projektiva metoder

Projektiva metoders reliabilitet är ett komplicerat problem. De metoder för reliabilitetsprövning som vanligen använts är de klassiska för utvärdering av psykometriska metoder, nämligen test-retest, parallella serier och split-half.

Inom senare reliabilitetsforskning på det psykometriska området har tyngdpunkten till stor del lagts vid testmetodernas homogenitet och generaliserbarhet. I ett homogent test antas varje uppgift vara slumpmässigt dragen från en hypotetisk enhetlig domän. Enligt en modell, som kan härledas ur den s. k. domänsamplingteorin, kan man anta parallellitet eller ekvivalens mellan olika uppgifter från samma domän. De mäter med andra ord samma funktion. Graden av homogenitet eller "internal consistency" hos en testmetod kan prövas med många olika statistiska modeller med utgångspunkt i antingen korrelationer, kovarianser eller varianser. Ett tests homogenitet eller internal consistency kan i viss mån betraktas som ett mått på både dess reliabilitet och validitet (Nunnally, 1967 kap. 3, 6, 7). En utvidgning av reliabilitetsbegreppet till generaliserbarhet vid olika betingelser, som prövas med en variansanalytisk modell, har utformats av Cronbach, Rajaratnam och Gleser (1963).

Den senare utvecklingen inom reliabilitetsforskningen inom psykometrin är emellertid mycket sällan tillämplig för projektiva meto-

der. De flesta projektiva metoder är inte avsedda att vara homogena, dvs. mäta *en* funktion på ett reliabelt sätt. I allmänhet är avsikten tvärtom att belysa ett brett spektrum av olika funktioner. I och med detta är man hänvisad till de klassiska metoderna för reliabilitetsprövning, som är tillämpliga även för heterogena test. Vid heterogena test föreligger inte parallellitet mellan de olika uppgifterna. Om man vill pröva metodernas reliabilitet, i betydelsen precision, med split-half eller parallella test måste därför ekvivalens mellan serierna skapas genom matchning (Magnusson, 1966). Tyvärr är detta mycket svårt att åstadkomma för projektiva metoder. Även de klassiska formerna av reliabilitetsprövning är i själva verket av begränsat värde, när det gäller projektiva metoder, då dessa i ytterligare flera väsentliga avseenden, som skall beröras närmare, skiljer sig från psykometriska (Ainsworth, 1954 kap. 14; Murstein, 1963 kap. 6, 1965 kap. 14).

Psykometriska metoder resulterar vanligen i en eller flera standardiserade poängsummor som är jämförbara mellan olika testprotokoll. Informationen i projektiva testprotokoll utnyttjas bäst i personlighetsbeskrivande utlåtanden, som är svårare att jämföra. I psykometriska metoder finns bestämda uppgifter (items), som varje försöksperson får till uppgift att lösa. I projektiva metoder, som Rorschach och TAT eller vårt AAT, väljer i stället försökspersonen själv vilka aspekter av stimulusmaterialet han reagerar på och bestämmer själv hur många svar eller

hur långa berättelser han vill ge. Detta försvårar givetvis jämförelser mellan olika protokoll liksom en uppdelning av testet i likvärdiga delar genom split-half. Bilderna i testmaterialet är dessutom valda så att de innehåller *olika* stimuluskvaliteter, vilket ytterligare försvårar uppdelning i likvärdiga halvor. Reliabilitetsprövning med parallella serier är också svår, då man har otillräckliga möjligheter att kontrollera i vilken utsträckning alternativa testformer verkligen är parallella, när så mycket av utformningen av den information testet ger beror på försökspersonen själv.

Någon helt lämplig metod för prövning av projektiva metoders reliabilitet har man ännu inte funnit. Problemet kompliceras ytterligare av att det på intet sätt är självklart vad man menar, när man talar om en projektiv methods reliabilitet. Man kan avse reliabilitet på olika nivåer och av olika slag (Holzberg, 1960).

En möjlighet är att pröva reliabilitet på innehålls- eller svarsnivå, dvs. undersöka om en försöksperson ger samma svar eller berättar historier med samma innehåll vid olika testningstillfällen.

En annan möjlighet är prövning på formalnivå. Man kan, t. ex. beträffande Rorschach, jämföra de sammanräknade scoringkategorierna, psykogrammen, för samma försöksperson vid olika testningstillfällen.

Väsentligast är emellertid, enligt vårt synsätt, att pröva reliabiliteten på tolkningsnivå. Blir tolkningen av protokollen densamma för en försöksperson vid olika testningstillfällen?

Reliabilitetsuppskattning på dessa tre nivåer kan göras antingen med test-retest-metoden eller med parallellserier. Båda metoderna har emellertid ytterligare begränsningar utöver de redan berörda.

Uppskattning av mätnoggrannheten med test-retest-metoden försvåras av tidsfaktorn. De funktioner man är intresserad av, vare sig man mäter dem på svarsnivå, scoringnivå eller tolkningsnivå måste antas vara i viss mån fluktuerande, då en individ inte är statisk i psykiskt hänseende. Detta är givetvis

särskilt påfallande ifråga om personer, vilka befinner sig i en åldersperiod, som innebär stark utveckling, t. ex. puberteten. En tidsrymd av ett år kan innebära stora psykiska förändringar både genom mognad och utveckling och på grund av ev. genomgripande förändringar i individens liv. Gör man å andra sidan om testningen efter kortare tid än ett år, riskerar man att resultatet i hög grad påverkas av minneseffekter. Test-retest-metoden är även av dessa skäl inte lämplig, när det gäller projektiva test. Trots de invändningar som kan anföras mot metoden har en mängd test-retestundersökningar utförts, särskilt inom tidigare forskning beträffande projektiva metoder. Fiske (1965) diskuterar reliabilitetsundersökningar på svars- eller innehållsnivå i jämförelse med scoring- och tolkningsnivå. Undersökningar med olika projektiva metoder visar genomgående stor variation i svarsinnehåll mellan test och re-test och variationen ökar ju mer ostrukturerat stimulusmaterial som används. På scoring- och tolkningsnivå däremot anser Fiske att man kan erhålla en ganska god stabilitet för vissa variabler medan andra påverkas allvarligt av det förändrade svarsinnehållet.

Beträffande Rorschach har test-retestundersökningar övervägande utförts på scoringnivå och givit mycket varierande resultat. Två mycket speciella men metodologiskt intressanta test-retestundersökningar, där man försökt eliminera både tidsfaktorn och minneseffekter finns emellertid rapporterade (Ainsworth, 1954). Den ena är en undersökning av Kelley, Margulies och Barrera (1941). De Rorschachtestade 12 patienter omedelbart före elchockbehandling och upprepade testningen två timmar senare. Patienterna hade då såvitt man kunde bedöma inget minne av den tidigare testningen, men förvirringstillståndet omedelbart efter chockbehandlingen hade upphört. Både psykogrammen och det diagnostiska helhetsintrycket av protokollen var i stort sett densamma vid båda testningstillfällena för dessa 12 fall.

En liknande undersökning med lika posi-

tivt resultat har utförts av Griffith (1951). Försökspersoner var då patienter med Korsakoffs syndrom. De hade av allt att döma total minnesförlust av testning ett dygn tidigare. Tyvärr var antalet fall i denna undersökning endast fyra. Båda dessa undersökningar innehåller alltså ett mycket litet antal fall och är intressanta övervägande av metodologiska skäl.

Beträffande TAT, som ju delvis tjänat som förebild vid konstruktionen av AAT, har likaledes gjorts många test-retestundersökningar på scoringnivå med synnerligen växlande resultat sannolikt till stor del beroende på val av variabler och på hur lång tid som förflutit mellan testningarna. Murstein (1963) menar dock att det genomgående tycks finnas en låg men signifikant korrelation mellan test och retest.

Vid användandet av parallellserier kan de svårigheter som hör samman med tidsfaktorn elimineras och även det man vanligen menar med minneseffekter. I en speciell mening spelar dock minneseffekter roll även här. Detta gäller kanske speciellt för Rorschach där det nya och okända i situationen har stor betydelse. Det visar sig att en försökspersons reaktioner på stimulusmaterialet i Rorschach förändras då han hunnit vänja sig vid situationen. Detta framgår klart av det många gånger nya och förändrade svarsmaterial som ges under "inquiry"- och "testing the limits"-perioderna av testupptagningen. Detta betraktas i kliniska sammanhang inte som en felkälla utan som ytterst värdefull information om resurser eller konflikter, som inte är omedelbart mobiliserbara. I en reliabilitetsundersökning kan emellertid minnet av den första testningen och förtrogenheten med situationen påverka resultatet vid testning med en parallellserie på ett från reliabilitetssynpunkt negativt sätt. En annan, tidigare berörd, svårighet hänför sig till frågan om huruvida en parallellserie verkligen är helt ekvivalent. Hittills gjorda jämförelser mellan den ursprungliga Rorschach-serien och den parallellserie, som utarbetats av Behn-Eschenburg (1920), den s. k. Bero-serien, med manual av Zulliger (1941), ger

inte entydiga resultat. Singer (1952) fann fördelningen i scoringkategorierna för varje individ i det närmaste identisk för de båda serierna medan andra forskare (Eichler, 1951; Swift, 1944) fick höga reliabilitetskoefficienter för vissa scoringkategorier men låga för andra.

Den tredje vanliga metoden för reliabilitetsprövning, split-half-metoden, är ett sätt att pröva testets homogenitet eller internal consistency. Där är både tidsfaktorn och minneseffekterna helt eliminerade som felkällor. Å andra sidan är en förutsättning för metoden, att testet är möjligt att dela upp i två likvärdiga delar. Som tidigare nämnts är detta svårt för projektiva metoder i allmänhet och omöjligt för Rorschach och TAT eller AAT. Tavlorna är inte likvärdiga som stimuli och är inte avsedda att vara det. I Rorschachtestet är t. ex. fem av tavlorna akromatiska medan fem innehåller kromatisk färg. Trots denna allvarliga invändning har flera split-half-undersökningar gjorts för olika scoringvariabler både i Rorschach och TAT, med — som kunde förväntas — varierande resultat.

Holzberg (1960) diskuterar flera sådana, tidiga undersökningar beträffande scoringkategorier på Rorschach.

Vernon (1933) fann låg split-half-reliabilitet för samtliga scoringkategorier utom svarsantal, där han erhöll en korrelation på .91. Andra forskare har dock fått förvånande höga reliabilitetskoefficienter. Hertz (1934) fick en genomsnittskorrelation på .83 för samtliga scoringkategorier. Liknande resultat erhöles av Ford (1946) i en undersökning av barn.

På senare år har gjorts en del fruktbara försök att lösa de här berörda reliabilitetsproblemen genom att konstruera nya projektiva metoder som till sin uppbyggnad är mer lika de psykometriska. Holtzman (1959) har t. ex. konstruerat ett bläckfläckstest bestående av 45 tavlor istället för Rorschachs 10. Han tar upp endast ett svar på varje tavla och får på detta sätt samma svarsantal från alla försökspersoner. Han har också gjort en likvärdig parallellserie på 45 tavlor. Detta

möjliggör rimliga reliabilitetsstudier på scoringnivå. Ett annat exempel på en projektiv metod med psykometrisk utformning är Olweus' (1969) test för prediktion av aggressivitet, där en hög grad av homogenitet och reliabilitet uppnåtts.

Hittills har berörts endast Rorschach-metodens reliabilitet i sig själv. När det gäller projektiva metoder måste man emellertid också beakta reliabiliteten i de psykologiska skattningarna. Detta gäller både beträffande scoring och tolkning. Olika scoring- och bedömningsystem har utbildats, men även inom samma system kan olikheter uppstå. I svarbedömda fall är resultatet beroende av psykologens kunnighet och omdöme.

Det är väsentligt lättare att finna lämpliga metoder för prövning av tillförlitligheten i de psykologiska bedömningarna än för testets tillförlitlighet i sig. På detta område finns också många undersökningar gjorda både på scoring- och tolkningsnivå. Beträffande Rorschach har t. ex. Hertz, enligt Holzberg (1960), jämfört två psykologers scoring av 11 000 svar och funnit en samstämmighet på 93 %.

I Sverige har Törnqvist (1965 sid. 18–20) i en normeringsundersökning beräknat samband mellan två psykologers scoring av 50 Rorschachprotokoll och för de flesta scoringkategorier funnit över 90 % samstämmighet.

Murstein (1963 sid. 143–148) konstaterar i en grundlig genomgång av undersökningar beträffande interbedömarreliabilitet på scoringnivå för TAT att reliabiliteten i allmänhet är medelmåttig.

Gulliksen (1950) har föreslagit en korrelation på .90 som önskvärd. Denna nivå uppnås endast i en undersökning och för en enda variabel, nämligen need Achievement (McClelland et. al. 1949).

Interbedömarreliabilitet på tolkningsnivå kan lämpligen undersökas antingen med någon form av matchningsteknik eller med bedömningsskalor.

Matchningen kan göras på olika sätt. Protokoll kan matchas med sina utlåtanden, utlåtanden av olika psykologer om samma

protokoll med varandra etc.

Bedömningsskalor kan konstrueras för olika psykologiska variabler. Samma protokoll kan sedan skattas av olika bedömare.

Krugman (1942) har undersökt interbedömarreliabilitet på Rorschach med matchningsteknik. Hon har bl. a. matchat utlåtanden, oberoende utförda av två psykologer, på 20 protokoll och fått perfekta samband. Hon har vidare matchat 25 scorade Rorschachprotokoll med utlåtanden om samma protokoll och fått ett samband (kontingens-koefficient) på .87.

Även beträffande TAT har matchningsstudier utförts. Palmer (1952) har t. ex. erhållit en kontingens-koefficient på .79 i en sådan studie.

Matchningsstudier kan således ge tillfredsställande reliabilitetskoefficienter men metoden har den nackdelen att den inte ger möjlighet att analysera vad hos testmetoden ifråga som ger anledning till en korrekt eller felaktig matchning.

Undersökningar med bedömningsskalor är mindre globala än matchningsstudier och ger därför mer exakt information. Denna metod föreslogs av Zubin, Eron och Sultan (1956). Beträffande Rorschach har ett fåtal sådana undersökningar utförts.

Franér (1960) har i en svensk undersökning av Rorschachmetodens tillförlitlighet beräknat interbedömarkorrelationer för sex Rorschachspecialister, uppdelade parvis och delvis roterade, så att sex olika bedömarpar erhöles. Varje par bedömde en av sex experimentgrupper, omfattande sammanlagt 82 försökspersoner, med avseende på 20 bedömningsskalor. Sambanden mellan bedömarena varierade starkt. Lägsta värdet var $-.61$ och högsta $.92$. Av 120 koefficienter blev 85 % positiva. Medelkorrelationen för samtliga variabler blev $.49$. Det bedömarpar som hade den största samstämmigheten hade en medelkoefficient på $.71$.

Beträffande TAT har få reliabilitetsundersökningar med bedömningsskalor gjorts. Murstein (1963, 1965) anser att detta tillvägagångssätt skulle vara teoretiskt bäst men att bedömningssvårigheterna är så stora att

metoden praktiskt taget övergivits.

Ett skäl som starkt talar för reliabilitetsundersökningar på tolkningsnivå i motsats till innehålls- eller scoringnivå är att de projektiva metoderna ofta är holistiska till sin natur. Detta gäller i särskilt hög grad Rorschachtestet. Enskilda tecken kan, som tidigare nämnts (jämför kap. 7.3) aldrig tolkas oberoende av helhetsstrukturen i protokollet. Detta är självklart för dem som arbetar kliniskt med Rorschach, men har inte alltid stått klart för dem som forskat i metodens reliabilitet. De ojämförligt flesta undersökningar som gjorts har varit på scoringnivå. Detta innebär i allmänhet, även om man slår samman flera scoringkategorier, ett atomistiskt betraktelsesätt. Detta strider mot metodens natur och vanliga användningssätt och har säkert bidragit till många motstridiga resultat. På senare tid har man mera gått

över till jämförelser på tolkningsnivå, vilket möjliggör utnyttjande av protokollen som helhet. Dessa undersökningar har också, som kunde förväntas, givit högre reliabilitetskoefficienter.

8.2 Interbedömarreliabilitet i denna undersökning

Då klientelundersökningens syfte inte är att undersöka testmetoder har det inte varit meningsfullt att här fördjupa sig i testmetodernas reliabilitet i sig. Svårigheterna är som framgått stora, och undersökningens uppläggning ägnar sig dåligt att bemästra dem. Däremot är det synnerligen relevant och nödvändigt att kontrollera interbedömarreliabiliteten, då vi är två psykologer, som bedömt hälften var av materialet.

50 pojkar ur huvudundersökningsmateria-

Tabell 8.2.1 Jämförelse mellan bedömare 1 och 2 beträffande medeltal och spridning. Samband mellan bedömningarna. N = 50. Rorschach.

Variabel	M ₁	M ₂	σ_1	σ_2	r
Perception	3.64	3.68	1.05	1.06	.85
Integration av perception	3.30	3.28	1.07	0.97	.90
Realitetsanpassning	2.94	2.98	0.87	0.89	.74
Bearbetningsförmåga	3.42	3.32	0.97	1.20	.81
Kontrollfunktion	3.02	3.14	1.10	1.13	.76
Primärkontakt	3.74	3.76	1.01	0.96	.89
Sekundärkontakt	3.14	3.20	0.78	0.97	.77
Ängestberedskap	3.26	3.28	1.03	1.18	.80
Ängestladdning	3.10	3.24	1.04	1.08	.65
Ängesttolerans	3.00	3.06	0.90	1.06	.73
Asoc.risk ängest	3.20	3.14	1.32	1.26	.81
Aggressiv spänning	3.20	3.30	1.16	1.20	.65
Asoc.risk aggressivitet	3.18	3.36	1.34	1.27	.73
Pregenitala konflikter	2.78	3.22	0.82	0.91	.51
Sexuella konflikter	3.02	3.16	0.71	0.58	.58
Identifiering	3.64	3.64	0.96	0.80	.70
Aktivitet	4.24	4.16	1.19	1.17	.72
Säkerhet	3.60	3.22	1.16	0.93	.57
Sensibilitet	3.68	3.56	1.17	1.11	.79
Intell.o.emot.resurser	4.08	4.28	1.19	0.97	.84
Intell.o.emot.funktionsnivå	3.24	3.10	0.96	0.93	.75
Sund jagstyrka	3.86	3.74	0.95	0.96	.85
Neurotiskt jagförsvar	3.36	3.38	0.85	0.95	.56
Jagsvaghet	4.28	4.44	1.36	1.42	.76
Asoc.risk jagstyrka	3.26	3.28	1.54	1.47	.84
Mognad	2.98	3.04	1.04	0.99	.64
Psykisk hälsa	2.78	2.84	0.76	0.77	.67
Asoc.risk psykisk hälsa	3.00	3.14	1.36	1.31	.84
Asoc.risk totalt	3.04	3.06	1.59	1.48	.89

let uttogs slumpmässigt och både deras Rorschach- och AAT-protokoll bedömdes av oss båda oberoende. Samtliga 7-gradiga skolor skattades, vilket innebär 29 variabler enligt Rorschach och 23 enligt AAT.

Resultatet i form av medelvärden och spridningar för båda bedömarna samt samband (produktmomentkorrelation) mellan bedömningarna redovisas i tabell 8.2.1 och 8.2.2.

Skillnaderna i medelvärden och spridningar mellan bedömarna är genomgående små både i Rorschach och AAT. De flesta korrelationerna måste också betraktas som tillfredsställande, särskilt som undersökningsmaterialet är förhållandevis homogent. Reliabilitetskoefficientens storlek påverkas i hög grad av skillnader i stickprovens homogenitet (Murstein, 1963, sid. 138–139. Magnusson, 1966, sid. 93–95). Den Rorschachvariabel där skillnaden mellan bedömarna är störst och sambandet lägst är pregenitala konflikter. På AAT finns en tydlig skillnad i medelvärdesniva mellan bedömarna i vari-

ablerna asocialitet hos kamrater och relation mor-son. Korrelationen mellan bedömningarna är emellertid acceptabel för båda variablerna. Båda har också differentierat mellan brotts- och kontrollfall (se kap. 17).

Interbedömarreliabiliteten är påfallande likvärdig för bedömningar enligt Rorschach och AAT. Spridningen i bedömningarna är dock för båda bedömarna lägre i AAT. Genomsnittskorrelationen för bedömningen av Rorschachvariablerna är .74 och av AAT-variablerna .73.

8.3 Allmänt om validitetsproblem för projektiva metoder

Om reliabilitetsuppskattningar för projektiva metoder innebär svårlösta problem, så är validitetsbestämningar ännu mer komplicerade. Även validitetsproblemen kan angripas på flera olika nivåer och med olika metoder. Så har också skett i en rad undersökningar med skiftande resultat, som sällan tillåter några säkra generella slutsatser. Här skall

Tabell 8.2.2 Jämförelse mellan bedömare 1 och 2 beträffande medeltal och spridning. Samband mellan bedömningarna. N = 50. AAT.

Variabel	M ₁	M ₂	σ_1	σ_2	r
Familjeklimat	2.80	2.94	0.82	0.85	.73
Inställn.t. uppfostr.-norm	3.06	3.10	0.85	0.94	.80
Uppfostr.konflikter	2.86	2.96	0.79	0.82	.70
Relation mor-son	2.98	3.31	0.97	0.80	.77
Relation far-son	2.63	2.82	0.88	0.93	.78
Engagemang son-mor	3.41	3.51	0.93	0.84	.79
Engagemang son-far	3.49	3.57	0.92	0.87	.61
Asocialitet hos kamrater	2.67	3.16	1.05	1.23	.82
Beroende av kamrater	2.98	2.98	0.83	0.83	.64
Kamratrelationer	2.98	3.10	0.66	0.87	.80
Aggressiv spänning	2.86	2.88	1.00	0.93	.79
Tend.t.utlev. av aggr.	3.35	3.73	0.86	0.95	.68
Ångestladdning	2.63	2.86	0.76	0.84	.67
Ångesttolerans	3.12	3.12	0.70	0.81	.83
Jagupplevande	3.10	2.98	0.80	0.69	.68
Identifiering	3.02	3.43	0.59	0.76	.67
Upplevande av positiva affekter	2.88	2.88	0.75	0.90	.74
Konfliktstyrka	3.04	3.16	0.79	0.85	.67
Kontrollfunktion	2.80	2.86	0.84	0.87	.82
Kontaktfunktion	2.88	3.04	0.78	0.84	.71
Mognad	3.12	3.37	0.86	0.73	.59
Psykisk hälsa	2.84	2.96	0.75	0.79	.70
Asoc.risk totalt	2.71	2.80	0.89	1.15	.88

senare kortfattat nämnas ett par av de viktigaste av dessa undersökningar.

Först kommer emellertid problemen att diskuteras mer generellt. Projektiva test kan användas på olika sätt. De kan användas för klassifikation, diagnostik enligt olika system. För validering av projektiva metoder inom detta användningsområde kan man i allmänhet finna acceptabla kriterier i form av diagnostik utifrån en annan undersökningsmetod, vanligen psykiatriska diagnoser. Ett villkor för att resultatet av en sådan valideringsundersökning skall bli rättvisande, är emellertid att psykologer och psykiatrer har samma referensram.

Projektiva metoder kan emellertid också användas för dynamiska funktionsbeskrivningar av personligheten. Detta är i själva verket de projektiva metodernas väsentligaste användningsområde. Här stöter man på en principiell svårighet i valideringssammanhang, som hör samman med karaktären av de data man med detta användningsätt erhåller med projektiva metoder. De som arbetar med dessa metoder förefaller vara överens om, att man med deras hjälp kan belysa väsentliga sidor av personlighetens struktur och dynamik, som man inte kommer åt med några andra nu kända testmetoder. Detta är givetvis de projektiva metodernas styrka. Det innebär emellertid också att inga kriteriedata mätta med annan undersökningsteknik finns att tillgå. Inte heller några andra validitetskriterier i vanlig mening finns. Personlighetens struktur och dynamik är varken möjligt att direkt observera eller mäta. Begreppen är naturligtvis inte detsamma som manifest beteende, inte heller som fysiologiska korrelerat till psykiska processer. Den jagpsykologiska strukturpsykologin och den dynamiska psykologin är teoretiska förklaringsmodeller. Dessa utgör en metapsykologi av hypotetiska, teoretiskt sammanhängande begrepp (constructs). Den dynamiska psykologin vars grund och hittills väsentligaste bidrag givits av S. Freud har med åren utvecklats och reviderats, bl. a. av den ego-psykologiska riktningen, och uppnått en allt högre grad av sammansatthet och nyanse-

ring. Detta finns närmare utvecklat i kap. 4. Att validera mätningar av dessa teoretiska begrepp och förklaringsmodeller är ett problem för hela den dynamiska psykologin och har diskuterats mycket i litteraturen. Någon färdig lösning finns ännu inte. Konventionella valideringsmetoder med ett fast yttre validitetskriterium är mer eller mindre irrelevanta.

Man kan skilja på olika former av validitet. I Technical recommendations for psychological tests and diagnostic techniques, utarbetad av the APA Committee on Psychological Tests (1954) föreslås en indelning i fyra olika kategorier, nämligen: prognostisk validitet, samtidig validitet, innehållsvaliditet och begreppsvaliditet. Denna indelning har sedan använts i stor utsträckning (Cronbach och Meehl, 1955; Magnusson, 1966; Murstein 1963).

Prognostisk validitet och samtidig validitet är de vanligaste kriterieorienterade validitetsbegreppen. De är aktuella, dels när man har ett yttre kriterium, som kan betraktas som fullgott, och dels när intresset helt är inriktat på i vad mån undersökningsinstrumentet kan förutsäga ett bestämt kriterium, och inte på vilken information ett undersökningsinstrument kan ge.

Innehållsvaliditeten är aktuell, när man utan några översättningsled är intresserad av just de beteendevariabler, som ingår i testet. Man har alltså konstruerat testet av ett representativt stickprov av relevanta beteendevariabler.

Dessa tre former av validitet har länge använts men den fjärde, begreppsvaliditet, innebär ett relativt nytt sätt att angripa validitetsproblemen på, i de fall då man framför allt är intresserad av en närmare analys av den information man får av ett visst undersökningsinstrument och då inget acceptabelt yttre kriterium finns att tillgå.

Cronbach och Meehl (1955) utvecklar innebörden av denna syn på validitet. När man vill pröva validiteten hos en mätning av ett abstrakt psykologiskt begrepp (construct) måste man först göra klart under vilka betingelser det förekommer, och vilka

lagar det lyder. Dessa lagar kan man komma underfund med antingen genom att relatera olika teoretiska hypoteser till varandra eller genom att relatera teoretiska hypoteser till olika former av beteendedata. Detta betyder att, för att pröva validiteten hos en mätning av ett psykologiskt begrepp, man kan hämta information både från den testpsykologiska sidan och från sådana beteendedata, som traditionellt hör hemma på kriteriesidan.

Man närmar sig alltså begreppsvaliditeten på ett indirekt sätt, i allmänhet från flera håll samtidigt, genom att bestämma begreppets relation till flera olika observationer och hypoteser. Det räcker emellertid inte att enbart relatera begrepp till hypoteser. Några av begreppets aspekter eller lagar måste kunna ställas i relation till observerbart beteende, för att man skall ha rätt att tala om begreppsvaliditet. Denna relation måste dock inte nödvändigt innebära att ett starkt samband föreligger. I denna indirekta bevisföring kan ett allt för starkt samband t. o. m. innebära att något är fel.

Cronbach och Meehl nämner t. ex. att man hos barn förväntar ett visst samband mellan ålder och förmåga att lösa uppgifter i ett intelligenstest. Om detta samband emellertid skulle visa sig vara t. ex. .95 skulle resultatet verka synnerligen misstänkt.

Lika misstänkt skulle det vara om man i föreliggande undersökning fann ett synnerligen högt samband mellan t. ex. variabeln psykisk hälsa och kriminalitet. Det stämmer inte med någon hypotes, att kriminalitet skulle vara så starkt kopplad till psykisk störning.

Det är inte alltid självklart att en beteendeobservation, som brukar användas som kriterium, har större validitet för ett psykologiskt begrepp, än det test den skall validera. Ett i litteraturen ofta nämnt exempel på detta är att lärarbedömningar ursprungligen användes som kriterium för nykonstruerade intelligenstest. Numera är ordningen oftast den motsatta. Intelligenstest betraktas som mer valida än lärarbedömningar och om en lärare klagar över dumheten hos en elev med IK över 120, frågar

man sig inte, om testet slagit fel, utan snarare vad orsaken kan vara till att eleven inte kan utnyttja sina intellektuella resurser i skolsituationen, eller varför läraren gjort en felbedömning. Intelligenstesten är numera så grundligt undersökta, och deras validitet så många gånger konstaterad, att detta för deras del är en självklarhet.

De projektiva testens validitet är på forskningens nuvarande stadium inte alls säkerställd på samma sätt som intelligenstestens. En klinisk psykolog, som finner att ett projektivt test ger en helt annan personlighetsbild än beteendedata, har emellertid ofta samma subjektiva upplevelse som vid intelligenstestning, av att testningsresultatet inte är fel, även om dess relation till beteendedata ibland är oklar. Det är fullt möjligt att den kliniska psykologen har rätt i denna subjektiva upplevelse. I många fall, har vid närmare utredning stora olikheter visat sig vara skenbara.

Som exempel på det sistnämnda kan nämnas ett fall ur klientundersökningens provundersökning, där bedömningen av relationen mellan pojken och modern i det socialpsykologiska avsnittet var extremt positiv och i det psykologiska extremt negativ. Bakgrunden till denna olikhet i bedömning framgick klart av anamnesen. Pojken hade haft en svår barndom skild från modern. Ett par år före undersökningen hos oss hade modern kunnat ta honom till sig. Hon gjorde nu allt för att förhållandet dem emellan skulle vara gott, och den socialpsykologiska intervjun med pojken gav en helt positiv bild av deras relation. De projektiva testen visade emellertid naturligt nog de allvarliga skador i kontakten med modern, som skapats av den tidiga och långa skilsmässan. Båda undersökningsresultaten var alltså i detta fall, på var sin nivå, helt korrekta. Hur ofta detta är fallet vet vi inte. Sammanhangen är ofta svårare att genomskåda än i det här nämnda fallet.

Här har tidigare som en självklarhet nämnts att psykologiska begrepp inte är detsamma som bestämda beteenden. Kanske bör detta utvecklas något närmare. Det

psykologiska begreppet ångest t. ex. betecknar en affekt. Denna affekt kan givetvis ta sig uttryck i ett ångestpräglad beteende, panikreaktioner o. dyl. Men detta är inte den enda möjligheten. Mod ingår i mångas jagideal, och ångest uppfattas då ofta som något skamligt, som bör döljas. Ångesten kan också upplevas som så stark, att den hotar personlighetens integritet. Jagets omedvetna försvarsmekanismer träder då hos de flesta människor i funktion, så att ångesten i varje fall delvis trängs bort och inte upplevs. Personens beteende kan då i stället för ångsligt och ångestfullt bli dumdrigt och våghalsigt. Samma affekt kan alltså resultera i olika, t. o. m. motsatta beteenden. Samma beteende kan givetvis också ha helt olika psykologiska orsaker. Bakom symptomet skolk kan t. ex. ligga rädsla för skolan, ev. på grund av bristande begåvningsresurser, opposition mot lärare och all auktoritet, kontakt med ett asocialt och skolkande gäng, etc.

Att specifika beteenden är svåra att förut säga utifrån psykodynamiska begrepp, oavsett med vilken metod bedömningen av dessa erhållits, beror också på en annan egenskap hos dessa begrepp, nämligen deras vaghet och generalitet. De begrepp och tanke modeller man rör sig med är ännu rätt outvecklade och tentativa och saknar precision. Någon form av begreppsvalidering förefaller därför att vara en fruktbar väg. På detta sätt kan man visserligen inte fastställa några exakta validitetskoefficienter men man kan få utökade kunskaper om något så relevant som innebörden av, och det dynamiska funktionssättet hos våra psykologiska begrepp. Teorin bör på detta sätt få en fastare förankring i verkligheten, och man kan hoppas, att den så småningom också skall uppnå en större exakthet.

förankring i verkligheten, och man kan hoppas, att den så småningom också skall uppnå en större exakthet.

Om forskningsresultaten beträffande de delar av en teori, som är möjliga att relatera till relevanta observationer, bekräftar ställda hypoteser, betyder detta naturligtvis inte att

man har bevisat teorin. Det betyder inte heller att de metoder och begrepp man arbetar med är de slutgiltigt bästa. Däremot visar det att metoderna och begreppen är användbara och relevanta och man har fått ett visst stöd för teorin.

Om resultaten däremot inte stämmer med hypoteserna, är man sämre ute. Man vet i allmänhet inte vilken eller vilka länkar i kedjan som är fel. Om vi i denna undersökning t. ex. i våra Rorschachbedömningar inte finner en förväntad skillnad i aggressivitet mellan pojkar i brotts- och kontrollgruppen, något som faktiskt inträffat, kan felet ligga på något eller flera av sex ställen.

1. Rorschachmetoden kan vara olämplig för att bedöma aggressivitet.
2. Vi kan ha tagit upp eller bedömt protokollen felaktigt.
3. Undersökningens uppläggning, som t. ex. kräver blindbedömningar, kan vara olämplig.
4. Aggressivitet kan vara ett för vitt och oprecist begrepp.
5. Hypotesen att aggressivitet har samband med kriminalitet kan vara fel.
6. Undersökningens kriterium på kriminalitet kan vara dåligt.

I vissa fall kan man givetvis ha hypoteser om var kedjan har sin svagaste länk men långt ifrån alltid.

I litteratur om projektiva metoder stöter man ibland på frågan, huruvida en speciell metod är valid. Denna fråga är för enkelt ställd och därför omöjlig att besvara. En projektiv metod som t. ex. Rorschach innehåller många komplicerade tolkningshypoteser, av vilka somliga är väl undersökta och förefaller valida. Andra är betydligt mer diskutabla och kommer förmodligen att modifieras av kommande forskning, eller ev. förklaras helt felaktiga och ersättas av andra. Fortsatt forskning bör alltså leda till modifiering och förfining av ett flertal olika tolkningshypoteser, snarare än till någon enhetlig validitetskoefficient för varje metod i sin helhet.

Detta resonemang får inte förväxlas med

uppfattningen om t. ex. Rorschachmetoden som en holistisk metod. Denna uppfattning hävdas av de flesta Rorschachpsykologer, och innebär, att vilken tolkningshypotes man än vill pröva, skall man vid bedömningen använda sig av hela testmaterialet. Tolkningshypoteserna är nämligen så beroende av samspelet mellan olika tecken i både psykogram, sekvens och svarsinnehåll att enkel "sign"-analys, som t. ex. av förhållandet mellan F+% eller W% och begåvning, blir meningslös.

Om man närmare vill analysera innebörden av de enskilda scoringkategorierna i Rorschach, bör forskningen läggas upp bredare för att bli givande. Perceptionsundersökningar med andra metoder än Rorschachtestning kan ofta vidga perspektiven och kasta nytt ljus över innebörden av scoringkategorier med mångfasetterad betydelse. Ett intressant exempel på en sådan analys av ett av de viktigaste Rorschachbegreppen utgör Shapiros (1960) diskussion av färgsvarens innebörd i Rorschachprotokoll. Shapiro har sökt en teoretisk förklaring till att färgsvar visat sig ha olika betydelse i olika fall. Han har därvid gått närmare in på de perceptionsprocesser som ingår i uppkomst av färgsvar. Han refererar dels till andra Rorschachteoretiker, som efter Rorschach bidragit till förståelsen av färgsvar, dels till en rad perceptionsundersökningar av olika forskare, som ur skilda aspekter stöder teorierna. Han går bl. a. in på undersökningar av barn i olika åldrar för att visa hur perceptionen och reaktionerna på färg utvecklas i olika avseenden från barndomen till vuxen ålder. Vidare analyseras undersökningar av reaktioner på färg hos hjärnskadade och schizofrena patienter samt hos tidigare blinda, som genom operation nyligen fått synförmåga. Utifrån denna sammanställning och analys har Shapiro gjort det möjligt att formulera hypoteser om färgsvarens innebörd som delvis är nya och mer nyanserade och som fogar in Rorschachs ursprungliga hypoteser i en vidare perceptions- och ego-psykologisk teori vilken också ger en förklaring till en del fall som tidigare utgjorde

teoretiskt svårförklarliga undantag. Shapiros metod att angripa validitetsproblemen för en scoringkategori är ett exempel på begreppsvalidering och visar sig betydligt mer givande än den konventionella metoden att bestämma sambandet mellan en scoringkategori och ett enstaka yttre kriterium.

Harris (1960) föreslår ett liknande förfarande. Han menar emellertid dessutom, att innan man klart bestämt scoringkategoriernas validitet leder validitetsundersökningar på högre nivå, dvs. av tolkningar med tillgång till hela protokollet, endast till "ett mycket förfinat spel av induktioner och deduktioner, huvudsakligen på syntaktisk nivå". Vi kan emellertid inte finna, att detta är en vägande invändning. Även om det självklart är viktigt och nödvändigt att få scoringkategorierna mer analyserade, måste det vara både tillåtet och önskvärt, att samtidigt få validiteten prövad med metodens vanliga kliniska användningssätt, dvs. tolkningar utifrån protokollet som helhet. Även om metoden för tolkning av Rorschachprotokoll mycket väl kan sägas ha en komplicerad syntax, är den dock inte mer omöjlig att kommunicera, än att stora kullar av elever varje år lär sig den.

Harris polemiserar på ett ganska förvånande sätt mot att Rorschachpsykologer betraktar sin metod som holistisk. Han har uppfattat Rorschachpsykologernas mening på ett helt annat sätt än vi. Hans kritik tycks i sammandrag gå ut på, att Rorschachtestets tio tavlor inte kan göra anspråk på att ge någon helhetsbild av en människa. Tjugo tavlor skulle sannolikt medföra ny information, och ingen vet, var den gräns går, där man verkligen får en riktig helhetsbild. Han tycks därmed mena att talet om testets holistiska karaktär är vidskepelse. Såvitt vi har förstått Rorschachlitteraturen, har emellertid ingen påstått, att Rorschachs tio tavlor skulle ge en fullständig helhetsbild av personligheten. Man gör inte anspråk på att göra en holistisk personlighetsbedömning. Det är testmetoden som betraktas som holistisk. Rorschachs bestämda avsikt var, att testet skulle tolkas i sin helhet och inte uppdelat

på scoringkategorierna var för sig. Tekniken går alltså ut på helhetstolkning och Rorschachpsykologer har sin erfarenhetsram från helhetstolkningar av just dessa tio tavlor. Kanske skulle andra tavlor eller fler tavlor ge bättre information. Detta är naturligtvis helt möjligt. Då är man emellertid inne på konstruktion av en ny testmetod.

Ainsworth (1954) har gjort en utförlig kritisk granskning av den validitetsforskning beträffande Rorschach som vid den tidpunkten utförts. Här kommer endast att nämnas några få av de undersökningar hon går igenom, då avsikten här mera är att diskutera validitetsproblemen i princip än att ge en representativ översikt av validitetsforskningen och dess resultat.

En mängd undersökningar på scoringnivå finns refererade. I vissa fall är det fråga om försök att validera tolkningshypoteser rörande enstaka scoringkategorier eller "signs" mot något oberoende kriterium. Detta är, som förut nämnts, ingen fruktbar väg. Man erhåller ibland samband, som förefaller lovande, men ofta försvinner dessa om undersökningen upprepas.

En bättre utväg, som också tidigt prövades, är att slå samman olika Rorschachfaktorer, som enligt hypoteserna tillsammans skall vara ett mått på någon egenskap för vilken man har ett oberoende kriterium. En sådan undersökning har t. ex. gjorts av Vernon (1935) som erhållit en korrelation på .78 mellan Binets intelligenstest och en bedömning av intellektuell nivå baserad på flera olika Rorschachfaktorer i kombination.

I en annan undersökning har Holtzman (1950) kombinerat två olika Rorschachtecken på impulsivitet och bristfällig kontroll i sociala situationer, nämligen förhållandena CF:FC och $(CF + cF + 2C):(FC + Fc)$. Han har korrelerat dessa med ett kriterium på impulsivitet, som erhållits genom sammanslagna kamratskattningar och fått ett samband på .49 signifikant på 2 %-nivån. Var för sig visade inget av de båda måtten något påtagligt samband med kriteriet.

Cronbach (1949) har skapat en speciell statistisk metod, "pattern analysis", för ana-

lys av konfigurationer av scoringkategorier. Han kan med denna metod samtidigt bearbeta tre scoringkategoriers samband med ett kriterium. Detta innebär en klar bearbetningsteknisk förbättring, men stora svårigheter torde dock kvarstå, då de olika scoringkategoriernas vikter i realiteten är olika i olika konfigurationer. De problem som detta innebär har, såvitt vi vet, ännu inte lösts på ett tillfredsställande sätt.

Även på tolkningsnivå finns en mängd valideringsundersökningar av olika slag. En ofta använd modell är att jämföra diagnoser utifrån Rorschach med psykiatriska diagnoser. Resultatet blir emellertid i sådana undersökningar i hög grad beroende av i vad mån psykologer och psykiatrer har samma referensram. Diagnostisk klassificering varierar åtskilligt mellan olika psykologiska och psykiatriska skolor. Ex. på en undersökning av denna typ är Benjamin och Ebaughs (1938) jämförelse mellan Rorschachdiagnoser och psykiatriska diagnoser i 46 fall. De fann fullständig överensstämmelse i 39 fall. I de övriga 7 fallen förelåg heller inga allvarliga skillnader.

En annan vanlig typ av valideringsundersökningar på tolkningsnivå är matchningsstudier. Krugman (1942) har t. ex. matchat Rorschachutlåtanden på problembarn med psykiatriska utlåtanden på samma barn. Hon fann en genomsnittlig kontingenskoefficient på .83, vilket får betraktas som mycket tillfredsställande. Andra matchningsstudier, t. ex. av Hunter (1939), har emellertid givit mycket dåliga resultat. Resultatet i en undersökning av denna typ är givetvis också i hög grad beroende av psykologers och psykiatrer samträning och gemensamma referensram och dessutom av graden av heterogenitet i undersökningsgruppen.

Cronbach (1948) har kritiserat matchningstekniken, emedan den inte kan ange i vilken grad varje prediktion är rätt eller fel. En korrekt matchning kan ibland bero på en tillfällighet. Positiva resultat i en matchningsundersökning visar egentligen bara att något relevant ligger i testmetoden i fråga. Vilka av tolkningshypoteserna som är riktiga och

vilka som är felaktiga framgår däremot inte. Matchningsundersökningar ger således ett mycket grovt och onyanserat mått på en testmetods validitet.

Mer exakta mått på enskilda tolkningshypotesers validitet borde man erhålla genom att använda sig av bedömningsskalor. Detta har gjorts i Franérs tidigare nämnda undersökning (1960). Resultatet av denna undersökning blev emellertid från validitetssynpunkt föga tillfredsställande. Till detta kan finnas flera förklaringar. Protokollen var korta och torftiga och därigenom mer svårbedömda än genomsnittet. Upptagningstekniken omfattade en summarisk utfrågning, som gav otillräckligt underlag för en korrekt scoring. Vissa av variablerna var svåra att bedöma utifrån Rorschach. Slutligen var kriteriets validitet tveklaktig. Försökspersonerna var folkhögskoleelever och kriteriet utgjordes av deras skattningar av varandra i samma personlighetspsykologiska variabler, som bedömdes utifrån Rorschach. Deras skattningar visade visserligen god samstämmighet men man kan starkt ifrågasätta om kamratskattningar och Rorschachbedömningar ger möjlighet att belysa samma aspekter av personlighetsvariabler.

Ett mer indirekt prov på Rorschachmetodens validitet erhåller man genom Schachtel och Schachtels Rorschachbedömningar i Glueck och Gluecks stora undersökning av ungdomskriminalitet (1950), vars breda, deskriptiva uppläggning i stor utsträckning användes som modell vid planläggningen av klientelundersökningen.

Schachtel och Schachtel utförde blindtolkningar av 991 Rorschachprotokoll. Av försökspersonerna var 496 kriminella och 495 icke kriminella. Protokollen bedömdes med avseende på 54 personlighetsvariabler. Många av dessa visade väl säkerställda skillnader i förväntad riktning mellan grupperna. Bedömningen av varje protokoll avslutades med ett försök att avgöra om pojken ifråga hörde till den kriminella gruppen eller inte. Vissa protokoll var emellertid svårbedömda ur denna aspekt och klassificerades därför som neutrala. Av de 496 kriminella klassifi-

cerades 135 som neutrala och av de återstående 361 bedömdes 91 % som kriminella och 9 % som icke kriminella. Av de 495 icke kriminella klassificerades 121 som neutrala och av de återstående 374 bedömdes 89 % som icke kriminella och 11 % som kriminella. Detta resultat måste betraktas som mycket tillfredsställande.

En annan modell för prövning av projektiva metoders validitet har i Sverige nyligen använts av Resjö (1971). Hon lät bl. a. två oberoende bedömare skatta nio personlighetspsykologiska variabler enligt två olika projektiva metoder, nämligen Erica-metoden och Rorschach, vilka hon erfarenhetsmässigt ansåg belysa samma nivå av psykiska funktioner. Försöksgruppen bestod av 30 barn, 24 pojkar och 6 flickor mellan 8 och 10 år. Korrelationerna mellan skattningarna av samma variabler med de båda olika metoderna blev för sju av de nio variablerna mycket tillfredsställande, betydligt högre än man vanligen finner för projektiva metoder. Validitetskoefficienterna för variabler rörande ångestbehandling, kontaktstörningar, kontrollfunktion, emotionell utrustning, bearbetningsförmåga och psykisk hälsa ligger mellan .62 och .76, de flesta över .70. Två variabler rörande aggressivitet, aggressiv laddning och aggressionsförhindrande mekanismer ligger lägre, .32 respektive .23. De inomtestliga korrelationerna för olika variabler ligger i allmänhet på lägre nivå, varför även den diskriminerande validiteten (Campbell och Fiske, 1959) måste anses god.

Även beträffande TAT finns en omfattande validitetsforskning. Murstein (1963, kap. 10) redogör för en mängd undersökningar med olika uppläggning och ganska motstridiga resultat. Dessa behandlas här ännu mer summariskt än validitetsforskningen rörande Rorschach eftersom TAT ej använts inom klientelundersökningen.

En tidig matchningsstudie av Harrison (1940 a, 1940 b) där TAT-utlåtanden beträffande 40 psykiatriska patienter matchades mot anamnestiska data gav korrekt matchning i 83 % av fallen. Dessutom erhöles en korrelation på .78 mellan intelligensbedöm-

ning enligt TAT och intelligenskvot och en överensstämmelse på 77 % mellan diagnos enligt TAT och psykiatrisk diagnos.

Hartman (1949) undersökte 35 ungdomsbrottslingar. 34 personlighetsvariabler bedömdes enligt TAT av två psykologer oberoende. Samma variabler skattades av en psykiater som samarbetet flera år med den ena av psykologerna. Mediankorrelationen mellan psykologerna blev endast .15, mellan psykiatern och psykologen som tidigare samarbetat .44 och mellan psykiatern och den andre psykologen .17. Undersökningen visar, som många andra, betydelsen av en gemensam referensram. Murstein anser i själva verket att motstridiga resultat i valideringsundersökningar beträffande projektiva metoder mycket ofta beror på att man inom vissa projekt haft samma teoretiska referensram och väl känt varandras sätt att arbeta medan detta inte varit fallet inom andra undersökningar. Detta skulle t. ex. kunna vara anledning till skillnaden i resultat mellan två mycket omfattande och sofistikerat upplagda valideringsundersökningar, där bl. a. TAT ingår. Little och Shneidman (1959) prövade ett batteri bestående av Rorschach, TAT, MAPS och MMPI mot flera olika validitetskriterier och fick genomgående låg validitet, lägst för TAT. Bedömarna, som var psykiatrer, kände inte varandra och hade ingen gemensam referensram. Henry och Farley (1959 a, 1959 b) fick betydligt mer positiva resultat beträffande TAT i en liknande undersökning där psykologerna var samtränade och hade samma teoretiska orientering.

En avancerad modell för validitetsprövning har uppställts av Campbell och Fiske (1959). Modellen innebär samtidig prövning med flera variabler och flera metoder i en "multivariabel - multimetod - matris". Samma variabler undersöks med olika metoder och Campbell och Fiske uppställer tre krav för en fullständig validering. För det första skall sambanden mellan mätningar av samma variabel med olika metoder, validitetskoefficienterna, vara signifikant större än 0. Om detta krav är uppfyllt anses mätningarna ha konvergerande validitet. För det

andra skall dessa validitetskoefficienter vara större än något av sambanden mellan olika variabler mätta med samma metod. Det tredje kravet innebär att validitetskoefficienten för en viss variabel skall vara större än sambandet mellan denna variabel och någon annan mätt med en annan metod. Om de båda sista kraven är uppfyllda anses mätningarna ha diskriminerande validitet. Denna kvalificerade form av validitet kan erhållas endast om mätningarna har hög reliabilitet och om de mätta variablerna är okorrelerade eller har låga samband.

Zuckerman (1967) har använt Campbell och Fiskes modell för validitetsprövning av fem psykologiska metoder, bl. a. skattningar efter en fri intervju, frågeformulär, 20 av Holtzmans bläckfläckstavor och 10 TAT-tavor. Tre variabler bedömdes, nämligen ångest, depression och fientlighet (hostility). Resultaten av undersökningen blev i de flesta avseenden negativa. Det finns ingen anledning att här gå in på någon detaljgranskning av resultaten, men man kan spekulera över orsakerna. För det första förefaller variablerna olyckligt valda. Det finns visserligen goda teoretiska och logiska skäl att betrakta depression, ångest och fientlighet som skilda begrepp, men klinisk erfarenhet talar för att de ofta förekommer tillsammans. Dessa samband måste i hög grad minska möjligheten att uppnå diskriminerande validitet. En annan invändning mot uppläggningsmetoden gäller valet av psykologiska metoder. Om man använder dels metoder som belyser en klart medveten nivå, dels sådana som belyser en djupt omedveten, kan man knappast räkna med höga samband. Ångest, fientlighet och depression är förklaringsvariabler av en relativt abstrakt karaktär. I den mån man har anledning att anta att metoder mäter på olika nivåer av psykiskt fungerande, måste man samtidigt räkna med att de ger information om olika aspekter av de psykologiska begreppen. I detta fall mäter metoderna med all sannolikhet på olika nivåer. (Jfr det undersökningsresultat av Stone och Dellis, som diskuterades i kap. 7.2.) Resjös tidigare refererade undersökning, där hon jämförde

två projektiva metoder, som — trots mycket olika stimulusmaterial — kunde antas mäta på samma medvetandenivå, gav också betydligt högre validitetskoefficienter än Zuckermans studie. Om en förutsättning för att erhålla hög validitet i Campbell och Fiskes modell är att man mäter så olika variabler som möjligt med metoder som mäter så likartat som möjligt förefaller Zuckerman att ha mätt alltför lika variabler med alltför olika metoder.

8.4 Valideringsmöjligheter inom klientelundersökningen

Klientelundersökningen har, som tidigare redovisats, två huvudkriterier; brotts- och kontrollgruppstillhörighet vid undersökningstillfället och ett uppföljningskriterium, sekvensmodellen. Båda dessa kriterier medger i första hand prövning av våra teorier och hypoteser angående vilka psykologiska egenskaper och funktioner, som har samband med kriminalitet. Endast indirekt och via dessa teorier och hypoteser kan de visa något om validiteten hos undersökningsinstrumenten.

Alla väsentliga undersökningsvariabler har prövats mot brotts- och kontrollgruppskriteriet och de flesta mot sekvensmodellen. Resultaten av denna prövning redovisas i kapitlen 11–20. I de fall där undersökningsresultaten bekräftar hypoteserna kan detta tas som ett tecken på att man med de använda projektiva metoderna erhåller relevant information, att de psykologiska bedömningarna gjorts på ett riktigt sätt, att de variabler vi valt att arbeta med är användbara och att det finns ett visst stöd för våra hypoteser och teorier angående kriminalitet, även om dessa därmed inte kan anses bevisade. I de fall där hypoteserna inte bekräftas kan felet ligga i vilken som helst av länkarna i denna kedja.

Uppföljningskriteriet är från många synpunkter det intressantaste och mest avgörande av undersökningens kriterier. Psykologiska teorier om kriminalitet bygger huvudsakligen på erfarenhet av betydligt mer avan-

cerade kriminella än klientelundersökningens brottsdebuterande pojkar mellan 11 och 15 år. Ungefär en fjärdedel av vår brottsgrupp blir aldrig känd för mer än debutbrottet och det förefaller inte sannolikt att psykologiska kriminalitetsteorier skulle vara tillämpliga i någon högre grad för denna del av undersökningsmaterialet. Detta förhållande borde i sig tala för att våra variabler skulle differentiera bättre mot ett uppföljningskriterium. Å andra sidan påverkas pojkarnas vidare utveckling självfallet av en mängd andra faktorer än deras personlighetsstruktur och psykiska status vid undersökningstillfället. Sådana faktorer kan t. ex. vara förändringar i familjesituationen eller åtgärder från samhällets sida, som är omöjliga att förutsäga. Pojkarna befinner sig dessutom, vilket redan flera gånger påpekats, i en period av stark utveckling och förändring och kan inte betraktas som färdigutvecklade personligheter.

Ytterligare en omständighet bör påpekas beträffande uppföljningskriteriet. Eventuella risker för kriteriekontamination är här eliminerade. Även om undersökningen presenterades för pojkarna som en allmän ungdomsundersökning, kan man inte komma ifrån att brottsfallen, som nyligen för första gången varit föremål för polisutredning, kan ha upplevt undersökningssituationen annorlunda än kontrollfallen. I den mån detta påverkat deras svar i de projektiva testningarna får man alltså en effekt av brottsligheten och polisinsatserna i stället för något som kan ha varit en orsaksfaktor bakom kriminaliteten. Det är visserligen inte sannolikt att detta i någon högre grad påverkat resultaten i variabler som avser personlighetsstruktur, men enstaka variabler, kanske framför allt ångestladdning och ångestberedskap, samt en del AAT-variabler, kunde förmodas vara känsliga för sådana olikheter i undersökningssituationen. Att grupperna skiljer sig mindre än vanligt i ångestvariablerna, talar emellertid emot att denna felfaktor spelat någon större roll. Vid analys av brottsfallens fortsatta utveckling i sekvensmodellen undgår man i vilket fall som helst denna risk.

En annan modell för validering som beskrivits i detta kapitel är jämförelse mellan olika projektiva metoder. Vi vill emellertid ogärna betrakta en jämförelse mellan Rorschach och AAT som ett försök till validering. AAT konstruerades för att komplettera informationen från Rorschach med andra aspekter. (Jfr diskussionen av Zuckermans undersökningsresultat under 8.3.) Klientelundersökningen är inte upplagd för att validera projektiva metoder utan för att med användande av olika metoder, bl. a. projektiva, försöka klarlägga orsaker till kriminalitet. De båda projektiva metoderna kan således antas belysa mycket olika aspekter av undersökningsvariablerna som båda kan ha relevans för kriteriet. I några fall har variablerna trots detta samma namn i Rorschach- och AAT-bedömningen. Detta förfarande kan givetvis diskuteras, men vi menar att det är försvarbart. Det är av teoretiska skäl rimligt att räkna med t. ex. ett begrepp som ångesttolerans även om vi har långt ifrån fullständiga mått på detta begrepp. Vi betraktar det som en fördel om vi kan belysa det ur olika aspekter och förväntar inte höga men signifikanta samband mellan dessa variabler med samma namn, då ett visst samband måste föreligga för att man skall kunna tala om begreppsvaliditet.

Korrelationerna mellan de likalydande variablerna framgår av tabell 8.4.1.

Tabell 8.4.1 Produktmomentkorrelationer mellan likalydande variabler bedömda enligt Rorschach och AAT. Prov- och huvudundersökning

	P.U.	H.U.
Aggressiv spänning	.17 p -	.07 p -
Ångestladdning	.21 p < .10	.11 p -
Ångesttolerans	.26 p < .02	.31 p < .01
Identifiering	.29 p < .01	.13 p < .10
Kontrollfunktion	.47 p < .01	.20 p < .01
Kontaktfunktion	.31 p < .01	.28 p < .01
Mognad	.49 p < .01	.41 p < .01
Psykisk hälsa	.47 p < .01	.27 p < .01
Asocialitetsrisk	.56 p < .01	.36 p < .01

De flesta av korrelationerna skiljer sig signifikant från 0 men sambanden är låga. Korrelationsnivån är emellertid jämförbar med den Magnusson (1966, sid. 152) redovisar som belägg för begreppsvaliditet vid skattningar med projektiva metoder. Ytterligare korrelationsberäkningar har utförts som redovisas i kapitlen 11–20. Dessa visar att de inomtestliga sambanden genomgående ligger på påtagligt högre nivå än de som presenterats i tab. 8.4.1. Man har alltså, särskilt beträffande Rorschach, en stark metodfaktor. Detta gör det synnerligen viktigt att vid tolkning av resultaten hålla i minnet vilken metod som använts och i vilka avseenden variablerna skiljer sig.

I den rapportserie där föreliggande arbete ingår har informationen från undersökningens olika avsnitt ännu ej sammanställts. När detta sker kommer det att ges vissa möjligheter till konventionella och direkta validitetskriterier för våra testinstrument och testbedömningar. Data om manifest beteende och "verkliga" förhållanden kan erhållas från de socialpsykologiska och psykiatriska avsnitten samt från hemintervjun, som till vissa delar konstruerats för att ge jämförelsepunkter. Även med den information som framkommer vid lärarintervjun kan en del jämförelser göras. Man kan emellertid ej förvänta höga samband då dessa beteendedata härrör från en helt annan nivå i personligheten och därför har begränsat värde som kriterier för projektiva metoder. Dessutom är även dessa kriterier resultat av metoder med osäker reliabilitet och validitet (intervju, muntlig och skriftlig). Med kunskap om detta är det emellertid av stort intresse att studera sambanden mellan manifest beteende och bakomliggande motivation och mellan "verkliga" miljöförhållanden och subjektivt upplevande av dessa.

Undersökningen erbjuder ytterligare en möjlighet till prövning av de projektiva metodernas relevans och användbarhet. I kliniskt arbete används, som tidigare nämnts, sällan projektiva metoder fristående, utan som kompletterande information, belysning av de faktorer som ligger bakom ett beteende.

de, vilket man redan känner till genom anamnesen.

De projektiva metodernas värde som kompletterande information kan lämpligen prövas i en sammanfattande analys där variabler från samtliga undersökningsavsnitt kombineras.

9.1 Variabelgruppering

Det psykologiska avsnittet inom klientelundersökningen innehåller ett stort antal variabler (se variabelschemata i appendix 1 och 2), som avser att täcka olika problemområden och psykiska funktionssätt som kan antas vara relevanta i en undersökning av ungdomskriminalitet. I kapitlen 11–20 kommer resultaten att redovisas för variabelgrupper som täcker dessa områden. Grupperingen av variablerna sker alltså på teoretiska grunder och inte efter statistiska samband.

De variabelgrupper som valts rör intellektuella och emotionella resurser, ångest, aggressivitet, livshållningar, förväntningar, konsidentifiering och sexualitet, kontakt och relationer samt uppfostran, moralintegration och jagstyrkeförhållanden. Dessutom finns en grupp sammanfattningsvariabler omfattande bedömning av mognad, psykisk hälsa och asocialitetsrisk.

För varje variabelgrupp diskuteras hypoteser om samband med kriminalitet. De variabler som ingår i gruppen redovisas och definieras. I den mån likalydande variabler förekommer i Rorschach och AAT anges på vilka sätt det är troligt att variablerna täcker olika aspekter av begreppen beroende på olikheter i metoderna. I de flesta grupper ingår variabler från både Rorschach och AAT. I den variabelgrupp som behandlar intellektuella och emotionella resurser har även IK medtagits.

9.2 Skaltyper

De flesta variabler som ingår i grupperna har bedömts på 7-gradiga skalor. Detta gäller både Rorschach och AAT. Från Rorschach-bedömningen har också tvåpunktsfördelade variabler eller förekomstvariabler medtagits. Inom AAT finns flera variabeltyper, frekvensräkningar, skalor 0–3 och summor av flera skalor 0–3. Alla skalor 1–7 har konstruerats så att låga värden förmodas vara negativa ur kriteriesynpunkt och höga positiva. Medelvärdena antas således vara lägre i brottgruppen. Så långt det varit möjligt har övriga variabeltyper konstruerats efter samma princip. I vissa fall har det varit omöjligt. Det blir t. ex. orimligt att beteckna en höggradig förekomst av en negativ egenskap med 0. För dessa variabler, som ej följer den vanliga principen, har skalorna i vissa bearbetningar vänts. Detta redovisas i förekommande fall i tabellerna.

9.3 Klusteranalys

Sambanden mellan variablerna i variabelgrupperna har prövats i en klusteranalys (Osiris II, 1971). Detta är ett något ovanligt sätt att utnyttja programmet. Vanligen utgår man från en stor korrelationsmatris och låter variablerna grupperas obundet i olika kluster. Vi har bundit analysen till de av oss på teoretiska grunder sammanställda variabelgrupperna, för att pröva i vilken mån dessa

kan betraktas som kluster, dvs. om de ingående variablerna är positivt korrelerade. Klusterprogrammet användes emedan det på ett enkelt sätt samtidigt gav information om interkorrelationer mellan variablerna i klustret, varje variabls korrelation med klustret som helhet samt en medelkorrelation för klustret. Programmet startar med de två variabler som har den största korrelationen. Därefter införes den som har den största genomsnittliga korrelationen med de tidigare införda. Inga stoppgränser har satts i de utförda analyserna. Processen fortsätter då tills alla variabler som ej har negativ korrelation med någon annan i klustret tagits in. En negativ korrelation räcker emellertid för att en variabel skall uteslutas ur klustret, oberoende av sambandet med övriga variabler. Några signifikansaspekter finns inte inbyggda i programmet. Analysen ger värdefull information om inom- och mellantestliga korrelationer beträffande de använda projektiva metoderna.

Man kan givetvis förvänta vissa samband inte endast inom utan även mellan kluster, eftersom personlighetsvariabler hänger samman i betydligt fler dimensioner än dem vi utgått ifrån i våra variabelgrupper. För att undersöka detta förhållande valdes slumpmässigt en variabel ur var och en av de tio variabelgrupperna och genomsnittskorrelationen beräknades för prov- och huvudundersökningen separat. Antalet ingående korrelationer var följaktligen i vardera fallet 45. Genomsnittskorrelationen visade sig för provundersökningsmaterialet vara .22 och för samma variabler i huvudundersökningsmaterialet .23, vilket förefaller ganska rimligt. Denna genomsnittskorrelation kan jämföras med genomsnittskorrelationerna för de teoretiskt styrda kluster som redovisas i kapitlen 11–20.

9.4 Variablernas särskiljande förmåga mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

För varje variabelgrupp redovisas de ingående variablernas särskiljande förmåga var för sig mot undersökningens huvudkriterium,

brotts- och kontrollgruppstillhörighet. Prov- och huvudundersökningsmaterialen hålls isär och gruppskillnaderna prövas med två olika test.

På inrådan av kommitténs statistiksakkunniga ledamot, Malmquist, prövades först gruppskillnader med ett robust, icke parametriskt test. Parvisa jämförelser med utnyttjande av matchningen utfördes och signifikansprövades med teckentest, ett median-test (Owen, 1962 sid. 362). I huvudundersökningen finns matchande kontrollfall till endast vart tredje brottsfall, vilket inneburit att varje kontrollfall jämförts med medelvärdet för flera brottsfall med motsvarande matchningsfaktorer. Bildandet av dessa s. k. pargrupper finns även beskrivet i kapitel 1 och i ett tidigare betänkande (SOU 1971:49 sid. 67).

Då de flesta undersökningsvariabler gav de förväntade skillnaderna mellan brotts- och kontrollfall och då en utredning av fördelningarnas form visat att skalorna utnyttjats väl och att fördelningarna är approximativt normala, beslöts att skillnaderna mellan grupperna även skulle prövas genom jämförelse av stratifierade medeltal (Programmet utarbetat vid statistiska institutionen, Stockholms universitet.) Stickprovet har delats upp i åtta strata utifrån matchningsfaktorerna ålder, socialgrupp och familjetyp. Vissa strata har då blivit små, varför en poolad varians beräknats, baserad på samtliga åtta strata. Förutsättningen för att detta beräkningsätt skall vara berättigat är att man kan anta, att variansen är approximativt lika stor i ifrågavarande strata i populationen. Detta antagande kan betraktas som någorlunda rimligt.

t-test har utförts på differensen mellan två stratamedeltal i taget. Slutligen har differensen för samtliga strata sammanslagna beräknats och prövats på samma sätt.

Vissa skillnader föreligger mellan olika strata, både så att medelvärdesnivån växlar mellan strata och så att skillnader mellan brotts- och kontrollfall är av varierande storlek i olika strata. Detta diskuteras i kapitel 10. I de kapitel där resultaten i variabelgrup-

perna redovisas berörs i allmänhet endast medeltalsjämförelser för strata sammanslagna. Skillnader mellan strata kommenteras där endast i den mån de är av speciellt intresse.

Av de två test som använts för att pröva om säkerställda skillnader föreligger mellan brotts- och kontrollfall är det ena ett mediantest, det andra ett medelvärdestest. Detta innebär att resultaten kan bli något olika.

I de tabeller där resultaten redovisas anges för teckentestet signifikansnivåer mellan 0.05 och 0.005. För de stratifierade medeltalsjämförelserna anges nivåer från 0.05 till 0.001. För båda testen har dessutom givits uppgift om tendenser i väntad riktning som vi ej betraktar som säkerställda, $p < 0.10$.

9.5 Variabelns utfall mot ett uppföljningskriterium, sekvensmodellen

Slutligen prövas de i variabelgrupperna ingående variabelernas utfall i sekvensmodellen. För att erhålla tillräckligt stora klasser gjordes en modifikation av modellen genom att vissa klasser slogs ihop.

De 22 kontrollfall som blivit kända för brott efter undersökningstillfället är fördelade över samtliga sekvensklasser utom klass VIII. Pojkarna inom varje klass blir då så få, att resultaten inte kan tolkas. Om man å andra sidan slår samman fallen till en grupp, blir denna så heterogen till sin sammansättning, att de vanliga hypoteserna för sekvensmodellen ej kan tillämpas. Vi har följaktligen inte någon bestämd hypotes om hur denna grupp bör falla i jämförelse med övriga sekvensklasser. Det visar sig också att den inte följer något enhetligt mönster, den är ibland bättre än samtliga brottsfall, ibland mycket dålig. Av dessa skäl har gruppen uteslutits ur prövningen med sekvensmodellen.

Brottsfallen är i den modifierade modellen uppdelade på fyra grupper. Som extremgrupper kvarstår klass II, de pojkar som begått endast ett brott, och klass IX, de pojkar som institutionsplacerats med anledning av brott före 18 år och är kända för brott efter 18 år. Däremellan finns två grupper, klasserna IV,

VI och VIII som är kända för flera brott men inte efter 18 år och klasserna III, V och VII som är kända för brott efter 18 år.

Inom den modifierade sekvensmodellen gäller den vanliga hypotesen om mest gynnsamma värden i klass K 0, de kontrollfall som aldrig blivit kända för brott, och där efter i tilltagande grad ogynnsamma från engångsbrottslingarna till klass IX. För att göra olika variabelers utfall jämförbara trots skillnader i marginalfördelningar utfördes på förslag av kommitténs statistiska experter en standardisering genom beräkning av procentpoäng och medelpoäng enligt en metod beskriven av Williams och Grizzle (1972). Resultaten signifikansprövas med χ^2 -beräkningar för linjär trend och för avvikelse från linearitet (Armitage, 1971). Detta signifikanstest är robust men inte känsligt för den speciella rangordningshypotes, som ligger bakom sekvensmodellen, vilket resulterar i att man ibland får en signifikant linjär trend även för variabler som ej uppfyller sekvensmodellens specifika krav.

Utformningen av den modifierade sekvensmodellen framgår av figur 9.5.1.

Figur 9.5.1 Modifierad sekvensmodell

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
Belastande värde	n %	n %	n %	n %	n %	n %	
Ej belastande värde	n %	n %	n %	n %	n %	n %	
Σ	n	n	n	n	n	n	
Medelpoäng ¹							%
χ^2 för linjär trend		df 1					
χ^2 för avvikelse från linearitet		df 3					

¹ Medelpoängen hänför sig till den undre raden i modellen, således i detta fall till pojkar som i skattningarna fått ej belastande värde. Medelpoängen förväntas alltså i detta fall sjunka kontinuerligt från klass K 0 till klass B IX.

I de bearbetningar där materialet analyserats stratifierat (se kapitel 1.4.2 och 9.4) delas undersökningsmaterialet enligt de tre matchningsfaktorerna ålder, socialgrupp och familjetyp i åtta delgrupper, strata. Inom varje stratum jämförs medelvärden för brotts- och kontrollfall. I dessa bearbetningar behandlas prov- och huvudundersökningarna alltid separat.

En jämförelse mellan medelvärdena i våra åtta strata ger information om samband mellan matchningsfaktorer och undersökningsvariabler. Det är därvid lämpligast att inrikta sig på kontrollgrupperna, som inom varje stratum kan betraktas som approximativa normalgrupper. (Se kapitel 1.7.)

Det fanns olika hypoteser om hur strata skulle skilja sig åt i undersökningsvariabler. Några starka samband mellan psykologiska variabler och matchningsfaktorer förväntades dock ej.

Beträffande medelvärdena för både brotts- och kontrollfall kunde man förmoda att dessa skulle bli högre dvs. gynnsammare i socialgrupp I och II och i hel familj. Vi förväntade starkare samband med familjetyp än med socialgrupp för de psykologiska variablerna. Beträffande ålder väntade vi för brottsgruppens del, bl. a. med ledning av de preliminära beräkningarna på provundersökningsmaterialet (se kap. 5.3), sämre värden i den yngre åldersgruppen, då tidiga debutanter visat sig vara mer psykiskt störda än sena. Någon motsvarande skillnad i kontrollgrup-

pen förväntades ej.

Man kunde även förmoda att skillnaden mellan brotts- och kontrollfall skulle vara av varierande storlek i olika strata. På denna punkt förelåg olika hypoteser inom klientelundersökningen.

Vi har tidigare hävdad den uppfattningen (Humble och Settergren, 1965), att eftersom kontrollfallen genom anpassningen till brottsfallen i matchningsfaktorerna blivit en grupp som lever i en socialt mer riskställd miljö än en normalgrupp, skulle det krävas mer av positiva, kompensande egenskaper hos dem för att ej bli kriminella. Denna omständighet skulle tala för större grupp-skillnader i missgynnade strata. (Se även kapitel 1.7.)

Carlsson har också diskuterat frågan i en promemoria (1969). Han menade däremot att skillnader mellan grupperna borde framträda tydligast i gynnade strata. Detta sammanhänge bl. a. med att det kunde antas innebära en så stark kontraindikation mot brottslighet att tillhöra gynnade strata, att de pojkar som ändå blev kända för brott borde vara mera påtagligt avvikande än brottskända pojkar ur socialt missgynnade strata, där brottslighet är vanligare.

I själva verket är de båda hypoteserna spegelvändningar av varandra. Den skenbara motsättningen beror på om man utgår från brottsfallen eller kontrollfallen. Synen på skyddande respektive riskabla miljöfaktorer är densamma. Om miljösambandet oftare

visar sig genom att brottsfall i gynnade strata är särskilt dåliga i undersökningsvariabler eller genom att kontrollfall i missgynnade strata är särskilt bra, borde vara en slump. Resultaten i de psykologiska variablerna visar också att båda alternativen förekommer, dock med en viss övervikt för Carlssons hypotes, dvs. störst skillnader och särskilt dåliga brottsfall i gynnade strata. Eftersom de båda hypoteserna är spegelvändningar är det ju också rimligt att de ofta tar ut varandra, så att ingen gruppskillnad uppstår.

Tolkningen av storleksskillnader mellan olika strata i B- och K-differenser kompliceras emellertid av att ytterligare andra faktorer kan påverka sådana skillnader. Sådana faktorer är t. ex. andra former av samspels-effekter mellan matchningsfaktorer, okontrollerade faktorer som verkar på både matchningsfaktorer och undersökningsvariabler samt störande slumpfaktorer. En annan faktor som kan vara av betydelse i sammanhanget är bristande effektivitet i matchningen både formellt och reellt. Formellt förefaller matchningen i klientelundersökningen ganska invändningsfri men reellt finns sannolikt felkällor, som mycket väl kan vara systematiska. Så kan man t. ex. långt ifrån vara säker på att en viss socialgruppsbeteckning i alla fall täcker samma sociala och ekonomiska verklighet eller att hel respektive splittrad familj i mer än formellt avseende betyder detsamma från fall till fall. Beträffande socialgrupp är det t. ex. sannolikt, att socialgrupp III, som ju är ett mycket vitt begrepp, mer ofta innebär slummiljö i brottsgruppen än i kontrollgruppen.

Då så många olika förklaringar kan finnas till storleksskillnader mellan olika strata i brotts- och kontrollgruppsdifferenser har vi avstått från tolkning av sådana skillnader och inskränkt oss till att studera medelvärdeskillnader mellan olika strata i kontrollgrupperna.

Diskussionen i detta kapitel stöder sig på inspektion av de stratifierade medeltalsjämförelserna. Några signifikansaspekter på skillnader mellan strata har inte lagts. Troligen är

de tendenser man kan skönja ofta för svaga var för sig för att vara i statistisk mening säkerställda.

Allmänt kan sägas att påtagliga skillnader mellan brotts- och kontrollgruppen på hög signifikansnivå i totalmaterialet i allmänhet återfinns i samtliga eller de flesta strata. Detta är oftare fallet i prov- än i huvudundersökningen trots att materialet i den senare är större. Mindre skillnader i totalmaterialet, signifikanta på lägre nivå, föreligger ofta bara i ett par, eventuellt endast ett av våra strata.

Helt emot våra hypoteser förefaller sambandet mellan de psykologiska variablerna och familjetyper i det närmaste obefintligt medan det ser ut att finnas ett visst samband med socialgrupp. Ett visst samband mellan ålder och undersökningsvariabler finns, vilket för kontrollgruppernas del ej var förväntat.

När man jämför de stratifierade medeltalen mer i detalj blir bilden ganska svåröverskådlig.

Socialgrupp

Socialgrupp har starkast samband med de variabler som bedömts enligt AAT, vilket förefaller naturligt. AAT är både vad beträffar stimulusmaterialet och valet av variabler mer socialpsykologiskt och bör ha starkare samband med yttre miljöfaktorer än det helt abstrakta, symboliska Rorschachmaterialet utifrån vilket endast intrapsykiska personlighetsstrukturvariabler bedömts.

I huvudundersökningen, AAT, finns en klar och entydig tendens. Socialgrupp I och II har där i nästan alla variabler bättre värden än socialgrupp III i kontrollgruppen. Skillnaden i medelvärden är ibland ganska stor. I provundersökningen, AAT, är mönstret mindre enhetligt. Vanligast är, som i huvudundersökningen, att socialgrupp I och II i kontrollgruppen har bättre värden i undersökningsvariabler än socialgrupp III, men tendensen är ej så genomgående i provundersökningen.

På Rorschach är sambanden med social-

grupp mindre klara. I huvudundersökningen är bättre värden i högre socialgrupper det vanligast förekommande. I provundersökningen är bättre värden i högre socialgrupper också vanligt, men i ingetdera materialet är tendensen så klar som i AAT-variablerna.

Familjetyp

Några enhetliga sambandsmönster mellan familjetyp och AAT-variabler kan inte urskiljas i vare sig prov- eller huvudundersökningen. Förvånande ofta finner man bäst värden i undersökningsvariabler i splittrad familj.

På Rorschach framträder i provundersökningen den väntade tendensen till bättre värden i hel familj i kontrollgruppen. I huvudundersökningen finns inget enhetligt mönster. Möjligen är värdena i något fler fall bättre i hel än i splittrad familj.

Ålder

Åldersfaktorn slutligen visar på AAT ungefär samma mönster i prov- som i huvudundersökningen. Någon genomgående medelvärdeskillnad mellan yngre och äldre framkommer ej, den växlar mellan olika variabler. Variabler som kontroll och mognad är bättre hos de äldre. Vid bedömningarna av mognad har vi eftersträvat att ta hänsyn till pojkarnas ålder, men tydligen inte i tillräcklig utsträckning lyckats med detta. De övriga personlighetspsykologiska variablerna har i princip skattats oberoende av var pojkarna befann sig i åldersintervallet mellan 11 och 15 år. Frågan om skattningarna skulle göras med hänsyn till ålder eller inte diskuterades i Progress Report (Humble och Settergren, 1965. sid. 160–161).

På Rorschach är sambanden med åldersfaktorn också likartade i de båda materialen. I provundersökningen har de yngre pojkarna nästan genomgående sämre värden än de äldre vare sig de är brotts- eller kontrollfall. I huvudundersökningen är det också mera vanligt med lägre värden i den yngre gruppen än i den äldre. Det rör sig alltså även här om en mognadsfaktor.

En detaljerad granskning av strataskillnader ger, som framgår av ovanstående, en ganska svåröverskådlig bild med ofta motstridiga tendenser såväl mellan prov- och huvudundersökningen som mellan de båda projektiva metoderna. Då fallen i vissa strata är få, bör man nog över huvud taget betrakta skillnaderna med en viss skepsis. Som helhet förefaller skillnaderna mellan strata att tyda på, att sambanden mellan undersökningsvariabler och matchningsfaktorer är svaga och osäkra. Ett visst samband finns mellan socialgrupp och undersökningsvariabler, i synnerhet AAT-variabler. I övrigt föreligger inga entydiga tendenser. Denna tolkning av strataskillnaderna får stöd av att undersökningsvariablernas diskriminerande förmåga i allmänhet påverkas ganska litet om kontrollgruppen standardiseras, dvs. räknas om till en approximativ normalgrupp. (Se kapitel 26.2.) Vi vill emellertid på nytt understryka, att materialet är svåröverskådligt på dessa punkter. Man kan inte bortse från möjligheten att en annan typ av analys skulle kunna ge en något avvikande bild. I det hela synes emellertid våra resultat överensstämma med Jonsson och Kälvesten (1964, sid. 209, 235) i vad avser sambandet mellan psykisk hälsa och socialgrupp respektive familjetyp.

Då stratifieringen förefaller att spela så liten roll för de psykologiska variablerna och då materialet är matchat behandlas i den följande resultatredovisningen strata sammanlagda.

11.1 *Intellektuella och emotionella resurser och kriminalitet. Hypoteser*

I detta kapitel behandlas tre variabler, intelligenskvot mätt med Terman-Merrill samt två Rorschachvariabler, av vilken den ena belyser individens intellektuella och emotionella resurser och den andra visar funktionsnivån, alltså, i vilken utsträckning han kan använda sina resurser.

En vanlig uppfattning rörande asocial och kriminell ungdoms begåvningsutrustning synes vara, att "det ungdomliga asocialitets-klienteletets genomsnittliga begåvningsnivå (ligger) lägre än hos icke-asocial ungdom i motsvarande ålder. Detta gäller vare sig man utgår från allmänna bedömningar eller från skolbetyg och testresultat" (Blomberg 1971, sid 106). McCord och McCord (1959) fann vid tolkningen av resultaten i Cambridge-Somervilleprojektet att låg intelligens inte hade något samband med att bli dömd för brott medan hög intelligens hade negativt samband med placering på institution med anledning av brott. "The conclusion is that low intelligence does not lead a boy into crime, although high intelligence may prevent him from going to a penal institution" (McCord och McCord, 1959, sid. 66). Vid en kritisk granskning av deras tabellmaterial har emellertid Hirschi och Selvin (1967) funnit att "med undantag för de subnormala ($IK \leq 80$), ju lägre en pojkes intelligens är, desto mer troligt är det, att han blir fälld för

brott..." (Hirschi och Selvin, 1967, sid. 102-103.)

I Glueck och Glueck's undersökning (1950) matchades pojkarna bl. a. med avseende på intelligens, mätt med Wechsler-Bellevue-skalan. Man fann att brottsfallen låg lägre på deltesten information, förståelse, siffersymboler och ordförråd. Däremot presterade dessa pojkar bättre på deltest som innehåller konkreta uppgifter. Författarna tolkade dessa resultat som tecken på brottsfallens inriktning mot konkret tänkande.

Jonsson (1967) fann i sin undersökning att de delinkventa grupperna hade en genomsnittlig Terman-Merrillkvot på 107, medan man för en kontrollgrupp funnit kvoten 111 (Jonsson och Kälvesten, 1964). Jonsson varnar emellertid för övertolkning av resultaten, då han finner, att brottsfallen sannolikt är mer känsliga för stress, även i testsituationen, än en normalgrupp, och följaktligen kan förväntas prestera sämre.

I en tidigare redovisning (Humble och Settergren SOU 1971:49 sid. 93-94) anfördes den iakttagelsen att barn från socialt riskställda miljöer ofta är understimulerade och dessutom, genom att de ofta saknar stöd i hemmiljön, inte heller är motiverade för skolarbete och intellektuella ansträngningar. De har följaktligen svårt att prestera väl på många av de prov som ingår i gängse intelligensskalor. Detta motiverar användandet av performanceskalor som komplettering. I provundersökningen användes Porteus' la-

byrinttest, som visat sig differentiera väl mellan grupper av vuxna kriminella med höga respektive låga skattningsvärden i psykopati. (Schalling och Rosén, 1968, 1970). Då det inte framkom några skillnader mellan brotts- och kontrollgrupperna i provundersökningen, valdes att i huvudundersökningen komplettera Terman-Merrill med performance-delen av WISC. Huvudundersökningens resultat har bearbetats av Lövegren (1964). Av hennes rapport framgår, att brottsfallen har såväl lägre Terman-kvoter som WISC-kvoter. Hon finner däremot, att proportionen underbegåvade ($IK \leq 85$) är lika stor i båda grupperna, vilket väl överensstämmer med den tidigare citerade diskussionen hos Hirschi och Selvin av McCord och McCords data. Någon signifikant skillnad mellan Terman- och WISC-kvoter framkommer inte, vare sig i brotts- eller kontrollgruppen.

Då utfallet på WISC tidigare redovisats av Lövegren, presenteras här endast resultaten på Terman-Merrill samt utfallet på variablerna intellektuella och emotionella resurser, Ro och intellektuell och emotionell funktionsnivå, Ro.

Vår hypotes var att brottsfallen skulle ha lägre intelligenskvot än kontrollfallen, men att skillnaden skulle vara obetydlig. Beträffande Rorschachvariablerna väntade vi, att brottsfallen skulle visa mindre av intellektuella och emotionella resurser men framförallt att de skulle ha en lägre funktionsnivå, dvs. ha mindre förmåga att utnyttja sin intellektuella och emotionella kapacitet.

Enligt vår kliniska erfarenhet har nämligen individer med neurotiska störningar ofta svårt att utnyttja sin begåvningskapacitet. Detta gäller i ännu större utsträckning för personer med infantil jagsvaghet som störningsform. Ofta ter de sig som obegåvade och känslomässigt torftiga. Eftersom de vanligen är dåligt realitetsorienterade och har stora svårigheter i känslomässiga relationer, bedöms ofta deras resurser vara avsevärt lägre än vad som verkligen är fallet.

11.2 Variabeldefinitioner

Terman-Merrill:

Intelligenskvot.

Intelligens definieras operationellt. De begåvningsfaktorer som mäts med instrumentet definieras således av de deluppgifter som ingår i testet. Deltesten i Terman-Merrill mäter allmänorientering, bl. a. genom ordförrådsprov, observations- och iakttagelseförmåga, inpräglingsförmåga (auditiv och visuell), förmåga till abstrakt och logiskt tänkande samt spatial förmåga.

Rorschach:

Intellektuella och emotionella resurser (skala 1-7, torftig - rikt utrustad)

Variabeln avser en allmän bedömning av intellektuella och emotionella resurser sammantagna. I konstruktionen ligger antagandet, att dessa begåvningsaspekter hör relativt nära samman. Variabeln belyser relationen mellan primär- och sekundärprocessstänkande, realitetsuppfattning och realitetsanpassning, fantasi och kreativ förmåga liksom känslomässig utrustning.

Intellektuell och emotionell funktionsnivå (skala 1-7, låg-hög)

Variabeln belyser, hur mycket av individens intellektuella och emotionella resurser som står till hans förfogande.

11.3 Klusteranalys

I tabellerna 11.3.1 och 11.3.2 redovisas interkorrelationerna mellan de i klustret ingående variablerna. Korrelationerna ligger på ungefär samma nivå i båda undersökningarna, och mönstret är likartat. Sambandet mellan Termankvoten och Rorschachvariablerna är relativt starkt. Det bör emellertid påpekas att detta på intet sätt kan betraktas som en validering av Rorschach, då vi haft kännedom om intelligenskvot vid Rorschachbedömningarna.

Tabell 11.3.1 Intellectuella och emotionella resurser. Variablernas interkorrelation. Provundersökningen. N = 81

	1	2	3	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
T-M 1 Intelligenskvot	1.00			.58
Ro 2 Intell. o. emot. resurser	.58	1.00		.66
Ro 3 Intell. o. emot. funktionsnivå	.56	.73	1.00	.65

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .63

Tabell 11.3.2 Intellectuella och emotionella resurser. Variablernas interkorrelation. Huvudundersökningen. N = 202

	1	2	3	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
T-M 1 Intelligenskvot	1.00			.57
Ro 2 Intell. o. emot. resurser	.60	1.00		.71
Ro 3 Intell. o. emot. funktionsnivå	.53	.82	1.00	.68

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .65

11.4 Gruppkillnader mot brott- och kontrollgruppskriteriet

Skillnaderna mellan brotts- och kontrollgrupperna redovisas i tabell 11.4.1.

Intelligenskvot, Terman-Merrill

I både prov- och huvudundersökningen föreligger signifikanta skillnader mellan brotts- och kontrollfall. Differenserna är dock inte särskilt stora; i provundersökningen omkring 7 enheter, i huvudundersökningen omkring

10 enheter. Man kan här jämföra med Carlssons nivådiagram (SOU 1972:76 sid. 47) där intelligenskvoten visar sig ha ett relativt lågt förklaringsvärde för kriminalitet.

Intellectuella och emotionella resurser, Ro
Variabeln visar väl säkerställda skillnader vid medeltalsjämförelser i båda undersökningarna.

En genomgående tendens är, att pojkar

Tabell 11.4.1 Intellectuella och emotionella resurser. Skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper. Teckentest och stratifierade medeltalsjämförelser. Prov- och huvudundersökning.

Metod	Variabel	Tecken- test p	Stratifierade medeltalsjämförelser				
			M _B	M _K	Diff.	Medelfel	p
T-M	Intelligenskvot	P.U. 0.025	101.07	108.60	- 7.52	3.31	0.015
		H.U. 0.005	104.06	114.45	- 10.39	2.38	0.001
Ro	Intellectuella och emotionella resurser	P.U. -	4.00	4.71	- 0.71	0.23	0.001
		H.U. 0.005	3.95	4.45	- 0.51	0.17	0.005
Ro	Intellectuell och emotionell funktionsnivå	P.U. -	3.14	3.81	- 0.67	0.20	0.001
		H.U. 0.005	3.07	3.45	- 0.38	0.16	0.01

från socialgrupp I och II fått högre medelvärden än de, som kommer från lägre socialgrupp. Detta gäller inom både brotts- och kontrollgrupperna. Skillnaderna ligger oftast mellan ett halvt och drygt ett skaltsteg på den 7-gradiga skalan.

Intellektuell och emotionell funktionsnivå, Ro

Medeltalsskillnaderna är väl säkerställda i båda undersökningarna. Även i denna variabel föreligger skillnader mellan strata med

avseende på socialgruppsstillhörighet, så att pojkar från högre socialgrupp har högre värden.

11.5 *Resursvariablernas utfall i sekvensmodellen*

De tre variablerna har prövats mot den modifierade sekvensmodellen. IK enligt Terman-Merrill har prövats med två olika gränsvärden, IK 90, respektive 110. Resultatet redovisas i tabellerna 11.5.1–11.5.4.

Tabell 11.5.1 IK. Dikotomigräns 90. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst. plac. brott efter 18 år	Σ	Percent- tilpoäng
Skala	0	II	IV,VI,VIII	III, V, VII	IX		
IK ≤ 90	7 10 %	4 8 %	7 14 %	11 26 %	16 36 %	45 17 %	0.09
IK > 90	66 90 %	46 92 %	42 86 %	32 74 %	28 64 %	214 83 %	0.59
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.54	0.55	0.52	0.46	0.41	0.50	

χ^2 för linjär trend 16.85, df 1, $P < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 2.69, df 3, -

Variabeln har en starkt signifikant linjär trend och avvikelser från linearitet är ringa. Mellan kontrollfall utan brott och engångsbrottslingar föreligger dock ingen skillnad. Påfallande är, att endast 10 % av klass 0, kontrollfallen utan brott, har en kvot under 90, medan 36 % av fallen i klass IX ligger under IK 90.

Variabeln har en god prediktiv förmåga. Det visar sig, att låg begåvning försvårar återanpassningen.

Tabell 11.5.2 IK. Dikotomigräns 110. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percen- tilpoäng
Skala	0	II	IV,VI,VIII	III, V, VII	IX		
Skala							
IK ≤ 110	36 49 %	34 68 %	31 63 %	29 67 %	36 82 %	166 64 %	0.32
IK > 110	37 51 %	16 32 %	18 37 %	14 33 %	8 18 %	93 36 %	0.82
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.57	0.48	0.50	0.48	0.41	0.50	

χ^2 för linjär trend 10.72, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 2.77, df 3, -

Även med denna dikotomigräns visar variabeln ha en starkt linjär trend. Avvikelsen från linearitet är obetydlig. Hälften av kontrollfallen utan brott ligger över genomsnitts-

värdet 110, men endast 19 % av brottsfallen i klass IX. God begåvning har samband med bättre återanpassning.

Tabell 11.5.3 Intellectuella och emotionella resurser, Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percen- tilpoäng
Skala	0	II	IV,VI,VIII	III, V, VII	IX		
Skala							
1-3	10 14 %	17 34 %	15 31 %	15 35 %	20 45 %	77 30 %	0.15
4-7	63 86 %	33 66 %	34 64 %	28 65 %	24 55 %	182 70 %	0.65
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.58	0.48	0.50	0.47	0.42	0.50	

χ^2 för linjär trend 12.24, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 2.95, df 3, -

Variabeln ger det väntade utfallet med en starkt signifikant linjär trend. Endast 14 % av kontrollfallen utan brott har bedömts med låga värden på variabeln. I klass IX

däremot har nästan hälften av fallen låga värden. Den största skillnaden ligger dock mellan kontroll- och brottsfall. Variabeln har en måttlig prediktiv förmåga.

Tabell 11.5.4 Intellectuell och emotionell funktionsnivå, Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percent- tilpoäng
Skala	0	II	IV,VI,VIII	III, V, VII	IX		
1-3	30 41 %	30 60 %	32 65 %	32 74 %	36 82 %	160	
4-7	43 59 %	20 40 %	17 35 %	11 26 %	8 18 %	99	0.31
						38 %	0.81
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.60	0.51	0.48	0.44	0.40	0.50	

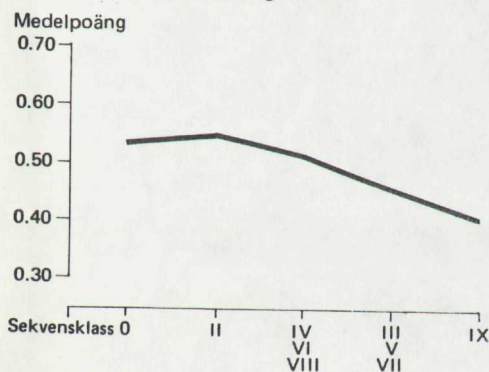
χ^2 för linjär trend 22.80, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 1.1, df 3, -

Även denna variabel visar en starkt linjär trend i sekvensmodellen. Den intellektuella och emotionella funktionsnivån har skattats som bristfällig hos ungefär hälften av K-fallen utan brott men i hela 82 % av fallen i

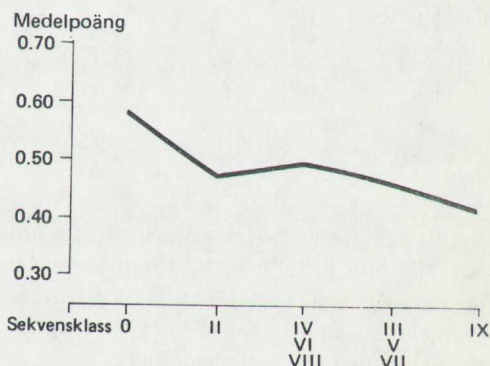
klass IX. Variabeln har god prediktiv förmåga.

Utfallet i sekvensmodellen i form av medelpoäng visas grafiskt i figur 11.5.1-11.5.4.

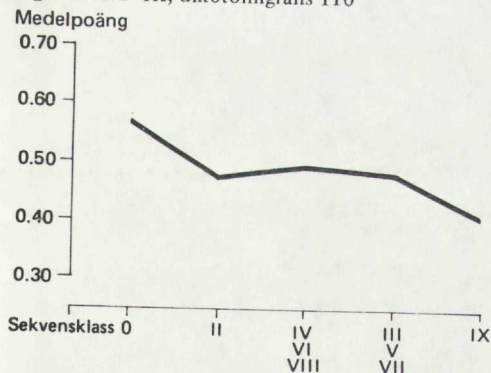
Figur 11.5.1 IK, dikotomigräns 90

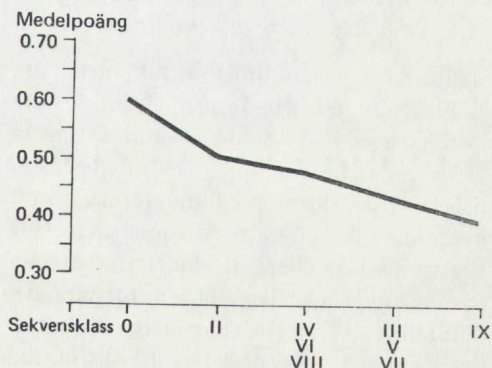
Figur 11.5.3 Intellectuella och emotionella resurser Ro

Figur 11.5.2 IK, dikotomigräns 110

Figur 11.5.4 Intellectuell och emotionell funktionsnivå Ro

11.6 Begåvning och placering på institution med anledning av brott

För jämförelse med Cambridge-Sommerville-projektet har vi provat sambandet mellan intelligenskvot och placering på institution med anledning av brott. Vi har i detta sammanhang givetvis räknat placeringar både före och efter 18 år. Endast brottsfall har medtagits för att resultaten ej skall påverkas av begåvningskillnader mellan brotts- och kontrollfall. Resultatet framgår av tabell 11.6.1.

Tabell 11.6.1 Samband mellan intelligenskvot och placering på institution med anledning av brott (absoluta tal och procent). Brottsfall. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

	IK			
	≤ 90	91-110	≥ 111	
Institution	20	33	12	65
	51 %	36 %	21 %	
Ej institution	19	58	44	121
	49 %	64 %	79 %	
	39	91	56	186
	100 %	100 %	100 %	

$$\chi^2 = 9.60, df 2, p < .01$$

Resultaten ligger helt i linje med McCord och McCords (1959). Institutionsplaceringar är påtagligt vanligast i den lägst begåvade gruppen och minst vanliga i den överbegåvade. Skillnaden är starkt signifikant.

11.7 Sammanfattning och diskussion

Skillnaderna mellan brotts- och kontrollfall i intelligenskvot enligt Terman-Merrill är inte stora men väl säkerställda. Genomsnittsnivån är lägre i brottsgrupperna. Intelligensvariabeln visar också prediktiv förmåga mot uppföljningskriteriet, sekvensmodellen. Hög begåvning förefaller att underlätta återanpassning medan låg begåvning är försvarande.

Intelligensvariabeln visar också ett påtagligt samband med placering på institution

med anledning av brott. Underbegåvade pojkar placeras i störst utsträckning, överbegåvade i minst. Hur detta skall tolkas är inte självklart. Det kan tyda på att god begåvning ger större möjlighet att avbryta en kriminell karriär, innan det gått så långt som till institutionsplacering. Det kan också tyda på att myndigheterna har en större tendens att placera de pojkar som är sämre intellektuellt utrustade.

Vad gäller Rorschachvariablerna beträffande intellektuella och emotionella resurser samt funktionsnivå framkommer signifikanta skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper beträffande både resurser och funktionsnivå. Mot uppföljningskriteriet har funktionsnivån bättre prediktiv förmåga än resursvariabeln. Funktionsnivån som visar individens tillgång till sina resurser och i vilken mån han kan utnyttja dessa förefaller således vara viktig för social återanpassning.

12.1 *Ångest och kriminalitet.*

Hypoteser

Sambandet mellan ångest och kriminellt beteende kan inte förväntas vara enkelt.

Å ena sidan talar klinisk erfarenhet för att en typ av pojkar som är påtagligt i riskzonen för kriminell utveckling, nämligen de infantilt jagsvaga, ofta har stark ångest, många beskrivs som ångestdrivna. I Redls skildring av pojkar i Pioneer House i "Children who hate" (Redl och Wineman, 1951) finns en inträngande analys av de inre mekanismerna, bl. a. ångestbehandlingen hos pojkar med jagsvaghet av både infantil och gravare typ.

Å andra sidan brukar det framhållas att primär karaktärsstörning eller psykopati utmärks av brist på ångest. Detta har framhållits av många forskare (Gough, 1948; Arieti, 1963; McCord och McCord, 1964; Schalling, 1970). Vår uppfattning är dock att bristen på ångest vid primär karaktärsstörning i viss mån är skenbar. Enligt psykoanalytisk forskning föreligger ofta hos dessa fall en djupt omedveten, arkaisk ångest som emellertid ständigt ageras ut och därför aldrig binds i en ångestspänning. Psykopati brukar i högre grad än någon annan typ av psykisk störning förbindas med kriminalitet. I ett material av unga debutantbrottslingar kan emellertid förekomsten av psykopati förväntas vara ganska liten, då brottet i många fall kan förmodas vara en engångsföreteelse.

I kontrollgruppen väntade vi oss dels poj-

kar utan påfallande psykiska störningar med förhållandevid obetydlig ångest av för adolecensen typisk drifts- och överjagstyp, dels pojkar med neurotiska störningar, hos vilka ångesten kan vara utomordentligt stark.

Det var alltså inte självklart vilka samband som kunde förväntas mellan ångest och kriminalitet. Den preliminära bearbetningen av provundersökningen hade heller inte visat någon signifikant skillnad mellan grupperna (se kapitel 5.3). Vår hypotes var dock att vi skulle finna något högre ångestberedskap och större ångestladdning hos brottsfallen än hos kontrollfallen, framför allt mer diffus, primitiv ångest. Beträffande ångestbehandlingen hade vi en hypotes om betydligt sämre ångesttolerans hos brottsfallen. (Se närmare definitionen av asocialitetsrisk ångest.)

12.2 *Variabeldefinitioner*

Den huvudsakliga bedömningen av ångest och ångestbehandling kan sammanfattas i följande sex variabler, varav fyra bedömts enligt Rorschach och två enligt AAT:

Rorschach:

Ångestberedskap (skala 1–7, hög–låg).

Variabeln innebär en bedömning av hur lättväckt ångesten är, oberoende av om bakomliggande ångestladdning verkar stor eller liten. Om den omedelbara reaktionen på nya stimuli ofta är ångest, är beredskapen hög.

Ångestladdning (skala 1–7, stor–liten).

Bedömning av ångestens styrka oberoende av hur lättväckt den är och hur väl försvaret mot den fungerar. En hämmad, handlingsförlamad neurotiker kan t. ex. ha lika stor ångestladdning som en ångestdrivet panikagerande jagsvag individ. Den ångest man kommer åt med Rorschach är framför allt drifts- och överjagsångest, ångest för det nya och okända samt diffus ångest av fritt floterande typ.

Ångesttolerans (skala 1–7, dålig–god).

Bedömning av förmågan till inre bearbetning av ångest och av försvarsmekanismernas effektivitet i ångestbehandlingen. Bedöms oberoende av laddningens och beredskapens storlek.

Asocialitetsrisk ångest (skala 1–7, stor–liten).

Bedömningen av de tre nyssnämnda ångestvariablerna har kompletterats med en bedömning av ångesten som asocial riskfaktor. (Tidigare beskrivet i kap 6.2.) Vi har tagit hänsyn såväl till ångestens typ och styrka som till dess behandling. Primitiv ångest, obunden och fritt floterande – den form ångesten vanligen har vid infantil jagsvagheter – har vi ansett innebära den största risken för kriminellt beteende. Psykosliknande ångest och den bundna form man ofta finner i neuroser leder enligt klinisk erfarenhet mindre ofta till kriminalitet. Ångesttoleransen, sättet att behandla ångest, har emellertid givits störst vikt vid bedömning av asocialitetsrisken. Om ångesttoleransen är dålig, kan även ganska liten ångest leda till panikreaktioner och asocialt utagerande. Det bästa exemplet på detta är primär karaktärsstörning, där bl. a. den ringa förmågan till upplevelsemässig antecipation gör att ångestladdningen oftast är låg. Förmågan att tåla och bearbeta ångest och olustreaktioner är emellertid i dessa fall så dålig att minsta ångestupplevelse kan resultera i utagerande beteende.

AAT:

Ångestladdning (skala 1–7, stor–liten).

Definitionen av denna variabel skiljer sig inte från den som redovisats för Rorschachvariabeln med samma namn. Det förefaller emellertid som om AAT belyser i viss mån andra former av ångest än Rorschach. De projektioner av drifts- och överjagsångest som brukar visa sig i Rorschach kommer i allmänhet fram även i AAT. Med AAT får man dessutom en ganska god bild av förväntade faror från omgivningen, som kan vara ett resultat av negativa erfarenheter och alltså inte behöver vara en projektion av egna impulser. Detta beror på att stimulusmaterialet i AAT i mycket högre grad än i Rorschach aktiverar miljökomponenter i apperceptionen.

Ångesttolerans (skala 1–7, dålig–god).

Definitionen är densamma som för Rorschachvariabeln med samma namn med undantag av att den ångest som provoceras i viss mån är av annat slag (se ångestladdning).

12.3 Klusteranalys

Vid klusteranalysen av de här nämnda ångestvariablerna tillfogades ytterligare en variabel, nämligen förekomsten av aggressivitet som ångestförsvar, en 0–1 variabel bedömd enligt Rorschach. Denna variabel har prövats i klusteranalys tillsammans med både ångest- och aggressionsvariablerna, då det inte var självklart vilken variabelgrupp den hade starkast samband med. Klusteranalysen visar att den har starkare samband med aggressionsvariablerna och den behandlas därför huvudsakligen i kap. 13.

Klusteranalysen, uppdelad på prov- och huvudundersökningsmaterial, redovisas i tabell 12.3.1 och 12.3.2.

Av tabellerna framgår att de inomtestliga korrelationerna är betydligt starkare än de mellantestliga, vilket ju tyvärr ofta är fallet med projektiva metoder (Zuckerman, 1967). I detta fall kan emellertid troligen en del av den låga mellantestliga korrelationen förklaras av att man når i viss mån olika former av ångest med de båda använda metoderna.

Tabell 12.3.1 Ängest. Variablernas interkorrelation. Provundersökningen N = 81.

	1	2	3	4	5	6	7	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro 1 Ängestberedskap	1.00							.47
Ro 2 Ängestladdning	.71	1.00						.46
Ro 3 Ängesttolerans	.75	.63	1.00					.50
Ro 4 Asocialitetsrisk ängest	.68	.62	.85	1.00				.56
Ro 5 Aggressivitet som ängestförsvar ¹	.33	.32	.32	.39	1.00			.33
AAT 6 Ängestladdning	.10	.20	.18	.32	.29	1.00		.30
AAT 7 Ängesttolerans	.23	.26	.25	.44	.30	.69	1.00	.37

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .43

Tabell 12.3.2 Ängest. Variablernas interkorrelation. Huvudundersökningen N = 202.

	1	2	3	4	5	6	7	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro 1 Ängestberedskap	1.00							.46
Ro 2 Ängestladdning	.77	1.00						.39
Ro 3 Ängesttolerans	.62	.52	1.00					.50
Ro 4 Asocialitetsrisk ängest	.52	.47	.80	1.00				.47
Ro 5 Aggressivitet som ängestförsvar ²	-.03	-.00	.13	.18	1.00			—
AAT 6 Ängestladdning	.19	.10	.24	.24	-.05	1.00		.30
AAT 7 Ängesttolerans	.16	.08	.31	.31	1.00	.69	1.00	.32

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = 1.41

¹ Variabeln vänd.

² Variabeln kan ej ingå i klustret, ingår ej i genomsnittskorrelationen

Den högsta mellantestliga korrelationen i båda materialen finns mellan AAT-variabeln ängesttolerans och Rorschachvariablerna ängesttolerans och asocialitetsrisk ängest. De båda senare variablerna har det starkaste sambandet inom klustret, vilket var förväntat, då ängesttolerans var den variabel vi tagit mest hänsyn till vid bedömningen av asocialitetsrisk. Variabelsambanden är i allmänhet något starkare i prov- än i huvudundersökningen. I övrigt är korrelationsmönstren ganska lika i de båda materialen med undantag för en variabel, aggressivitet som ängestförsvar Ro, vilken i provundersökningen har en positiv genomsnittskorrelation på ungefär .30 med samtliga variabler i klustret, men i huvudundersökningen i allmänhet är okorrelerad med de övriga variablerna.

Variabeln har t. o. m. i ett par fall svagt negativt samband med andra variabler och kan därför i huvudundersökningen inte ingå i klustret. Rorschachvariablerna har högre genomsnittskorrelation med klustret som helhet än AAT-variablerna, förmodligen beroende på att fler Rorschachvariabler ingår i klustret.

12.4 Gruppkillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

Skillnaderna mellan brotts- och kontrollgrupperna i ängestvariabler redovisas i tabell 12.4.1.

Av tabellen framgår att ingen variabel som har med ängeststyrka eller ängestberedskap att göra visar någon stor eller väl säkerställd

Tabell 12.4.1 Ångestvariabler. Skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper. Teckentest och stratifierade medeltalsjämförelser. Prov- och huvudundersökning.

Metod	Variabel		Tecken- test p	Stratifierade medeltalsjämförelser				
				M _B	M _K	Diff.	Medel- fel	p
Ro	Ångest- beredskap	P.U.	—	2.83	3.26	-0.43	0.20	0.015
		H.U.	—	3.08	3.02	0.06	0.15	—
Ro	Ångest- laddning	P.U.	—	2.86	3.07	-0.21	0.19	—
		H.U.	—	2.97	2.87	0.11	0.14	—
Ro	Ångest- tolerans	P.U.	0.005	2.88	3.62	-0.74	0.18	0.001
		H.U.	—	2.93	3.17	-0.24	0.13	0.05
Ro	Asoc.risk ångest	P.U.	0.005	2.83	4.05	-1.21	0.20	0.001
		H.U.	0.005	2.98	3.57	-0.59	0.17	0.001
Ro	Aggr. som ångestförsvar	P.U.	0.10	0.21	0.07	0.14	0.07	0.025
		H.U.	0.01	0.24	0.15	0.09	0.07	—
AAT	Ångest- laddning	P.U.	0.005	2.82	3.33	-0.51	0.18	0.005
		H.U.	—	2.85	2.98	-0.13	0.13	—
AAT	Ångest- tolerans	P.U.	0.005	3.21	3.79	-0.58	0.15	0.001
		H.U.	0.025	3.11	3.45	-0.35	0.13	0.005

skillnad mellan grupperna.

Ångestberedskap Ro ger en viss skillnad i de stratifierade medeltalsjämförelserna i provundersökningen, men i huvudundersökningen är grupperna tämligen lika varandra.

Ångestladdning Ro visar över huvud taget ingen skillnad mellan brotts- och kontrollfall.

Ångestladdning AAT ger skillnad i provundersökningen, men i huvudundersökningen föreligger ingen skillnad. Diskrepansen kan ha samband med att ångestladdningen i huvudundersökningens K-grupp är större än i provundersökningens.

Variabler som rör ångestbehandling ger däremot de väntade skillnaderna.

Ångesttolerans Ro och AAT ger båda säkerställda skillnader i såväl prov- som huvudundersökningen.

Aggressivitet som ångestförsvar Ro är vanligare i brottsgruppen. Variabeln behandlas i samband med aggressionsvariablerna, då klusteranalysen visar att den har starkare korrelation med den gruppen.

Asocialitetsrisk ångest Ro slutligen, ger klara och väl säkerställda skillnader i både prov- och huvudundersökningen. Resultaten är väl i linje med våra hypoteser även om variabelns komplexitet medför vissa tolkningssvårigheter.

12.5 Ångestvariablernas utfall i sekvensmodellen

Fem av ångestvariablerna har prövats mot uppföljningskriteriet, den modifierade sekvensmodellen. Resultatet redovisas i tabellerna 12.5.1–12.5.5.

Tabell 12.5.1 Ångestladdning Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	55 75 %	38 76 %	39 80 %	35 81 %	33 75 %	200 77 %	0.39
4-7	18 25 %	12 24 %	10 20 %	8 19 %	11 25 %	59 23 %	0.89
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.51	0.51	0.49	0.48	0.51	0.50	
χ^2 för linjär trend		0.11, df 1, -					
χ^2 för avvikelse från linearitet		0.79, df 3, -					

Ångestladdning Ro skiljer inte på något meningsfullt sätt mellan sekvensklasserna. I den bästa och den sämsta sekvensklassen finns samma procent fall med stor ångestladdning.

Tabell 12.5.2 Ångestladdning AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0					Σ	
1-3	43 59 %	38 78 %	43 90 %	32 74 %	36 86 %	192 75 %	0.38
4-7	30 41 %	11 22 %	5 10 %	11 26 %	6 14 %	63 25 %	0.88
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medelpoäng	0.58	0.49	0.43	0.50	0.45	0.50	
χ^2 för linjär trend		9.80, df 1, $p < 0.01$					
χ^2 för avvikelse från linearitet		8.61, df 3, $p < 0.05$					

Ångestladdning AAT visar visserligen en signifikant linjär trend men samtidigt är avvikelserna från linearitet också signifikant. Kontrollfallen, utan brott, har mindre ångestladdning än alla klasser som begått brott. Mellan dessa förefaller ordningen däremot slumpmässig.

Tabell 12.5.3 Ångesttolerans Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	41 56 %	38 76 %	39 80 %	34 79 %	37 84 %	189 73 %	0.36
4-7	32 44 %	12 24 %	10 20 %	9 21 %	7 16 %	70 27 %	0.86
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.58	0.48	0.47	0.47	0.44	0.50	
χ^2 för linjär trend- χ^2 för avvikelse från linearitet		11.69, 3.66	df 1, df 3,	$p < 0.001$ -			

Ångesttolerans Ro visar sig heller inte ha någon större betydelse för pojkarnas senare kriminella utveckling. Andelen fall med dålig ångesttolerans är visserligen påtagligt mindre

hos kontrollfallen utan brott. Den lineära trenden är starkt signifikant men skillnaden mellan bättre och sämre sekvensklasser inom brottsgruppen är mycket obetydlig.

Tabell 12.5.4 Ångesttolerans AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	28 38 %	29 59 %	38 79 %	28 65 %	38 90 %	161 63 %	0.32
4-7	45 62 %	20 41 %	10 21 %	15 35 %	4 10 %	94 37 %	0.82
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medelpoäng	0.62	0.52	0.42	0.49	0.36	0.50	
χ^2 för linjär trend χ^2 för avvikelse från linearitet		30.87, 7.58,	df 1, df 3,	$p < 0.001$ $p < 0.10$			

Ångesttolerans AAT ger en lika starkt signifikant linjär trend som samma variabel på Rorschach. Skillnaden mellan bästa och sämsta klass är dessutom påtagligt större för AAT-variabeln. Å andra sidan finns en tendens till avvikelse från linearitet. De pojkar som slutar begå brott före 18 år har sämre

ångesttolerans än de som fortsätter. Tendensen till omkastning av den förväntade ordningen mellan dessa båda grupper visar sig i själva verket vara vanlig i de psykologiska variabelerna. Variabeln måst dock anses ha större prediktiv förmåga än Rorschachvariabeln.

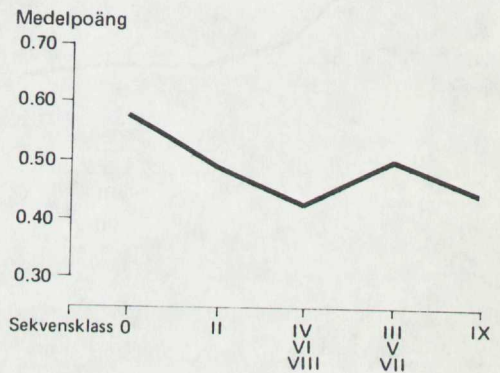
Tabell 12.5.5 Asoc.risk ångest Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng	
1-3	23 32 %	31 62 %	35 71 %	30 70 %	33 75 %	152 59 %	0.29	
4-7	50 68 %	19 38 %	14 29 %	13 30 %	11 25 %	107 41 %	0.79	
Σ	73	50	49	43	44	259		
Medelpoäng	0.64	0.48	0.44	0.44	0.42	0.50		
χ^2 för linjär trend		24.73, df 1, p<0.001						
χ^2 för avvikelse från linearitet		0.03, df 3 p<0.05						

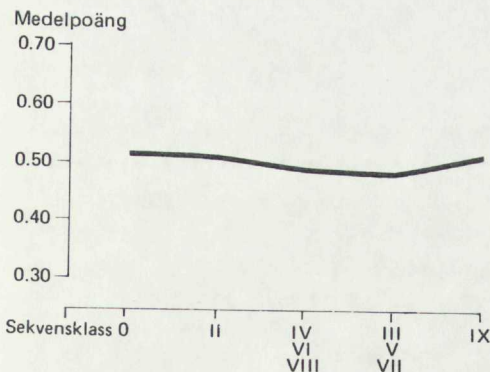
Ångesten och ångestbehandlingen som asocial riskfaktor, bedömd enligt Rorschach, ger lika starkt signifikant linearitet som de två tidigare nämnda variablerna. Skillnaden mellan bästa och sämsta klass är stor. Den största skillnaden ligger emellertid mellan K-fallen utan brott och B-fallen. Mellan de olika klasserna B-fall är skillnaden i själva verket mycket liten. Variabeln har således obetydlig prediktiv förmåga.

De här behandlade variablernas utfall i sekvensmodellen i form av medelpoäng visas grafiskt i figur 12.5.1–12.5.5.

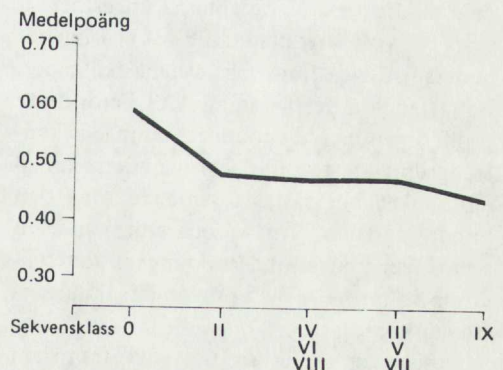
Figur 12.5.2. Ångestladdning AAT

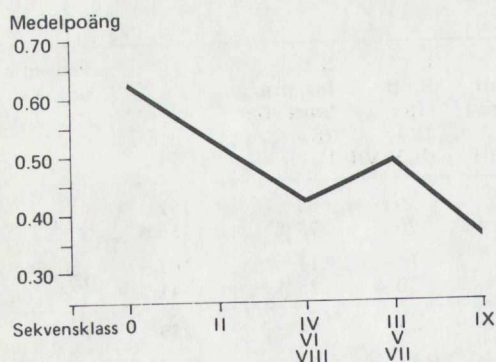
Figur 12.5.1. Ångestladdning Ro

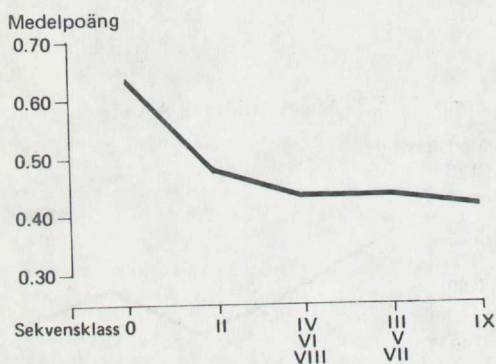
Figur 12.5.3. Ångesttolerans Ro

Figur 12.5.4. Ångesttolerans AAT

Figur 12.5.5. Asocialitetsrisk, ångest Ro

12.6 Sammanfattning och diskussion

Hypotesen om större ångestladdning och ångestberedskap i brottsgruppen har fått mycket svagt stöd i undersökningsresultaten. I provundersökningen framkommer de väntade skillnaderna i variablerna ångestberedskap Ro och ångestladdning AAT. I huvudundersökningen finns inga sådana skillnader. Beträffande ångestladdning AAT beror detta på att ångesten i huvudundersökningens kontrollgrupp är större än i provundersökningens, vilket bör sättas i samband med den mindre andelen "friska" och större andelen neurotiker i huvudundersökningens kontrollgrupp i jämförelse med provundersökningens (se kap. 25).

Resultaten skiljer sig påtagligt från dem

som erhöles i Schachtels' Rorschachbedömningar i Gluecks' stora undersökning (1950). Schachtels fann vaga omedvetna känslor av osäkerhet och ångest i en stor procent fall inom både undersökningens brottsgrupp och kontrollgrupp. Procenten var dock signifikant högre i kontrollgruppen. Neurotiskt förhöjd osäkerhet och ångest fann Schachtels däremot endast i en liten del av fallen, likaledes signifikant fler i kontrollgruppen.

Hypotesen om sämre ångesttolerans och ångestbearbetning hos brottsfallen har fått starkt stöd i de erhållna resultaten vare sig variabeln bedömts enligt Rorschach eller AAT. Denna variabel, bedömd enligt AAT, har också en viss prediktiv förmåga prövad mot sekvensmodellen som kriterium.

Bedömningen enligt Rorschach av huruvida ångestens typ, styrka och behandling föranleder risk för asocial utveckling visar resultat som stöder våra hypoteser mot brotts- och kontrollgruppskriteriet men knappast mot uppföljningskriteriet, sekvensmodellen.

13.1 *Aggressivitet och kriminalitet.*

Hypoteser

I den psykoanalytiska litteraturen anses aggressiviteten som sådan inte vara något negativt. Frisk aggressivitet är detsamma som adekvat självhävdelse.

A. Freuds (1965) uppfattning (se närmare redogörelse i kapitel 4) att aggressiviteten blir en väsentlig anledning till kriminalitet endast då en driftslegering mellan libido och aggression saknas, antingen den aldrig uppstår eller oinbetjänt på grund av kontaktskador, överensstämmer väl med grundsynen i föreliggande arbete.

Med denna uppfattning om aggressivitet förväntar man givetvis samband mellan vissa former av aggressivitet och våldsbrott (se kap. 24). Det är däremot mer tveksamt om de mindre egendomsbrott som de flesta av klientelundersökningens pojkar gjort sig skyldiga till kan förväntas ha samband med aggressivitet. Den preliminära bearbetningen av provundersökningen visade också mycket obetydlig skillnad mellan grupperna.

Psykopater beskrivs i litteraturen ofta som aggressivt utagerande, vilket då i allmänhet hör samman med deras tendens till våldsbrott (McCord, 1964; Eysenck, 1964; Hare, 1970).

Schachtel och Schachtel fann i Rorschachdelen av Gluecks' undersökning av betydligt mer avancerade kriminella än klientelundersökningens (Glueck och Glueck, 1950)

väsentligt mer av aggressivt självhävdande, fiendtlighet och destruktivitet i den kriminella gruppen jämfört med en kontrollgrupp.

I föreliggande undersökningsmaterial förväntades obetydliga skillnader i aggressionsvariabler av allmän ospecificerad typ såsom aggressiv spänning. Däremot väntade vi oss större inslag av den positiva aggressionsformen, adekvat självhävdelse, i kontrollgruppen och av negativ, aggressiv självhävdelse, aggressivitet som ångestförsvar och inåtgående aggressivitet i brottsgruppen. Vi väntade också större tendens till utlevande av aggressivitet och givetvis större asocialitetsrisk aggressivitet i brottsgruppen.

13.2 *Variabeldefinitioner*

I detta kapitel redovisas åtta variabler rörande aggressivitet, tre från Rorschachbedömningarna, fem från AAT. Två av variablerna behandlas även inom andra variabelgrupper. I kapitel 14, livshållningar, behandlas aggressionsproblematik ur en något annorlunda aspekt.

Rorschach:

Aggressiv spänning (skala 1-7, stark-svag).

Variabeln innebär en bedömning av aggressiv spänning och uppladdning oberoende av aggressivitetens uttrycksformer och försvarsmekanismernas typ och effektivitet. Under-

laget för tolkningarna har i allmänhet symbolisk form.

Asocialitetsrisk aggressivitet (skala 1–7, stor-liten).

I denna variabel tas hänsyn till såväl aggressionens styrka, uttrycksformer och behandling som till individens primärkontakt. Primitiv renodlad och destruktiv aggressivitet, som förefaller att härstamma från infantila utvecklingsfaser och som inte balanseras av den normala fusionen med libido, vilket framgår av om allvarliga störningar i primärkontakten föreligger, har ansetts innebära störst risk för asocial utveckling, i synnerhet risk för våldsbrott.

Aggressivitet som ångestförsvar (förekomst, 0–1 kodad).

En bedömning av om försökspersonen har tendensen att när ångest väcks i försvarssyfte reagera med aggressivitet för att slippa utärda upplevelsen av ångest. Denna variabel har även prövats tillsammans med ångestvariablerna.

AAT:

Pos. aggr.form. adekvat självhävdande (skala 0–3, inget-mycket).

Variabeln är en bedömning av förmågan att visa realistisk självtillit, att våga hävda sin rätt och vara självständig. Variabeln ingår även i den grupp variabler som behandlar livshållningar.

Neg. aggr.form. aggressivt självhävdande (skala 0–3, inget-mycket).

En bedömning av om självhävdelsen är överdriven, aggressiv, prestigeinställd eller kompensatorisk.

Inåtgående aggressivitet Σ (Summa av fem skalor 0–3. Variabeln har alltså spännvidden 0–15, ingen-mycket).

De fem variabler som ingår i denna summa-variabel är *självdestruktivitet*, *självförakt*, *resignation*, *upplevelse av otillräcklighet* och *jaginskränkning*. De tre första av dessa variabler ingår i variabelgruppen livshållningar och definieras där.

Upplevelse av otillräcklighet på grund av hämning av den naturliga självhävdelsen kan gälla såväl prestationer som känslomässiga eller moraliska förhållanden.

Jaginskränkning syftar på den av A. Freud (1966) beskrivna tendensen att frivilligt avstå från självhävdelse och aktivitet för att slippa uppleva otillräcklighet.

Aggressiv spänning (skala 1–7, stark-svag). Variabeln avser som på Roschach en bedömning av den aggressiva spänningen oberoende av uttrycksformer, kontroll och försvar. Variabeln är betydligt mer konkret än på Rorschach. Underlag för tolkningarna är beskrivningar av aggressiv affekt och aggressiva beteenden.

Tendens till utlevande av aggressivitet (skala 1–7, stor-liten).

I bedömningen tas hänsyn till aggressivitetens uttrycksformer samt kontroll och försvarsmekanismer i aggressionsbehandlingen.

13.3 Klusteranalys

Aggressionsvariablerna visar oftast låga samband i klusteranalysen. Resultaten framgår av tabell 13.3.1 och 13.3.2. De inomtestliga korrelationerna är högre än de mellantestliga. I provundersökningen faller en variabel, inåtgående aggressivitet, utanför klustret på grund av en minuskorrelation. I huvudundersökningen delas variablerna upp på två kluster, det första innehållande både Roschach- och AAT-variabler, det andra endast AAT-variabler. Variabeln aggressivitet som ångestförsvar Ro visar högre samband med denna variabelgrupp än med ångestvariablerna, där den också prövats.

Det är tydligt att de olika aggressionsvariablerna har stora skilljaktigheter. Om skillnaden mer klart legat mellan Rorschach- och AAT-variablerna, hade den varit förståelig, då bedömningsunderlaget, som tidigare nämnts, är ganska olika i de båda metoderna. Skillnaden kan heller inte bero på tekniskt olika skaltyper, då olika skaltyper ingår i båda de kluster som bildats på huvudundersökningsmaterialet.

Tabell 13.3.1 Aggressivitet. Variablernas interkorrelation. Provundersökningen N = 81.

	1	2	3	4	5	6	7	8	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro 1 Aggressiv spänning	1.00								.34
Ro 2 Asocialitetsrisk aggressivitet	.78	1.00							.37
Ro 3 Aggressivitet som ångestförsvar ¹	.40	.41	1.00						.24
AAT 4 Positiv aggressionsform	.03	.25	.12	1.00					.12
AAT 5 Negativ aggressionsform ¹	.37	.29	.14	.10	1.00				.35
AAT 6 Inåtgående aggressivitet Σ ^{1 2}	-.01	.12	.27	.43	.02	1.00			—
AAT 7 Aggressiv spänning	.16	.14	.10	.13	.55	.17	1.00		.31
AAT 8 Tendens till utlevande av aggressivitet	.28	.31	.22	.09	.62	.13	.75	1.00	.38

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .30

¹ Variabeln vänd.

² Variabeln kan ej ingå i klustret, ingår ej i genomsnittskorrelationen.

Tabell 13.3.2 Aggressivitet. Variablernas interkorrelation. Huvudundersökningen N = 202.

<i>Kluster 1</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro 1 Aggressiv spänning	1.00								.31
Ro 2 Asocialitetsrisk aggressivitet	.77	1.00							.36
Ro 3 Aggressivitet som ångestförsvar ¹	.28	.35	1.00						.17
AAT 4 Positiv aggressionsform	.03	.13	.01	1.00					.09
AAT 5 Tendens till utlevande av aggressivitet	.14	.17	.04	.15	1.00				.13

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .21.

<i>Kluster 2</i>	1	2	3	
AAT 1 Negativ aggressionsform ¹	1.00			.32
AAT 2 Inåtgående aggressivitet Σ ¹	.03	1.00		.14
AAT 3 Aggressiv spänning	.59	.25	1.00	.43

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .30.

¹ Variabeln vänd.

² Variabeln kan ej ingå i klustret, ingår ej i genomsnittskorrelationen.

Ytterligare en analys har utförts, utan att bilden klarnat. I en bearbetning prövades att först ta in de aggressionsvariabler, som hade tillräckligt höga interkorrelationer för att tillhöra samma kluster, och därefter låta programmet välja fritt bland samtliga variabler i de övriga variabelgrupperna. Program-

met bildade då ett kluster med något högre genomsnittskorrelation (provundersökningen .36 och huvudundersökningen .34), genom att ta in variabler på hög sammanfattningsnivå, som har ett starkt samband med sammanfattningsvariabeln asocialitetsrisk aggressivitet. På detta sätt bildades således i båda

materialen ett sammanfattningskluster, men någon klarare bild av aggressionsvariablerna genom meningsfulla samband med andra variabler erhöles inte.

13.4 Gruppkillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

Skillnaderna mellan brotts- och kontrollgrupperna i aggressionsvariabler redovisas i tabell 13.4.1.

Den mest allmänna och ospecificerade aggressionsvariabeln skiljer inte alls eller obetydligt mot undersökningens huvudkriterium vare sig den bedömts enligt Roschach eller AAT.

Aggressiv spänning Ro skiljer inte alls mellan brotts- och kontrollfall, vare sig i prov- eller huvudundersökningen.

Aggressiv spänning AAT visar en skillnad i provundersökningen men inte i huvudundersökningen.

Aggressivitet som ångestförsvar Ro är vanligare i brottsgruppen. I provundersökningen

visar de stratifierade medeltalsjämförelserna en signifikant skillnad. I huvudundersökningen visar sig skillnaden med teckentest.

Den positiva aggressionsformen, adekvat självhävdande AAT förekommer i högre grad i kontrollgruppen. Skillnaden är väl säkerställd i både prov- och huvudundersökningsmaterialen.

Den negativa aggressionsformen, aggressivt självhävdande AAT är mer framträdande i brottsgruppen i provundersökningen. I huvudundersökningen finns inte någon säkerställd skillnad. Huvudundersökningens kontrollfall är t. o. m. mer aggressivt självhävdande än provundersökningens brottsfall.

Inåtgående aggressivitet AAT (sammanslagning av variablerna självdestruktivitet, självförakt, resignation, upplevelse av otillräcklighet och jaginskränkning) förekommer i provundersökningen i betydligt högre grad i brottsgruppen. Skillnaden är väl säkerställd. I huvudundersökningen ligger kontrollgruppens värden betydligt närmare brottsgruppens och någon signifikant skillnad finns inte.

Tabell 13.4.1 Aggressionsvariabler. Skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper. Teckentest och stratifierade medeltalsjämförelser. Prov- och huvudundersökning.

Metod	Variabel		Tecken- test p	Stratifierade medeltalsjämförelser				
				M _B	M _K	Diff.	Medel- fel	p
Ro	Aggressiv spänning	P.U.	—	3.55	3.81	-0.26	0.24	—
		H.U.	—	3.43	3.36	0.07	0.19	—
Ro	Asoc.risk aggressivitet	P.U.	0.005	3.48	4.29	-0.81	0.21	0.001
		H.U.	0.05	3.44	3.75	-0.31	0.19	0.05
Ro	Aggr. som ångestförsvar	P.U.	0.10	0.21	0.07	0.14	0.07	0.025
		H.U.	0.01	0.24	0.15	0.09	0.07	—
AAT	Pos. aggr.form adekv.självhävd.	P.U.	0.005	0.38	0.90	-0.52	0.15	0.001
		H.U.	0.005	0.55	0.94	-0.39	0.12	0.001
AAT	Neg. aggr.form aggr.självhävd.	P.U.	0.05	1.05	0.64	0.41	0.20	0.025
		H.U.	—	1.54	1.34	0.20	0.17	—
AAT	Inåtg. aggr. Σ	P.U.	0.005	4.08	2.21	1.86	0.56	0.001
		H.U.	0.10	4.34	3.75	0.59	0.46	—
AAT	Aggressiv spänning	P.U.	0.05	3.10	3.50	-0.40	0.23	0.05
		H.U.	—	2.82	3.06	-0.24	0.15	—
AAT	Tend. t. utlev. av aggr.	P.U.	0.05	3.74	4.38	-0.64	0.24	0.005
		H.U.	0.10	3.71	3.98	-0.27	0.16	0.05

Två sammanfattningsvariabler där bedömningen är direkt inriktad på manifestationsformer och kontroll skiljer säkerställt mellan brotts- och kontrollfall i både prov- och huvudundersökningen, även om skillnaderna är mindre i huvudundersökningen. Detta gäller variablerna *asocialitetsrisk aggressivitet Ro* och *tendens till utlevande av aggressivitet AAT*.

13.5 Aggressionsvariablernas utfall i sekvensmodellen

Fem aggressionsvariabler har prövats i sekvensmodellen. Av dessa presenteras en, adekvat självhävande, pos. aggr.form AAT, i kapitlet angående livshållningar och tas därför inte upp ytterligare här.

Utfallet i de fyra övriga variablerna framgår av tabell 13.5.1–13.5.4.

Tabell 13.5.1 Asocialitetsrisk aggressivitet Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl. Skala	K Ej brott 0	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
1-3	21 29 %	28 56 %	27 55 %	18 42 %	28 64 %	122 47 %	0.24
4-7	52 71 %	22 44 %	22 45 %	25 58 %	16 36 %	137 53 %	0.74
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medel- poäng	0.59	0.46	0.46	0.53	0.42	0.50	

χ^2 för linjär trend 8.83, df 1, $p < 0.01$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 9.17, df 3, $p < 0.05$

Bedömningen av aggressiviteten som asocial riskfaktor utifrån Rorschach visar sig ha dålig prediktiv förmåga. Visserligen finns en klar skillnad mellan kontrollfall utan brott och brottsfall och den lineära trenden blir i

och för sig signifikant, men brottsfall i bättre och sämre sekvensklasser skiljer sig inte på något meningsfullt sätt. Avvikelsen från linearitet är också signifikant.

Tabell 13.5.2 Aggressiv spänning AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl. Skala	K Ej brott 0	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
1-3	38 52 %	35 71 %	40 83 %	31 72 %	33 79 %	177 69 %	0.35
4-7	35 48 %	14 29 %	8 17 %	12 28 %	9 21 %	78 31 %	0.85
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.59	0.49	0.43	0.49	0.45	0.50	

χ^2 för linjär trend 9,72, df 1, $p < 0.01$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 6,91, df 3, $p < 0.10$

Aggressiv spänning AAT har heller inte förmåga att predicera kriminell utveckling. Variabeln skiljer mellan kontrollfall utan brott och brottsfallen men någon annan skill-

nad i förväntad riktning framkommer inte. Trots en signifikant linjär trend ger variabeln inget meningsfullt utfall i sekvensmodellen.

Tabell 13.5.3 Tendens till utlevande av aggressivitet AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	19 26 %	20 41 %	25 52 %	17 40 %	24 57 %	105 41 %	0.21
4-7	54 74 %	29 59 %	23 48 %	26 60 %	18 43 %	150 59 %	0.71
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.58	0.50	0.45	0.51	0.42	0.50	

χ^2 för linjär trend 9.47, df 1, $p < 0.01$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 4.27, df 3, -

Tendens till utlevande av aggressivitet AAT ger en påfallande skillnad mellan klasserna 0, II och IX, d. v. s. mellan kontrollfall utan brott, engångsbrottslingar och den gravaste sekvensklassen. Lineariteten är signifi-

kant och avvikelserna är negligerbara. Variabeln har således en viss prediktiv förmåga, trots att den näst sämsta sekvensklassen, här som i många andra variabler, får ett oväntat positivt värde.

Tabell 13.5.4 Inåtgående aggressivitet Σ AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
0-2	42 58 %	18 37 %	15 31 %	16 37 %	10 24 %	101 40 %	0.20
3-13	31 42 %	31 63 %	33 69 %	27 63 %	32 76 %	154 60 %	0.70
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.41	0.51	0.54	0.51	0.58	0.50	

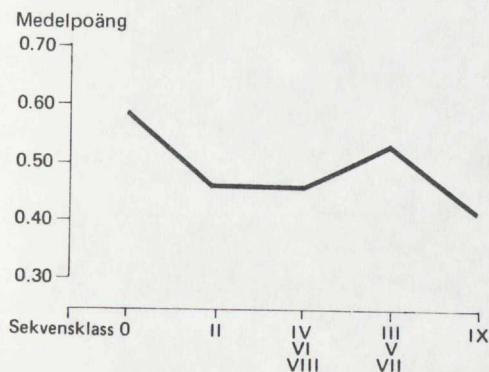
χ^2 för linjär trend 11.95, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 3.91, df 3, -

Inåtgående aggressivitet AAT ger likaledes stor skillnad i förväntad riktning mellan klasserna 0, II och IX. Den linjära trenden är starkt signifikant. Tendenser till självdestruk-

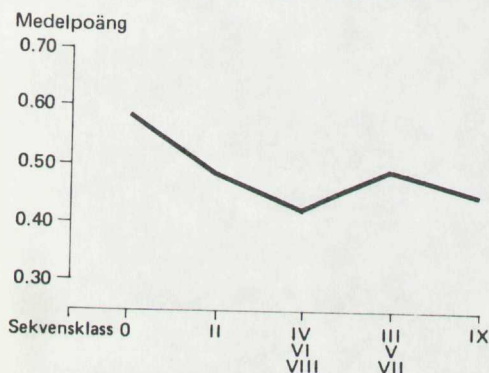
tivitet, självförakt, resignation, otillräcklighetskänslor och jaginskränkningar förefaller att vara negativa prognostiska tecken vad beträffar kriminell utveckling.

De här behandlade variablernas utfall i sekvensmodellen i form av medelpoäng visas grafiskt i figur 13.5.1–13.5.4.

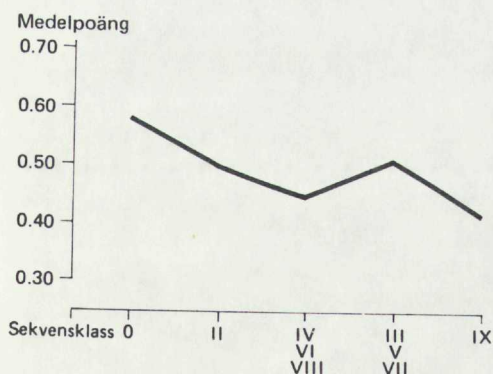
Figur 13.5.1. Asocialitetsrisk aggressivitet Ro

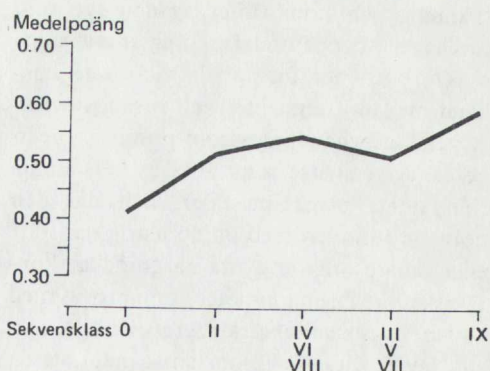
Figur 13.5.2. Aggressiv spänning AAT

Figur 13.5.3. Tendens till utlevande av aggressivitet AAT

Figur 13.5.4. Inåtgående aggressivitet AAT

13.6 Sammanfattning och diskussion

Av de aggressionsvariabler som redovisats i detta kapitel ger några inga som helst skillnader mellan brotts- och kontrollfall, andra ger skillnad endast i provundersökningen och några skiljer signifikant i båda materialen.

En allmän, ospecificerad variabel såsom aggressiv spänning ger på Rorschach ingen skillnad, på AAT endast i provundersökningen.

Gruppskillnader endast i provundersökningen föreligger också i variablerna aggressivt självhävande och inåtgående aggressivitet. Båda dessa variabler har i huvudundersökningen höga värden i kontrollgruppen, och ingen skillnad föreligger mellan brotts- och kontrollfall.

Säkerställda gruppskillnader i båda materialen framkommer i de variabler som ställer i fokus aggressionsbehandling och uttrycksformer för aggressivitet, nämligen asocialitetsrisk aggressivitet Ro och tendens till utlevande av aggressivitet AAT. Tendensen till aggressivitet som ångestförsvar Ro är större i brottsgruppen i båda materialen. En höggradigt signifikant skillnad mellan grupperna visar den positiva aggressionsformen, adekvat självhävande AAT. Denna variabel visar också god prediktiv förmåga vid en prövning i sekvensmodellen. Detsamma gäller variabeln inåtgående aggressivitet AAT och i viss mån tendens till utlevande av aggressivitet AAT.

Resultaten stöder alltså hypotesen att

sambanden mellan ospecificerad aggressions-
spänning och kriminalitet av den typ som
föreligger i denna undersökning är svaga och
osäkra. Däremot förväntade vi klarare samband
mellan kriminalitet och vissa former av
aggressionsbehandling såsom primitiv, obear-
betad aggressivitet, som antages härstamma
från tidiga utvecklingsfaser, och där den
normala fusionen med libido aldrig uppstått
eller senare omintetgjorts på grund av kon-
taktskador. Denna hypotes, som prövas med
variabeln asocialitetsrisk aggressivitet Ro, får
stöd av resultaten liksom antagandet att en
adekvat självhåvdelseförmåga finns i högre
grad hos kontrollfall och alltså i viss mån kan
utgöra en skyddande faktor mot kriminali-
tet.

Aggressionsvariabler behandlas på fler stäl-
len i detta arbete, dels i kapitel 14, livshåll-
ningar, dels i kapitel 22, där de tas upp i
samband med en LPA-analys, som på prov-
undersökningsmaterialet ingav förhoppning-
ar om en klarare bild av förhållandet mellan
utåtgående aggression och inåtgående aggres-
sion. Detta skulle givit möjlighet till intres-
santa jämförelser med Olweus aggressions-
forskning (1969). Bilden ändrades emellertid
i huvudundersökningen. Det ur aggressions-
synpunkt mest viktiga och relevanta av-
snittet i detta arbete är analysen av vålds-
gruppen, som redovisas i kapitel 24.

14.1 *Livshållningar och kriminalitet.*

Hypoteser

Med begreppet livshållning avses ett bestående och för individen karakteristiskt upplevelse- och handlingsmönster. I den mån en hållning är neurotisk eller eljest är ett tecken på psykisk störning hos individen, tenderar den att förstärkas vid stress. Livshållningar är automatiska och till största delen omedvetna.

Variablerna är indelade i positiva och negativa hållningar och i positiva och negativa aggressionsformer samt i positiva och negativa upplevelseformer. I beteckningarna positiv respektive negativ ligger givetvis värderingar: självtillit definieras som en positiv hållning och adekvat självhävande som en positiv aggressionsform bland livshållningarna. Narcissism betraktas som en negativ hållning. Självdestruktivitet, resignation och självförakt är exempel på inåtgående aggressivitet som livshållning.

Aggressionsförhållandena har fokuserats med den bakomliggande hypotesen (jämför kap. 13, Aggressivitet), att såväl direkt utagerad aggressivitet som inåtgående, självdestruktiva aggressionsformer är vanliga hos kriminella. Självförakt och resignation är inåtgående aggressionsformer, som är vanliga hos neurotiker, även hos neurotiskt störda brottslingar. Även individer med jagstörningar av infantil art och kanske allra mest de med primär karaktärsstörning visar, enligt

vår erfarenhet, förutom fritt utagerad aggressivitet också stark, inåtgående aggression.

Upplevelseformerna kan sägas vara av en annan karaktär än de övriga livshållningarna. De speglar individens hållning gentemot sig själv och graden av hans självaccepterande, liksom hans möjlighet att uppleva positiva affekter, alltså två stabila funktionsätt hos ego.

Social respektive asocial identifiering avser individens hållning till samhällets regler. Däri ingår också känslan av att höra till den accepterade delen av samhället, eller att vara utanförställd.

De livshållningar som här behandlas har en likhet med de av Reich (1933, 1949) beskrivna karaktärstyperna, den hysteriska, den tvångsmässiga, den fallisk-narcissistiska etc. vilka präglar hela personligheten. (Se också kap. 25. Indelning av undersökningsmaterialet enligt psykologisk diagnos.) Sambandet mellan karaktärsdrag hos vuxna och den infantila driftsorganisationen har förutom av Reich tidigare behandlats av bl. a. Freud (1908), Jones (1919), Abraham (1924) och senare av Fenichel (1946). Reich beskriver hur ego bygger upp ett mer ytligt eller ett djupare liggande karaktärsförsvar, som riktar sig samtidigt mot inre impulser och mot hot från omvärlden.

De livshållningar, som diskuteras i föreliggande arbete, har emellertid en mindre spännvidd än hos dessa författare. De är mer att betrakta som delfunktioner inom olika

neurosformer, respektive primära karaktärstörningar eller andra former av jagsvagheter. De kan också vara uttryck för det friska jagets adaptiva fungerande i relation till sig själv och omvärlden.

Sådana livshållningar, som tyder på en störning hos individen, har uppstått som och fungerar även i fortsättningen som försvar mot inre impulser och mot hot från omvärlden. De kan också vara tecken på brister i jaguppbyggnaden, främst vad gäller kontroll och moralintegration. Väsentligt är, att de uppfattas som av individen accepterade livsstilar, vilka inte ifrågasätts; de är alltså jag-syntona.

I variabelgruppen ingår 13 variabler, varav 12 är hämtade från AAT och en från Rorschach. Vår hypotes var, att brottsgrupperna skulle ha lägre värden på variablerna sensibilitet, självtillit, adekvat självhävande, jagupplevande, upplevande av positiva affekter och social identifiering. Vi förväntade högre värden i brottsgrupperna på variablerna narcissism, ansvarslöshet, agerande, självdestruktivitet, resignation, självförakt och asocial identifiering.

14.2 Variabeldefinitioner

Rorschach:

Sensibilitet (skala 1–7, liten–stor).

Variabeln avser individens känslighet för nyanser och stämningar, för hur han själv uppfattas av andra, liksom också hans förmåga att uppleva andra människors känsloläge och affektiva behov.

AAT:

Positiv hållning

Självtillit (skala 0–3, ingen–stor).

Variabeln avser i vilken utsträckning individen har en realistisk uppfattning av sin förmåga att motsvara de krav omgivningen ställer och att på ett naturligt sätt hävda sin egenart, också genom att efter prövning avvisa exempelvis överkrav. Denna tillit till den egna förmågan gäller inte enbart arbetspres-

tationer eller intellektuella krav utan innehåller också upplevelsen av att kunna kommunicera emotionellt på ett meningsfullt sätt. Den beskriver således mycket av upplevd autonomi. Variabeln hör nära samman med moralfunktionen, då en inbyggd moral är en förutsättning för att individen skall kunna reglera värderingen av sig själv.

Negativa hållningar

Narcissism (skala 0–3, ingen–mycket).

Variabeln avser att belysa graden av självupptagenhet och egocentricitet, ofta i förbindelse med magiska omnipotensföreställningar.

Man antar, att narcissismen, som är fullständig hos det späda barnet, under utvecklingen fram till och med latensåldern skall ha reducerats, så att upplevelse av andras lika berättigande som individer erkänns. Under adolescensen ökar normalt den narcissistiska självupptagenheten kraftigt, dock med bibehållande av objektplaceringar och livliga kontaktönskningar och starka identifikationer. Man förutsätter ett visst mått av adekvat narcissism även hos den vuxne.

Vid skattning av narcissism på denna variabel har extrembedömningen avsett individer, som utmärks av den narcissistiska organisation som är betecknande för koltbarnstadiet, dvs. andra människor upplevs som manipulerbara ting.

Ansvarslöshet (skala 0–3, ingen–stor).

Variabeln avser i vilken utsträckning individen ger uttryck för bristande ansvarstagande för sitt handlande, och i hur hög grad denna hållning är egosynton.

Agerande (skala 0–3, intet–mycket).

Variabeln avser individens tendens att leva ut impulser och affekter utan kontroll, och i vilken mån denna acting-out-tendens är både omedvetet och medvetet accepterad av honom själv. Hållningen är förenlig med en s.k. tuff, provocerande attityd, men kan också finnas delvis dold och övertäckt exempelvis av en charmappell i kontakten.

Positiv aggressionsform

Adekvat självhävdande (skala 0–3, inget–mycket).

Variabeln hör nära samman med självtillit. Den beskriver individens förmåga att i handling visa realistisk självtillit, att våga hävda sin rätt och att vara självständig. (Se även kap. 13, Aggressivitet.)

Inåtgående aggressivitet¹

Självd destruktivitet (skala 0–3, ingen–stor).

Variabeln avser individens tendens att handla självdestruktivt. Denna masochistiska livshållning, som innebär att individen vänder aggressiviteten inåt, har samband med arkaiska, primitiva och omedvetna skuldföreställningar. Hållningen kan vara både omedveten, förmedveten och medveten. Självd destruktiviteten kan ta sig olika uttryck: den kan leda till kroppsskada och död, eller den kan ligga mer på ett psykologiskt plan med ständiga misslyckanden i arbetsliv, i relationer till andra etc. Hållningen medför vanligen en viss emotionell utpressning på omgivningen att tycka synd om, att hjälpa etc.

Resignation (skala 0–3, ingen–stor).

Resignation som livshållning innebär en hopplöshet som tar sig många uttryck. Den leder ofta till passivitet och är vanligen förknippad med depressiva stämningar, känslor av maktlöshet och besvikelse, ”ingenting lönar sig”.

Självförakt (skala 0–3, inget–mycket).

Självförakt innebär att individen vänder aggressiviteten inåt. Hans sadistiska, arkaiska omedvetna överjagsföreställningar föranleder en ständigt självförnekande och självbestrafande hållning. Känslan av oförmåga, maktlöshet, ”litenhet”, upplevs som en ständig narcissistisk kränkning, vilken inte kan övervinnas, då aggressionshämningen är för stark, så att adekvat självhävdelse inte är möjlig.

Upplevelseformer

Jagupplevande (skala 1–7, negativt–positivt).

Variabeln är sammanfattande och beskriver individens upplevande av sig själv såsom negativt eller positivt. Den ger också en bild av individens förmåga att uppleva sig själv som avgränsad person, som ett själv. I detta innefattas självrespekt, alltså accepterande av den egna yttre och inre personen både vad gäller förutsättningar, mål, inriktning och handlande. Upplevelsen kan vara oreflekterad och vag, och kan enkelt uttryckas i orden ”jag duger” respektive ”jag duger inte”.

Upplevande av positiva affekter (skala 1–7, litet–stort).

Variabeln är konstruerad för att ge möjlighet att mäta i vilken utsträckning individen har tillgång till lustupplevelser och positiv affekt, känslor av värme, glädje etc.

Social identifiering respektive asocial identifiering

Variablerna är bägge frekvensmått, som varierar mellan 0 och 13 i provundersökningen och mellan 0 och 16 i huvudundersökningen beroende på antalet tavlor som använts i respektive del av undersökningen. De är konstruerade så, att man för varje tavla som pojken berättar om i AAT bestämmer om huvudpersonen i berättelsen är socialt eller asocialt identifierad. Om identifieringen växlar mellan asocial och social i samma berättelse markeras asocial för berättelsen.

Dessa två variabler skiljer sig definitivt från de övriga i klustret. De är som redan angivits frekvensräknade och spegelvända mot varandra. Det förefaller dock rimligt att låta dem ingå i livshållningsklustret. Stor vikt har lagts vid dessa variabler, då man varit mycket intresserad av att undersöka, om debutanterna varit asocialt identifierade re-

¹ Variabeln Inåtgående aggressivitet Σ , som utgörs av en sammanslagning av de här behandlade tre variablerna samt ytterligare två, har redovisats i kapitel 13.

dan innan de kommit i kontakt med samhällsmaskineriets korrekta åtgärder, eller om de senare utvecklats en outgroup-tillhörighet på grund av stigmatiserande samhälls-ingripanden.

14.3 Klusteranalys

Den enda Rorschachvariabel, som förts till denna grupp, nämligen sensibilitet, är, av klusteranalysen att döma olik de andra variablerna i gruppen. I såväl prov- som huvudundersökningen har den låga och i ett par fall negativa korrelationer med övriga variabler, varför den inte tas med i klustret.

I provundersökningen delas klustret upp i två delar, vilket framgår av tab. 14.3.1. Denna uppdelning synes ej tolkningsmässigt meningsfull, då den ej delar in variablerna i exempelvis en positiv grupp och en negativ eller en grupp med enbart hållningar, som innebär hämmad, inåtgående aggressivitet. Det förefaller vara slumpinflytanden som orsakat denna tudelning, vilken ej heller återkommer i huvudundersökningen med dess större material. Korrelationsmönstret och korrelationsnivån i kluster 1 på provundersökningen och i huvudundersökningen är likartade.

Tabell 14.3.1 Livshållningar. Variablernas interkorrelation. Provundersökningen. N = 81.

Kluster 1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro 1 Sensibilitet ²	1.00									—
AAT 2 Social identifiering	.02	1.00								.48
AAT 3 Asocial identifiering ¹	.02	1.00	1.00							.48
AAT 4 Narcissism ¹	-.07	.39	.39	1.00						.31
AAT 5 Ansvarslöshet ¹	.02	.47	.47	.47	1.00					.41
AAT 6 Agerande ¹	-.02	.52	.52	.69	.59	1.00				.40
AAT 7 Självd destruktivitet ¹	-.21	.36	.36	.15	.49	.33	1.00			.30
AAT 8 Adekvat självhävdande	.30	.27	.27	.00	.22	.05	.15	1.00		.21
AAT 9 Upplev. av pos. affekt.	.25	.34	.34	.07	.19	.09	.30	.46	1.00	.26

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .36

Kluster 2	1	2	3	4	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
AAT 1 Själv tillit	1.00				.38
AAT 2 Resignation ¹	.42	1.00			.53
AAT 3 Själv förakt ¹	.18	.60	1.00		.41
AAT 4 Jagupplevande	.54	.56	.44	1.00	.52

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .46

¹ Variabeln vänd

² Variabeln kan ej ingå i klustret, ingår ej i genomsnittskorrelationen

Tabell 14.3.2 Livshållningar. Variablernas interkorrelation. Huvudundersökningen. N = 202

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro	1.00													-
AAT 1 Sensibilitet ²	.04	1.00												.37
AAT 2 Social identifiering	.04	.99	1.00											.37
AAT 3 A social identifiering ¹	.18	.08	.08	1.00										.27
AAT 4 Självillit	.07	.32	.33	.06	1.00									.27
AAT 5 Narcissism ¹	.15	.38	.38	.08	.57	1.00								.30
AAT 6 Ansvarlöshet ¹	.05	.55	.56	.09	.74	.63	1.00							.37
AAT 7 Agerande ¹	.01	.42	.42	.19	.26	.28	.40	1.00						.35
AAT 8 Självdestruktivitet ¹	.09	.26	.37	.32	.14	.19	.23	.42	1.00					.32
AAT 9 Resignation ¹	-.06	.20	.21	.08	.06	.10	.13	.30	.30	1.00				.19
AAT 10 Självförakt ¹	.15	.20	.19	.79	.24	.22	.25	.28	.31	.15	1.00			.35
AAT 11 Adekvat självhävande	.13	.31	.31	.56	.08	.17	.22	.45	.55	.33	.59	1.00		.40
AAT 12 Jagupplevande	.16	.27	.28	.55	.14	.23	.23	.36	.50	.21	.62	.74	1.00	.38
AAT 13 Upplevande av pos. affekter														

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .33

¹ Variabeln väнд

² Variabeln kan ej ingå i klustret, ingår ej i genomsnittskorrelationen

14.4 Gruppkillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

Skillnaderna mellan brotts- och kontrollgruppen i livshållningsvariablerna visas i tab. 14.4.1.

Sensibilitet, Ro

Variabeln diskriminerar väl mellan grupperna i båda undersökningarna.

Social respektive asocial identifiering, AAT

Social respektive asocial identifiering differentierar endast i de stratifierade medeltals-

jämförelserna i provundersökningen. Man finner således lika mycket av asocial som social identifiering i kontroll- som i brottsgruppen i huvudundersökningen. En redan vid debuten föreliggande asocial identifiering är sålunda inte generellt utmärkande för brottsfallen.

Självtyllit, AAT

Skillnaderna är väl säkerställda mellan grupperna. En adekvat tilltro till sig själv och en upplevelse av att vara autonom på ett välbalanserat sätt i relation till andra är mer utmärkande för kontrollfallen. Brottsfallen saknar således i större utsträckning självtyllit.

Tabell 14.4.1 Livshållningar. Skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper. Teckentest och stratifierade medeltalsjämförelser. Prov- och huvudundersökning.

Metod	Variabel		Tecken- test p	Stratifierade medeltalsjämförelser				
				M _B	M _K	Diff.	Medel- fel	p
Ro	Sensibilitet	P.U.	0.10	3.83	4.45	-0.62	0.26	0.01
		H.U.	0.01	3.56	4.00	-0.44	0.57	0.005
AAT	Social identifiering	P.U.	-	9.97	10.83	-0.86	0.39	0.015
		H.U.	-	13.19	13.06	0.14	0.37	-
AAT	Asocial identifiering	P.U.	-	3.03	2.17	0.86	0.39	0.015
		H.U.	-	2.79	2.94	-0.16	0.37	-
AAT	<i>Positiv:</i> Självtyllit	P.U.	0.05	0.51	0.95	-0.44	0.18	0.01
		H.U.	0.005	0.64	1.13	-0.49	0.12	0.001
AAT	<i>Negativa:</i> Narcissism	P.U.	0.10	1.15	0.55	0.61	0.21	0.005
		H.U.	0.025	1.72	1.26	0.45	0.18	0.01
AAT	Ansvarslöshet	P.U.	0.10	0.74	0.40	0.34	0.18	0.05
		H.U.	0.025	1.23	0.96	0.27	0.17	-
AAT	Agerande	P.U.	0.10	1.03	0.60	0.43	0.22	0.025
		H.U.	0.10	1.52	1.26	0.25	0.20	-
AAT	<i>Inåtg. aggr.:</i> Självd destrukt.	P.U.	0.01	1.03	0.50	0.53	0.22	0.01
		H.U.	-	1.31	1.21	0.10	0.18	-
AAT	Resignation	P.U.	0.05	0.67	0.24	0.43	0.17	0.01
		H.U.	0.005	0.86	0.70	0.16	0.17	-
AAT	Självförakt	P.U.	0.10	0.59	0.40	0.18	0.18	-
		H.U.	0.005	0.54	0.32	0.22	0.12	0.05
AAT	<i>Positiv aggr. form:</i> Adekvat självhävd.	P.U.	0.005	0.38	0.90	-0.52	0.15	0.001
		H.U.	0.005	0.55	0.94	-0.39	0.12	0.001
AAT	<i>Upplevelseformer:</i> Jagupplevande	P.U.	0.025	2.95	3.64	-0.69	0.21	0.001
		H.U.	0.05	3.09	3.45	-0.36	0.14	0.005
AAT	Upplev. av pos. affekter	P.U.	0.005	2.74	3.50	-0.76	0.21	0.001
		H.U.	-	2.86	3.11	-0.25	0.15	0.05

Narcissism, AAT

Skillnaderna är väl säkerställda mellan grupperna. Anmärkningsvärt är, att medelvärdena ligger högre i både brotts- och kontrollgrupp i huvudundersökningen. Man finner således mer av narcissistisk självupptagenhet och magiska omnipotensföreställningar i huvudmaterialet.

Ansvarslöshet, AAT

Variabeln skiljer relativt väl i provundersökningen, dock endast med en tendens i teckentestet, men ej i huvudundersökningen. Medelvärdena ligger högre i både brotts- och kontrollgrupp i huvudundersökningen, hos kontrollfallen så mycket, att värdena ligger nära brottsfallens. Ansvarslöshet som habituell livshållning förekommer sålunda i huvudundersökningen i ungefär samma utsträckning i båda grupperna, och är vanligare i huvudundersökningen än i provundersökningen.

Agerande, AAT

Förhållandet är likartat med det i föregående variabel, dvs variabeln skiljer relativt väl i provundersökningen, dock endast med en tendens i teckentest, men medelvärdena ligger högre i huvudundersökningen, särskilt för kontrollfallen, så att någon skillnad ej föreligger där. Acting out av impulser och affekter som jagsynton hållning är mera framträdande i huvudundersökningen, även bland kontrollfallen.

Självedstruktivitet, AAT

I provundersökningen är skillnaderna signifikanta, men helt utsuddade i huvudundersökningen, i vilken kontrollfallens medelvärde ligger betydligt högre och på samma nivå som brottsfallens.

Resignation, AAT

Även denna variabel skiljer signifikant mellan brotts- och kontrollfall i provundersökningen. I huvudundersökningen visar teckentestet en signifikant skillnad mellan grup-

perna, medan däremot medeltalsjämförelserna inte visar någon nämnvärd skillnad. Även om differenserna således inte är stora, tycks brottsfallen konsistent vara något mer uppgivna och resignerade och uppleva något mera maktlöshet och besvikelse.

Självförakt, AAT

Variabeln skiljer knappast i provundersökningen men väl i huvudundersökningen. Brottsfallen har sålunda en starkare tendens att vända aggression inåt, att ständigt uppleva sig själva som mindre värda och med ofta oklara men starka primitiva skuldföreställningar.

Adekvat självhävdande, AAT

Variabeln skiljer signifikant mellan grupperna i både prov- och huvudundersökningen. Brottsfallen upplever sålunda en sämre förmåga att i handling manifesteras sig själva på ett adekvat sätt, att lita på sig själva och att hävda sin rätt.

Jagupplevande, AAT

Variabeln skiljer signifikant i både prov- och huvudundersökningen. Variabeln avser att mäta individens uppfattning om sig själv. Resultaten tyder på att brottsfallen har en mer negativ uppfattning av sig själva, med mindre accepterande av sin person och sin egenart.

Upplevande av positiva affekter, AAT

Variabeln skiljer signifikant i provundersökningen. Skillnaden mellan grupperna är avsevärt mindre i huvudundersökningen, men är signifikant på 5 %-nivån vid provningen av medeltalsdifferenserna.

I provundersökningen visar det sig således, att brottsfallen har betydligt sämre tillgång till lustupplevelse och mindre möjligheter att uppleva glädje och positiva känslor än kontrollfallen. Huvudundersökningens brottsfall ligger på ungefär samma nivå, men kontrollfallen visar här betydligt sämre värden.

14.5 Livshållningsvariablernas utfall i sekvensmodellen

Åtta av de i gruppen ingående variablerna har prövats mot sekvensmodellen. Resultatet redovisas i tabellerna 14.5.1–14.5.8.

Tabell 14.5.1 Sensibilitet Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1–3	20 27 %	22 44 %	26 53 %	23 53 %	26 59 %	117 45 %	0.23
4–7	53 73 %	28 56 %	23 47 %	20 47 %	18 41 %	142 55 %	0.73
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.59	0.51	0.46	0.46	0.43	0.50	
χ ² för linjär trend		13.30, df 1, p<0.001					
χ ² för avvikelse från linearitet		1.91, df 3, –					

Variabeln har en signifikant linjär trend med en obetydlig avvikelse. Av de rena kontrollfallen har nära tre fjärdedelar tecken på normal eller hög sensibilitet, medan endast 41 % i klass IX har motsvarande skattningar. Variabeln har en prediktiv förmåga.

Tabell 14.5.2 Asocial identifiering AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
0–2	47 64 %	33 67 %	25 52 %	18 42 %	19 45 %	142 56 %	0.28
3–10	26 36 %	16 33 %	23 48 %	25 58 %	23 55 %	113 44 %	0.78
Σ	73	49	48	43	42	225	
Medelpoäng	0.46	0.44	0.52	0.57	0.55	0.50	
χ ² för linjär trend		8.33, df 1, p<0.001					
χ ² för avvikelse från linearitet		2.05, df 3, –					

Variabeln har en signifikant linjär trend i sekvensmodellen, och avvikelserna är lita. Man kan dock tillmäta den endast en begränsad prediktiv förmåga. Skillnaden mellan klasserna är ganska obetydlig. Av de rena kontrollfallen har 36 % påtagliga tecken på asocial identifiering, medan i klass IX 55 % av fallen bedömts ha egenskapen.

Tabell 14.5.3 Narcissism AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
0	38 52 %	11 22 %	10 21 %	18 42 %	5 12 %	82 32 %	0.16
1-3	35 48 %	38 78 %	38 79 %	25 58 %	37 88 %	173 68 %	0.66
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medelpoäng	0.40	0.55	0.56	0.45	0.60	0.50	

χ^2 för linjär trend 11.84, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 16.1, df 3, $p < 0.01$

Variabeln har en signifikant linjär trend. Avvikelsen visar sig dock också vara signifikant. Den stora skillnaden ligger mellan rena kontrollfall och brottsfall. Trots omkastningen mellan klasserna, som orsakar den påtagliga avvikelser från linearitet, framgår av tabellen, att i klass IX 88 % av fallen

visar tecken på narcissism, medan i klass 0 förekomst respektive avsaknad av denna egenskap är ungefär jämt fördelad mellan individerna. Variabeln har en prediktiv förmåga.

Tabell 14.5.4 Resignation AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
0	52 71 %	32 65 %	28 58 %	26 60 %	13 31 %	151 59 %	0.30
1-3	21 29 %	17 35 %	20 42 %	17 40 %	29 69 %	104 41 %	0.80
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medelpoäng	0.44	0.47	0.50	0.49	0.64	0.50	

χ^2 för linjär trend 14.83, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 4.22, df 3, -

Variabeln har en signifikant linjär trend i sekvensmodellen, och avvikelser från linearitet är ringa. Av de rena kontrollfallen visar endast 29 % tecken på resignation, medan i

klass IX 69 % av fallen bedömts vara resignerade i större eller mindre utsträckning. Variabeln har en god prediktiv förmåga.

Tabell 14.5.5 Självförakt AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
0	58 79 %	26 53 %	34 71 %	24 56 %	29 69 %	171 67 %	0.34
1-3	15 21 %	23 47 %	14 29 %	19 44 %	13 31 %	84 33 %	0.84
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medelpoäng	0.44	0.57	0.48	0.56	0.49	0.50	
χ^2 för linjär trend			1.76, df 1, -				
χ^2 för avvikelse från linearitet			10.51, df 3, $p < 0.02$				

Variabeln har ingen prediktiv förmåga. De skillnader som framkommer ligger mellan brotts- och kontrollfall.

Tabell 14.5.6 Adekvat självhävande AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
0	20 27 %	23 47 %	30 63 %	23 53 %	33 79 %	129 51 %	0.25
1-3	53 73 %	26 53 %	18 37 %	20 47 %	9 21 %	126 49 %	0.75
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medelpoäng	0.62	0.52	0.44	0.49	0.36	0.50	
χ^2 för linjär trend			27.34, df 1, $p < 0.001$				
χ^2 för avvikelse från linearitet			4.66, df 3, -				

Variabeln visar signifikant linjär trend, och avvikelserna är obetydliga. Av de rena kontrollfallen visar 73 % måttliga eller höga skattningar på variabeln medan av de recidi-

verande kriminella i den mest belastade sekvensklassen endast 21 % visar tecken på adekvat självhävande. Variabeln har en god prediktiv förmåga.

Tabell 14.5.7 Jagupplevande AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl. Skala	K Ej brott 0	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
1-3	32 44 %	36 73 %	30 63 %	33 77 %	35 83 %	166 65 %	0.33
4-7	41 56 %	13 27 %	18 37 %	10 23 %	7 17 %	89 35 %	0.83
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medelpoäng	0.61	0.46	0.51	0.44	0.41	0.50	
χ^2 för linjär trend			18.42, df 1, $p < 0.001$				
χ^2 för avvikelse från linearitet			6.47, df 3, $p < 0.10$				

Variabeln visar signifikant linjär trend. Det finns dock en tendens till avvikelse från linearitet. Variabeln kan dock sägas ha en viss prediktiv förmåga. 56 % av de rena

kontrollfallen visar sig ha ett övervägande positivt jagupplevande, medan endast 17 % av fallen i klass IX har motsvarande skattningar.

Tabell 14.5.8 Upplevande av positiva affekter AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

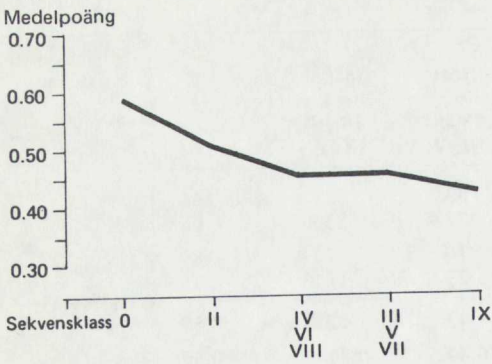
Sekv.kl. Skala	K Ej brott 0	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
1-3	43 59 %	35 71 %	38 79 %	30 70 %	40 95 %	186 73 %	0.36
4-7	30 41 %	14 29 %	10 21 %	13 30 %	2 5 %	69 27 %	0.86
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medelpoäng	0.57	0.51	0.47	0.52	0.39	0.50	
χ^2 för linjär trend			14.14, df 1, $p < 0.001$				
χ^2 för avvikelse från linearitet			4.95, df 3, -				

Variabeln har en signifikant linjär trend. Avvikelsen från linearitet är obetydlig. Visserligen har av kontrollfallen utan brott endast 41 % bedömts ha måttliga eller goda möjligheter att uppleva positiva affekter, men i klass IX har endast 5 % motsvarande

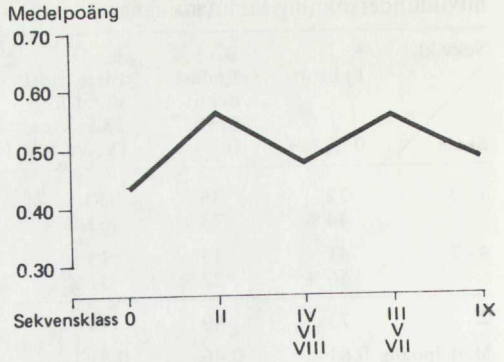
skattning på variabeln, vilken alltså har en god prediktiv förmåga.

De här behandlade variabelernas utfall i sekvensmodellen i form av medelpoäng visas grafiskt i fig. 14.5.1-14.5.8.

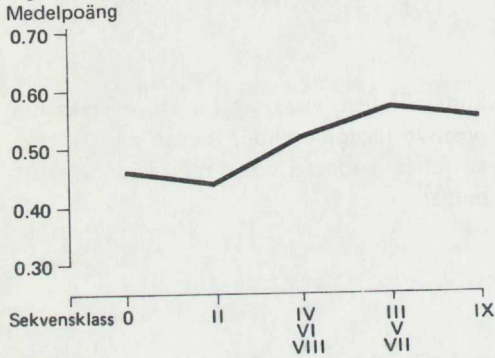
Figur 14.5.1. Sensibilitet Ro

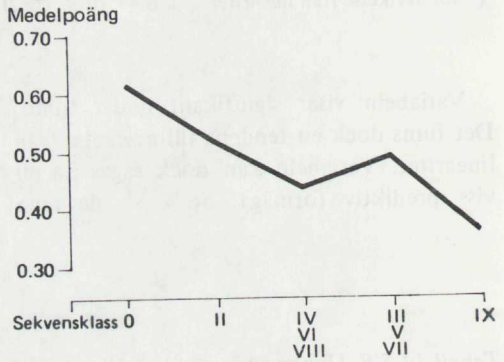
Figur 14.5.5. Självförakt AAT

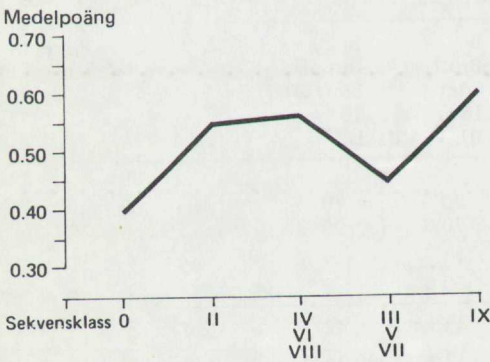
Figur 14.5.2. Asocial identifiering AAT

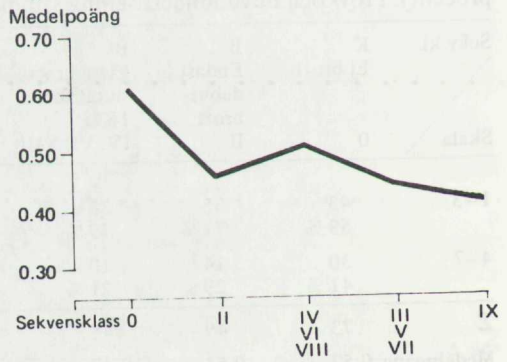
Figur 14.5.6. Adekvat självhävande AAT

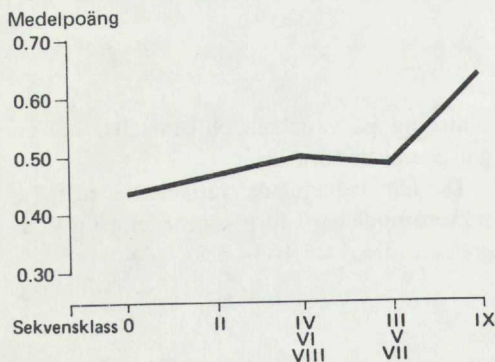
Figur 14.5.3. Narcissism AAT

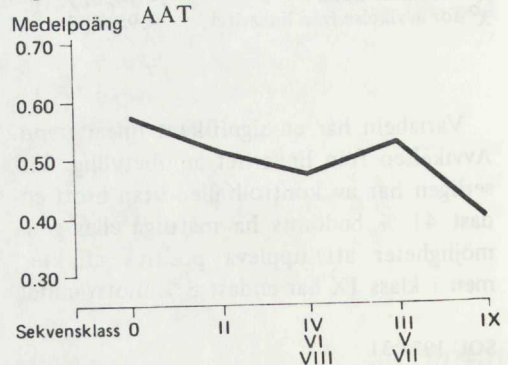
Figur 14.5.7. Jagupplevande AAT

Figur 14.5.4. Resignation AAT

Figur 14.5.8. Upplevande av positiva affekter AAT

14.6 *Sammanfattning och diskussion*

Huvudintrycket av resultaten både mot det samtidiga kriteriet och mot uppföljningskriteriet är, att de positiva livshållningarna och upplevelseformerna ger de starkaste skillnaderna och har den bästa prediktiva förmågan. Det vill säga, att man, särskilt i huvudundersökningen, finner relativt små eller inga gruppskillnader i de negativa hållningarna, vilka alltså där förekommer i stor utsträckning även hos kontrollfallen.

Adekvat självhävdande och positivt jag-upplevande däremot synes karakterisera kontrollfallen. Förmågan att uppleva positiva affekter finns hos 41 % av kontrollfallen utan brott men endast hos 5 % av brottsfallen i den mest belastade sekvensklassen (se tab. 14.5.8), vilket väl illustrerar den affektiva tomhet och fattigdom man kliniskt finner hos persistenta kriminella.

Skillnad beträffande asocial identifiering framkommer endast i provundersökningen, där den är vanligare hos brottsfallen. En redan vid debuten föreliggande asocial identifiering är således inte generellt utmärkande för brottsfallen.

15.1 Förväntningar och kriminalitet.

Hypoteser

Vid den preliminära bearbetningen av det ursprungliga provundersökningsmaterialet, 49 B-fall och 49 K-fall, (se kapitel 5.3), framkom vissa resultat som kunde tolkas som en högre grad av negativa förväntningar, besvikelse och resignation hos brottsfallen än hos kontrollfallen. Dessa skillnader framkom vid två olika typer av variabler, bedömda enligt AAT.

Den ena variabeltypen är en bedömning av huruvida utgången av AAT-berättelserna kan betecknas som positiv, negativ, både positiv och negativ eller neutral. Detta sammanställs med om aktivitetstypen i berättelsen är social eller asocial. Vår hypotes vid denna första bearbetning av provundersökningen var att grupperna framför allt skulle visa olikheter beträffande utgången av asocial aktivitet. Vi väntade oss att brottsfallen oftare än kontrollfallen skulle ge en positiv avslutning på berättelser om asocial aktivitet. Denna hypotes fick inget stöd. Berättelser om asocial aktivitet avslutades i båda undersökningsgrupperna i allmänhet negativt. Däremot framkom en statistiskt signifikant skillnad mellan grupperna vad beträffar positiv utgång av social aktivitet. Denna typ av berättelser var betydligt vanligare i kontrollgruppen. Brottsgruppen föreföll inte att vänta sig att vare sig socialt eller asocialt beteende skulle kunna leda till en positiv utgång.

Den andra typ av variabler som kan belysa förväntningar är frekvensräkningarna av positiva och negativa relationer som riktas mot hero i berättelserna. I den preliminära bearbetningen av det ursprungliga provundersökningsmaterialet framkom väsentligt mer av negativa relationer riktade mot hero i brottsgruppen än i kontrollgruppen. Skillnaden var starkt signifikant, $p < 0.001$. Signifikant fler positiva relationer riktade mot hero förelåg i kontrollgruppen, $p < 0.05$.

De positiva relationer som utgick från hero var likaledes signifikant fler i kontrollgruppen, $p < 0.01$. Antalet negativa relationer utgående från hero var däremot inte signifikant olika i grupperna och heller inte antalet nämnda relationer i berättelserna. Skillnaden mellan brotts- och kontrollfall låg i att brottsfallen inte väntade sig att bli omtyckta och själva visade mindre tecken på positiva kontaktförsök.

Resultaten av den preliminära bearbetningen av provundersökningen överensstämmer i själva verket ganska väl med klinisk erfarenhet av ungdomar med asociala symptom. Dessa ger ofta uttryck för en upplevelse av att det oberoende av deras egna handlingar kommer att gå dem illa. Dessa negativa förväntningar sammanhänger sannolikt ofta med svåra livserfarenheter.

Vår reviderade hypotes inför den omdömda och gallrade provundersökningen samt huvudundersökningen var följande: Mindre positiva förväntningar (Social aktivi-

tet med positivt slut, Positiva relationer ingående mot hero) och mer negativa (Social aktivitet med negativt slut, Asocial aktivitet med negativt slut, Negativa relationer ingående mot hero) i brottsgruppen. Föreställningar om att asocialt beteende kan löna sig (Asocial aktivitet med positivt slut) ansåg vi fortfarande borde vara vanligare i brottsgruppen bl. a. sammanhängande med att vi förväntade mer asocialt innehåll i brottsfallens berättelser. Även relationer utgående från hero har medtagits i variabelgruppen, och beträffande dessa förväntades mer positiva i kontrollgruppen och mer negativa i brottsgruppen.

15.2 Variabeldefinitioner

De åtta variabler som behandlas i detta kapitel har samtliga bedömts enligt AAT.

AAT:

Social aktivitet med positivt slut
(frekvens Prov. 0–13, Hus. 0–16)

I alla berättelser där ingen asocial aktivitet förekommer betecknas aktiviteten som social. Social aktivitet innebär således ingen positiv värdering, endast frånvaro av asocialitet. Positivt slut innebär att berättelsen slutar på ett positivt sätt. Högsta möjliga frekvens utgörs av totala antalet taylor, i provundersökningen 13, i huvudundersökningen 16.

Social aktivitet med negativt slut
(frekvens Prov. 0–13, Hus. 0–16)

I enlighet med definitionen av föregående variabel med undantag av att berättelsen här slutar på ett negativt sätt.

Asocial aktivitet med positivt slut
(frekvens Prov. 0–13, Hus. 0–16)

I enlighet med föregående definitioner med undantag av att det här är en asocial aktivitet, som leder till ett positivt slut.

Asocial aktivitet med negativt slut
(frekvens Prov. 0–13, Hus. 0–16)

I enlighet med föregående med undantag av

att den asociala aktiviteten här leder till ett negativt slut.

Positiva relationer utgående från hero Σ
(frekvens)

I denna variabel scorar varje gång hero tar initiativ till kommunikation med eller tänker på en annan person på ett sätt som inte är negativt. I ett samtal räknas t. ex. varje replik från hero som inte har en negativ innebörd.

Positiva relationer ingående mot hero Σ
(frekvens)

I enlighet med definitionen av föregående variabel med undantag av att man här räknar icke negativa relationer som riktas mot hero.

Negativa relationer utgående från hero Σ
(frekvens)

I enlighet med föregående definitioner med undantag av att man här räknar negativa relationer utgående från hero.

Negativa relationer ingående mot hero Σ
(frekvens)

I enlighet med föregående med undantag av att man här räknar negativa relationer, som riktas mot hero.

15.3 Klusteranalys

Klusteranalysen, uppdelad på prov- och huvudundersökningsmaterial, redovisas i tabell 15.3.1 och 15.3.2.

På både prov- och huvudundersökningsmaterialen uppstår två kluster, trots att man gjort teckenförändring på de variabler, där man mot det vanliga förväntar högre värden i brottsgruppen. Med utgångspunkt i sambanden bildar variablerna således ingen enhetlig grupp. Trots detta förefaller det innehållsmässigt rimligt att redovisa dem i samma kapitel.

Det första kluster som bildas innehåller i båda materialen social aktivitet med både positiv och negativ utgång och positiva relationer både in- och utgående. I provundersökningsmaterialet ingår dessutom variabeln asocial aktivitet med negativ utgång. Denna variabel har dock låg genomsnittskorrelation

Tabell 15.3.1 Förväntningar. Variablernas interkorrelation. Provundersökningen. N = 81

Kluster 1						Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
	1	2	3	4	5	
AAT 1 Social akt. med pos. slut	1.00					.47
AAT 2 Social akt. med neg. slut ¹	.55	1.00				.34
AAT 3 Asocial akt. med neg. slut ¹	.31	.08	1.00			.17
AAT 4 Pos. relationer utgående från hero Σ	.49	.31	.12	1.00		.45
AAT 5 Pos. relationer ingående mot hero Σ	.51	.39	.13	.88	1.00	.49

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .38

Kluster 2				Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
	1	2	3	
AAT 1 Asocial akt. med pos. slut ¹	1.00			.10
AAT 2 Neg. relationer utgående från hero Σ ¹	.00	1.00		.36
AAT 3 Neg. relationer ingående mot hero Σ ¹	.20	.71	1.00	.46

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .31

¹ Variabeln vänd.

Tabell 15.3.2 Förväntningar. Variablernas interkorrelation. Huvudundersökningen. N = 202

Kluster 1					Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
	1	2	3	4	
AAT 1 Social akt. med pos. slut	1.00				.45
AAT 2 Social akt. med neg. slut ¹	.53	1.00			.33
AAT 3 Pos. rel. utgående från hero Σ	.39	.21	1.00		.51
AAT 4 Pos. rel. ingående mot hero Σ	.40	.23	.91	1.00	.52

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .45

Kluster 2					Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
	1	2	3	4	
AAT 1 Asocial akt. med pos. slut ¹	1.00				.19
AAT 2 Asocial akt. med neg. slut ¹	.09	1.00			.28
AAT 3 Neg. rel. utgående från hero Σ ¹	.23	.24	1.00		.41
AAT 4 Neg. rel. ingående mot hero Σ ¹	.25	.48	.74	1.00	.50

Genomsnittskorrelationen för samtliga variabler i klustret = .34

¹ Variabeln vänd.

med de andra variablerna i klustret.

Det andra klustret innehåller asocial aktivitet, i provundersökningen med positiv utgång, i huvudundersökningen med både positiv och negativ samt negativa relationer både in- och utgående.

Genomsnittskorrelationen för samtliga

variabler i klustret är i både kluster 1 och 2 högre i huvudundersökningen än i provundersökningen, något som är ovanligt.

Den högsta korrelationen, i både prov- och huvudundersökningsmaterialen, föreligger mellan in- och utgående positiva relationer. Därefter följer in- och utgående negativa

Tabell 15.3.3 Korrelationer mellan positiva och negativa relationsvariabler.

Provundersökningen			Huvudundersökningen		
	Neg. rel. utg. fr. hero Σ	Neg. rel. ing. mot hero Σ		Neg. rel. utg. fr. hero Σ	Neg. rel. ing. mot hero Σ
Pos. rel. utg. fr. hero Σ	.26	.46	Pos. rel. utg. fr. hero Σ	.20	.25
Pos. rel. ing. mot hero Σ	.19	.42	Pos. rel. ing. mot hero Σ	.25	.28

relationer. Social aktivitet har i båda materialen ett påtagligt samband med positiva relationer, både in- och utgående. Asocial aktivitet, särskilt med positiv utgång, som förekommer ganska sparsamt, har lägre samband med övriga variabler i gruppen.

En av anledningarna till att variabelgruppen splittras i två kluster kan vara att det föreligger ett positivt samband mellan positiva och negativa relationer. Dessa samband framgår av tabell 15.3.3.

Berättelser som innehåller många positiva relationer har också ofta många negativa. Torftiga protokoll med litet antal relationer brukar ha lite av både positiva och negativa. Det finns alltså ingen motsättning mellan att berätta om positiva och negativa relationer. I och för sig stämmer detta väl med den övergripande teorin (se kapitel 4) enligt vilken ett starkt jag kan tolerera upplevelsen av både positiva och negativa affekter. De negativa variablerna har emellertid vänts i analysen med anledning av att vi förväntat fler negativa och färre positiva relationer i brottsgruppen än i kontrollgruppen och det förefaller rimligt att vända alla variabler i samma riktning i förhållande till hypotesen. De positiva korrelationerna mellan positiva och negativa relationsvariabler har genom variabelvändningen blivit negativa och variabelgruppen sönderfaller då i två kluster.

15.4 Gruppkillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

Skillnaderna mellan brotts- och kontrollgrupperna i de här behandlade variablerna

redovisas i tabell 15.4.1.

Av tabellen framgår att resultaten i de flesta av variablerna inte ger något säkert stöd för våra hypoteser.

Social aktivitet med positivt slut är i provundersökningen vanligare i kontrollgruppen. Skillnaden är starkt signifikant. I huvudundersökningen finns ingen säkerställd skillnad mellan grupperna.

Social aktivitet med negativt slut ger däremot i båda materialen säkerställd skillnad mellan grupperna. Den negativa förväntan, som variabeln kan tolkas som ett uttryck för, är vanligare i brottsgruppen.

Asocial aktivitet med positivt slut är i provundersökningsmaterialet signifikant mer vanlig i brottsgruppen. I huvudundersökningen föreligger endast en obetydlig och icke signifikant skillnad mellan grupperna.

Asocial aktivitet med negativt slut ger med teckentest en signifikant skillnad i provundersökningen. Variabeln är något mer vanlig i brottsgruppen. I huvudundersökningen finns en tendens i omvänd riktning.

Positiva relationer utgående från hero Σ Medelvärdena är högre i kontrollgruppen i båda materialen men skillnaden är inte signifikant.

Positiva relationer ingående mot hero Σ Medelvärdena är högre i kontrollgruppen i båda materialen. I provundersökningen blir skillnaden signifikant med teckentest. I huvudundersökningen ligger skillnaden strax under signifikansgränsen i de stratifierade medeltalsjämförelserna.

Tabell 15.4.1 Variabler beträffande förväntningar AAT. Skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper. Teckentest och stratifierade medeltalsjämförelser. Prov- och huvudundersökning.

Metod	Variabel		Tecken- test p	Stratifierade medeltalsjämförelser				
				M _B	M _K	Diff.	Medel- fel	p
AAT	Social akt. med pos. slut	P.U.	0.005	3.08	4.43	-1.35	0.51	0.005
		H.U.	-	4.87	5.25	-0.38	0.45	-
AAT	Social akt. med neg. slut	P.U.	0.10	3.15	2.17	0.99	0.41	0.01
		H.U.	0.01	3.45	2.89	0.56	0.31	0.05
AAT	Asocial akt. med pos. slut	P.U.	0.10	0.33	0.12	0.21	0.11	0.05
		H.U.	0.10	0.29	0.23	0.06	0.10	-
AAT	Asocial akt. med neg. slut	P.U.	0.05	1.90	1.62	0.28	0.39	-
		H.U.	-	2.01	2.38	-0.37	0.30	-
AAT	Pos. rel. utg. från hero Σ	P.U.	0.10	12.31	15.07	-2.76	2.11	-
		H.U.	-	21.77	24.13	-2.36	1.83	-
AAT	Pos. rel. ing. mot hero Σ	P.U.	0.025	14.28	17.29	-3.00	2.12	-
		H.U.	-	23.42	26.70	-3.28	2.00	-
AAT	Neg. rel. utg. från hero Σ	P.U.	-	10.59	11.31	-0.72	1.36	-
		H.U.	-	15.49	15.09	0.40	1.22	-
AAT	Neg. rel. ing. mot hero Σ	P.U.	0.10	18.31	16.36	1.95	2.22	-
		H.U.	-	22.82	23.17	-0.35	1.81	-

Negativa relationer både utgående från hero och ingående mot hero Σ

Ingen av variablerna ger någon säkerställd skillnad mellan grupperna. Skillnaderna mellan grupperna har växlande tecken.

Även variabeln totala antalet relationer (in- och utgående, positiva och negativa) har prövats. Variabeln ger inga säkerställda skillnader mellan grupperna i vare sig prov- eller huvudundersökningsmaterialen.

15.5 Variablernas utfall i sekvensmodellen

Endast två av variablerna i denna grupp har prövats mot uppföljningskriteriet, den modifierade sekvensmodellen. Resultatet redovisas i tabellerna 15.5.1 och 15.5.2.

Tabell 15.5.1 Social aktivitet med positivt slut AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl. Skala	K Ej brott 0	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
0-4	31 42 %	23 47 %	29 60 %	22 51 %	31 74 %	136 53 %	0.27
5-13	42 58 %	26 53 %	19 40 %	21 49 %	11 26 %	119 47 %	0.77
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.55	0.53	0.46	0.51	0.40	0.50	

χ^2 för linjär trend 9.36, df 1, $p < 0.01$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 3.03, df 3, -

Variabeln har en viss prediktiv förmåga. Den lineära trenden är signifikant. Skillnaden mellan bästa och sämsta sekvensklass är påtaglig.

Tabell 15.5.2 Social aktivitet med negativt slut AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

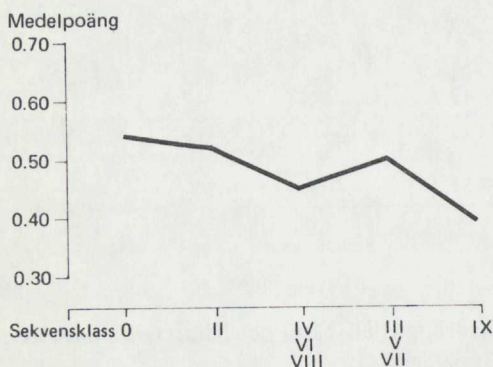
Sekv.kl. Skala	K Ej brott 0	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
0-2	39 53 %	20 41 %	16 33 %	19 44 %	16 38 %	110 43 %	0.22
3-11	34 47 %	29 59 %	32 67 %	24 56 %	26 62 %	145 57 %	0.72
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.45	0.51	0.55	0.49	0.53	0.50	

χ^2 för linjär trend 2.38, df 1, -
 χ^2 för avvikelse från linearitet 3.21, df 3, -

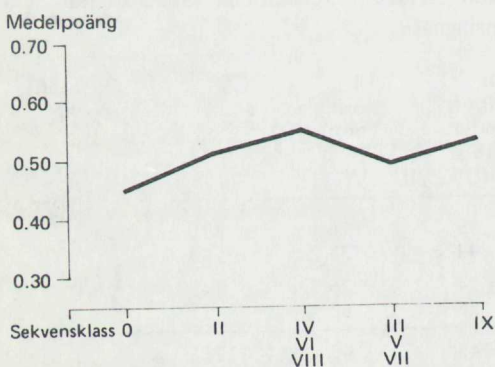
Variabeln ger ingen signifikant linjär trend i sekvensmodellen. Kontrollfallen utan brott har visserligen mindre tendens att ge negativa slut på berättelser om icke asocial aktivitet än övriga sekvensklasser men mellan dessa framkommer inga meningsfulla skillnader.

De här behandlade variablernas utfall i sekvensmodellen i form av medelpoäng visas grafiskt i figur 15.5.1 och 15.5.2.

Figur 15.5.1. Social aktivitet med positivt slut AAT

Figur 15.5.2. Social aktivitet med negativt slut AAT

15.6 Sammanfattning och diskussion

I detta kapitel har behandlats två typer av variabler som båda kan anses belysa pojkarnas förväntningar på omvärlden.

Den ena typen av variabler är en sammanställning av om aktivitetstypen i AAT-berättelserna är social eller asocial och om utgången av berättelserna är positiv eller negativ. I den preliminära bearbetningen av det reviderade provundersökningsmaterialet gav brottsfallen signifikant mera sällan positivt slut på berättelser om social aktivitet. Brotts-

gruppen föreföll inte vänta sig att vare sig socialt eller asocialt beteende skulle kunna leda till en positiv utgång.

Den andra typen av variabler är frekvensräkningar av positiva och negativa relationer som riktas mot hero i berättelserna. I den preliminära provundersökningsbearbetningen framkom väsentligt mer av negativa relationer och mindre av positiva riktade mot hero i brotts- än i kontrollgruppen. De positiva relationer som utgick från hero var fler i kontrollgruppen. Brottsfallen föreföll inte att vänta sig att bli omtyckta och de visade själva mindre tecken på positiva kontaktför-sök.

Resultaten av den reviderade och ombedömda provundersökningen samt huvudundersökningen ger emellertid inte något säkert stöd åt den hypotes om mer negativa förväntningar i brottsgruppen som den preliminära bearbetningen gav upphov till.

Variabeln social aktivitet med negativt slut ger de förväntade skillnaderna. Brottsfallen i båda materialen ger i signifikant fler fall negativt slut på berättelser om social aktivitet.

Variabeln social aktivitet med positivt slut har signifikant övervikt i kontrollgruppen i provundersökningen men inte i huvudundersökningen. Däremot visar variabeln en viss prediktiv förmåga med sekvensmodellen som kriterium.

Relationsvariablerna ger inte de förväntade skillnaderna med undantag för något större förekomst av positiva relationer hos kontrollfallen. Olikheten mellan den preliminära och slutliga bearbetningen av provundersökningen måste bero på att en del pojkar ur det ursprungliga materialet gällrats bort. Variablerna innehåller ett mycket litet moment av bedömning, varför det inte är troligt att omdömningen spelat någon större roll.

16.1 Könsidentifiering och sexualitet i relation till kriminalitet. Hypoteser

Eventuella samband mellan å ena sidan könsidentifiering och sexuell driftsutvecklingsnivå och å andra sidan kriminellt beteende kan antas vara komplicerade och svåra att belysa.

Vi väntade att finna mer av pregenitala fixeringar och sexuella konflikter hos brottsfallen liksom också mer av feminin eller växlande identifiering och osäkerhet vid könsbestämningar.

Kärnan till individens identitetsupplevelse grundläggs enligt psykoanalytisk teori mycket tidigt (Erikson, 1959; Freud, 1905). Den primära identifikationen kan ej antas vara medveten eller begreppsmässigt utformad hos det späda barnet. Till stor del är den beroende av en introjektion av den eller de tidiga vårdare som utgör den tidigaste objektanknytningen. Den sekundära identifikationen, eller könsidentifikationen inträder i och med lösningen av den ödipala problematiken. Först i adolescensen löses emellertid könsidentifieringsproblematiken slutgiltigt. "... the conflict of bisexuality is part and parcel of adolescence, it is indeed the core of intense identity struggle at this stage of maturation" (Blos, 1953). Kampen för att slutligen lösa motsättningen mellan aktiva och passiva strävanden underlättas väsentligen av om det för pojkens del föreligger en identifikation med fadern. Om denna är bristfällig, kan det antas, att en del av

den ångest som är förbunden med den olösta problematiken i vissa fall levs ut som asocialt handlande. Asocialiteten fungerar i sådana fall inte bara i ångestreducerande syfte, utan också som försvar mot den omedvetna problematiken. En hypermaskulin roll etableras som försvar mot för individen oacceptabla passiva, feminina strävanden.

Inom den psykoanalytiska diskussionen av identifikationen är människans bisexualitet ett viktigt element. Enligt Freud (1905) växlar libido mellan manliga och kvinnliga objekt liksom mellan aktivitet och passivitet livet igenom. Barnet och den unga individen är sårbar för störningar utifrån under hela uppväxttiden när det gäller identifikationen. Föräldrars död eller försvinnande genom skilsmässa, och dessas egna identifikationsstörningar liksom sexuell överstimulering eller förförelse från föräldrarna eller andra vuxna är faktorer, som kan ha avgörande inflytande på barnets könsidentifikation.

Barn som är starkt pregenitalt fixerade visar ofta en infantil identifiering, dvs. de har ännu inte på allvar valt kön. Den infantila identifieringen kan sannolikt ses som ett uttryck för individens rädsla och obenägenhet att konfronteras med den ödipala situationen. Tvånget att avstå från den pregenitala bisexualiteten och så att säga välja att vara pojke, respektive flicka, för också med sig rivalitet med föräldern av eget kön, för pojkens del fadern eller faderssubstitutet. Detta kan i familjer, där fadern är oförmögen

att orka med sonens tävlan och aggressivitet leda till, att sonen åtminstone delvis fixeras i en passiv, underkastande hållning gentemot fadern med en samtidig identifikation med modern.

Klinisk erfarenhet ger vid handen att det är extremt svårt för barn att etablera en fast identifiering i familjer, där bägge föräldrarna växlar mellan maskulin och feminin roll. Den ovan nämnda oförmågan hos en del barn att progrediera till en verklig ödipal bearbetning behöver i och för sig inte leda till en senare asocial utveckling. Många socialt anpassade individer utmärks hela livet av en delvis pregenital fixering med åtföljande infantil identifiering. I de fall, där en överbyggnad av hypermaskulin roll med aggressivitet etc. etableras, kan man emellertid förvänta att risk för asocialitet föreligger.

Pojkar med markant feminin identifiering kan enligt vårt antagande ha påbörjat bearbetningen av sin ödipala problematik, men inte lyckats genomföra den. Dessa kan vara i en påtaglig riskzon för asocialitet, då de under både latens- och adolescensperioderna kommer att ha svårigheter med maskulint rolltagande och självhävdande, och då lätt blir utagerande och ständigt svänger mellan maskulin och feminin hållning. Kastrationsproblematiken blir ständigt aktuell med stark ångest, vilken ligger som ett ständigt incitament till provocerande, aggressivt beteende, inte minst mot kvinnor. Om dessa pojkar som försvarshållning antar en överkompenserat maskulin roll kan de bli hätska, aggressiva, fysiskt våldsamma och utagerande mot sina mödrar. En annan viktig faktor är om till denna bild knyts en oral frustration, som kan ingå i den pregenitala fixeringen. Enkelt uttryckt säger deras beteende i så fall följande: "Du ger mig inte det jag behöver och du hotar min manlighet". De pojkar som är mest i riskzonen är emellertid de, där först den primära identifikationen, upplevelsen av att vara en egen person, är störd och därpå också deras könsidentifiering. Vi har väntat oss mer av omvänd identifikation hos de gravt utagerande asociala.

Rosenfeld (1969, s. 2) diskuterar sam-

bandet mellan asocialt utagerande hos pojkar i adolescensen och den identifikationsprocess som äger rum i denna fas. Hans målsättning är, "to determine if, for certain delinquent adolescents, their delinquency is a hypermaskuline restitution for unacceptable, unconscious, passive-feminine strivings". Hans utgångspunkter liknar således våra.

16.2 Variabeldefinitioner

Tre av variabelerna är hämtade från Rorschach, och sex från AAT.

Rorschach:

Pregenitala konflikter (Skala 1–7, starka – inga)

Variabeln avses belysa i vilken utsträckning olösta konflikter på oral- och analstadierna förligger.

Sexuella konflikter (Skala 1–7, starka – inga)

Graden av olösta sexuella konflikter belyses, främst olöst ödipalproblematik med kastrationsångest.

Identifiering (Skala 1–7, svårigheter – okomplicerad)

Variabeln belyser i vilken utsträckning könsidentifieringen är adekvat och stabil.

AAT:

Identifiering (Skala 1–7, svårigheter – okomplicerad)

Se definitionen av Rorschachvariabeln med samma namn.

De båda testen kan förmodas belysa delvis olika aspekter av identifieringen, Rorschach mer av djupt omedveten identifikation, AAT mer av medveten könsroll.

Identifiering (frekvens 0–16)

För var och en av de 16 tavlorna i testet anges, om försökspersonen visar *maskulin*,

feminin eller *infantil identifiering*. Om exempelvis både maskulin och feminin identifiering förelegat på samma tavla, har båda angivits. Påtagliga *svårigheter* har markerats som förekomst på en skala 0–1.

Könsförväxling eller tvekan om kön har också frekvensangivits. Variabeln har markerats, om försökspersonen visat *svårigheter* att

bestämna kön på någon av personerna på bilderna, eller om han angivit fel kön.

16.3 Klusteranalys

Klusteranalysen, uppdelad på prov- och huvudundersökningsmaterialen, redovisas i tabell 16.3.1 och 16.3.2.

Tabell 16.3.1 Könsidentifiering och sexualitet. Variablernas interkorrelation. Provundersökningen. N = 81.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro 1 Pregenitala konflikter	1.00									.32
Ro 2 Sexuella konflikter	.48	1.00								.25
Ro 3 Identifiering	.70	.38	1.00							.29
AAT 4 Identifiering, maskulin	.18	.15	.17	1.00						.33
AAT 5 Identifiering, svårigheter ¹	.14	.16	.20	.38	1.00					.34
AAT 6 Identifiering, infantil ¹	.24	.20	.21	.45	.19	1.00				.26
AAT 7 Identifiering, feminin ¹	.16	.11	.15	.61	.41	.16	1.00			.27
AAT 8 Könsförväxling ¹	.31	.20	.19	.17	.55	.23	.05	1.00		.28
AAT 9 Identifiering	.34	.32	.29	.51	.68	.38	.53	.51	1.00	.44

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .31.

¹Variabeln vänd

Tabell 16.3.2 Könsidentifiering och sexualitet. Variablernas interkorrelation. Huvudundersökningen. N = 202.

Kluster 1	1	2	3	4	5	6	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
AAT 1 Identifiering, maskulin	1.00						.30
AAT 2 Identifiering, svårigheter ¹	.45	1.00					.43
AAT 3 Identifiering, infantil ¹	.01	.14	1.00				.12
AAT 4 Identifiering, feminin ¹	.60	.62	.09	1.00			.41
AAT 5 Könsförväxling ¹	.10	.24	.05	.17	1.00		.19
AAT 6 Identifiering	.33	.67	.30	.53	.36	1.00	.44

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .32.

Kluster 2	1	2	3	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro 1 Pregenitala konflikter	1.00			.40
Ro 2 Sexuella konflikter	.19	1.00		.16
Ro 3 Identifiering	.60	.12	1.00	.37

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .31.

¹Variabeln vänd

Av tabellerna framgår, att variablerna i provundersökningen bildar ett kluster, medan huvudundersökningsvariablerna delats upp på två, ett med Rorschachvariablerna tillsammans och ett med AAT-variablerna. Genomsnittskorrelationerna för de tre klustren totalt ligger på samma nivå. Korrelationsmönstren är tämligen lika i prov- och huvudundersökningarna, dock har ett par variabler lägre genomsnittligt samband med de övriga i huvudundersökningen.

AAT-testet innehåller både bedömningskalor och frekvensskalor, av vilka en del markerats sällan. De olika skaltyperna bör givetvis beaktas vid bedömning av korrelationerna.

16.4 Grupp skillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

Skillnaderna mellan brotts- och kontrollgrupperna i identifikationsvariablerna redovisas i tabell 16.4.1.

Pregenitala konflikter Ro är den enda av variablerna i gruppen som ger säkerställda skillnader i både prov- och huvudundersökningen.

Sexuella konflikter Ro visar ingen skillnad mellan brotts- och kontrollfall i något av materialen.

Identifiering Ro och Identifiering AAT ger signifikanta skillnader i väntad riktning i provundersökningen men ej i huvudundersökningen.

Frekvensvariablerna maskulin, infantil och feminin identifiering AAT ger inte i något av materialen de förväntade skillnaderna. Där emot framkommer i huvudundersökningen mot hypotesen högre medelvärden i variabeln feminin identifiering hos kontrollfallen, vilka således valt feminina identifieringspersoner i sina berättelser i större utsträckning. Skillnaden är signifikant.

Identifieringssvårigheter AAT är signifikant vanligare hos brottsfallen i provundersökningen men i huvudundersökningen fram-

Tabell 16.4.1 Könsidentifiering och sexualitet. Skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper. Teckentest och stratifierade medeltalsjämförelser. Prov- och huvudundersökning.

Metod	Variabel	Tecken- test p	Stratifierade medeltalsjämförelser					
			M _B	M _K	Diff.	Medel- fel	p	
Ro	Pregenitala konflikter	P.U.	0.05	3.12	3.60	-0.48	0.18	0.005
		H.U.	0.05	2.97	3.28	-0.31	0.13	0.01
Ro	Sexuella konflikter	P.U.	0.01	3.17	3.36	-0.19	0.17	-
		H.U.	-	3.02	2.87	0.15	0.11	-
Ro	Identifiering	P.U.	0.025	3.36	3.95	-0.60	0.18	0.001
		H.U.	-	3.44	3.53	-0.09	0.14	-
AAT	Maskulin identifiering	P.U.	-	12.33	12.55	-0.21	0.16	-
		H.U.	-	15.58	15.42	0.17	0.11	-
AAT	Identifieringssvårigheter	P.U.	0.025	0.38	0.12	0.27	0.09	0.005
		H.U.	-	0.40	0.43	-0.04	0.08	-
AAT	Infantil identifiering	P.U.	-	0.38	0.31	0.08	0.17	-
		H.U.	0.025	0.50	0.42	0.09	0.14	-
AAT	Feminin identifiering	P.U.	-	1.00	0.81	0.19	0.20	-
		H.U.	-	0.98	1.36	-0.38	0.14	-
AAT	Könsförväxling eller tvekan om kön	P.U.	0.025	0.38	0.12	0.27	0.11	0.01
		H.U.	0.025	0.36	0.32	0.03	0.09	-
AAT	Identifiering	P.U.	0.005	3.10	3.71	-0.61	0.17	0.001
		H.U.	-	3.19	3.28	-0.10	0.12	-

Tabell 16.5.1 Pregonitala konflikter, Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
1-3	36 49 %	33 66 %	39 80 %	36 84 %	33 75 %	177 68 %	0.34
4-7	37 51 %	17 34 %	10 20 %	7 16 %	11 25 %	82 32 %	0.84
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.60	0.51	0.44	0.42	0.47	0.50	

χ^2 för linjär trend 14.56, df 1, $p < 0.001$

χ^2 för avvikelse från linearitet 6.25, df 3, $p < 0.10$

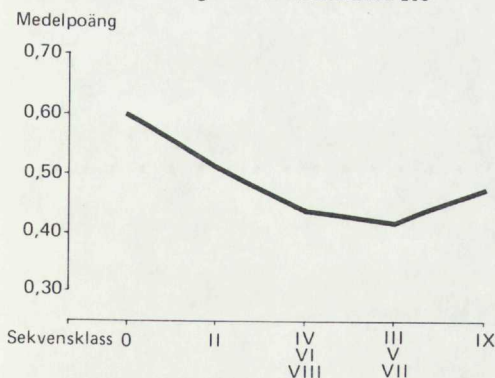
kommer ingen skillnad.

Könsförväxling eller tvekan om kön AAT ger likaledes den förväntade skillnaden i provundersökningen men inte i huvudundersökningen.

16.5 Identifieringsvariablernas utfall i sekvensmodellen

Sex av identifieringsvariablerna har prövats mot den modifierade sekvensmodellen som uppföljningskriterium, nämligen pregenitala konflikter Ro, identifiering Ro, identifiering AAT, identifieringssvårigheter AAT, feminin identifiering AAT och könsförväxling eller tvekan om kön AAT.

Figur 16.5.1. Pregonitala konflikter Ro

Av dessa har endast pregenitala konflikter Ro skiljt på ett någorlunda meningsfullt sätt mellan sekvensklasserna, vilket visas i tabell 16.5.1 och figur 16.5.1.

Den linjära trenden är signifikant, och det föreligger en skillnad mellan K-fallen och engångsbrottslingarna och de övriga klasserna. I dessa är dock ordningen inte den förväntade. Variabeln måste sägas ha en obetydlig prediktiv förmåga.

16.6 Sammanfattning och diskussion

Hypotesen att identifieringsstörningar skulle vara vanligare bland brottsfallen än bland kontrollfallen kan endast delvis sägas ha fått stöd i undersökningsresultaten. Det föreligger således signifikanta medeltalsskillnader mellan grupperna på provundersökningen i de flesta av variablerna. I huvudundersökningen föreligger en sådan skillnad endast beträffande en variabel, nämligen pregenitala konflikter Ro. Våra resultat tyder på att pregenitala fixeringar förekommer oftare bland brottsfallen.

Att huvudundersökningens kontrollgrupp ej skiljer sig i nämnvärd grad från dess brottsgrupp i identifieringsvariablerna stämmer med att denna kontrollgrupp företer störningar även i många andra viktiga funktioner (se kap. 11-21).

Variablerna visar inte heller någon prediktiv förmåga mot uppföljningskriteriet vilket innebär att hypoteserna om samband mellan de i vår undersökning använda variablerna rörande identifikationsstörningar och socialt uttagerande inte får stöd av våra fynd.

Ett intressant bidrag till denna diskussion ges av Rosenfeld (1969). Hans hypotes var att man skulle finna mer av omedveten feminin identifiering och mer av medveten, hypermaskulin rollidentifiering hos kriminella än i en kontrollgrupp. För att pröva detta använde han en feminitetsskala av Gough som mått på medveten identifiering och ett projektivt teckningstest (the Franck Drawing Completion test) som mått på omedveten identifiering. Rosenfelds hypotes fick stöd av hans empiriska fynd. Brottsfallen visade klara tecken på omedveten feminin identifiering och överdriven medveten maskulin. Hos kontrollfallen framkom övervikt för omedveten maskulin identifiering, samtidigt som dessa fall tenderade att medvetet kunna visa också feminina inslag i sin identifiering.

Vad gäller vår undersökning, har vi ej systematiskt skiljt mellan medvetna och omedvetna identifikationer. Frekvensvariablerna inom AAT belyser sannolikt såväl medvetna som omedvetna identifikationer, och är således ej renodlade. Våra bedömningsvariabler inom båda testen är avsedda att belysa den omedvetna identifikationen. Dessa skiljer som tidigare nämnts ej på ett konsistent sätt mellan brotts- och kontrollfall. Svåra omedvetna identifikationsstörningar återfinns enligt våra fynd också hos socialt anpassade pojkar. Möjligen kunde våra resultat ha blivit intressantare om vi också försökt belysa i vilken utsträckning den osäkra identifikationen kompenseras med en medveten hypermaskulin roll. Tyvärr konstruerade vi inte våra variabler på detta sätt.

17.1 *Kontaktförhållanden, uppfostran och kriminalitet. Hypoteser*

Sambandet mellan ungdomskriminalitet och olika former av kontaktförhållanden och sociala relationer har studerats ingående av många forskare. Förhållandet till föräldrar och kamrater har belysts ur olika synvinklar.

Beträffande familjeförhållanden tyder resultaten entydigt på att dessa är av avgörande betydelse för utvecklingen av ungdomsbrottslighet. Vad gäller den relativa betydelsen av förhållandet till fadern respektive modern ger däremot olika undersökningar skilda resultat. Glueck och Glueck (1950) rapporterar att pojkarna i både deras brotts- och kontrollgrupp hade ett bättre förhållande till sina mödrar än till sina fäder. Brottsfallen hade väsentligt sämre relation både till mor och far än kontrollfallen. Förhållandet till fadern spelade ojämförligt större roll. McCord och McCord (1959) finner i sin analys av Cambridge—Somerville-projektet likaså att pojkarna generellt sett hade bättre relationer till sina mödrar än till fäderna. Förhållandet till både mor och far var påtagligt sämre hos de pojkar som blev kriminella. Proportionen kriminella blev minst i de familjer, där båda föräldrarna kunde betecknas som kärleksfulla (loving) och störst där båda var avvisande (rejecting). I familjer där den ena av föräldrarna betecknats som kärleksfull och den andra som avvisande blev andelen brottsliga pojkar emellertid inte sig-

nifikant större än i familjer, där båda bedömts positivt. Genom mer differentierade bedömningar av föräldrarna med konstant-hållande av far- respektive morvariablerna kommer McCords slutligen fram till att förhållandet till modern var av mer primär betydelse för uppkomsten av kriminalitet i deras material. Om modern var kärleksfull löpte sonen mycket liten risk att bli kriminell oberoende av faderns attityd. Om modern var avvisande var det troligt att sonen blev brottslig, särskilt om fadern också var avvisande.

Frågan om förhållandet till fadern eller modern betyder mest för uppkomsten av kriminalitet måste fortfarande betraktas som öppen men är med all sannolikhet för komplicerad för att kunna få ett entydigt svar. Med utgångspunkt i psykoanalytisk teori skulle man förvänta att störningar i moderskontakten under de första levnadsåren skulle vara en viktig orsaksfaktor vid uppkomsten av primär karaktärsstörning, som har ett starkt samband med kriminalitet. Å andra sidan spelar fadern en synnerligen viktig roll för en pojke vid senare ålder, ödipalfasen och puberteten, som manlig identifieringsperson och normbildare. (Överjagets uppbyggnad genom identifiering med föräldrarna, främst föräldern av samma kön, finns närmare beskrivet i kapitel 3.) Man skulle således enligt denna teori förvänta djupa störningar i moderskontakten hos de mest gravt personlighetsstörda brottsfallen men

för övrigt mer akuta störningar i förhållandet till fadern under den aktuella åldersperioden, puberteten.

Förhållandet mellan olika typer av uppfostran och kriminalitet har likaledes behandlats av många forskare. Inom det psykologiska avsnittet av klientelundersökningen finns emellertid inte variabler som täcker olika uppfostringstyper, endast ett par mer allmänt formulerade, nämligen inställning till uppfostringsnormer och uppfostringskonflikter. Frågeställningen behandlas ingående inom det socialpsykologiska avsnittet (Olofsson, 1973), varför vi här inte går närmare in på den.

Kamratförhållanden anses också synnerligen betydelsefulla, även om det är oklart i vilken utsträckning man kan betrakta t. ex. samvaro med asociala kamrater, särskilt i gängbildningar; som orsak eller parallellsymptom till kriminalitet.

Makarna Glueck hör till de många som studerat kamratförhållanden och de finner att pojkar i deras brottsgrupp har ett sämre förhållande till sina skolkamrater och att de i väsentligt högre grad umgås i gäng än pojkar i kontrollgruppen. Deras kamrater är nästan uteslutande asociala, vilket är sällsynt i kontrollgruppen. Brottfallen umgås också i betydligt större utsträckning med äldre kamrater och något lite mer med flickor.

I Sverige har kriminella pojkars kamratförhållanden undersökts av bl. a. Olofsson (1971). Hon fann i Örebroprojektet förvånande nog inga samband mellan popularitet bland klasskamraterna och brottsligt-konformt beteende. Däremot bekräftades hypotesen att brottsliga pojkar i större utsträckning umgås i gäng på fritiden.

Våra hypoteser angående skillnader mellan brotts- och kontrollfall i de variabler som ingår i detta kapitel var följande: vi förväntade mer störningar i både primär- och sekundärkontakt och sämre relationer till såväl föräldrar som kamrater hos brottfallen. Med hänsyn till pojkarnas ålder antogs störningarna vara mer akuta i förhållandet till fadern än till modern. Brottfallens engagemang i sitt förhållande till föräldrarna antogs

vara mindre, deras inställning till uppfostringsnormerna i familjen mindre accepterande och uppfostringskonflikterna större. Delvis sammanhängande med de mer störda familjerelationerna antogs kamratberoendet vara större i brottsgruppen, trots att pojkarnas förhållande till kamraterna förmodades vara sämre. Asocialiteten i kamratgruppen antogs slutligen vara större hos brottfallen.

17.2 Variabeldefinitioner

De flesta variabler i denna grupp, 11 st., har bedömts enligt AAT, endast 2 enligt Rorschach:

Rorschach:

Primärkontakt, djupkontakt. (skala 1–7, dålig–god.)

Variabeln ger uttryck för i vilken utsträckning individen kan uppleva djup och nära kontakt med andra. Den beskriver hans förmåga till du-upplevande, att uppfatta andra som levande och likaberättigade människor, inte som manipulerbara objekt. Den har ett nära samband med hans förmåga att känna djupt, att knyta an till andra och att uppleva positiva och negativa affekter på ett nyanserat sätt. Primärkontakten är individens resurser till kontaktupplevande och anses grundlagd tidigt i personlighetsutvecklingen. (Variabeln finns definierad även i kap. 19.)

Sekundärkontakt, kontaktfunktion. (skala 1–7, dålig–god.)

Variabeln ger uttryck för hur individen fungerar i kontaktförhållanden. För en verkligt god sekundärkontakt fordras en god primärkontakt. Även om primärkontakten, kontakttresurserna, är goda kan man emellertid finna olika former av neurotiska störningar i sekundärkontakten, t. ex. skygghet, misstänksamhet, negativism eller tillagsinställdhet. Om primärkontakten är dålig är sekundärkontakten i allmänhet allvarligt störd, men det händer å andra sidan att den åtminstone skenbart verkar bättre t. ex. vid infantil jagsvagheter, där man ofta finner en

nonsektiv solskenskontakt, eller hos personer med primär karaktärsstörning som ibland har en opportunistisk charmappell, som i själva verket är en skenkontakt utan affekt.

AAT:

Kontaktfunktion. (skala 1–7, dålig–god.)

Definitionen är densamma som för Rorschachvariabeln, sekundärkontakt, kontaktfunktion. Bedömningsunderlaget är emellertid mer konkret, berättelser om olika kontaktsituationer, och lämpar sig troligen bättre för prediktion av den manifesta kontaktfunktionen.

Familjeklimat. (skala 1–7, dåligt–bra.)

En sammanfattande bedömning av kontaktförhållandena inom familjen, mellan både pojken och fadern respektive modern (se def. av dessa variabler) och mellan föräldrarna. Variabeln är en subjektiv sammanfattning baserad på många variabler på lägre sammanfattningsnivå, där kontaktförhållandena skattas med avseende på grad av värme, accepterande, tillåtande, stödjande, miss-tänksamhet, fientlighet, avvisande etc.

Relation mor–son. (skala 1–7, neg.–pos.)

En sammanfattande bedömning av förhållandet mor–son, som baseras på skattningar av såväl värme, beroende, frigörelsebehov, besvikelse, opposition, fientlighet och avvisande från sonens sida som värme, generositet, vård, stöd, överbeskyddande, inkonsekvens och olika former av aggressivitet och avvisande från moderns sida.

Relation far–son. (skala 1–7, neg.–pos.)

En sammanfattande bedömning av förhållandet far–son i överensstämmelse med samma variabel rörande mor–son.

Engagemang i relationen son–mor. (skala 1–7, litet–stort.)

En bedömning av i vilken utsträckning förhållandet till modern spelar en väsentlig roll i pojkens liv, helt oberoende av om förhållandet är bra eller dåligt.

Engagemang i relationen son–far. (skala 1–7, litet–stort.)

I överensstämmelse med samma variabel rörande son–mor.

Beroende av kamrater. (skala 1–7, stort–litet.)

En bedömning av pojkens beroende av kamrater både känslomässigt och för gemensamma aktiviteter, samt hans beroende av kamraters åsikter.

Kamratrelationer. (skala 1–7, neg.–pos.)

En sammanfattande bedömning av pojkens kontaktförhållanden med kamrater, oberoende av om kamraterna beskrivs som sociala eller inte. Variabeln baseras på många variabler på lägre sammanfattningsnivå, där kontaktförhållandena skattas i överensstämmelse med samma variabler rörande föräldrarna.

Ytterligare tre AAT-variabler presenteras av innehållsmässiga skäl tillsammans med denna variabelgrupp men ingår ej i klusteranalysen. De presenteras därför sist.

Inställning till uppfostringsnormer. (skala 1–7, opp.-accept.)

En bedömning av i vilken utsträckning pojken accepterar de normer som föräldrarnas uppfostran är ett uttryck för. Variabeln bedöms oberoende av dessa normers innehåll.

Uppfostringskonflikter. (skala 1–7, stora–små.)

En bedömning av uppfostringskonflikternas storlek. Variabeln har inte alltid samband med inställningen till uppfostringsnormer. Det finns pojkar med en kritisk och oppositionell inställning som böjer sig för föräldrarnas krav så att konflikterna blir små. Å andra sidan finns pojkar som inte är i opposition men för vilka normer har så liten relevans och vilkas jagfunktioner är så bristfälligt utvecklade att de i stort sett lever efter lustprincipen och ideligen kommer i konflikt.

Asocialitet hos kamrater. (skala 1–7, stort–litet.)

En bedömning av i vilken utsträckning aso-

cialitet bland kamraterna förekommer i berättelserna. Ständigt återkommande skildringar av mindre asocialitet kan få samma skattning som få berättelser om grav asocialitet.

17.3 Klusteranalys

Interkorrelationerna mellan de 10 först beskrivna variablerna i detta kapitel har undersökts genom klusteranalys. Variablerna rörande uppfostran och kamratasocialitet föreföll oss vara av annan karaktär än de rena kontakt- och relationsvariablerna och togs därför inte med i analysen. Av innehållsmässiga skäl bör de dock behandlas tillsammans med övriga föräldra- och kamratvariabler.

Klusteranalysen redovisas i tabell 17.3.1 och 17.3.2. Interkorrelationerna visar ett mycket likartat mönster i prov- och huvudundersökningsmaterialen. Endast två samband skiljer sig påtagligt. Mellan variablerna relation far-son och engagemang i relationen son-mor och mellan beroende av kamrater och kamratrelationer är i provundersökningen sambanden nära noll medan samma variabler i huvudundersökningen är måttligt positivt korrelerade.

Sambanden är, som i alla andra prövade variabelgrupper, högre inomtestligt än mellanestligt. Då Rorschachvariablerna är färre än AAT-variablerna i denna grupp blir av statistiska skäl deras genomsnittliga samband med klustret som helhet lägre än AAT-variablernas. Primärkontakt får i huvudundersökningen en svagt negativ korrelation med kamratrelationer, varför den utesluts ur klustret av programmet.

Flera av sambanden mellan AAT-variablerna är intressanta ur tolkningssynpunkt. Starkt samband föreligger i båda materialen mellan familjeklimat och kontaktfunktion. Bra familjeklimat har samband med goda kontaktfunktioner hos pojkar, dåligt familjeklimat med störningar i kontaktförmågan. Kontaktfunktion har också ett positivt samband med kamratrelationer, liksom kamratrelationer med familjeklimat. Starkt samband föreligger också mellan de båda

Tabell 17.3.1 Kontakt och relationer. Variablernas interkorrelation. Provundersökningen. N = 81

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
R ₀	1.00										.28
R ₀	.64	1.00									.22
AAT	.27	.18	1.00								.48
AAT	.29	.22	.84	1.00							.44
AAT	.19	.19	.80	.67	1.00						.41
AAT	.26	.11	.26	.25	.07	1.00					.28
AAT	.26	.11	.31	.20	.26	.67	1.00				.30
AAT	.14	.01	.43	.33	.36	.33	.38	1.00			.26
AAT	.08	.14	.47	.44	.45	.08	.06	.02	1.00		.26
AAT	.33	.30	.71	.67	.68	.42	.42	.26	.59	1.00	.49

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .34

Tabell 17.3.2 Kontakt och relationer. Variablernas interkorrelation. Huvudundersökningen. N = 202

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro	1.00										
Primärkontakt, djupkontakt ²	.68	1.00									.18
AAT	.05	.12	1.00								.53
Sekundärkontakt, kontaktfunktion	.14	.19	.71	1.00							.48
AAT	.09	.16	.80	.54	1.00						.48
Familjeklimat	.13	.24	.37	.45	.32	1.00					.38
AAT	.08	.20	.40	.33	.38	.74	1.00				.37
Relation mor-son	.12	.17	.51	.46	.43	.29	.28	1.00			.37
Relation far-son	-.03	.05	.50	.48	.47	.13	.17	.34	1.00		.35
Engagemang i rel. son-mor	.13	.27	.75	.63	.68	.47	.43	.49	.60	1.00	.55
Engagemang i rel. son-far											
AAT											
Beroende av kamrater											
AAT											
Kamratrelationer											
AAT											
Kontaktfunktion											
AAT											

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .41

² Variabeln kan ej ingå i klustret, ingår ej i genomsnittskorrelationen.

engagemangsvariablerna, i förhållandet till fadern respektive modern. Tendensen att vara engagerad i relationen till föräldrarna, respektive att ha givit upp kontakten, gäller oftast båda föräldrarna. Positivt samband föreligger också mellan de variabler som gäller kvaliteten i förhållandet till fadern respektive modern. Sambandet mellan kvaliteten på relationen och engagemanget i den är mera måttligt vad beträffar både faders- och modersvariablerna. Ett annat påtagligt samband föreligger mellan familjeklimat och beroende av kamrater. Pojkar med positivt familjeklimat tenderar att vara mindre beroende av kamrater. En måttlig korrelation finns också mellan engagemang i föräldrarna och beroende av kamrater. Större engagemang i föräldrarna har samband med mindre kamratberoende. Sambandet mellan kamratrelationernas kvalitet och beroendet av kamrater är mycket osäkert. I provundersökningen synes inget samband föreligga, i huvudundersökningen framkommer en måttlig tendens i riktning mot att beroendet minskar om relationerna är goda.

17.4 Gruppkillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

Skillnaderna mellan brotts- och kontrollgrupperna i kontakt- och uppfostringsvariabler redovisas i tabell 17.4.1.

Samtliga variabler i denna grupp ger signifikanta skillnader mellan brotts- och kontrollfall.

Primärkontakt, djupkontakt Ro, ger en väl säkerställd skillnad både med teckentest och i de stratifierade medeltalsjämförelserna i provundersökningen. I huvudundersökningen är skillnaden mindre och blir säkerställd endast i de stratifierade medeltalsjämförelserna.

Sekundärkontakt, kontaktfunktion Ro, ger säkerställd skillnad i båda materialen, även om teckentestet på huvudundersökningsmaterialet endast visar en tendens.

Kontaktfunktion AAT, ger väl säkerställda skillnader mellan grupperna i båda materialen.

Tabell 17.4.1 Kontakt-, relations- och uppfostringsvariabler.

Skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper, Teckentest och stratifierade medeltalsjämförelser. Prov- och huvudundersökning.

Metod	Variabel		Tecken- test p	Stratifierade medeltalsjämförelser				
				M _B	M _K	Diff.	Medel- fel	p
Ro	Primärkontakt djupkontakt	P.U.	0.005	3.52	4.48	-0.95	0.18	0.001
		H.U.	-	3.69	3.98	-0.29	0.15	0.025
Ro	Sekundärkontakt kontaktfunktion	P.U.	0.05	3.29	3.67	-0.38	0.18	0.025
		H.U.	0.10	3.12	3.43	-0.31	0.13	0.01
AAT	Kontaktfunktion	P.U.	0.01	3.00	3.67	-0.67	0.19	0.001
		H.U.	0.025	2.92	3.36	-0.44	0.13	0.001
AAT	Familjeklimat	P.U.	0.005	2.77	3.74	-0.97	0.25	0.001
		H.U.	0.025	2.84	3.21	-0.37	0.15	0.01
AAT	Rel. mor-son	P.U.	0.005	3.08	3.95	-0.88	0.26	0.001
		H.U.	-	3.16	3.40	-0.24	0.14	0.05
AAT	Rel. far-son	P.U.	0.025	2.54	3.45	-0.91	0.24	0.001
		H.U.	0.01	2.68	3.21	-0.53	0.16	0.001
AAT	Engagemang i rel. son-mor	P.U.	0.05	3.64	4.14	-0.50	0.20	0.01
		H.U.	0.10	3.34	3.77	-0.43	0.16	0.005
AAT	Engagemang i rel. son-far	P.U.	0.005	3.23	4.02	-0.79	0.20	0.001
		H.U.	-	3.52	3.85	-0.33	0.17	0.025
AAT	Beroende av kamrater	P.U.	0.005	3.05	3.90	-0.85	0.19	0.001
		H.U.	0.005	3.02	3.49	-0.47	0.14	0.001
AAT	Kamratrelationer	P.U.	0.025	2.95	3.38	-0.43	0.21	0.025
		H.U.	0.10	2.97	3.25	-0.28	0.14	0.025
AAT	Inställn. till uppfostr. normer	P.U.	0.005	3.23	4.24	-1.01	0.20	0.001
		H.U.	0.05	3.11	3.64	-0.53	0.17	0.001
AAT	Uppfostrings- konflikter	P.U.	0.005	2.90	3.81	-0.91	0.21	0.001
		H.U.	0.005	2.89	3.38	-0.49	0.14	0.001
AAT	Asocialitet hos kamrater	P.U.	0.01	3.03	4.00	-0.97	0.27	0.001
		H.U.	-	3.00	3.33	-0.33	0.18	0.05

Familjeklimat AAT, ger säkerställda skillnader i båda materialen även om skillnaden är mindre i huvudundersökningen.

Relation mor-son AAT, skiljer med stark signifikans i provundersökningen men med mindre i huvudundersökningen. Skillnaden blir där signifikant endast i de stratifierade medeltalsjämförelserna.

Relation far-son AAT, ger däremot väl säkerställda skillnader i båda materialen.

Engagemang i relationen son-mor AAT, skiljer signifikant i båda materialen. Teckentest ger emellertid endast en tendens i huvudundersökningen. Engagemanget i relationen till modern är mindre i huvud- än i

provundersökningen i både brotts- och kontrollgruppen.

Engagemang i relationen son-far AAT, skiljer signifikant i båda materialen, dock ej med teckentest i huvudundersökningen.

Beroende av kamrater AAT, ger väl säkerställda skillnader i båda materialen.

Kamratrelationer AAT, ger en signifikant skillnad i båda materialen även om teckentestet i huvudundersökningen endast visar en tendens i väntad riktning.

Inställning till uppfostringsnormer AAT, skiljer väl säkerställt i båda materialen, trots att den skattade oppositionen i huvudundersökningens kontrollgrupp är större än i prov-

undersökningens.

Uppfostringskonflikter AAT, ger säkerställda skillnader i båda materialen.

Asocialitet hos kamrater AAT, ger en mycket påtaglig skillnad i provundersökningen, men kamratasocialiteten är avsevärt större i huvudundersökningens kontrollgrupp och skillnaden blir då signifikant endast i de stratifierade medeltalsjämförelserna.

Samtliga variabler har således givit säkerställda skillnader mellan brotts- och kontrollgrupp i båda materialen, även om det även

här framträder den vanliga tendensen till mindre skillnader i huvudundersökningen på grund av att kontrollgruppen där har mindre gynnsamma värden.

17.5 Variablernas utfall i sekvensmodellen

Nio av kontaktvariablerna har prövats mot uppföljningskriteriet, den modifierade sekvensmodellen. Resultatet redovisas i tabellerna 17.5.1–17.5.9.

Tabell 17.5.1 Primärkontakt, djupkontakt Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	17 23 %	21 42 %	20 41 %	23 53 %	22 50 %	103 40 %	0.20
4-7	56 77 %	29 58 %	29 59 %	20 47 %	22 50 %	156 60 %	0.70
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medel- poäng	0.58	0.49	0.49	0.43	0.45	0.50	
χ ² för linjär trend		10.98, df1,		p<0.001			
χ ² för avvikelse från linearitet		2.73, df 3,		-			

Primärkontakt, Ro ger ej den förväntade rangordningen men den linjära trenden blir trots detta starkt signifikant då det finns en klar skillnad mellan klass 0, de båda gynnsammaste B-klasserna och de båda mest be-

lastade. Avvikelsen från linearitet är inte signifikant. Variabeln har följaktligen en viss prediktiv förmåga. Skillnaden mellan bästa och sämsta klass är emellertid inte särskilt stor.

Tabell 17.5.2 Kontaktfunktion AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	38 52 %	38 78 %	40 83 %	31 72 %	41 98 %	188 74 %	0.37
4-7	35 48 %	11 22 %	8 17 %	12 28 %	1 2 %	67 26 %	0.87
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.61	0.48	0.45	0.51	0.38	0.50	
χ^2 för linjär trend			23.34, df 1, $p < 0.001$				
χ^2 för avvikelse från linearitet			9.45, df 3, $p < 0.05$				

Kontaktfunktion, AAT ger heller inte den förväntade rangordningen men den linjära trenden är även här starkt signifikant. Avvikelsen från linearitet är emellertid också signifikant. Skillnaderna mellan klass 0, II och IX är dock relativt stora och i väntad riktning. Endast 2 % av pojkarna i den

sämsta sekvensklassen har acceptabel eller god kontaktfunktion. Den näst sämsta sekvensklassen, de pojkar som fortsatt begå brott efter 18 år, ligger som ofta, särskilt i AAT-variabler, mycket mer positivt än förväntat.

Tabell 17.5.3 Relation mor-son AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	33 45 %	31 63 %	33 69 %	28 65 %	39 93 %	164 64 %	0.32
4-7	40 55 %	18 37 %	15 31 %	15 35 %	3 7 %	91 36 %	0.82
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.60	0.51	0.48	0.50	0.36	0.50	
χ^2 för linjär trend			22.70, df 1, $p < 0.001$				
χ^2 för avvikelse från linearitet			4.27, df 3, -				

Förhållandet till modern visar sig ha stor betydelse för pojkarnas senare kriminella utveckling. Lineariteten i utfallet är starkt signifikant och den avvikelse från den förväntade rangordningen som finns är ej signi-

fikant. Skillnaden mellan klasserna 0, II och IX är stor. I den mest belastade sekvensklassen har endast 7 % av pojkarna bedömts ha en acceptabel eller god kontakt med sin mor mot 55 % i klass 0.

Tabell 17.5.4 Relation far—son AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl. Skala	K Ej brott 0	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
1-2	12 16 %	19 39 %	22 46 %	22 51 %	25 60 %	100 39 %	0.20
3-7	61 84 %	30 61 %	26 54 %	21 49 %	17 40 %	155 61 %	0.70
Σ Medel- poäng	73 0.61	49 0.50	48 0.47	43 0.44	42 0.40	255 0.50	
χ ² för linjär trend		24.35, df 1, p<0.001					
χ ² för avvikelse från linearitet		2.27, df 3, -					

Förhållandet till fadern ger precis den förväntade rangordningen mellan sekvensklasserna. Lineariteten är följaktligen starkt signifikant. Fadersvariabeln följer alltså det förväntade sekvensmönstret något bättre än modersvariabeln men skiljer å andra sidan ut sekvensklass IX något sämre. Då störningar i

relationen till fadern visat sig vara betydligt vanligare än till modern i våra skattningar har vi här lagt dikotomilinjén annorlunda. Till den negativa gruppen har vi räknat endast pojkar med gravt störda fadersrelationer. Detta gäller 16 % av sekvensklass 0 och hela 60 % av sekvensklass IX.

Tabell 17.5.5 Engagemang i relation son—mor AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl. Skala	K Ej brott 0	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
1-3	21 29 %	20 41 %	27 56 %	24 56 %	28 67 %	120 47 %	0.24
4-7	52 71 %	29 59 %	21 44 %	19 44 %	14 33 %	135 53 %	0.74
Σ Medel- poäng	73 0.59	49 0.53	48 0.45	43 0.46	42 0.40	255 0.50	
χ ² för linjär trend		18.80, df 1, p<0.001					
χ ² för avvikelse från linearitet		1.21, df 3, -					

Pojkens engagemang i förhållandet till modern ser ut att betyda lika mycket för hans senare kriminella utveckling som om förhållandet är gott eller dåligt. Den linjära tren-

den är starkt signifikant. Skillnaden mellan bästa och sämsta klass är emellertid något mindre för denna variabel än för relation mor—son.

Tabell 17.5.6 Engagemang i relation son-far AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	18 25 %	22 45 %	22 46 %	22 51 %	26 62 %	110 43 %	0.22
4-7	55 75 %	27 55 %	26 54 %	21 49 %	16 38 %	145 57 %	0.72
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.59	0.49	0.49	0.46	0.41	0.50	

χ^2 för linjär trend 15.69, dr 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 1.83, df 3, -

Pojkens engagemang i förhållandet till fadern betyder ungefär lika mycket för hans vidare kriminella utveckling som hans enga-

gemang i förhållandet till modern. Även för fadersvariabeln är den lineära trenden starkt signifikant.

Tabell 17.5.7 Beroende av kamrater AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	29 40 %	28 57 %	35 73 %	30 70 %	36 86 %	158 62 %	0.31
4-7	44 60 %	21 43 %	13 27 %	13 30 %	6 14 %	97 38 %	0.81
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.61	0.52	0.45	0.46	0.38	0.50	

χ^2 för linjär trend 26.86, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 2.55, df 3, -

De pojkar som är mer än normalt beroende av kamrater löper större risk att utvecklas i asocial riktning. Skillnaden mel-

lan klasserna är stor och den lineära trenden starkt signifikant. 86 % av pojkarna i klass IX har bedömts som starkt kamratberoende.

Tabell 17.5.8 Kamratrelationer AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	44 60 %	38 78 %	36 75 %	30 70 %	38 90 %	186 73 %	0.36
4-7	29 40 %	11 22 %	12 25 %	13 30 %	4 10 %	69 27 %	0.86
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.56	0.48	0.49	0.52	0.41	0.50	
χ^2 för linjär trend		8.32, df 1, $p < 0.01$					
χ^2 för avvikelse från linearitet		5.01, df 3, -					

Kamratkontakten, bedömd utan någon värdering av kamraterna, ger ej den förväntade rangordningen mellan sekvensklasserna, även om kontakten är bäst i klass 0, sämre i mellanklasserna och sämst i klass IX, vilket

ger en signifikant linjär trend. I själva verket har hela 60 % av pojkarna i klass 0 bedömts ha svårigheter i kamratkontakten. Motsvarande procent i klass IX är dock 90.

Tabell 17.5.9 Asocialitet hos kamrater AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

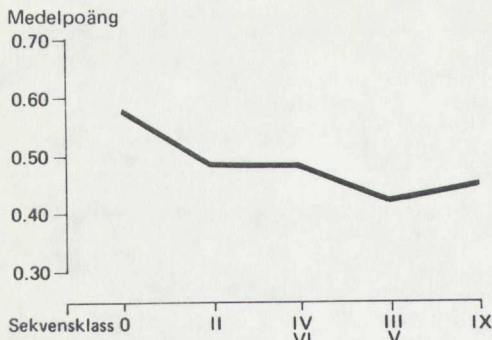
Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	34 47 %	29 59 %	31 66 %	28 67 %	34 81 %	156 62 %	0.31
4-7	38 53 %	20 41 %	16 34 %	14 33 %	8 19 %	96 38 %	0.81
Σ	72	49	47	42	42	252	
Medel- poäng	0.57	0.51	0.48	0.48	0.40	0.50	
χ^2 för linjär trend		13.13, df 1, $p < 0.001$					
χ^2 för avvikelse från linearitet		0.80, df 3, -					

Berättelsetemata om asocialitet i kamratgruppen visar sig ha prediktivt värde. Påfallande kamratasocialitet förekommer i berättelserna hos 47 % av pojkarna i klass 0 och procenten stiger sedan successivt till 81 % i

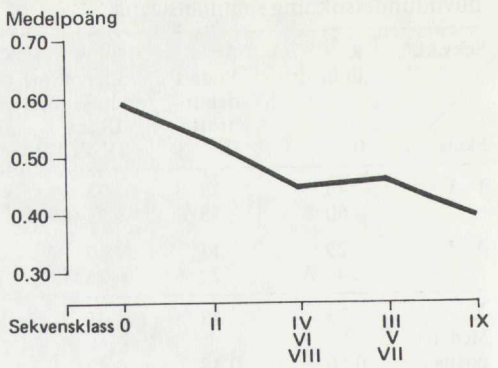
klass IX. Den lineära trenden är starkt signifikant.

De behandlade variabelernas utfall i sekvensmodellen i form av medelpoäng visas grafiskt i figur 17.5.1-17.5.9.

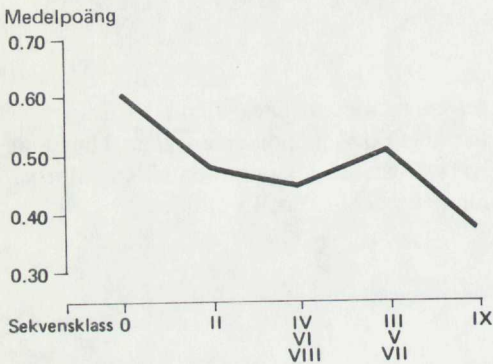
Figur 17.5.1 Primärkontakt Ro

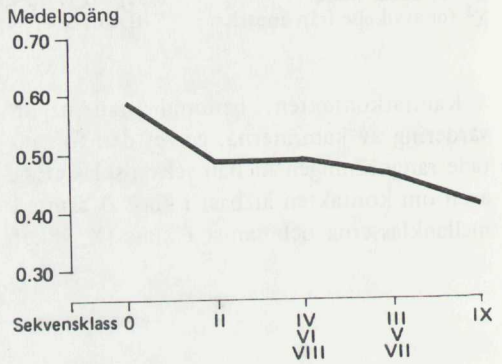
Figur 17.5.5 Engag. i relation son-mor AAT

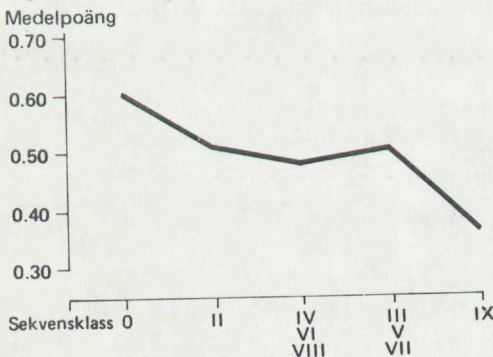
Figur 17.5.2 Kontaktfunktion AAT

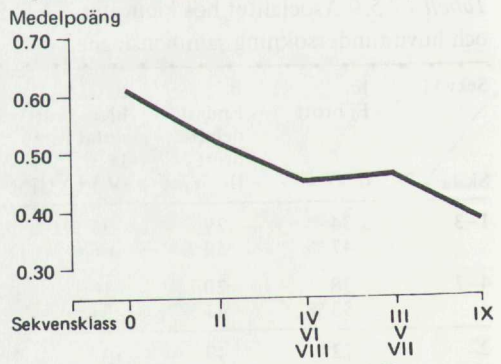
Figur 17.5.6 Engag. i relation son-far AAT

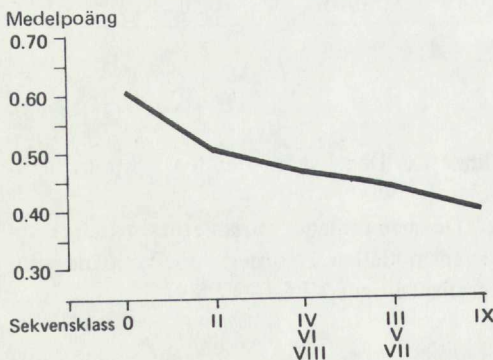
Figur 17.5.3 Relation mor-son AAT

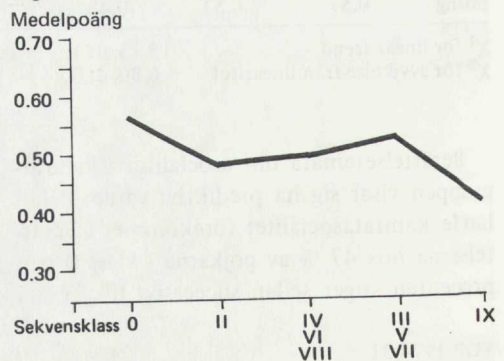
Figur 17.5.7 Beroende av kamrater AAT

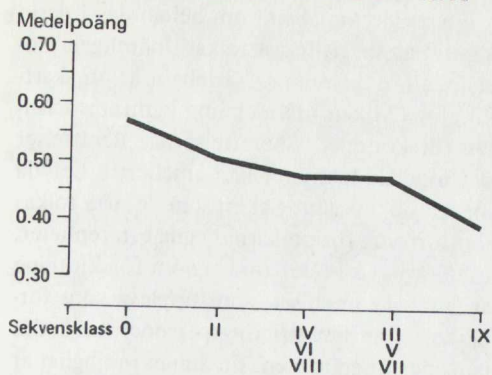
Figur 17.5.4 Relation far-son AAT

Figur 17.5.8 Kamratrelationer AAT

Figur 17.5.9 Asocialitet hos kamrater AAT

17.6 Faktiska föräldraförhållanden och projektiva relationsvariabler

De psykologiska bedömningarna av testprotokollen har utförts utan kännedom om pojkarnas verkliga familjeförhållanden. Bedömning av förhållandet till faders- och modersfigurer har därför gjorts vare sig pojkarna hade far och mor vid det aktuella tillfället eller inte. Detta nödvändiggör en kontroll av de yttre förhållanden som kan ha påverkat pojkarnas upplevelse av faders- respektive modersfigurer.

Beträffande modern visade det sig inte vara något problem, då nästan alla pojkarna bodde hos sin biologiska mor. Undantag var endast 14 pojkar: i provundersökningen 2 B-fall och 1 K-fall, i huvudundersökningen 10 B-fall och 1 K-fall. I 5 av de 14 fallen hade kontakten med modern brutits helt nyligen, i 3 fall genom skilsmässa, i 2 fall genom moderns död. Sex pojkar hade antingen adopterats eller kommit till fosterhem tidigt, 2 hade vuxit upp hos sina morföräldrar och 1 bodde sedan nioårsåldern, då modern dog, tillsammans med fadern och mormodern. De flesta av de 14 pojkarna hade således antingen bott tillsammans med sin biologiska mor till helt nyligen eller hade sedan länge en fast modersfigur.

Beträffande fadern låg det annorlunda till. Av de 283 pojkar som testats med AAT bodde 99 inte längre tillsammans med sina biologiska fäder. Dessa pojkars situation med

avseende på faderssubstitut kunde emellertid vara mycket olika. Många hade en fast fadersfigur sedan flera år, andra hade, enligt tillgängliga uppgifter, aldrig haft en fast fadersfigur. Pojkarna indelades med avseende på faktiska fadersförhållanden i följande 7 grupper:

	Antal
1. Bor tillsammans med biologisk far	184
2. Styvfar sedan flera år	30
3. Adoptivfar	5
4. Kontakten med fadern bruten genom skilsmässa	17
5. Kontakten med styvfadern bruten genom skilsmässa	7
6. Fadern död	12
7. Aldrig haft någon far eller förlorat honom i första småbarnsåldern	28
	<u>283</u>

Dessa grupper jämfördes i variablerna relation far-son och engagemang i relationen son-far. I relation far-son skilde sig två grupper från de övriga, nämligen grupperna 6 och 7, de pojkar vars far var död och de som aldrig haft någon far eller förlorat honom redan i första småbarnsåldern. I dessa grupper hade relationen till fadern mindre ofta bedömts som gravt störd än i de övriga. Resultatet kan tolkas som en tendens att idealisera en frånvarande far. Skillnaden mellan grupperna framgår av tabell 17.6.1.

Tabell 17.6.1 Relation far-son i AAT hos pojkar med olika yttre faderssituation.

Rel.far-son	Grupp		
	1-5	6-7	
1-2	104 (85B 19 K)	7 (6B 1K)	111
3-7	139 (80B 59K)	33 (17B 16K)	172
	243	40	283

$$\chi^2 = 8.20^1, \text{ df } 1, \text{ p} < 0.01$$

¹ med Yates' korrektion.

Variabeln engagemang i relationen son—far visade däremot inga signifikanta skillnader mellan grupperna. Proportionen pojkar på olika skalsteg i engagemangsvariabeln var mycket likartad, oberoende av olika yttre situation. Förhållandet till en far ser ut att betyda ungefär lika mycket i pojkarnas fantasiliv antingen de fortfarande har kontakt med sin biologiske far, har en annan fast fadersfigur eller saknar en sådan.

17.7 Sammanfattning och diskussion

I detta kapitel har övervägande redovisats variabler av socialpsykologisk typ, olika aspekter av pojkarnas relationer till föräldrar och kamrater. Det är därför i detta sammanhang viktigt att erinra om att de data vi bygger på är av väsentligt annan karaktär än de som vanligen redovisas i socialpsykologiska undersökningar och som vi har möjlighet att jämföra med. När t. ex. Glueck och Glueck eller McCord och McCord redovisar personlighetsdrag hos pojkarnas föräldrar och asocialitet hos kamraterna bygger de på direkta uppgifter om respektive föräldrar och kamrater. Bedömningsunderlaget i denna undersökning är däremot alltid testningar av pojkarna med projektiva metoder; vad beträffar socialpsykologiska variabler nästan enbart AAT. Pojkarna har alltså fritt berättat historier till testbilderna. I nästan alla fall har huvudpersonen i berättelsen, identifieringspersonen, blivit en pojke, och historien har handlat om vad denna pojke gjort och vad som hänt honom. Nästan alltid förekommer andra personer i berättelserna, sådana som finns på bilden och ofta också sådana som inte finns där utan helt kommer ur pojkarnas fantasi. Moders- och fadersfigurer förekommer, som tidigare nämnts, på flera bilder liksom kamrater. Det vore givetvis helt orimligt och emot projektiv teori att anta att berättelserna ger en objektivt riktig bild av pojkarnas liv och miljö. Avsikten med testmetoden är heller inte att ge upplysning om den faktiska, yttre miljön utan om mer eller mindre omedvetna skikt av pojkarnas upplevelse av föräldrafigurer, kamrater etc. (Se

diskussion i kap. 7.2.)

En av de variabler som behandlas i detta kapitel är speciellt svårtolkad, nämligen asocialitet hos kamrater. Variabeln är en skattning av i vilken utsträckning kamratasocialitet förekommer i berättelserna. Berättelser om asociala kamrater kan emellertid betyda många olika saker. Säkert kan de ofta tolkas som uttryck för pojkarnas egna erfarenheter. I andra fall kan det röra sig om förskjutning av asociala impulser, som upplevs som förbjudna, från identifieringspersonen till andra personer i berättelsen. En annan möjlighet är att både identifieringspersonen och hans kamrater beskrivs som asociala som ett uttryck för försökspersonens egna asociala impulser. Hauge har beskrivit ytterligare en mekanism som mycket väl kan komma in i bilden. Han menar att ungdomars tendens att uppfatta andra ungdomar som asociala ökar med minskande personlig kännedom. Det finns en benägenhet att tro att avlägsna bekanta är mer asociala än nära vänner. Ju sämre kamratkontakt en pojke har, dess mer asociala tror han att kamraterna är och dess mer upplever han ett tryck att själv begå asociala handlingar för att bli accepterad i gruppen (Hauge, 1971). I vilken utsträckning den beskrivna mekanismen utgör en projektion av ungdomarnas egna asociala impulser går Hauge inte in på. Sannolikt är detta också ett led i förklaringen. Hagues resonemang är hur som helst relevant som en möjlig tolkning av de samband vi funnit mellan dålig kamratkontakt, stor kamratasocialitet och starkt beroende av kamrater. Någon enkel tolkning av den stora kamratasocialiteten i brottsfallens berättelser är inte möjlig.

De variabler som redovisats i kapitlet har alla givit de förväntade skillnaderna mellan brotts- och kontrollgrupper. Brottsfallen har sämre djupkontakt och mer störningar i kontaktfunktionen än kontrollfallen. Familjeklimatet är sämre i brottsfallens hem, deras relationer till föräldrarna är mer störda, till fadern ofta gravt, och de har i större utsträckning givit upp sitt engagemang i föräldrarna. Uppfostringskonflikterna är större och

pojkar har mindre tendens att acceptera föräldrarnas uppfostringsnormer i brottsgruppen. Störda relationer till både fadern och modern liksom en tendens att ha givit upp engagemanget i dessa relationer innebär enligt resultaten från sekvensmodellen påtaglig risk för fortsatt kriminell utveckling.

Beträffande pojkarnas kamratförhållanden har det visat sig att brottsfallen är mycket starkare beroende av kamrater och samtidigt har sämre kamratkontakt än kontrollfallen. Deras berättelser innehåller också mycket mer skildringar av asocialitet bland kamraterna än kontrollfallens, vilket sannolikt bl. a. betyder att de faktiskt umgås mer med asociala kamrater, även om variabeln är svårtolkad, vilket diskuterades nyss. Variablerna kamratasocialitet och kamratberoende visar båda prediktiv förmåga i sekvensmodellen.

Sambanden mellan variablerna i detta kapitel kan beskrivas på följande sätt: Vanligt är att pojkar som begått brott har dåliga relationer till båda föräldrarna, i synnerhet fadern. De har ofta givit upp sitt engagemang i föräldrarna och istället blivit mer än normalt beroende av kamrater. Då deras kontaktfunktioner är störda blir emellertid även förhållandet till kamraterna dåligt. Kamraterna är ofta asociala. Antingen väljes dessa för att de överensstämmer med asociala impulser hos pojkarna själva eller också tvingas de in i asociala grupper då deras besvärliga hemförhållanden och störda kontaktförmåga gör att de inte kan anpassa sig eller inte blir accepterade i en vanlig kamratgrupp. I många enskilda fall ser mönstret givetvis annorlunda ut, men det här beskrivna förefaller vanligt.

18.1 *Moralhållningar och kriminalitet.* *Hypoteser*

I den kriminologiska litteraturen finner man, att olika åsikter hävdas beträffande moralfunktionen hos kriminella. Vi ansluter oss nära till den psykoanalytiska teorin beträffande socialiseringsprocessen, som den beskrivs av A. Freud (1965, kap. 5). En förutsättning för socialisering anses enligt denna teori vara en hos individen inbyggd moral. Huvudsakligen anses denna moralintegration ske under ödipalfasen, men förstadier utbildas redan under den anala perioden. Under latensen sker en stabilisering och utvidgning av moralbegreppen. Adolescensen slutligen är en period av opposition och frigörelse. Tidigare normer och moralbegrepp omprövas och omstruktureras varvid tillkommer en väsentlig del av idealbildning och etiska ställningstaganden.

Enligt psykoanalytisk teori har socialiseringsprocessen hos de kriminella störts och blivit ofullständig. Vår kliniska erfarenhet har emellertid givit oss uppfattningen att även personer med störningar av jagsvag typ har förstadier till moraluppbyggnad. De har ofta för tidigt väckta skuld föreställningar, vilka utmärker barn som emotionellt dragit sig tillbaka från den libidinösa bindningen till föräldrarna på grund av svåra frustationer och fientlig rejektion från föräldrarnas sida redan i preverbala stadier. Hos de svårast skadade, de primärt karaktärsstörda, resulterar

detta i arkaiska, ofullständiga och splittade överjagsfragment, vilka ger starkt sadistiska överjagsimpulser till jaget, inom vilket en djup omedveten ångest uppstår, som ofta ageras ut direkt.

Redl och Wineman (1951, sid. 172) hävdar, att de aldrig mött ett barn som helt saknar överjag. "Below the behavioral surface, there would be a great number of little 'value islands' left — stemming out of isolated remainders of earlier childhood identifications from the automatic absorption of nondelinquent elements in the general "code of behavior" which even a delinquent neighbourhood still has sprinkled around, or out of occasional real ties or dependencies with people which couldn't quite be avoided after all".

Brister i moralutvecklingen diskuterades redan tidigt i psykoanalytisk litteratur. Reich (1925) beskriver hur hos den impulsdrivna karaktären hela överjaget isoleras, så att överjagsintentioner och handlingsimpulser aldrig blir föremål för jagets kritiska granskning.

Jacobson (1930) diskuterar uppkomsten av ett andra överjag, som idealiserar driftsaktivitet, antingen genom att förklara den som en "kamp för ett gott ändamål" eller på grund av förförelse av vuxna, som premierat ohämmad driftsutlevelse.

Ett alternativt synsätt till det psykoanalytiska representeras av Eysenck (1964), som framför en inlärningsteoretisk syn på uppkomst av individuella olikheter beträffande

moralhållning. Genom uppfostran tränas barn att följa vissa regler, som anses vara väsentliga för att skydda samhället. För att denna träning skall ha framgång kräves betingning av ångest till förbjudna handlingar via straff och ogillande. Enligt Eysenck är psykopater extremt extroverta och betingas till följd därav sämre. Deras socialisering blir mindre effektiv, då de saknar förmåga att uppleva betingad ångest.

Cleckley (1964) har också påpekat, att även om en psykopat kan ge verbala uttryck för sociala och moraliska regler och lagar, tycks dessa sakna emotionell innebörd för honom och han följer dem följaktligen inte.

Brist på skuld känslor uppges som ett av de utmärkande dragen hos den psykopatiska gruppen i behandlingsexperimentet på Wiltwyckskolan (McCord och McCord, 1964).

Studiet av moralfunktionen hos kriminella har ofta inriktats speciellt på den grupp som kan karakteriseras som primärt karaktärsstörd eller psykopatisk. Denna grupp har definierats och diskuterats utförligt av författare som Hare (1970) och Quay (1965). I föreliggande arbete beskrivs primär karaktärsstörning i kapitel 25.2.4.

Moralfunktionen har av oss undersökts ur flera aspekter. Med Rorschachtestet har man sökt belysa om individen har straffrädsla, eller om han har inbyggda skuld känslor. I AAT-testet har även andra aspekter lagts på moralfunktionen. Man har sökt utröna graden av överstark moral, i vilken utsträckning adekvat inbyggd moral föreligger, hur pass mycket av omoraliska handlingar individen tillåter sig, och i vilken utsträckning hans föreställningar är amoraliska.

Hypoteserna beträffande de funktioner som bedömts med de i variabelgruppen ingående variablerna är följande: Vi väntade att finna mindre av skuld känslor och mer av straffrädsla i brottsgruppen. Vidare väntade vi oss att finna mer av hållningarna överdrivet moralisk och omoralisk i kontrollgruppen och mer av omoralisk och amoralisk hållning i brottsgruppen.

18.2 Variabeldefinitioner

Variabelgruppen innehåller 7 variabler, varav två är förekomstvariabler, hämtade från Rorschachtestet, och fem är AAT-variabler. Av dessa är fyra bedömningsskalor som går mellan 0 och 3 och den femte en sammanfattning av dessa, som kan variera mellan 0 och 12.

Rorschach:

Straffrädsla (skala 0–1)

Med straffrädsla avses, att individen avhåller sig från otillåtna handlingar, därför att han är rädd för utifrån kommande straff, från föräldrar, kamrater, polis etc. Straffrädslan har sålunda ett visst samband med s. k. ögontjäneri, dvs. när någon ser låter man bli, och ertappas man, blir man rädd. Straffrädslan kan betraktas som ett förstadium till den integrerade moralen. Detta hör samman med, att individen inte förstår varför en handling eller en impuls är förbjuden, bara att den inte är tillåten. Straffrädslan är således naturlig för koltbarnet, som av rädsla, kanske mest för kärleksindragning från föräldrarnas sida men givetvis också för fysisk plåga, långsamt lär sig vad som är tillåtet eller ej. I detta sammanhang bör dock påpekas, att imitation och positiva identifikationsönsknningar med föräldrarna i normalfallet spelar den största rollen redan vid denna första etapp av moraluppbyggnaden.

Om moralintegration inte äger rum under senare fasen, fortsätter hos den växande och senare hos den vuxne individen hans moralfunktion att vara endast denna primitiva straffrädsla.

Skuld känsla (skala 0–1)

Med skuld känsla avses individens upplevande av att han brutit mot av honom själv accepterade normer. Övergången från lustprincipen, dvs. den omedelbara behovstillfredsställelsen, till realitetsprincipen, vilken innebär att inskränkningar i denna tillfredsställelse måste ske med hänsyn till realitetens krav,

sker gradvis och långsamt. Inte förrän i den ödipala fasen har barnets olika jagfunktioner utvecklats och mognat så, att det förmår att skilja på fantasi och verklighet och har en viss impulskontroll. Begreppsbildningen och logiken gör det möjligt att förstå orsak och verkan, och förmågan att antecipera gör det möjligt att pröva en tänkt handlings konsekvenser innan den kommer till utförande.

Adekvata skuldkänslor är ett viktigt tecken på, att överjagsuppbyggnaden är fullföljd.

AAT:

Överdrivet moralisk (skala 0–3, ingen – mycket)

Variabeln avses belysa, i vilken utsträckning individen har ett allt för starkt överjag. Tyvärr är variabeln olämpligt konstruerad. Den borde ha delats upp i två. Med nuvarande konstruktion har två mycket olika typer av överjagsrelationer kommit att bedömas på variabeln. Dels har här skattats pojkar med neurotiskt överjag, med ständig ängslan att göra fel och en skrupulös granskning av egna handlingar och intentioner. Dels har pojkar med arkaiskt, primitivt överjag skattats på variabeln, dvs. pojkar med en överjagsrelation, som inte tillåter en realistisk bedömning av en handlings konsekvenser. En ständig fruktan för överdrivet stränga straff föreligger, "syndens lön är döden". Erfarenhetsmässigt har många individer med skador av typen infantil jagsvagheter en sådan defekt överjagskonstellation. Den föreligger också enligt vår uppfattning hos personer med primär karaktärsstörning.

Moralisk (skala 0–3, ingen – mycket)

Variabeln avser att belysa individens tendens att följa de etiska normer och regler för handlandet, som samhället sätter upp, och han själv gjort till sina, dvs. integrerat.

Omoralkisk (skala 0–3, ingen – mycket)

Variabeln belyser individens tendens att medvetet bryta mot sina normer. Man antar

således, att han har en internaliserad moral, men att han inte handlar i enlighet därmed, och sålunda får skuldkänslor vid regelbrott, vilka dock inte är så starka, att de avhåller honom från handlingen.

Amoralisk (skala 0–3, ingen – mycket)

Variabeln belyser, i vilken utsträckning individen saknar etiska värderingar av impulser och beteenden, som samhället har normer och regler för. Sådan etisk omognad är vanlig hos infantilt jagsvaga individer (se kap. 25.2.3), vilka ofta betraktar t. ex. snatteri som något man lyckas eller misslyckas med, men inte som något man har skuldkänslor för.

Moralindex (skala 1–12, ingen inbyggd moral – god moralintegration)

Variabeln är konstruerad så, att värdena på överdrivet moralisk och moralisk adderas tillsammans, varefter värdena på omoralisk och amoralisk subtraheras från summan. Till denna summa adderas siffran 6 för undvikande av negativa värden.

18.3 Klusteranalys

I variabelgruppen ingår sju variabler, av vilka två hämtats från Rorschachtestet. Deras interkorrelationer redovisas i tabellerna 18.3.1 och 18.3.2.

Det framgår av tabellerna, att variabeln överdrivet moralisk ej ingår i klustret, vare sig i prov- eller huvudundersökningen, eftersom den korrelerar negativt med två andra variabler i matrisen. Detta kan synas egendomligt, då variabeln överdrivet moralisk avsetts beskriva kontrollerande jagingstanser, och vi följaktligen väntat högre värden för kontrollfallen i denna variabel. Variablerna omoralisk och amoralisk har vänts i matriserna, eftersom högre värden väntas för brottsfallen i dessa. Trots att variablerna vänts, finner man, att överdrivet moralisk har negativa korrelationer med dem i både prov- och huvudundersökningen. Förklaringen torde

Tabell 18.3.1 Moralhållningar. Variablernas interkorrelation. Provundersökningen. N = 81.

	1	2	3	4	5	6	7	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro 1 Skuldkänslor	1.00							.25
Ro 2 Straffrädsla ¹	.33	1.00						.25
AAT 3 Överdrivet moralisk ²	.05	.03	1.00					—
AAT 4 Moralisk	.24	.26	.06	1.00				.36
AAT 5 Omoralisk ¹	.17	.16	-.12	.30	1.00			.38
AAT 6 Amoralisk ¹	.19	.21	-.20	.30	.52	1.00		.39
AAT 7 Moralindex	.27	.27	.31	.65	.72	.68	1.00	.53

Genomsnittskorrelationen för samtliga variabler i klustret = .36

Tabell 18.3.2 Moralhållningar. Variablernas interkorrelation. Huvudundersökningen. N = 202.

	1	2	3	4	5	6	7	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret
Ro 1 Skuldkänslor	1.00							.14
Ro 2 Straffrädsla ¹	.21	1.00						.22
AAT 3 Överdrivet moralisk ²	.08	.01	1.00					—
AAT 4 Moralisk	.12	.20	-.16	1.00				.39
AAT 5 Omoralisk ¹	.01	.23	-.29	.39	1.00			.41
AAT 6 Amoralisk ¹	.15	.16	-.27	.53	.65	1.00		.47
AAT 7 Moralindex	.16	.25	.11	.68	.74	.83	1.00	.54

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .36

¹ Variabeln vänd.

² Variabeln kan ej ingå i klustret, ingår ej i genomsnittskorrelationen.

vara, att variabeln överdrivet moralisk givits två dimensioner vid bedömningarna. Dels har vi som förut nämnts skattat moralisk överängslighet med starka skuldkänslor av neurotisk art på denna variabel, dels skuldkänslor av primitiv, arkaisk typ. Detta innebär, att skuldkänslor av en typ, som väntas vara vanligare hos kontrollfall skattats på samma skala som skuldkänslor förhållanden, vilka vi ansett utmärka brottsfall, i synnerhet individer med störningar av gravt jagsvag art.

Att variabeln moralindex ändå differentierar mot både brotts- och kontrollgruppskriteriet och i sekvensmodellen beror sannolikt på, att de övriga variabler som ingår i detta index ger mer entydiga uslag. Dvs.

moralisk hållning utmärker kontrollfallen, medan omoralisk och amoralisk hållning är vanligare hos brottsfallen.

18.4 Gruppkillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

Variablernas diskriminerande förmåga i prov- och huvudundersökningarna med det samtidiga kriteriet visas i tabell 18.4.1.

Skuldkänslor Ro

Variabeln skiljer mycket väl i både prov- och huvudundersökningen.

Tabell 18.4.1 Moralvariabler. Skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper. Teckentest och stratifierade medeltalsjämförelser. Prov- och huvudundersökning

Metod	Variabel		Tecken- test p	Stratifierade medeltalsjämförelser				
				M _B	M _K	Diff.	Medelfel	p
Ro	Skuld känslor	P.U.	0.005	0.62	0.93	-0.31	0.09	0.001
		H.U.	0.005	0.64	0.85	-0.21	0.07	0.005
Ro	Straffrädsla	P.U.	0.005	0.69	0.26	0.43	0.09	0.001
		H.U.	-	0.75	0.57	0.19	0.07	0.005
AAT	Överdrivet moralisk	P.U.	-	0.67	0.64	0.02	0.18	-
		H.U.	0.05	0.81	1.21	-0.40	0.13	0.001
AAT	Moralisk	P.U.	0.01	1.67	2.10	-0.43	0.14	0.001
		H.U.	0.025	1.47	1.77	-0.30	0.10	0.005
AAT	Omoralkisk	P.U.	0.025	2.03	1.55	0.48	0.17	0.005
		H.U.	-	1.99	1.81	0.19	0.13	-
AAT	Amoralisk	P.U.	0.01	0.90	0.26	0.64	0.17	0.01
		H.U.	-	1.33	1.04	0.29	0.16	0.05
AAT	Moralindex	P.U.	0.01	5.41	6.93	-1.52	0.38	0.01
		H.U.	0.025	4.96	6.13	-1.18	0.31	0.01

Straffrädsla Ro

Variabeln skiljer starkt signifikant i båda undersökningarna i de stratifierade medeltalsjämförelserna. Med teckentest blir skillnaden emellertid inte signifikant i huvudundersökningen.

Vid granskningen av strata framgår, att straffrädsla är vanligast i den yngre gruppen i båda undersökningarna, vilket kan vara rimligt, då det är en omognare reaktion.

Överdrivet moralisk AAT

Variabeln skiljer ej i provundersökningen, men i huvudundersökningen. Denna hållning framträder där mer i kontrollgruppen, vilket tyder på att den neurotiska, överängsliga formen varit vanligare än den arkaiska.

Moralisk AAT

Variabeln differentierar mycket väl mellan grupperna i båda undersökningarna. Kontrollfallen accepterar således i större utsträckning samhällets regler och normer.

Omoralkisk AAT

Variabeln skiljer signifikant i provundersökningen, men ej i huvudundersökningen, vars kontrollfall har ett medelvärde, som närmar sig brottsfallens.

Amoralisk AAT

Även denna variabel skiljer mycket väl i provundersökningen, men betydligt mindre i huvudundersökningen, dock på 5 %-nivån. Kontrollfallens medelvärde ligger högre i huvud- än i provundersökningen.

Moralindex AAT

Denna variabel, som är en sammanfattning av de olika bedömningarna av morahållningar enligt AAT, skiljer mycket väl mellan grupperna i både prov- och huvudundersökningen. Intressant är dock att se att medelvärdena i såväl brotts- som kontrollgruppen ligger avsevärt lägre i huvudundersökningen. Det förefaller således som om moralintegrationen vore sämre i huvudundersökningen än i provundersökningen i både brotts- och kontrollgruppen.

18.5 Moralvariablernas utfall i sekvensmodellen

Tre av moralvariablerna har prövats mot sekvensmodellen. Resultatet redovisas i tabellerna 18.5.1–18.5.3.

Tabell 18.5.1 Skuld känslor Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percentil- poäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
0	9 12 %	16 32 %	12 24 %	22 51 %	19 43 %	78 30 %	0.15
1	64 88 %	34 68 %	37 76 %	21 49 %	25 57 %	181 70 %	0.65
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.59	0.49	0.53	0.39	0.43	0.50	
χ ² för linjär trend		18.18, df 1, p < 0.001					
χ ² för avvikelse från linearitet		6.30, df 3, p < 0.10					

Variabeln har en starkt signifikant linjär trend, men det finns även en tendens till avvikelse. Flera klasser byter plats. Det framgår dock, att skuld känslor förekommer hos

88 % av de rena K-fallen, men endast 49 % respektive 57 % i de mest belastade klasserna, dvs. de individer som fortsatt att begå brott efter 18 års ålder.

Tabell 18.5.2 Straffrättsläsa Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percentil- poäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
0	43 59 %	17 34 %	12 24 %	12 28 %	6 14 %	90 35 %	0.17
1	30 41 %	33 66 %	37 76 %	31 72 %	38 86 %	169 65 %	0.67
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.38	0.50	0.55	0.53	0.61	0.50	
χ ² för linjär trend		25.77, df 1, p < 0.001					
χ ² för avvikelse från linearitet		4.84, df 3, -					

Variabeln har en starkt signifikant linjär trend. Skillnaden mellan de rena kontrollfallen och sekvensklass IX är stor, 41 % respek-

tive 86 %. Variabeln har en god prediktiv förmåga.

Tabell 18.5.3 Moralindex AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

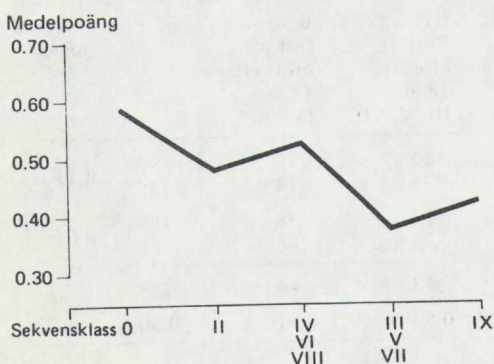
Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV, VI, VIII	B Brott efter 18 år III, V, VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-5	20 28 %	26 54 %	30 64 %	23 55 %	34 81 %	133 53 %	0.26
6-12	52 72 %	22 46 %	17 36 %	19 45 %	8 19 %	118 47 %	0.76
Σ	72	48	47	42	42	251	
Medelpoäng	0.63	0.49	0.45	0.49	0.36	0.50	

χ^2 för linjär trend 27.31, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 6.5, df 3, $p < 0.10$

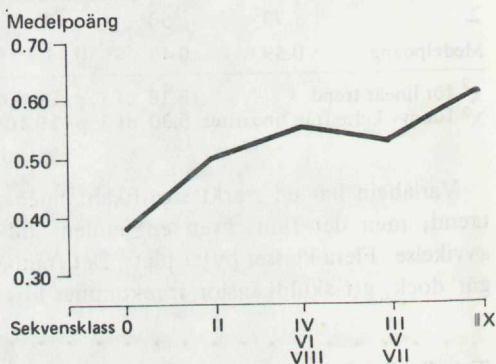
Moralindex AAT har en starkt signifikant linjär trend, men det finns också en tendens till avvikelse från linearitet. Variabeln har trots detta en god prediktiv förmåga. Skillnaderna mellan bästa och sämsta grupp är avsevärda, då av kontrollfallen 28 % visar låga värden, medan i klass IX 81 % har låga skattningar på variabeln.

Figur 18.5.1-18.5.3 visar grafiskt sekvensmodellens utfall i form av medelpoäng.

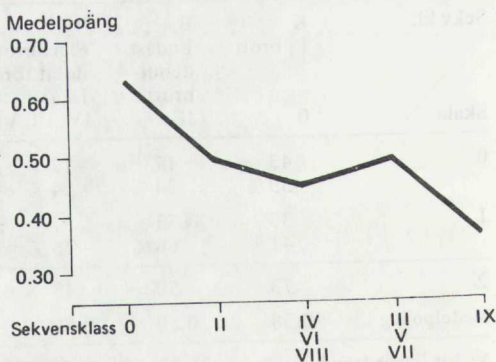
Figur 18.5.1 Skuldkänslor Ro

Figur 18.5.2 Straffrädsla Ro

Figur 18.5.3 Moralindex AAT

18.6 *Sammanfattning och diskussion*

Resultaten i moralvariablerna ligger i linje med våra hypoteser. Straffrädsla och amoralisk hållning är vanligare i brottsgrupperna, medan kontrollfallen i högre grad utmärks av skuld-känslor och moralisk hållning. Omoralisk hållning ger mindre konsistenta resultat men överväger bland brottsfallen i provundersökningen. En variabel, överdrivet moralisk hållning, var olämpligt konstruerad och ger inga entydiga resultat. Den borde delats upp i två olika variabler, en avseende överstarkt neurotiskt överjag, en avseende primitivt, arkaiskt överjag. Starkt neurotiskt överjag kan antas utmärka kontrollfallen, medan primitiva, arkaiska överjagsfragment med all sannolikhet är vanligare hos brottsfallen. Genom att dessa båda överdrivet stränga, men för övrigt helt olika typer av överjagsförhållanden skattats i samma variabel kan resultaten inte ge någon tolkbar bild. Överdrivet moralisk faller också, sannolikt på grund av sin olämpliga konstruktion, utanför variabelgruppen i klusteranalysen.

Skuld-känslor, straffrädsla och ett sammanfattande mått på moralintegration har också prövats mot uppföljningskriteriet. Man får där det väntade utfallet framför allt beträffande straffrädsla och moralintegration.

Det förefaller således som om ofullständig och primitiv moralbildning, som innebär ett förstadium till inbyggd moral, skulle vara vanlig hos brottsfallen och också försvåra deras fortsatta anpassning. Väl inbyggda moralföreställningar överväger hos kontrollfallen. När kriminella episoder förekommer, sannolikt som adolescensfenomen, hos pojkar som i och för sig lyckats med sin moralintegration under barnaåren, förefaller prognosen för en socialisering på lång sikt att vara god.

19.1 Jagstyrka och kriminalitet. Hypoteser

I kapitlen 3 och 4 har en ingående redogörelse givits för de teoretiska antagandena om jagfunktionerna och deras uppbyggnad. Där redovisas också vår hypotes att jagets funktioner har betydelse för individens anpassning i vid bemärkelse och då också för kriminellt beteende. Diskussionen i detta kapitel är därför kortfattad.

Enligt psykoanalytisk teori är jaget den instans, som organiserar inifrån och utifrån kommande impulser och stimuli och som leder individens handlande.

En rad medfödda funktioner, såsom perception, minne, intelligens, motilitet m. fl., utgör jagets medel för orientering, realitetsprövning och handlande. Dessa grundfunktioner mognar och differentieras enligt en för arten bestämd grundplan och är fundamentala för jagets möjligheter att bemästra realiteten och anpassa sig till omgivningen.

Under utvecklingen genom de psyko-sexuella stadierna och genom det för individen unika sätt, på vilket han löser de psykosociala kriserna i relation till sina egna behov och till de förutsättningar som omgivningen erbjuder, utformar jaget de försvar och den kontroll, också i form av moralintegration, som jaget vid varje tidpunkt förfogar över, liksom de kontaktmönster och de identifikationer som långsamt utvecklas och införlivas med jaget. (Hartmann, 1958; Erikson, 1950, 1958; A. Freud, 1965 Rapport, 1958.)

Enligt våra antaganden förväntar man att

individer med en för åldern adekvat jagstyrka löper mindre risk att begå brott och en avsevärt mindre risk att bli persistenta brottslingar än individer med jagstörningar. En inträngande deskription och analys av jagstörningar hos barn ges av Redl och Wine-
man (1951). Vår erfarenhet av jagsvaga barns beteende överensstämmer väl med den som Redl och Wineman skildrar, liksom vår uppfattning av relationen jagsvaghet—asocialitet.

De variabler, som ingår i detta kapitel, är valda så att man med dem har möjlighet att belysa jagfunktioner ur olika synvinklar. Vad som skall benämnas jagfunktioner kan variera något mellan olika författare. Vårt synsätt ansluter sig som tidigare nämnts nära till Bellaks (1958, 1969).

Även övriga variabelgrupper innehåller givetvis variabler, som beskriver jagfunktioner. Dessa studeras då mer i detalj och var för sig, medan i detta kapitel ges en mer sammanfattande redovisning av jagstyrke-variablerna.

I kapitlet redovisas 14 variabler, nämligen perception Ro, integration av perceptionen Ro, realitetsanpassning Ro, bearbetningsförmåga Ro, kontrollfunktion Ro, sund jagstyrka Ro, neurotiskt jagförsvar Ro, jagsvaghet Ro, jagstyrkeförhållandenas asocialitetsrisk Ro, primärkontakt Ro, ångesttolerans Ro, identifiering Ro, moralindex AAT samt kontrollfunktion AAT. För alla variablerna gäller hypotesen att brottsfallen har lägre variabelvärden, dvs. förväntas ha sämre fungerande jagfunktioner än kontrollfallen.

19.2 Variabeldefinitioner

Variabelgruppen innehåller 14 variabler, 12 hämtade från Rorschach och 2 från AAT.

Rorschach:

Perception (skala 1–7, störd–klar)

Variabeln avser en bedömning av, i vilken utsträckning individen uppfattar omvärlden på ett adekvat sätt. Förekomst av vaghet, förvrängningar och projektioner av egna impulser ger låg skattning i denna variabel.

Integration av perceptionen (skala 1–7, dålig–god)

Variabeln är ett mått på individens förmåga att ta till sig och adekvat uppleva inre och yttre stimuli och sedan utifrån denna information planera sitt handlande. Den belyser också om upplevelsefältet är begränsat eller mer omfattande, och om individen tenderar att se och uppfatta snabbt och översiktligt, utan detaljgranskning eller om han ser detaljerna var för sig, och sedan fogar ihop dem till en enhet. Variabeln ger således ett mått på överblicken, förmågan att strukturera upplevelserna till något meningsfullt, som tillgodoser individens behov av orientering.

Realitetsanpassning (skala 1–7, dålig–god)

Perceptionen och integrationen av perceptionen ger förutsättningar för realitetsprövningen. Anpassningen till realiteten visar hurvida individen accepterar den givna verkligheten på ett för åldern rimligt sätt, och om han i sitt upplevande, tänkande och handlande agerar i enlighet därmed. Impulsgenombrott i form av magiskt tänkande eller okontrollerat utagerande av aggression eller sexuella impulser är tecken på bristande realitetsanpassning.

Bearbetningsförmåga (skala 1–7, dålig–god)

Variabeln belyser individens förmåga att i sitt inre smälta och strukturera om emotionella och intellektuella upplevelser så att de ter sig förståeliga och kan accepteras. De görs till något "eget". Förmågan att bearbeta och lösa inre konflikter, såväl omedvetna

som medvetna, är emellertid den viktigaste aspekten av detta begrepp. Även intuitiv, ofta från början vag kunskap bearbetas på detta sätt, så att den får något slag av emotionellt erkännande inom individen och en intellektuell form som gör att den kan föras ut till andra.

Kontrollfunktion (skala 1–7, dålig–god)

Kontrollen av impulser och affekter belyses med denna variabel. Hos den friska individen är kontrollen flexibel, den anpassas efter situationen. Kontrollen och försvaret mot impulserna kan vara stabilt, men inflexibelt, vilket ofta är fallet hos neurotiker, eller instabilt och outvecklat, som hos de jagsvaga personligheterna.

Sund jagstyrka, jagintegration (skala 1–7, liten–stor)

Variabeln är den mest övergripande inom variabelgruppen och ligger också inom Rorschachtestet på högsta sammanfattande nivå. Den belyser individens förmåga att integrera och bemästra sina impulser och intentioner och kanalisera dem i ett för honom själv meningsfullt handlande i relation till omvärlden. Den ger uttryck för i vilken utsträckning han kan utnyttja sina resurser och hävda sig själv på ett adekvat sätt, alltså i vilken mån han behärskar sig själv och bemästrar realiteten, med god känslomässig kontakt med närstående och andra. Väsentlig är individens upplevelse av sig själv som en enhetlig person med en historia och en framtid, både fysiskt och psykiskt, ett realistiskt och rimligt accepterande av sin person. Hit hör också hans förmåga att tolerera motstridiga impulser och värderingar hos sig själv och omvärlden utan att bli handlingsförlamad eller intellektuellt förvirrad.

Neurotiskt jagförsvar (skala 1–7, litet–stort)

Det neurotiska försvarets styrka är ej ett mått på hur neurotiskt störd individen är. Däremot ger variabeln en uppfattning om den neurotiska formen av impuls kontroll, som kan ses som en överdriven kontroll,

vilken i för stor utsträckning hämmar impulser och affektutlevande liksom upplevandet av affekt. Från kriminell risksynpunkt är dock ett neurotiskt jagförsvaret att betrakta som ett skydd.

Jagsvaghets (skala 1–7, stor–ingen)

Variabeln ger ett samlat mått på, i vilken utsträckning jagfunktionerna är störda.

Jagstyrkeförhållandenas asocialitetsrisk (skala 1–7, stor–liten)

Sund jagstyrka, neurotiskt jagförsvaret och jagsvaghets är inte direkt relaterade till den risk individen löper att begå asociala handlingar. Som exempel kan nämnas, att vissa psykotiska tillstånd med dålig jagstyrka inte behöver medföra någon kriminalitetsrisk. Med undantag för dessa fall har vi emellertid ansett att jagsvaghets innebär risk för asocial utveckling, och att risken ökar ju gravare former av jagsvaghets det rör sig om. Både sund jagstyrka och neurotiskt jagförsvaret kan fungera som skydd mot asocialitet. Vi har i vår bedömning ansett att god sund jagstyrka är ett bättre skydd mot kriminalitet än starkt neurotiskt jagförsvaret.

(Se vidare kap. 6, Variabelschematas hierarkiska struktur.)

Primärkontakt (skala 1–7, dålig–god)

Variabeln är en av de viktigaste i gruppen. Den är en skattning av i vilken utsträckning individen kan uppleva djup och nära kontakt med andra. Den avser hans förmåga till du-upplevande, att han uppfattar andra som levande och likaberättigade människor, inte som manipulerbara objekt. Den har ett nära samband med hans förmåga att känna djupt, att knyta an till andra och att uppleva positiva och negativa affekter på ett nyanserat sätt.

Ångesttolerans (skala 1–7, låg–hög)

Variabeln mäter i vilken utsträckning individen orkar uppleva ångest utan att ge uttryck för den i handling.

(Se vidare kap. 12, Ångest.)

Identifiering. (skala 1–7, svårigheter–okomplicerad)

Variabeln ger ett mått på i vilken utsträckning individen har en adekvat könsidentifiering. Den ingår som en viktig variabel i denna grupp.

(Se vidare kap. 16, Könsidentifiering och sexualitet.)

AAT:

Moralindex (skala 1–7, ingen inbyggd moral–god moralintegration)

Variabeln är ett mått på i vilken utsträckning individens moraliska instanser fungerar väl och adekvat för åldern.

(Se vidare kap. 18, Moralhållningar.)

Kontrollfunktion (skala 1–7, dålig–god)

Variabeln avses mäta impulskontrollen. Se definitionen för kontrollfunktionen Ro.

Bedömningsunderlaget är i Rorschachtestet abstrakt och symboliskt, medan det i AAT är mer konkret och beteendenära. Variablerna kan därför antas belysa olika aspekter av kontrollfunktionen.

19.3 *Klusteranalys*

De flesta variablerna är hämtade från Rorschach, och de korrelerar i båda undersökningarna högt eller relativt högt med varandra. Korrelationsmönstren är påfallande lika. De mellantestliga korrelationerna är betydligt lägre än de inomtestliga.

Tabell 19.3.1 Jagstyrka. Variablernas interkorrelation. Provuundersökningen. N = 81

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	Genomsnittskorrelation med samtliga variabler i klustret
Ro	1.00														
1 Perception		.78	1.00												.63
2 Integr. av perception		.73	.64	1.00											.57
3 Realitetsanpassning		.63	.63	.53	1.00										.63
4 Bearbetn.-förmåga		.77	.66	.80	.58	1.00									.54
5 Kontrollfunktion		.70	.67	.66	.73	.78	1.00								.71
6 Primärkontakt		.72	.66	.70	.58	.77	.71	1.00							.66
7 Ångesttolerans		.53	.50	.59	.50	.64	.51	.53	1.00						.62
8 Identifiering		.73	.66	.70	.68	.84	.85	.74	.64	1.00					.52
9 Sund jagstyrka		.64	.51	.63	.47	.73	.57	.66	.52	.63	1.00				.69
10 Neur. jagförsvar		.73	.58	.77	.57	.81	.76	.69	.54	.83	.71	1.00			.57
11 Jagsvagheter		.69	.57	.74	.58	.88	.81	.77	.63	.86	.73	.83	1.00		.66
12 Assoc. risk jagst. förh.		.14	.26	.27	.21	.39	.42	.24	.22	.30	.19	.24	.41	1.00	.31
AAT 13 Moralindex		.29	.31	.31	.26	.47	.39	.28	.29	.41	.37	.43	.48	.68	1.00
14 Kontrollfunktion															.39

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .58

Tabell 19.3.2 Jagstyrka. Variablernas interkorrelation. Huvudundersökningen. N = 202

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	Genomsnittskorrelation med samtliga variabler i klustret
Ro	1.00														
1 Perception		.84	1.00												.56
2 Integr. av perception		.74	.66	1.00											.52
3 Realitetsanpassning		.56	.64	.54	1.00										.58
4 Bearbetn.-förmåga		.58	.48	.70	.45	1.00									.49
5 Kontrollfunktion		.56	.56	.64	.68	.64	1.00								.58
6 Primärkontakt		.64	.56	.65	.49	.75	.58	1.00							.57
7 Ångesttolerans		.46	.46	.45	.42	.41	.42	.50	1.00						.58
8 Identifiering		.62	.58	.68	.65	.68	.85	.68	.41	1.00					.38
9 Sund jagstyrka		.57	.54	.62	.48	.71	.59	.69	.35	.64	1.00				.61
10 Neur. jagförsvar		.61	.50	.69	.51	.79	.76	.72	.43	.82	.70	1.00			.54
11 Jagsvagheter		.54	.44	.63	.51	.81	.72	.71	.41	.76	.70	.84	1.00		.61
12 Assoc. risk jagst. förh.		.26	.21	.25	.16	.25	.16	.26	.09	.26	.17	.25	.30	1.00	.59
AAT 13 Moralindex		.21	.19	.21	.17	.19	.14	.21	.14	.21	.16	.22	.27	.80	1.00
14 Kontrollfunktion															.25

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .51

19.4 Gruppsskillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

Perception Ro

Variabeln skiljer säkerställt mellan grupperna i båda undersökningarna. Brottsfallen har således en mindre adekvat perception än kontrollfallen.

Integration av perceptionen Ro

Denna variabel skiljer också den väl säkerställt mellan grupperna. Pojkarna i brottsgrupperna har således sämre förmåga till överblick och får bl. a. därigenom försämrade möjligheter att planera sitt handlande enligt realistiska krav.

Realitetsanpassning Ro

Variabeln skiljer väl säkerställt mellan brotts- och kontrollfall i provundersökningen. I huvudundersökningen är medelvärdet för kontrollgruppen så lågt, att det ligger nära brottsgruppens. Någon säkerställd skillnad mellan grupperna föreligger således ej, varken med teckentest eller vid medeltalsjämförelse. I begreppet realitetsanpassning ingår sådana aspekter som perceptionens adekvans och integrationen av perceptionen liksom också i vilken utsträckning känslolivet utvecklats och anpassats till omgivningen på ett åldersadekvat sätt. Eftersom de två perceptionsvariablerna perception Ro och inte-

Tabell 19.4.1 Jagstyrka. Skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper. Teckentest och stratifierade medeltalsjämförelser. Prov- och huvudundersökning

Metod	Variabel	Tecken- test p	Stratifierade medeltalsjämförelser				
			M _B	M _K	Diff.	Medelfel	p
Ro	Perception	P.U. —	3.64	4.26	-0.62	0.22	0.005
		H.U. 0.05	3.63	4.08	-0.45	0.16	0.005
Ro	Integration av perception	P.U. 0.05	3.14	3.95	-0.81	0.21	0.001
		H.U. 0.01	3.26	3.75	-0.49	0.16	0.001
Ro	Realitetsanpassning	P.U. 0.01	2.81	3.38	-0.57	0.16	0.001
		H.U. —	2.95	3.13	-0.18	0.12	—
Ro	Bearbetningsförmåga	P.U. 0.005	2.86	4.00	-1.14	0.23	0.001
		H.U. —	3.13	3.30	-0.18	0.18	—
Ro	Kontrollfunktion	P.U. 0.005	2.98	3.90	-0.93	0.19	0.001
		H.U. 0.10	2.99	3.36	-0.37	0.15	0.01
Ro	Primärkontakt	P.U. 0.005	3.52	4.48	-0.95	0.18	0.001
		H.U. —	3.69	3.98	-0.29	0.15	0.025
Ro	Ångesttolerans	P.U. 0.005	2.88	3.62	-0.74	0.18	0.001
		H.U. —	2.93	3.17	-0.24	0.13	0.05
Ro	Identifiering	P.U. 0.025	3.36	3.95	-0.60	0.18	0.001
		H.U. —	3.44	3.53	-0.09	0.14	—
Ro	Sund jagstyrka	P.U. 0.005	3.43	4.33	-0.90	0.17	0.001
		H.U. 0.10	3.68	3.94	-0.26	0.14	0.05
Ro	Neurotiskt jagförsvär	P.U. 0.005	3.48	4.07	-0.60	0.18	0.001
		H.U. 0.025	3.29	3.62	-0.33	0.13	0.005
Ro	Jagsvaghet	P.U. 0.005	4.14	5.24	-1.10	0.24	0.001
		H.U. 0.05	4.21	4.68	-0.47	0.20	0.01
Ro	Asoc. risk jagstyrkeförhållanden	P.U. 0.005	2.88	4.36	-1.48	0.24	0.001
		H.U. 0.005	3.07	3.74	-0.66	0.20	0.001
AAT	Moralindex	P.U. 0.01	5.41	6.93	-1.52	0.38	0.001
		H.U. 0.025	4.96	6.13	-1.18	0.31	0.001
AAT	Kontrollfunktion	P.U. 0.005	2.85	3.93	-1.08	0.18	0.001
		H.U. 0.01	2.90	3.45	-0.55	0.15	0.001

gration av perceptionen Ro skiljer mot kriteriet även i huvudundersökningen, medan realitetsanpassning Ro inte diskriminerar, kan man anta, att det är de emotionella aspekterna av realitetsanpassningen som är bristfälliga i huvudundersökningens kontrollgrupp.

Bearbetningsförmåga Ro

Variabeln förhåller sig på samma sätt som realitetsanpassningen, dvs. provundersökningen ger väl säkerställda gruppskillnader, medan medelvärdena i huvudundersökningens kontrollgrupp är låga, och ingen signifikant skillnad föreligger.

Förmågan att bearbeta konflikter, som inrymmer både intellektuella och emotionella element, skiljer således inte mellan brotts- och kontrollfallen i huvudundersökningen.

Kontrollfunktion Ro

Variabeln skiljer säkerställt mellan de två grupperna i båda undersökningarna, dock endast en tendens i väntad riktning vid provning med teckentest av huvudundersökningens resultat.

Brottsfallen har bedömts ha en sämre impulskontroll än kontrollfallen.

Primärkontakt Ro

Variabeln visar säkerställda skillnader i båda undersökningarna. I huvudundersökningen ger teckentest dock ingen signifikant skillnad ((se också kap. 17. Kontakt och relationer. Uppfostran).

Ångesttolerans Ro

Variabeln skiljer väl säkerställt i provundersökningen, medan i huvudundersökningen teckentestet icke ger några skillnader. Medeltalsskillnaden är dock signifikant på 5 %-nivån.

Av resultatet framgår att förmågan att uppleva och uthärda ångest utan att leva ut den är vanligare hos kontrollfall. (Se också kap. 12. Ångest.)

Identifiering Ro

Variabeln skiljer signifikant i provundersökningen men ej i huvudundersökningen.

Utifrån detta oenhetliga resultat kan ej göras några uttalanden om variabelns relevans från kriminalitetssynpunkt. (Se också kap. 16. Könsidentifiering och sexualitet.)

Sund jagstyrka Ro

Även denna variabel visar samma förhållande som de övriga i kapitlet. Provundersökningen ger en väl säkerställd skillnad mellan grupperna. I huvudundersökningen har kontrollfallen lägre medeltal än i provundersökningen. Skillnaden mellan brotts- och kontrollfall är dock signifikant även i huvudundersökningen.

Variabeln, som hör till de mest sammanfattande, och som belyser jagets integrerande och adaptiva förmåga, visar att brottsfallen har en sämre jagintegration än kontrollfallen.

Neurotiskt jagförsvar Ro

Variabeln skiljer väl mellan grupperna i båda undersökningarna. Det framgår således, att kontrollfallen har en högre grad av neurotiskt jagförsvar, vilket fungerar som ett skydd mot impulsutlevande.

Jagsvighet Ro

Variabeln skiljer väl mellan grupperna, även om huvudundersökningens kontrollgrupp har ett avsevärt lägre medelvärde än provundersökningens.

Störningar av jagfunktionerna av såväl infantil som gravare art synes sålunda föreligga i större utsträckning hos brotts- än hos kontrollfallen.

Jagstyrkeförhållandenas asocialitetsrisk Ro

Den samlade bedömningen av risken för asocialitet där de olika jagstyrkevariablernas information sammanvägs visar väl säkerställda skillnader mellan grupperna, i både prov- och huvudundersökningsmaterialen.

Moralindex AAT

Variabeln skiljer väl säkerställt i båda undersökningarna mellan grupperna. Det är på-

fallande, att medeltalsnivån för såväl brotts- som kontrollfallen är lägre i huvudundersökningen. Därtill kommer, att grupp-differensen är mindre i huvudundersökningen, vilket är genomgående inom variabelgruppen.

Moralfunktionen, uttryckt i detta sammanfattande mått, är, som framgår av resultaten, definitivt sämre hos brotts- än hos kontrollfallen.

(Se också kap. 18. Moralhållningar.)

Kontrollfunktion AAT

Variabeln skiljer mycket väl säkerställt i båda undersökningarna. K-gruppens medelvärde är emellertid lägre i huvudundersökningen. Det är dock påtagligt, att brottsfallen har betydligt sämre kontrollfunktioner än kontrollfallen.

19.5 Jagstyrkevariablernas utfall i sekvensmodellen

Tolv av jagstyrkevariablerna har prövats mot den modifierade sekvensmodellen. Resultaten i åtta av dessa presenteras i tabellerna 19.5.1–19.5.8. Fyra variabler har redovisats i tidigare kapitel. (Kap. 12. 16. 17. 18.)

Tabell 19.5.1 Integration av perceptionen Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Per- cent- poäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
1–3	24 33 %	29 58 %	32 65 %	27 63 %	31 70 %	143 55 %	0.28
4–7	49 67 %	21 42 %	17 35 %	16 37 %	13 30 %	116 45 %	0.78
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.61	0.49	0.45	0.45	0.42	0.50	

χ^2 för linjär trend 17.03, df 1, $p < 0.001$

χ^2 för avvikelser från linearitet 5.01, df 3, –

Variabeln har en signifikant linjär trend, och avvikelserna från linearitet är obetydliga. Skillnaden mellan klasserna är avsevärd, i synnerhet mellan bästa och sämsta grupp, där det nästan föreligger en spegelvändning mellan proportionerna av god, respektive dålig integration av perceptionen. Variabeln har således en god prediktiv förmåga.

Tabell 19.5.2 Realitetsanpassning Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percent- tilpoäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
1-3	45 62 %	41 82 %	40 82 %	34 79 %	39 89 %	199 77 %	0.38
4-7	28 38 %	9 18 %	9 18 %	9 21 %	5 11 %	60 23 %	0.88
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.58	0.47	0.48	0.49	0.44	0.50	

χ^2 för linjär trend 9.88, df 1, $p < 0.01$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 4.54, df 3, -

Variabeln har en signifikant linjär trend. Avvikelsen från linearitet är ej säkerställd. Det finns en klar skillnad mellan klass 0, de tre klasserna i mitten och klass IX. Mittklasserna ligger dock på samma nivå.

Variabeln differentierar ej mellan brotts-

och kontrollgruppen i huvudundersökningen, men den har en viss prognostisk förmåga på sikt. Detta förefaller rimligt, då realitetsanpassningen i adolescensen vanligen fungerar ojämnt, men i vuxen ålder förväntas fungera adekvat.

Tabell 19.5.3 Bearbetningsförmåga Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percent- tilpoäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VIII	IX		
Skala							
1-3	29 40 %	33 66 %	31 63 %	30 70 %	32 73 %	155 60 %	0.30
4-7	44 60 %	17 34 %	18 37 %	13 30 %	12 27 %	104 40 %	0.80
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.60	0.47	0.48	0.45	0.44	0.50	

χ^2 för linjär trend 13.41, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 4.71, df 3, -

Variabeln har en signifikant linjär trend. Avvikelsen från linearitet är ej säkerställd. Det framgår dock av tabellen, att den stora skillnaden ligger mellan brottsfall och kontrollfall utan brott. I huvudundersökningen

differentierar variabeln ej mellan brotts- och kontrollfall vid medeltalsjämförelse. Där- emot framgår vid prövning mot uppföljningskriteriet, att variabeln har en viss prognostisk förmåga.

Tabell 19.5.4 Kontrollfunktion Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percent- tilpoäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
Skala							
1-3	33 45 %	39 78 %	33 67 %	31 72 %	34 77 %	170 66 %	0.33
4-7	40 55 %	11 22 %	16 33 %	12 28 %	10 23 %	89 34 %	0.83
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.60	0.44	0.49	0.47	0.44	0.50	

χ^2 för linjär trend 10.94, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 9.46, df 3, $p < 0.05$

Variabeln har en signifikant linjär trend i sekvensmodellen. Även avvikelser från linearitet är dock signifikant. Skillnaden ligger mellan kontroll- och brottsfall. Variabeln har ingen prediktiv förmåga.

Tabell 19.5.5 Sund jagstyrka Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percent- tilpoäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
Skala							
1-3	16 22 %	18 14 %	22 45 %	22 51 %	24 55 %	102 39 %	0.20
4-7	57 78 %	32 64 %	27 55 %	21 49 %	20 45 %	157 61 %	0.70
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.59	0.52	0.47	0.44	0.42	0.50	

χ^2 för linjär trend 15.99, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 0.94, df 3, -

Variabeln har en signifikant linjär trend, och avvikelser från linearitet är obetydlig. Skillnaden mellan å ena sidan K-fallen utan brott och engångsbrottslingarna och å andra sidan klass IX liksom överhuvudtaget de pojkar som fortsatt att begå brott efter 18 år är avsevärd. Variabeln har en god prediktiv förmåga. Det är dock påfallande, att nära hälften av individerna i klass IX har bedömts ha en acceptabel eller god sund jagstyrka. Av utfallet att

döma är en god sund jagstyrka, som den definierats och bedömts av oss, inte ett tillräckligt skydd mot grav kriminalisering. Man kan dock väl tänka sig, att negativa miljöinflytanden liksom olämpliga samhälls-ingripanden i den sensibla adolescensperioden, kan leda till kriminalisering även av pojkar med ursprungligen relativt god jagstyrka.

Tabell 19.5.6 Jagsvagheter Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percent- tilpoäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
Skala							
1-4	26 36 %	26 52 %	28 57 %	26 60 %	29 66 %	135 52 %	0.26
5-7	47 64 %	24 48 %	21 43 %	17 40 %	15 34 %	124 48 %	0.76
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.58	0.50	0.47	0.46	0.43	0.50	

χ^2 för linjär trend 11.70, df 1, $p < 0.001$

χ^2 för avvikelser från linearitet 1.31, df 3, -

Variabeln har en signifikant linjär trend i sekvensmodellen, och avvikelser från linearitet är obetydliga. Variabeln kan sägas ha en god prediktiv förmåga. I klass IX har endast 34 % av fallen bedömts ha ringa eller ingen

jagsvagheter. Utfallet synes rimligt, då man kan vänta att i gruppen recidivister finna även individer med neurotiska störningar men utan jagsvaga drag.

Tabell 19.5.7 Jagstyrkeförhållandenas asocialitetsrisk Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percent- tilpoäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
Skala							
1-3	24 33 %	28 56 %	33 67 %	30 70 %	32 73 %	147 57 %	0.28
4-7	49 67 %	22 44 %	16 33 %	13 30 %	12 27 %	112 43 %	0.78
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medelpoäng	0.62	0.50	0.55	0.43	0.42	0.50	

χ^2 för linjär trend 22.54, df 1, $p < 0.001$

χ^2 för avvikelser från linearitet 4.21, df 3, -

Variabeln har en starkt signifikant linjär trend med en obetydlig avvikelse från linearitet. Variabeln har en god prediktiv förmåga. Bland kontrollfallen har 33 % låga skattningar medan 73 % av fallen i klass IX

bedömts löpa stor risk för framtida asocialitet på grund av jagstyrkeförhållandena. Det är rimligt, att variabeln har en bättre prediktiv förmåga än någon av jagstyrkevariablerna ensam.

Tabell 19.5.8 Kontrollfunktion AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst.plac. brott efter 18 år	Σ	Percent- tilpoäng
Skala	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
Skala 1-3	31 42 %	35 71 %	40 83 %	33 77 %	41 98 %	180 71 %	0.35
4-7	42 58 %	14 29 %	8 17 %	10 23 %	1 2 %	75 29 %	0.85
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medelpoäng	0.64	0.50	0.44	0.47	0.36	0.50	

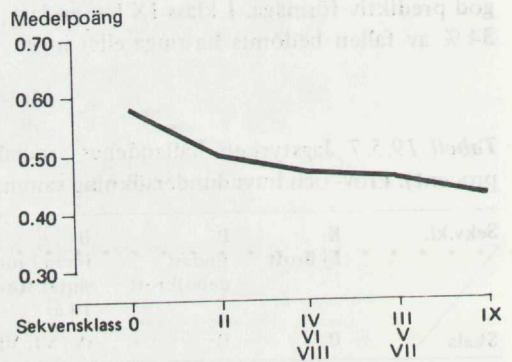
χ^2 för linjär trend 39.30, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 7.85, df 3, $p < 0.05$

Variabeln har en mycket stark signifikant linjär trend. Avvikelsen från linearitet är emellertid också signifikant. Av tabellen framgår, att det föreligger en stor skillnad mellan kontroll- och brottsfall, men framförallt, att i klass IX hela 98 % av fallen bedömts ha otillräcklig affekt- och impuls-kontroll.

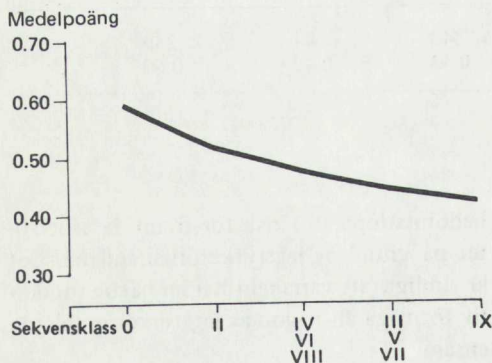
Variabeln har således en mycket god prediktiv förmåga när det gäller att förutsäga recidiverande kriminalitet.

Utfallet i sekvensmodellen i form av medelpoäng visas grafiskt i figur 19.5.1-19.5.8.

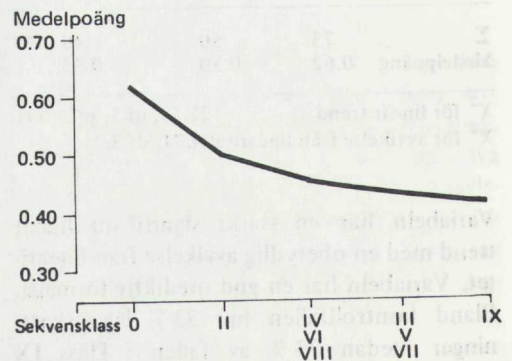
Figur 19.5.2 Jagsvagheter Ro

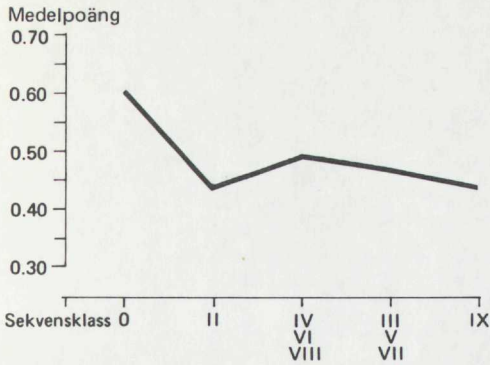
Figur 19.5.1 Sund jagstyrka Ro

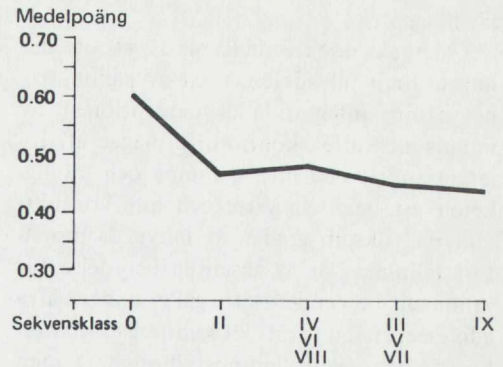
Figur 19.5.3 Asocialitetsrisk jagstyrka Ro

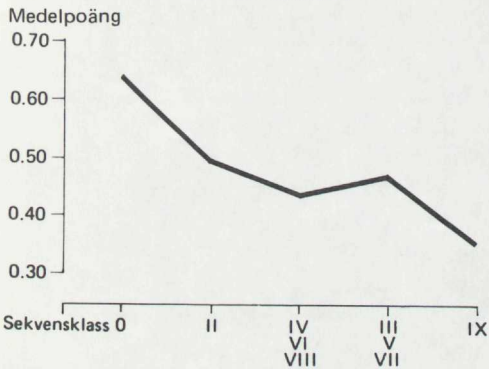
Figur 19.5.4 Kontrollfunktion Ro

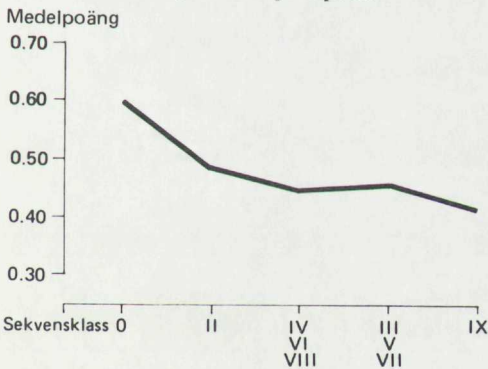
Figur 19.5.8 Bearbetningsförmåga Ro

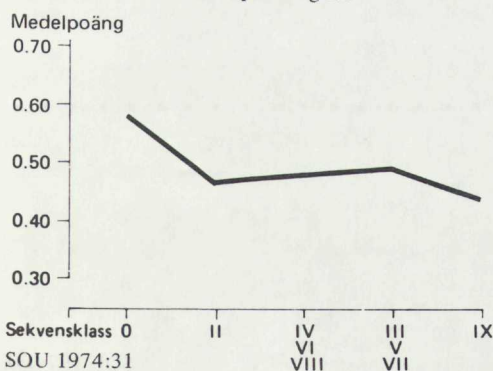
Figur 19.5.5 Kontrollfunktion AAT

Figur 19.5.6 Integration av percept Ro

Figur 19.5.7 Realitetsanpassning Ro

19.6 Sammanfattning och diskussion

Inom denna variabelgrupp har kontrollfallen i huvudundersökningen genomgående visat lägre medeltalsnivå än kontrollfallen i provundersökningen.

Som framgår av tabellmaterialet har alla variablerna skilt väl mellan brotts- och kontrollgrupperna såväl i prov- som huvudundersökningarna med undantag av tre, nämligen realitetsanpassning, bearbetningsförmåga och identifiering. Av dessa tre visar bearbetningsförmåga och realitetsanpassning en viss predicerande förmåga mot uppföljningskriteriet, medan variabeln identifiering ej har någon sådan.

Det visar sig således, att flertalet av jagstyrkevariablerna har relevans när det gäller att predicera kriminalitet. I synnerhet perceptions-, kontroll- och moralvariablerna och bedömningen av asocialitetsrisken för konstellationen av sund jagstyrka, neurotiskt jagförsvaret och jagsvaghet ger god information om den risk som dåliga jagfunktioner innebär för asocialisering.

Utvecklingen av jagfunktionerna hos individen sker enligt teorin i ett nära samspel med familj, kamrater, skola och det samhälle i vilket han lever. Adolescenten är mycket sensibel för påverkan utifrån under den fas av inre omstrukturering och identitetssökande som denna livsperiod innebär. Avvisande och utstötning eller stöd och förståelse från betydelsefulla individer eller viktiga samhällsinstitutioner kan ha avgörande betydelse

för hur utvecklingen skall gestalta sig i fortsättningen.

Det tycks dock förhålla sig så, att utvecklingen fram till adolescensen av jagfunktioner såsom integration av perceptionen, av impuls- och affektkontroll, förmågan att tolerera ångest och inre spänning och möjligheten att bearbeta yttre och inre konfliktmaterial, liksom graden av inbyggda moralföreställningar är av väsentlig betydelse för kriminellt beteende. Detta gäller under själva adolescensfasen (mot det samtidiga kriteriet, brotts- och kontrollgruppsstillhörighet), men av resultaten mot uppföljningskriteriet att döma gäller det än mer under individens fortsatta utveckling. Våra antaganden om att jagstrukturen är endast långsamt föränderliga, och att de har avgörande betydelse för individens adaption har fått stöd av resultaten.

20.1 Mognad, psykisk hälsa och kriminalitet. Hypoteser

De variabler som behandlas i detta kapitel ligger på hög sammanfattningsnivå. Både Rorschach- och AAT-bedömningen har avslutats med en skattning av pojkens allmänna mognadsnivå i relation till åldern, av hans psykiska hälsa och av i vilken grad han enligt det projektiva materialet förefaller att vara i riskzonen för asocialitet.

Vår erfarenhet av asociala barn och ungdomar är att deras känslomässiga utveckling i flera avseenden är bristfällig. Särskilt jag-funktionerna brukar vara svagt utvecklade. Hårda erfarenheter i en miljö som inte kunnat erbjuda stöd gör visserligen att de ibland tvingats till för tidig självständighet som resulterat i en partiell brådmognad men det finns samtidigt tecken på djup omogenhet. Vår hypotes var att brottsgruppen i jämförelse med ett kontrollmaterial skulle visa tecken på mindre mognad i de projektiva testningarna.

Sambandet mellan kriminellt beteende och olika slag av psykiska störningar, i synnerhet psykopati, har studerats av många forskare och behandlas i detta arbete mer utförligt i kapitel 25, indelning av undersökningsmaterialet enligt psykologisk diagnos. I föreliggande kapitel redovisas en bedömning av det psykiska hälsotillståndet hos pojkarna, oberoende av ev. störningars art, eller, i en variabel, med störningens art implicerad. I

detta sammanhang bör två tidigare undersökningar nämnas.

Schachtels' bedömning i Glueck och Gluecks stora undersökning (1950) visar att 48,6 % av brottsfallen jämfört med 55,7 % av kontrollfallen inte hade någon påvisbar psykisk störning. Dessa siffror har förvånat oss av två skäl. Dels förefaller skillnaden mellan grupperna oväntat liten, dels är proportionen pojkar utan påvisbara psykiska störningar oväntat stor särskilt med tanke på Rorschachmetodens tendens att överdiagnostisera.

Jonsson (1967) rapporterar större procent psykosomatiska symptom (sömnsvårigheter, nervösa magbesvär och nervös huvudvärk) och andra psykopatologiska symptom (tics, nagelbitning, tumsugning, stamning, fobier och tvångsmässiga symptom) i en brottsgrupp än i en normalgrupp. I normalgruppen är endast 21 % symptomfria, medan 25 % är i behov av omedelbar hjälp (Jonsson och Kälvesten, 1964). Då måttet på psykisk störning i Jonssons undersökning är manifesta symptom, är det givetvis inte direkt jämförbart vare sig med Schachtels eller med dem som behandlas i detta kapitel.

Vår hypotes var att de psykiska störningarna skulle vara både mer utpräglade och mer frekventa i brottsgruppen än i kontrollgruppen, även om vi förväntade en hel del psykiska störningar även där. Då olika former av psykiska störningar kan förväntas ha

olika samband med kriminalitet konstruerades en särskild variabel, där den psykiska störningen som asocial riskfaktor bedömdes. (Se närmare definition av variabeln asocialitetsrisk psykisk hälsa.)

20.2 Variabeldefinitioner

Sju variabler av sammanfattningskaraktär redovisas i detta kapitel, fyra bedömda enligt Rorschach och tre enligt AAT:

Rorschach:

Mognad (skala 1–7, omogen – mogen)

Variabeln avser en allmän bedömning av pojken mognad omfattande både psyko-sexuell mognad och jagfunktionernas utveckling i relation till åldern. Viss regression, både på drifts- och jagsidan, är normal i förpuberteten och puberteten och har, så långt det varit möjligt att skilja dem åt, bedömts som gynnsammare än förseningar i utvecklingen.

Psykisk hälsa (skala 1–7, dålig – god)

En bedömning av i vilken utsträckning psykiska störningar verkar invalidiserande på personligheten, oberoende av dessa störningars art. Vi har föredragit begreppet psykisk hälsa framför psykisk störning, emedan vi menar att det finns stora skillnader även på den positiva sidan av variabeln. Även utan direkt påvisbara psykiska störningar är det stora skillnader i vilken mån människor har fri tillgång till affekter, impulser och kreativ fantasi med bibehållande av god jagstyrka. Detta hälsokriterium har ibland kallats för många till självförverkligande (Jahoda, 1958).

Asocialitetsrisk, psykisk hälsa (skala 1–7, stor – liten)

Då olika former av psykiska störningar, som kan vara invalidiserande för personligheten i lika hög grad, kan antas ha mycket olika samband med asocialitet, görs även en bedömning av i vilken mån den aktuella störningen innebär risk för asocial utveckling. Störningens art spelar således stor roll vid

bedömning av variabeln. Med en viss förenkling kan man säga att vi rangordnat olika störningsformer i följande sekvens: primär karaktärsstörning, som vi anser innebära störst risk för asocialitet och sämst prognos, infantil jagsvaghet, neuros med jagsvaga drag, neuros med tendens till utagerande och slutligen neuros med starka hämningar och välorganiserad tvångsneuros, som vi jämfört med normala och bedömt som riskfria. Akuta pubertetskriser har i den mån de verkat allvarliga bedömts medföra viss risk men i allmänhet ha god prognos på längre sikt. Psykosliknande tillstånd och tecken på organiska skador har i allmänhet bedömts som osäkra med avseende på asocialitetsrisk. Utöver störningens art är givetvis svårighetsgraden en viktig faktor vid bedömningen av asocialitetsrisk, något som i enskilda fall medfört modifieringar av ovanstående rangordning.

Asocialitetsrisk (skala 1–7, stor – liten)

Sammanfattande bedömning av asocialitetsrisk utifrån hela Rorschachmaterialet. Störst vikt har lagts vid jagfunktioner, primärkontakt, typ av ev. psykisk störning, ångest- och aggressionsbehandling.

AAT:

Mognad (skala 1–7, omogen – mogen)

Utöver vad som anges i definitionen av samma variabel enligt Rorschach tillkommer att AAT ger möjlighet till en viss bedömning av social mognad. Å andra sidan ger bedömningsunderlaget på AAT mindre information om pregenitala fixeringar, vilket gör bedömningen av den psyko-sexuella mognaden mindre säker än på Rorschach.

Psykisk hälsa (skala 1–7, dålig – god)

Definitionen överensstämmer i princip med den som givits för samma variabel enligt Rorschach, men då AAT är en ny och oprövad metod ger den sämre möjlighet både till differentialdiagnoser och till bedömning av personlighetsstruktur. Metoden förefaller

däremot att ge en viss uppfattning om psykiska störningars manifestationsformer. AAT förefaller, som nämnts i kapitel 7, att mäta närmare beteendep Janet, men ger, åtminstone med nuvarande begränsade erfarenhetsmaterial, sämre information om inre struktur och dynamik.

Asocialitetsrisk (skala 1-7, stor - liten)

Sammanfattande bedömning av asocialitetsrisk utifrån hela AAT-materialet. Stor vikt har lagts vid såväl pojken egen personlighet som vid hans upplevelse av sin miljö, förhållandet till föräldrar, kamrater etc. (Se exempel på bedömningar i kap. 7.3.)

20.3 Klusteranalys

Klusteranalysen av de här behandlade sammanfattningsvariablerna redovisas i tabell

Tabell 20.3.1 Sammanfattningsvariabler. Variablernas interkorrelation. Provundersökningen. N=81.

		1	2	3	4	5	6	7	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret	
Ro	1	Mognad	1.00						.49	
Ro	2	Psykisk hälsa	.54	1.00					.56	
Ro	3	Asoc.risk psykisk hälsa	.65	.75	1.00				.64	
Ro	4	Asoc.risk totalt	.65	.74	.97	1.00			.64	
AAT	5	Mognad	.48	.38	.39	.41	1.00		.46	
AAT	6	Psykisk hälsa	.28	.46	.45	.47	.51	1.00	.50	
AAT	7	Asoc.risk	.31	.46	.56	.55	.57	.80	1.00	.55

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .55

Tabell 20.3.2 Sammanfattningsvariabler. Variablernas interkorrelation. Huvudundersökningen. N=202.

		1	2	3	4	5	6	7	Genomsnittskorrelation m. samtliga variabler i klustret	
Ro	1	Mognad	1.00						.42	
Ro	2	Psykisk hälsa	.47	1.00					.44	
Ro	3	Asoc. risk psykisk hälsa	.53	.73	1.00				.54	
Ro	4	Asoc. risk totalt	.54	.70	.95	1.00			.53	
AAT	5	Mognad	.41	.20	.30	.29	1.00		.39	
AAT	6	Psykisk hälsa	.25	.26	.32	.30	.58	1.00	.42	
AAT	7	Asoc.risk	.27	.22	.35	.36	.53	.77	1.00	.42

Genomsnittskorrelation för samtliga variabler i klustret = .45

talt, båda enligt Rorschach, är så starkt att det förefaller att röra sig om nästan sammanfallande bedömningar. Asocialitetsrisk psykisk hälsa har tydligen spelat ännu större roll än vi varit medvetna om vid bedömningen av pojken risk för asocial utveckling utifrån hela testmaterialet.

20.4 Gruppkillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

Skillnaderna mellan brotts- och kontrollgrupper i sammanfattningsvariablerna redovisas i tabell 20.4.1

Alla sammanfattningsvariablerna ger starkt signifikanta skillnader mellan brotts- och kontrollfall i både prov- och huvudundersökning i de stratifierade medeltalsjämförelserna. Med några undantag är skillnaderna väl säkerställda även med teckentest.

Mognad, Ro och AAT. Tecknen på omognad har i alla grupper varit mindre framträdande på AAT än på Rorschach. Detta är förstäligt då Rorschach ger mer information

om pregenitala konflikter och fixeringar. Skillnaden mellan brotts- och kontrollfall är mer påtaglig i prov- än i huvudundersökningen, främst på grund av att kontrollfallen har bedömts som mer omogna i huvudundersökningen.

Psykisk hälsa, Ro och AAT. Skillnaden mellan brotts- och kontrollfall är i båda variablerna påtaglig och starkt signifikant i provundersökningen men mindre om och säkerställd i huvudundersökningen; kontrollmaterialet är som i övriga variabler sämre i huvud- än i provundersökningen.

Asocialitetsrisk, psykisk hälsa, Ro ger starkt signifikanta skillnader i båda materialen, men skillnaden är mindre i huvudundersökningen.

Asocialitetsrisk totalt, Ro och AAT. Som väntat ger dessa variabler, där den totala informationen från respektive testmetoder använts för bedömning av pojkarnas asocialitetsrisk, starkt signifikanta skillnader mellan brotts- och kontrollfall i båda materialen, fortfarande dock mindre i huvudundersökningen.

Tabell 20.4.1 Sammanfattningsvariabler
Skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper. Teckentest och stratifierade medeltalsjämförelser. Prov- och huvudundersökning.

Metod	Variabel		Tecken- test p	Stratifierade medeltalsjämförelser				p
				M _B	M _K	Diff.	Medel- fel	
Ro	Mognad	P.U.	0.10	2.95	3.69	-0.74	0.23	0.001
		H.U.	0.025	2.99	3.36	-0.37	0.14	0.005
Ro	Psykisk hälsa	P.U.	0.005	2.79	3.60	-0.81	0.16	0.001
		H.U.	-	2.83	3.13	-0.31	0.12	0.005
Ro	Asoc.risk psykisk hälsa	P.U.	0.005	2.79	4.21	-1.43	0.20	0.001
		H.U.	0.005	3.04	3.60	-0.56	0.18	0.001
Ro	Asoc.risk totalt	P.U.	0.005	2.69	4.31	-1.62	0.21	0.001
		H.U.	0.005	2.94	3.72	-0.78	0.20	0.001
AAT	Mognad	P.U.	0.005	3.18	3.88	-0.70	0.19	0.001
		H.U.	-	3.31	3.58	-0.28	0.14	0.025
AAT	Psykisk hälsa	P.U.	0.005	3.08	3.76	-0.68	0.16	0.001
		H.U.	0.10	2.94	3.21	-0.27	0.12	0.015
AAT	Asoc.risk totalt	P.U.	0.005	2.72	4.31	-1.59	0.25	0.001
		H.U.	0.005	2.78	3.72	-0.94	0.18	0.001

20.5 Sammanfattningsvariablernas utfall i sekvensmodellen

Samtliga sammanfattningsvariabler har prövats mot den modifierade sekvensmodellen. Resultatet redovisas i tabellerna 20.5.1–20.5.7.

Tabell 20.5.1 Mognad Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1–3	34 47 %	32 64 %	34 69 %	36 84 %	39 89 %	175 68 %	0.34
4–7	39 53 %	18 36 %	15 31 %	7 16 %	5 11 %	84 32 %	0.84
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medel- poäng	0.61	0.52	0.49	0.42	0.39	0.50	

χ^2 för linjär trend 28.10, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 0.98, df 3, –

Mognad, Ro ger exakt den förväntade rangordningen mellan sekvensklasserna och skillnaden mellan klasserna är ganska stor. Den lineära trenden är starkt signifikant. Mog-

nadsbedömningen utifrån Rorschach är tydligen en god prediktor på pojknarnas senare sociala utveckling.

Tabell 20.5.2 Mognad AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1–3	27 37 %	27 55 %	28 58 %	22 51 %	32 76 %	136 53 %	0.27
4–7	46 63 %	22 45 %	20 42 %	21 49 %	10 24 %	119 47 %	0.77
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.58	0.49	0.48	0.51	0.39	0.50	

χ^2 för linjär trend 12.82, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 4.46, df 3, –

Mognad AAT ger likaledes starkt signifikant linearitet och avvikelserna är ej signifikant även om alla klasser ej följer den förväntade rangordningen och skillnaden mellan bästa

och sämsta klass är mindre än för Rorschachvariabeln. Klasserna 0, II och IX visar dock den väntade stegringen av proportionen pojkar som inte uppnått åldersadekvat mognad.

Tabell 20.5.3 Psykisk hälsa Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	48 66 %	40 80 %	43 88 %	35 81 %	42 95 %	208 80 %	0.40
4-7	25 34 %	10 20 %	6 12 %	8 19 %	2 5 %	51 20 %	0.90
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medel- poäng	0.57	0.50	0.46	0.49	0.42	0.50	

χ^2 för linjär trend 14.39, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 3.53, df 3, -

Psykisk hälsa Ro ger starkt signifikant linjär trend, rangordningen mellan klasserna är nästan den förväntade. Av pojkarna i sekvensklass 0 har 66 % påtagliga psykiska

störningar, vilket kan tyckas högt, men det samma gäller för 95 % av pojkarna i klass IX. Variabeln kan betraktas som en relativt god prediktor.

Tabell 20.5.4 Psykisk hälsa AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	36 49 %	39 80 %	41 85 %	31 72 %	41 98 %	188 74 %	0.37
4-7	37 51 %	10 20 %	7 15 %	12 28 %	1 2 %	67 26 %	0.87
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.62	0.47	0.44	0.51	0.38	0.50	

χ^2 för linjär trend 26.28, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 12.87, df 3, $p < 0.01$

Psykisk hälsa, AAT följer mindre den förväntade rangordningen än vad Rorschachvariabeln gör. En av klasserna hamnar två steg fel. Lineariteten är signifikant men även

avvikelsen. Skillnaden mellan bästa och sämsta klass är däremot större än på Rorschach. Variabeln kan anses ha en viss prediktiv förmåga.

Tabell 20.5.5 Asocialitetsrisk psykisk hälsa Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	24 33 %	29 58 %	34 69 %	30 70 %	34 77 %	151 58 %	0.29
4-7	49 67 %	21 42 %	15 31 %	13 30 %	10 23 %	108 42 %	0.79
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medel- poäng	0.63	0.50	0.44	0.44	0.41	0.50	

χ^2 för linjär trend 26.20, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 4.53, df 3, -

Asocialitetsrisk psykisk hälsa Ro ger exakt den förväntade rangordningen. Den linjära trenden är starkt signifikant. Skillnaden mellan klasserna är stor. Den psykiska störningen som asocial riskfaktor har ändå felbedömts i flera fall. Av pojkarna i klass IX har t. ex. 95 % bedömts som påtagligt psy-

kiskt störda men endast 77 % har ansetts vara i riskzonen för asocialitet på grund av sin psykiska störning. Å andra sidan ansågs 66 % av kontrollfallen utan brott psykiskt störda och av dessa antogs endast hälften ha påtaglig asocialitetsrisk. Som helhet är variabelns prediktiva förmåga väl säkerställd.

Tabell 20.5.6 Asocialitetsrisk totalt Ro. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0						
1-3	23 32 %	28 56 %	34 69 %	31 72 %	33 75 %	149 58 %	
4-7	50 68 %	22 44 %	15 31 %	12 28 %	11 25 %	110 42 %	0.79
Σ	73	50	49	43	44	259	
Medel- poäng	0.63	0.51	0.44	0.43	0.41	0.50	

χ^2 för linjär trend 27.41, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 4.92, df 3, -

Asocialitetsrisk totalt Ro, som enligt korrelationerna ser ut att sammanfalla med asocialitetsrisk psykisk hälsa Ro, ger likaledes exakt den förväntade rangordningen. Propor-

tionen pojkar med stor asocialitetsrisk i de olika sekvensklasserna är också i det närmaste identisk i de båda variablerna.

Tabell 20.5.7 Asocialitetsrisk totalt AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

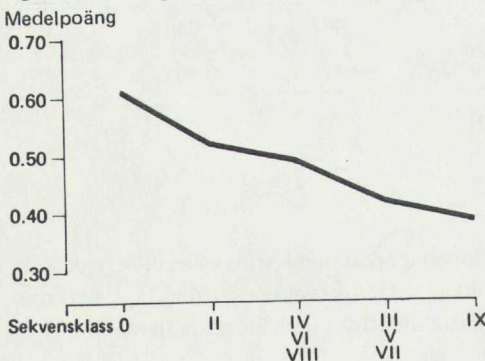
Sekv.kl.	K Ej brott	B Endast debut- brott II	B Flera brott slutat före 18 år IV,VI,VIII	B Brott efter 18 år III,V,VII	B Inst.plac. brott efter 18 år IX	Σ	Percentil- poäng
Skala	0	II	IV,VI,VIII	III,V,VII	IX		
1-3	24 33 %	35 71 %	42 88 %	33 77 %	41 98 %	175 69 %	0.34
4-7	49 67 %	14 29 %	6 12 %	10 23 %	1 2 %	80 31 %	0.84
Σ	73	49	48	43	42	255	
Medel- poäng	0.68	0.49	0.41	0.46	0.36	0.50	

χ^2 för linjär trend 53.84, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelse från linearitet 15.33, df 3, $p < 0.01$

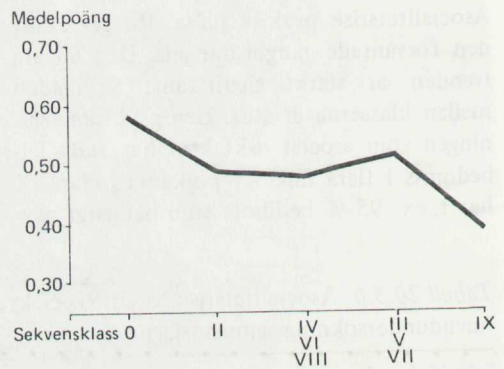
Rangordningen i modellen är inte exakt den förväntade för variabeln asocialitetsrisk totalt AAT. Två närliggande klasser byter plats. Den linjära trenden är emellertid starkt signifikant och skillnaden mellan bästa och sämsta klass är ovanligt stor. Även avvikelser från lineariteten är dock signifikanta. Å andra sidan skiljer AAT-variabeln klarare än Rorschachvariabeln med samma namn ut klass IX. Endast 2 % av pojkarna där har bedömts ha liten eller osäker asocialitetsrisk. Denna speciella förmåga att skilja ut klass IX har AAT-variabler oftare än Rorschach-variabler. Se kontaktfunktion AAT tabell 17.5.2, kontrollfunktion AAT tabell 19.5.4, psykisk hälsa AAT tabell 20.5.4.

De här behandlade variabelernas utfall i sekvensmodellen i form av medelpoäng visas grafiskt i figur 20.5.1–20.5.7.

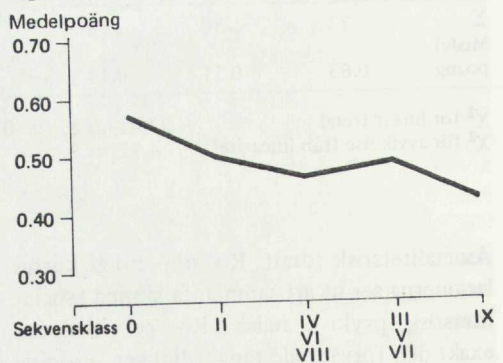
Figur 20.5.1 Mognad Ro

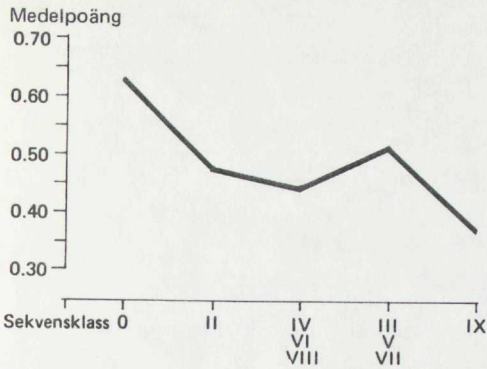
Figur 20.5.2 Mognad AAT

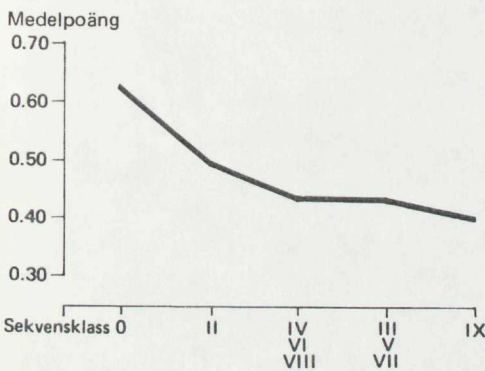
Figur 20.5.3 Psykisk hälsa Ro

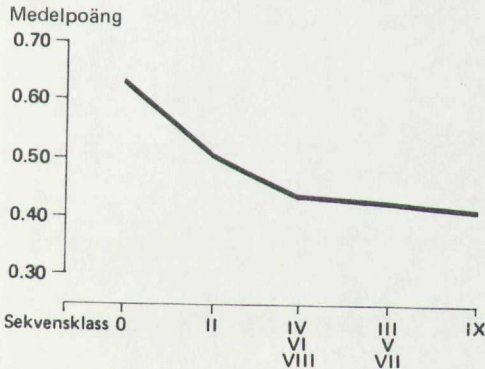
Figur 20.5.4 Psykisk hälsa AAT

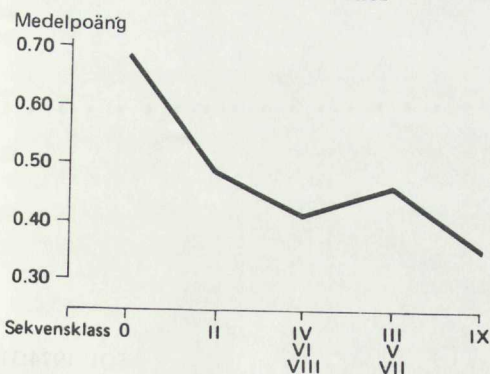
Figur 20.5.5 Asocialitetsrisk psykisk hälsa Ro

Figur 20.5.6 Asocialitetsrisk totalt Ro

Figur 20.5.7 Asocialitetsrisk totalt AAT

20.6 Sammanfattning och diskussion

De variabler beträffande mognad, psykisk hälsa och asocialitetsrisk som behandlats i detta kapitel ligger alla på hög sammanfattningsnivå och samtliga ger väl säkerställda skillnader mellan brotts- och kontrollfall. Brottsfallen är enligt bedömningarna mindre mogna och har bedömts ha påtagligt mer av psykiska störningar än kontrollfallen. Starkt signifikant skillnad mellan grupperna ger bedömningarna av i vilken utsträckning pojkarna med anledning av sina psykiska störningar respektive utifrån hela testmaterialen bedömts vara i riskzonen för asocial utveckling. De flesta av variablerna har också god prediktiv förmåga mot uppföljningskriteriet. Alla Rorschachvariablerna: mognad, psykisk hälsa, asocialitetsrisk med anledning av det psykiska hälsotillståndet och asocialitetsrisk bedömd utifrån det totala testmaterialet visar en starkt signifikant lineär trend. Avvikelsen från linearitet är inte signifikant för någon av variablerna. I själva verket ger alla utom variabeln psykisk hälsa exakt den förväntade rangordningen mellan klasserna i sekvensmodellen. Rorschach förefaller att ha en säkrare prediktiv förmåga i dessa viktiga sammanfattningsvariabler. De tre AAT-variablerna mognad, psykisk hälsa och asocialitetsrisk utifrån det totala testmaterialet visar emellertid också en starkt signifikant lineär trend. Skillnaden är att även avvikelsen från den lineära trenden är signifikant för både variabeln psykisk hälsa och asocialitetsrisk totalt. Å andra sidan har AAT ibland större förmåga att skilja ut den mest belastade gruppen, sekvensklass IX. Detta gäller även variabler som behandlats i andra kapitel. Skillnaden mellan bästa och sämsta klass är ofta större för AAT-variabler.

Den psykiska hälsan har bedömts vara dålig även bland kontrollfallen. I sekvensklass 0, kontrollgruppen utan brott, finns tecken på påtagliga psykiska störningar i ungefär hälften av fallen enligt AAT och i två tredjedelar enligt Rorschach. I den gravaste sekvensklassen, de pojkar som instituerats med anledning av brott före

18 år och sedan fortsatt kriminell verksamhet efter 18 år, finns påtagliga störningar i 95 % enligt Rorschach och 98 % enligt AAT. Dessa resultat stämmer ganska väl med våra förväntningar och med den rikliga symptomflora Jonsson fann både i en normalgrupp och i en brottsgrupp (Jonsson och Kälvesten, 1964; Jonsson, 1967).

21.1 *Sammanfattning och diskussion av resultat*

I kapitlen 11–20 har resultaten i tio olika grupper av undersökningsvariabler redovisats, dels mot brotts- och kontrollgruppskriteriet dels mot återfallskriteriet i form av utfall i sekvensmodellen. Indelningen i variabelgrupper har gjorts på innehållsmässiga och teoretiska grunder, inte enligt statistiska samband. I variabelgrupperna behandlas intellektuella och emotionella resurser, ångest- och aggressionsförhållanden, livshållningar, förväntningar, könsidentifiering och sexualitet, kontakt, relationer och uppfost-
ran, moralhållningar, jagstyrkeförhållanden samt sammanfattningsvariabler rörande mognad, psykisk hälsa och asocialitetsrisk. Bedömningen av intellektuella och emotionella resurser grundar sig på intelligenskvot enligt Terman-Merrill och på Rorschach. Övriga variabelgrupper innehåller variabler dels enligt Rorschach dels enligt AAT, med undantag för variablerna rörande förväntningar som alla grundar sig på AAT:

Resultaten stöder i allmänhet våra hypoteser. Detta gäller i synnerhet för de variabler, som rör jagets kontrollerande och integrerande funktioner. Sammanfattande variabler rörande jagstyrkeförhållanden men också variabler på lägre sammanfattningsnivå såsom kontrollfunktion, ångesttolerans, förmåga till integration av perceptionen och moralintegration, har således givit klara skill-

nader mellan brotts- och kontrollgrupper och även visat sig ha stor betydelse för pojkarnas senare utveckling. Vid uppföljningen, 8–13 år efter undersökningstillfället, framstår det klart att de pojkar som blivit föremål för mest genomgripande åtgärder och som fortsatt ett kriminellt beteende även efter 18 års ålder, genomsnittligt hade mer störda jagfunktioner vid tiden för sitt debutbrott än pojkar som enligt sekvensmodellen blivit mindre kriminellt belastade.

Samma typ av skillnader, både mellan brotts- och kontrollgrupper och mellan olika sekvensklasser, framkommer beträffande intelligensvariablerna.

Affekterna ångest och aggressivitet däremot visar inga eller obetydliga skillnader mot båda kriterierna i variabler såsom ångestberedskap, ångestladdning och aggressiv spänning. Mängden ångest eller aggressivitet spelar tydligen ingen eller mycket obetydlig roll. Det som har betydelse är jagets förmåga att tolerera, kontrollera och integrera affekterna.

Variablerna rörande könsidentifiering och sexualitet har inte på något konsistent sätt visat de skillnader mellan grupperna, som vi förväntat. Visserligen finns mer av pregenitala konflikter i brottsgrupperna än hos kontrollfallen, men svårigheter i könsidentifieringen överväger hos brottsfallen endast i provundersökningsmaterialet och någon skillnad i sexuella konflikter framkommer inte i något av materialen. Möjligen kan

detta sammanhånga med att pojarna befinner sig i förpuberteten och puberteten, då sexuella konflikter är regel snarare än undantag och då könsidentifieringsproblematiken normalt bearbetas genom rollexperimentering. Det kan många gånger vara svårt att skilja tillfälliga rollidentifieringar från äkta identifiering. Detta har diskuterats mer utförligt i kapitel 16.

Variabler av mer socialpsykologisk typ, rörande relationer till föräldrar och kamrater samt uppfostringsituationen i hemmet, har i allmänhet givit de förväntade skillnaderna.

Således är förhållandet till både fadern och modern sämre och pojkarnas engagemang i föräldrelationerna mindre i brottsgrupperna. Uppfostringskonflikterna är också större och pojkarna visar mer opposition mot föräldrarnas uppfostringsnormer bland brottsfallen.

Beträffande kamratförhållanden framgår det att brottsfallen är mer kamratberoende, berättar mer om asocialitet hos kamraterna och har mer störningar i kamratkontakten än kontrollfallen. Kamratberoendet förefaller att ge starkast utslag av kamratvariablerna.

Både föräldra- och kamratvariabler spelar också roll för pojkarnas senare kriminella utveckling. Detta framgår av sekvensmodellen.

Undersökningsresultaten ger således i allmänhet stöd för våra hypoteser. Skillnaderna mellan brotts- och kontrollfall är emellertid nästan genomgående större och ligger på en högre signifikansnivå i provundersökningsmaterialet. Vi har flera gånger berört detta förhållande i redovisningen av resultaten. Gruppmedelvärdena i de båda brottsgrupperna ligger i allmänhet på ungefär samma nivå. I kontrollgrupperna finns en skillnad mellan prov- och huvudundersökning, som alltid går i samma riktning, nämligen att medelvärdena i huvudundersökningen är mindre gynnsamma, ligger närmare brottsgruppens. Skillnaden mellan kontrollgrupperna är av växlande storlek. Den är i några fall t. o. m. signifikant, men detta inträffar sällan. Den är lika påfallande i Rorschach som i AAT, vilka ju bedömts oberoende av varandra.

Huvudundersökningens kontrollmaterial har således genomgående starkare tecken på psykiska störningar än provundersökningens. Det är svårt att förstå orsaken till denna skillnad. Om den framkommit med endast den ena testmetoden hade det legat nära till hands att betrakta det som en metodeffekt, då variablerna inomtestligt är högt interkorrelerade. Om det varit längre tid mellan insamlingen av prov- och huvudundersökningsmaterialen kunde man ha spekulerat om en reell psykologisk förändring i populationen. Detta förefaller emellertid mindre sannolikt då provundersökningen samlades in 1958–1959 och huvudundersökningen 1960–1963. Vi har inte lyckats finna någon hållbar förklaring till att huvudundersökningens kontrollgrupp framstår som mer psykiskt störd än provundersökningens.

En annan egendomlighet i resultaten framkommer i sekvensmodellen, där prov- och huvudundersökningsmaterialen behandlas sammanslagna. De pojkar som begått flera brott före 18 år men inte blivit kända för brott senare framstår ofta som sämre ställda personlighetsmässigt än de pojkar som är kända för fortsatt kriminell aktivitet efter 18 år. Denna tendens till omkastning av den förväntade rangordningen mellan sekvensklasserna framkommer ofta på AAT och några gånger på Rorschach men ej på Terman-Merrill. De grupper, där tendensen till omkastning av rangordningen äger rum, innehåller båda mellan 40 och 50 fall. Grupperna är alltså av samma storleksordning som övriga sekvensklasser inom brottsgrupperna. Någon psykologiskt rimlig förklaring till omkastningen kan vi inte finna. Eftersom den övervägande förekommer i variabler som bedömts enligt samma metod, förefaller det mest troligt att det rör sig om någon form av slumpfel eller felbedömning, som på grund av variablernas höga interkorrelationer framstår som en genomgående tendens.

21.2 Sammanställning av variabler parvis

De tio variabelgrupper som redovisats i kapitlet 11–20 har hittills behandlats separat.

Inom varje grupp har gjorts en klusteranalys för att få en uppfattning om sambanden mellan variablerna. I övrigt har inga sammanställningar gjorts. Det är emellertid också av intresse att pröva hur en del väsentliga variabler samverkar. Vi har därför sammanställt ett antal variabler två och två i olika kombinationer. Variabelvalet har skett på teoretiska grunder. Variabler rörande personlighetsstruktur och begåvning har kombinerats med socialpsykologiska variabler beträffande förhållandet till föräldrar och kamrater. Föräldra- och kamratvariabler har också kombinerats med varandra. Sammanlagt har 14 olika kombinationer av 11 variabler prövats.

Variablerna har dikotomiserats, i regel mellan skalvärde 3 och 4, och lågt skalvärde har betecknats med —, högt med +. Fyra olika kombinationer, — —, + —, — + och ++ blir då möjliga för varje variabelpar. Prov- och huvudundersökning har behandlats tillsammans då materialet annars blir för litet för att tåla en uppdelning på olika kombinationer.

De 11 dikotomiserade variablernas förklarande förmåga mot brotts- och kontrollgruppskriteriet har först prövats med χ^2 för varje variabel separat. Variablerna rörande förhållandet till fadern och modern har prövats med två olika dikotomiseringspunkter.

Resultaten framgår av tabell 21.2.1.

Samtliga prövade variabler skiljer signifikant mellan brotts- och kontrollfall. Skillnaderna är för de flesta av variablerna starkt signifikanta. Variabeln relation mor—son ger dock säkerställd skillnad endast om dikotomigränsen läggs mellan skalsteg 3 och 4. Med den hårdare dikotomiseringen, mellan 2 och 3 som skiljer ut fall med gravt störda relationer, blir skillnaden ej signifikant. Gravt störda relationer till modern är sällsynta i både brotts- och kontrollgrupperna.

För att pröva i vilken mån variablernas förklarande förmåga ökade om de kombinerades, beräknades χ^2 för — kombinationen i 14 olika sammanställningar. Samtliga kombinationer med ett undantag (kombinationen av faders- och modersrelationer med den hårda dikotomiseringen mellan skalsteg 2 och 3) blir starkt signifikanta. χ^2 värdena blir emellertid inte i något fall så mycket högre än värdet för den "bästa" variabeln i kombinationen att man kan säga att den särskiljande förmågan förbättras. χ^2 värdet för kombinationen ligger i allmänhet mycket nära värdet för den "bästa" variabeln, ibland mitt emellan variablernas separata värden. Med denna metod, där — kombinationen sättes mot alla övriga varianter sammanslagna, framkommer således ingen förbättring genom kombination av två variabler.

Tabell 21.2.1 Särskiljande förmåga mot brotts- och kontrollgruppskriteriet för några personlighetspsykologiska och socialpsykologiska variabler.

Metod	Variabel	Dikotomi-gräns	χ^2	df	p <
T-M	Intelligenskvot	99/100	8.49	1	0.01
Ro	Asoc. risk jagstyrka	3/4	29.11	1	0.001
AAT	Moralindex	5/6	19.77	1	0.001
AAT	Rel. mor—son	3/4	16.85	1	0.001
AAT	Rel. mor—son	2/3	3.14	1	0.10
AAT	Rel. far—son	3/4	14.21	1	0.001
AAT	Rel. far—son	2/3	19.81	1	0.001
AAT	Engag. i rel. son—mor	3/4	14.33	1	0.001
AAT	Engag. i rel. son—far	3/4	12.01	1	0.001
AAT	Familjeklimat	3/4	24.02	1	0.001
AAT	Beroende av kamr.	3/4	22.44	1	0.001
AAT	Asoc. hos kamr.	3/4	10.37	1	0.01
AAT	Kamratrel.	3/4	4.54	1	0.05

Vi har därför valt att i den fortsatta redovisningen hålla isär de fyra kombinationerna. I tabellerna anges brotts- och kontrollgruppernas fördelning på de olika kombinationerna liksom relationstal mellan procenten brotts- och kontrollfall. Dessa kvoter får tas med stor försiktighet. Man måste räkna med stora medelfel, som emellertid inte är alldeles lättbestämda. Mindre avvikelser från ett förväntat mönster förtjänar därför ingen större uppmärksamhet. Det mönster man kan förvänta är att kvoten skall vara minst i ++ mönstret, störst i -- mönstret och någonstans däremellan i +- och -+ mönstren. Påtagliga skillnader mellan +- och -+ mönstren kan antas visa något om skillnader mellan de båda variabelernas särskiljande förmåga.

I själva verket visar det sig, vilket kommer att framgå av tabellerna, att kvoten för den bästa varianten, ++ mönstret, i allmänhet ligger vid eller strax under $\frac{1}{2}$, medan den sämsta gruppen, -- mönstret, erhåller kvoter från något under 2 till 3. De mellanliggande gruppernas kvoter ligger ofta nära 1. Variationen mellan kvoten för den bästa och sämsta gruppen är ganska stor. Den kan variera mellan faktorer på 2 1/2 och 10 i fråga om ökning. Denna är emellertid inte direkt jämförbar mellan olika variabelkombi-

nationer då den delvis beror av hur extremt dikotomierna lagts.

I den först prövade kombinationen har vi sammanställt IK, med dikotomigräns 100, och den jagstyrkevariabel där vi tagit hänsyn till om de eventuella störningarna i jagfunktionerna innebär risk för asocialitet. Resultatet framgår av tabell 21.2.2.

Variabelkombinationen följer såtillvida det väntade mönstret att skillnaden mellan -- och ++ varianterna är mycket påtaglig. Av mellangrupperna att döma förefaller det som om jagstyrkevariabeln var den starkare, vilket stämmer väl med intrycket från medeltalsjämförelserna. Enligt kvoterna ser dåligt värde i jagstyrkevariabeln ut att innebära ungefär dubbelt så stor risk som låg IK. Även med stora felmarginaler borde detta innebära en skillnad.

I tabell 21.2.3 har IK ställts samman med variabeln familjeklimat.

Denna sammanställning följer samma mönster som den föregående. Även familjeklimat ser ut ha större förklarande förmåga än intelligenskvot. Om familjeklimatet är bra ser låg IK ut att spela ganska liten roll. Kvoten ökar från bästa till sämsta kombination med en faktor på ungefär $7\frac{1}{2}$.

I tabell 21.2.4 kombineras de båda variabler som tidigare sammanställts med IK,

Tabell 21.2.2 Variabelkombination:
IK 99/100 (IK),
Asoc. risk jagstyrka, Ro, 3/4 (Jagst.)
i absoluta tal och procent.
Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
IK -	65	13	
Jagst. -	34 %	14 %	2.47
IK +	61	17	
Jagst. -	32 %	18 %	1.78
IK -	24	14	
Jagst. +	13 %	15 %	0.85
IK +	42	51	
Jagst. +	22 %	54 %	0.41
	192	95	
	101 %	101 %	

Tabell 21.2.3 Variabelkombination:
IK 99/100 (IK),
Familjeklimat, AAT, 3/4 (Fam.)
i absoluta tal och procent.
Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
IK -	70	12	
Fam. -	37 %	13 %	2.95
IK +	82	37	
Fam. -	44 %	39 %	1.12
IK -	17	15	
Fam. +	9 %	16 %	0.57
IK +	19	31	
Fam. +	10 %	33 %	0.31
	188	95	
	100 %	101 %	

Tabell 21.2.4 Variabelkombination:
 Asoc. risk, jagstyrka, Ro, 3/4 (Jagst.),
 Familjeklimat, AAT, 3/4 (Fam.)
 i absoluta tal och procent.
 Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Jagst. -	104	20	
Fam. -	55 %	21 %	2.62
Jagst. +	48	30	
Fam. -	26 %	32 %	0.81
Jagst. -	19	10	
Fam. +	10 %	11 %	0.96
Jagst. +	17	35	
Fam. +	9 %	37 %	0.24
	188	95	
	100 %	101 %	

nämigen asocialitetsrisk, jagstyrka, Ro och familjeklimat, AAT.

Dessa båda variabler, den ena rörande personlighetsstruktur, bedömd enligt Rorschach, den andra socialpsykologisk och bedömd enligt AAT, båda på hög sammanfattningsnivå, ser ut att vara ungefär lika starka. I mellangrupperna, där värdet i den ena variabeln är högt och den andra lågt, är proportionen B-fall och K-fall ungefär lika. Kombinationen förefaller också att ha stark effekt. Kvoten ökar med en faktor på drygt 9 från bästa till sämsta kombination.

Tabell 21.2.5 Variabelkombination:
 Asoc. risk, jagstyrka, Ro, 3/4 (Jagst.),
 Beroende av kamrater, AAT, 3/4 (Ber. kamr.)
 i absoluta tal och procent.
 Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Jagst. -	95	16	
Ber. kamr. -	51 %	17 %	3.01
Jagst. +	37	23	
Ber. kamr. -	20 %	24 %	0.81
Jagst. -	28	14	
Ber. kamr. +	15 %	15 %	1.01
Jagst. +	28	42	
Ber. kamr. +	15 %	44 %	0.34
	188	95	
	101 %	100 %	

Härnäst kombineras jagstyrkevariabeln med en väsentlig kamratvariabel, beroende av kamrater, bedömd enligt AAT. Resultatet framgår av tabell 21.2.5.

Även här ser det ut att röra sig om förhållandevis likvärdiga variabler och kombinationen förefaller att ha stark effekt. Kvoten ökar med en faktor på 10 från bästa till sämsta kombination.

I tabell 21.2.6 och 21.2.7 kombineras moralindex, en personlighetsstrukturvariabel

Tabell 21.2.6 Variabelkombination:
 Moralindex, AAT, 5/6 (Moral)
 Rel. mor-son, AAT, 3/4 (M)
 i absoluta tal och procent.
 Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Moral -	99	25	
M -	54 %	27 %	2.01
Moral +	33	18	
M -	18 %	19 %	0.93
Moral -	16	7	
M +	9 %	7 %	1.16
Moral +	37	44	
M +	20 %	47 %	0.43
	185	94	
	101 %	100 %	

Tabell 21.2.7 Variabelkombination:
 Moralindex, AAT, 5/6 (Moral)
 Rel. far-son, AAT, 2/3 (F)
 i absoluta tal och procent.
 Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Moral -	76	14	
F -	41 %	15 %	2.76
Moral +	14	8	
F -	8 %	9 %	0.89
Moral -	39	18	
F +	21 %	19 %	1.10
Moral +	56	54	
F +	30 %	57 %	0.53
	185	94	
	100 %	100 %	

bedömd enligt AAT med de variabler som avser relation till föräldrarna, likaledes enligt AAT.

Mönstret i dessa båda kombinationer ser ut att vara i det närmaste identiskt. Dikotomin har lagts olika för faders- och modersvariabeln beroende på att låga skattningar är vanligare i fadersvariabeln. Skillnaden mellan moralvariabeln och föräldravariablerna är obetydlig och ligger med all sannolikhet inom slumpgränserna. Båda variabelkombinationerna överensstämmer helt med det förväntade mönstret.

I tabell 21.2.8 och 21.2.9 kombineras variablerna rörande förhållandet till fadern och modern med två olika dikotomigränser.

Om dikotomigränsen läggs mellan skalsteg 3 och 4, får man det vanliga mönstret. Acceptabelt eller gott förhållande till båda föräldrarna är påtagligt vanligare bland K-fallen och sämre relationer till båda vanligare bland brottsfallen. I mellangrupperna, där förhållandet till den ena föräldern är acceptabelt eller gott och till den andra sämre, får man samma relation mellan B-fall och K-fall vare sig det är förhållandet till fadern eller till modern som är stört. Kvoten är i båda fallen något under 1. Någon skillnad i betydelse mellan faders- och modersrelationen framkommer således inte. Sämre förhållande till

Tabell 21.2.8 Variabelkombination:

Rel. mor-son, AAT, 3/4 (M)

Rel. far-son, AAT, 3/4 (F)

i absoluta tal och procent.

Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
F -	122	36	
M -	65 %	38 %	1.71
F +	12	8	
M -	6 %	8 %	0.76
F -	30	21	
M +	16 %	22 %	0.72
F +	24	30	
M +	13 %	32 %	0.41
	188	95	
	100 %	100 %	

Tabell 21.2.9 Variabelkombination:

Rel. mor-son, AAT, 2/3 (M)

Rel. far-son, AAT, 2/3 (F)

i absoluta tal och procent.

Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
F -	31	8	
M -	16 %	8 %	1.96
F +	9	4	
M -	5 %	4 %	1.14
F -	60	12	
M +	32 %	13 %	2.53
F +	88	71	
M +	47 %	75 %	0.63
	188	95	
	100 %	100 %	

fadern än till modern är emellertid betydligt vanligare än motsatsen i både brotts- och kontrollgrupper.

Den hårdare dikotomiseringen, där man skiljer ut de pojkar, som har gravt störda föräldrelationer, ger i många avseenden en annan bild. De tre kombinationer som innehåller grava störningar i relationen till någon eller båda föräldrarna har alla procentuell övervikt för brottsfall. Detta gäller emellertid minst för kombinationen F + M -, som dock innehåller ett mycket litet antal fall. Gravt störd relation till modern är ovanligt, men kombinationen F + M - ger en kvot ganska nära 1 och förekommer således i nästan lika stor procent av kontrollgruppen som av brottsgruppen. Gravt störd relation till fadern och bättre till modern är däremot en ganska vanlig kombination och ger en hög B/K-kvot, märkbart högre t. o. m. än -- kombinationen. Detta kan i förstone verka förvånande men är väl förenligt med klinisk erfarenhet. Man finner ofta hos pojkar med asociala symptom en olöst ödipalkonflikt med alltför stark, ofta ambivalent bindning till modern och gravt stört förhållande till fadern. Detta mönster har vi också ofta funnit i AAT-berättelserna hos klientelundersökningens pojkar, dock utan att veta om de varit brotts- eller kontrollfall. Relationen till fadern har i sådana fall ofta skattats med variabelvärde 1 eller 2 och

modersrelationen med 3 (se t. ex. kap. 7, 3.2 ex. nr 2, B-fall, 15 år).

De följande två kombinationer som prövats rör hur engagemanget i relationen till modern respektive fadern samverkar med relationernas kvalitet. I tabell 21.2.10 redovisas modersvariablerna.

Variablerna visar det vanliga mönstret, vilket här möjligen är något förvånande, då man kunde tänkt sig att den ovanliga kombinationen litet engagemang i ett acceptabelt eller gott förhållande inte skulle innebära så stor kriminalitetsrisk i jämförelse med den vanligare kombinationen starkt engagemang i ett dåligt förhållande, vars samband med kriminalitet är lättare att förstå.

Samma variabler beträffande relationen till fadern redovisas i tabell 21.2.11.

I fadersvariablerna är kombinationen litet engagemang i ett acceptabelt eller gott förhållande ännu mer sällsynt än i modersvariablerna, och här framstår den också som ofarlig ur kriminalitetssynpunkt. Då kombinationen är så ovanlig i både moders- och fadersvariablerna är det sannolikt säkrast att avstå från tolkningar av B/K-kvoten. I övrigt följer variablerna det vanliga mönstret, dvs. — kombinationen har mest påtagligt samband med kriminalitet.

I tabell 21.2.12 redovisas kombination av

Tabell 21.2.10 Variabelkombination:

Rel. mor—son, AAT, 3/4, (M),
Engagemang i rel. son—mor, AAT, 3/4 (EM)
i absoluta tal och procent.
Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
M —	84	19	
EM —	45 %	20 %	2.24
M +	16	9	
EM —	9 %	10 %	0.89
M —	51	24	
EM +	27 %	25 %	1.07
M +	37	43	
EM +	20 %	45 %	0.43
	188	95	
	101 %	100 %	

Tabell 21.2.11 Variabelkombination:

Rel. far—son, AAT, 3/4, (F),
Engagemang i rel. son—far, AAT, 3/4 (EF)
i absoluta tal och procent.
Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
F —	87	21	
EF —	46 %	22 %	2.10
F +	7	6	
EF —	4 %	6 %	0.59
F —	65	36	
EF +	35 %	38 %	0.91
F +	29	32	
EF +	15 %	34 %	0.46
	188	95	
	100 %	100 %	

en familje- och en kamratvariabel.

Variabeln beroende av kamrater är den kamratvariabel som givit klarast skillnader både mot brotts- och kontrollgruppskriteriet och i sekvensmodellen. I denna sammanställning förefaller den att ha lika starkt samband med kriminalitet som den väsentliga sammanfattningsvariabeln familjeklimat. Variabelkombinationen följer det vanliga mönstret. Gott familjeklimat och starkt kamratberoende är den ovanligaste kombinationen hos både brotts- och kontrollfall.

Tabell 21.2.12 Variabelkombination:

Familjeklimat, AAT, 3/4 (Fam),
Beroende av kamrater, AAT, 3/4, (Ber. kamr.)
i absoluta tal och procent.
Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Fam. —	118	32	
Ber. kamr. —	63 %	34 %	1.86
Fam. +	14	7	
Ber. kamr. —	7 %	7 %	1.00
Fam. —	34	18	
Ber. kamr. +	18 %	19 %	0.96
Fam. +	22	38	
Ber. kamr. +	12 %	40 %	0.29
	188	95	
	100 %	100 %	

Slutligen har tre kamratvariabler kombinerats med varandra i tre olika kombinationer. I tabell 21.2.13. visas samverkan mellan beroende av kamrater och asocialitet hos kamrater.

Kombinationen av dessa variabler avviker från det vanliga mönstret. Man får här hålla i minnet att variabeln asocialitet hos kamrater är svårtolkad (se kap. 17.7). Om beroendet av kamrater inte är mer än vanligt starkt förefaller stor kamratasocialitet i pojknarnas AAT-berättelser inte att ha något som helst samband med brotts- eller kontrollgrupps-tillhörighet. Om beroendet är lågt är B/K-kvoten densamma antingen kamratasocialiteten är stor eller liten. Om kamratberoendet är starkt ökar däremot B/K-kvoten vid stor kamratasocialitet. Starkt kamratberoende ser emellertid ut att vara en riskfaktor även om kamratasocialiteten inte är stor.

I tabell 21.2.14 kombineras variabeln asocialitet hos kamrater med kamratrelationer, en skattning av kvaliteten i kamratkontakten.

Detta är en kombination av två variabler som var för sig har ganska svagt samband med kriminalitet. Inte heller i kombination blir den förklarande förmågan särskilt stor. Kvoten ökar endast med en faktor på 2,7 från bästa till sämsta kombination. Variabeln

Tabell 21.2.13 Variabelkombination:
Beroende av kamrater, AAT, 3/4, (Ber. kamr.)
Asocialitet hos kamrater, AAT, 3/4, (Asoc.
kamr.) i absoluta tal och procent.
Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Ber. kamr. -	109	28	
Asoc. kamr. -	59 %	30 %	1.97
Ber. kamr. +	17	17	
Asoc. kamr. -	9 %	18 %	0.50
Ber. kamr. -	22	10	
Asoc. kamr. +	12 %	11 %	1.11
Ber. kamr. +	38	39	
Asoc. kamr. +	20 %	41 %	0.49
	186	94	
	100 %	100 %	

Tabell 21.2.14 Variabelkombination:
Asocialitet hos kamrater, AAT, 3/4, (Asoc. kamr.)
Kamratrelationer, AAT, 3/4, (Kamr. rel.)
i absoluta tal och procent.
Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Asoc. kamr. -	110	36	
Kamr. rel. -	59 %	38 %	1.54
Asoc. kamr. +	33	25	
Kamr. rel. -	18 %	27 %	0.67
Asoc. kamr. -	16	9	
Kamr. rel. +	9 %	10 %	0.90
Asoc. kamr. +	27	24	
Kamr. rel. +	15 %	26 %	0.57
	186	94	
	101 %	101 %	

kamratrelationer har svagare samband med kriminalitet än asocialitet hos kamrater. Den ovanligaste kombinationen är -+, dvs. pojknarna berättar sällan om goda relationer med asociala kamrater. Kamratrelationerna har skattats som dåliga i en förvånande stor andel fall, 77 % av brottsgrupperna och 65 % av kontrollgrupperna. Den vanligaste kombinationen bland både brotts- och kontrollfall är -- varianten, dåliga relationer och stor kamratasocialitet.

I tabell 21.2.15 har kamratrelationer kombinerats med beroende av kamrater.

Tabell 21.2.15 Variabelkombination:
Beroende av kamrater, AAT, 3/4 (Ber. kamr.),
Kamratrelationer, AAT, 3/4 (Kamr. rel.)
i absoluta tal och procent.
Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Ber. kamr. -	111	32	
Kamr. rel. -	59 %	34 %	1.75
Ber. kamr. +	34	30	
Kamr. rel. -	18 %	32 %	0.57
Ber. kamr. -	21	7	
Kamr. rel. +	11 %	7 %	1.51
Ber. kamr. +	22	26	
Kamr. rel. +	12 %	27 %	0.43
	188	95	
	100 %	100 %	

Starkt kamratberoende har tidigare visat sig ha påtagligt samband med kriminalitet, både separat och i kombination med andra variabler. Relationernas kvalitet har däremot visat svaga samband med kriminalitet. Inte heller i kombination med kamratberoende visar den någon större förklarande förmåga. Starkt kamratberoende är tydligen en nästan lika stor riskfaktor om relationerna är goda som om de är dåliga.

Kombination av väsentliga variabler två och två har inte lett till några påfallande förbättringar av den särskiljande förmågan mot brotts- och kontrollgruppskriteriet. Vanligen framträder ett mönster där positiva värden i båda variablerna ger ett relationstal mellan procenten brotts- och kontrollfall, B/K-kvot, som ligger vid eller strax under $\frac{1}{2}$, medan negativa värden i båda variablerna ger en B/K-kvot från något under 2 till 3. De mellanliggande grupperna, där värdet i den ena variabeln är positivt och i den andra negativt, ger i allmänhet kvoter nära 1, dvs. ungefär samma procent brotts- och kontrollfall. Avsteg från detta vanliga mönster har i allmänhet berott på att den ena variabeln haft påtagligt mindre särskiljande förmåga än den andra.

Kombinationerna är av intresse därför att de ger en bild av sambanden mellan olika variabler och hur de samverkar i förhållande till kriteriet. Några kombinationer som visat sig oväntat riskabla ur kriminalitetssynpunkt har emellertid inte framkommit. I stort sett gäller att störst särskiljande förmåga erhålles genom kombination av variabler som är "starka" även separat. Kombinationerna av asocialitetsrisk, jagstyrka Ro, och dels familjeklimat, AAT, dels beroende av kamrater, AAT, ger starka effekter. B/K-kvoterna ökar med faktorer på 9 respektive 10 från mest positiva till mest negativa kombination i dessa sammanställningar. Kombination av "starka" variabler rörande jagstruktur och familje- eller kamratförhållanden kan således ge påtaglig ökning av den särskiljande förmågan. Variabler med liten särskiljande förmåga har inte förbättrats märkbart i någon av de prövade kombinationerna.

22.1 Inledning

I detta kapitel behandlas flera försök att med multivariata statistiska metoder uppnå två olika målsättningar.

Den första var att erhålla en tolkningsmäsigt meningsfull gruppering eller klassificering av materialet, så att mekanismerna bakom kriminalitet i största möjliga utsträckning kunde förklaras av samspelet mellan olika undersökningsvariabler.

Den andra målsättningen gällde variabelreduktion. I slutgiltiga och övergripande analyser är det en fördel att kunna arbeta med ett litet antal variabler. Multivariata metoder kan användas som en lämplig form för variabelreduktion antingen genom olika former av sammanslagning av variabler till faktorer, profilgrupper, etc. eller genom urval av de variabler som tillsammans bäst diskriminerar mot ett kriterium. Avsikten med den hierarkiska konstruktionen av variablerna både inom Rorschach och AAT var att man i övergripande analyser skulle kunna använda variabler på hög sammanfattningsnivå och bortse från variabler på lägre nivå. Förutsättningen för detta arbetssätt är emellertid någon form av kontroll av att informationen i variabler på lägre nivå utnyttjas någorlunda väl i variabler på högre och också av att man i bedömningen av variabler på hög nivå tagit tillräcklig hänsyn till de ur kriteriesynpunkt mest relevanta variablerna på lägre nivå.

Multivariata metoder kan användas för

gruppering av variabler och/eller individer både efter helt empiriskt-statistiska samband och utifrån teoretiska ställningstaganden. Den bundna klusteranalys, som redovisats i kapitel 11–20, är ett exempel på teoristyrd gruppering. I detta kapitel diskuteras ytterligare en teoristyrd analys av sammanfattningsvariabler och för övrigt empiriskt-statistiska ansatser, som antingen kan vara kriteriestyrda eller byggda på undersökningsvariablernas inbördes samband.

Det finns flera olika metoder att pröva vilka variabelgrupperingar som bäst skiljer mot ett givet kriterium.

Diskriminantanalys är en form av regressionsanalys, som kan utföras så, att en från början given uppsättning variabler ges olika vikter, som bestäms så, att maximal förklarande förmåga erhålles.

Vid *stegvis regressionsanalys* införes en förklarande variabel i taget. Början göres med den som har den största förklarande eller diskriminerande förmågan. Därefter införes den som ger det största tillskottet utöver den första o. s. v. till dess att ingen ytterligare vinst i diskriminerande förmåga erhålles.

AID-analys indelar individerna i ett undersökningsmaterial stegvis i olika grupper beroende på skillnader i flera variabler. Även i denna metod börjar man med den variabel som har största särskiljande förmåga mot kriteriet och fortsätter med den som därefter ger största tillskottet o. s. v. tills de erhållna

undergrupperna blir maximalt homogena ur kriteriesynpunkt.

Variabelgruppering efter undersökningsvariablernas inbördes samband, utan hänsyn till kriterievariabeln, kan också göras med flera olika metoder.

Vid *faktoranalys* erhålles faktorer, som bygger på samband mellan undersökningsvariabler. I den mån faktorernas gemensamma element är tolkbara kan faktorerna i den fortsatta analysen ibland ersätta de enskilda ingående variablerna.

LPA, latent profilanalys, är en metod för gruppering av individerna i ett undersökningsmaterial beroende på deras likartade värden i ett antal variabler.

De metoder som här nämnts i korthet har alla prövats på variabler ur provundersökningsmaterialet. Vi har härigenom erhållit en önskad variabelreduktion och också möjlighet att bilda prediktorer dvs. variabelgrupper, som tillsammans diskriminerar väl mot brotts- och kontrollgruppskriteriet. Däremot har metoderna inte visat sig lämpliga att erhålla tolkningsmässigt meningsfulla grupperingar i den meningen, att de givit en klarare bild av orsakssammanhang bakom kriminalitet. Då detta var vår väsentligaste målsättning har analysen sällan fullföljts på huvudundersökningsmaterialet, trots den möjlighet till korsvalidering vi härigenom gått miste om.

22.2 Kriteriestyrd gruppering

22.2.1 Diskriminantanalys

Följande beskrivning av diskriminantanalys stöder sig till stor del på Malmquists framställning i kommitténs tidigare betänkande (SOU 1971:49, kap. 6, sid. 57–58). Metoden finns ytterligare beskriven av Morrison (1967). Diskriminantanalys är en form av regressionsanalys. Man bestämmer sig för ett antal oberoende variabler, som kan standardiseras så att de får samma spridning och medelvärde 0. Beräkningarna innebär att de ingående variablerna får olika vikter (koefficienter) som är så bestämda att diskriminant-

funktionen (summan) så väl som möjligt differentierar med hänsyn till kriteriegrupperingen, t. ex. brotts- och kontrollgrupp. Av koefficienten framgår respektive variabels särskiljande förmåga mot kriteriet, när alla de övriga variablerna hålls konstanta. För varje individ i materialet bestäms funktionsvärdet. Man kan sedan teoretiskt lägga en gräns och klassificera individerna med hänsyn till om deras funktionsvärde ligger över eller under gränsvärdet. Dessa klasser jämförs sedan med kriteriegrupperingen, t. ex. brotts- och kontrollgrupp.

Diskriminantanalys (programmet utarbetat vid Statistiska institutionen, Stockholms universitet) med en uppsättning av 8 väsentliga personlighetspsykologiska Rorschach-variabler har utförts med två olika beroende grupperingar på den första bedömningen av det oreviderade provundersökningsmaterialet (49 brottsfall och 49 kontrollfall. Se kap. 5.3). Följande variabler ingick i analysen:

1. Sund jagstyrka, jagintegration
2. Jagsvaghet
3. Bearbetningsförmåga
4. Integration av perceptionen
5. Primärkontakt
6. Ångesttolerans
7. Mognad
8. Psykisk hälsa

Variablerna var högt interkorrelerade, .45–.84, oftast mellan .60 och .70.

Som beroende variabler användes dels en dikotomisering av vår egen bedömning av asocialitetsrisk enligt Rorschach, dels brotts- och kontrollgruppskriteriet.

Den första analysen avsåg att pröva i vilken utsträckning bedömningen av asocialitetsrisk enligt Rorschach baserade sig på de väsentligaste personlighetspsykologiska bedömningsvariablerna. Detta visade sig i hög grad vara fallet. Av 37 pojkar för vilka asocialitetsrisken bedömts som hög var endast 8 felplacerade med hänsyn till gränsvärdet i de oberoende variablerna. Av 60 pojkar med låg asocialitetsriskbedömning var likaledes endast 8 felplacerade.

Tolkningen av de ingående variablernas

betydelse i analysen utifrån de standardiserade koefficienterna är svår. Kanske beror detta på att modellen med 8 variabler är komplicerad och att stickprovet är litet, vilket gör att slumpfelen kan vara stora.

I den andra analysen, där samma 8 Rorschachvariabler prövades mot brotts- och kontrollgruppskriteriet, blev den totala diskriminerande förmågan sämre. Av 49 kontrollfall var 12 felplacerade och av 48 brottsfall (1 pojke föll bort, då protokollet var omöjligt att bedöma) var hela 18 felplacerade. Även i denna analys var innebörden av variablernas vikter mycket svårtolkad.

22.2.2 Stegvis regressionsanalys

Vid stegvis regressionsanalys (Draper & Smith, 1967) införes en förklarande variabel i taget. Början göres med den som har störst förklarande förmåga, högst korrelation med kriteriet. Programmet söker därefter den variabel som ger det största tillskottet utöver den första, dvs den som har den största partiella korrelationen med kriteriet. På detta sätt fortsätter man att pröva nya variabler tills den ytterligare vinsten i diskriminerande förmåga nått en på förhand bestämd minimigräns, som prövas med partiella F-test. Under bearbetningens gång händer det, att en variabel som tidigare tagits in i analysen utesluts igen på grund av att ett par senare införda variabler i kombination har större förklarande förmåga än den tidigare införda variabeln har ensam.

Metoden går med andra ord ut på att förklara så mycket som möjligt av variansen i den beroende variabeln. Vid varje steg i processen redovisas andelen förklarad varians och residualvariens, restvariens, samt multipel korrelation med kriteriet. Residualvariansen minskar stegvis under analysen tills reduktionen nått den på förhand bestämda minimigränsen. Enligt modellen är effekten av residualerna additiv. Ju mindre residualvariansen är, dess bättre är regressionsmodellens anpassning till undersökningsmaterialet.

Stegvis regressionsanalys (program BMD 02R) har prövats på två olika typer av

frågeställningar och på olika variabelgrupper ur provundersökningsmaterialet.

I det första fallet var avsikten att erhålla en bättre diskriminerande förmåga mot brotts- och kontrollgruppskriteriet genom att kombinera flera variabler rörande olika aspekter av samma förhållande. Två grupper av variabler prövades, den ena rörande förhållandet till mor, den andra till far. Variablerna rörande far och mor var helt likalydande och omfattade i vardera fallet 15 variabler, en Rorschachvariabel angående förekomsten av problem i förhållande till föräldern ifråga och 14 AAT-variabler. Av dessa är 10 konstruerade som summor av värden på bedömningsskalor beträffande nyanserade kvalitativa aspekter av förhållandet till respektive förälder. Två variabler är enkla frekvensräkningar av hur många positiva och negativa relationer till moders- eller fadersfigurer som förekommit i AAT-berättelserna, och två är subjektivt bedömda sammanfattningar av förhållandena utifrån hela AAT-materialet. Sammanfattningsvariablerna är formulerade relation far-son, respektive mor-son, och engagemang i relationen son-far, respektive son-mor.

Bearbetningen av dessa båda variabelgrupper ledde i viss mån till den förväntade stegringen av faders- och modersvariablernas diskriminerande förmåga, men detta var knappast det mest givande resultatet av analysen. Väsentligare var att den gav en rimlig grund för en önskvärd variabelreduktion.

Det visade sig nämligen att den ojämförligt största delen av variablernas förklarande eller diskriminerande förmåga låg i de båda sammanfattningsvariablerna bedömda utifrån AAT. Detta betyder dels att informationen i variabler på lägre nivå utnyttjas i sammanfattningsvariablerna, dels att vi i sammanfattningen inte försummat någon ur kriteriesynpunkt speciellt viktig variabel.

Resultatet av analyserna framgår av tabellerna 22.2.2.1 och 22.2.2.2.

Variablerna rörande förhållandet till fadern hade något starkare samband med brotts- och kontrollgruppskriteriet än de som rörde förhållandet till modern, vilket

Tabell 22.2.2.1 Stegvis regressionsanalys med variabler rörande förhållandet till fadern. Beroende variabel: brotts- och kontrollgruppsstillhörighet. Provundersökningen.

Variabler	Multipel R	Sammanlagd % förklarad varians	F för varje variabls tillskott	p
AAT Engag. i rel. son-far (skala)	.42	18	17.35	0.001
AAT Relation far-son (skala)	.53	28	11.31	0.001
AAT Aggr.håmn. fr.hero t.far (kval.)	.55	30	2.15	—
AAT Neg. rel. fr.hero t.far (kval.)	.59	35	5.04	0.01
AAT Neg. aggr.form. fr.hero t.far (kval.)	.60	36	1.78	—
AAT Antal pos. rel. far (frekvens)	.62	38	2.01	—
AAT Pos. rel. fr.far t.hero (kval.)	.63	39	1.84	—
AAT Pos. aggr.form. fr.hero t.far (kval.)	.64	40	1.28	—

Tabell 22.2.2.2 Stegvis regressionsanalys med variabler rörande förhållandet till modern. Beroende variabel: brotts- och kontrollgruppsstillhörighet. Provundersökningen.

Variabler	Multipel R	Sammanlagd % förklarad varians	F för varje variabls tillskott	p
AAT Relation mor-son (skala)	.37	14	12.41	0.001
AAT Engag. i rel. son-mor (skala)	.41	17	3.21	0.05
AAT Neg. rel. fr.hero t.mor (kval.)	.43	19	1.58	—
Ro Probl. i förh. t. mor (förekomst)	.46	21	1.99	—
AAT Antal neg. rel. mor (frekvens)	.47	22	1.55	—

stämmer med våra hypoteser, se kapitel 3. Starkast diskriminerande förmåga hade variabeln engagemang i förhållandet son-far, som ensam förklarade 18 % av den ursprungliga variansen och hade en korrelation med kriteriet på .42. När variabeln relation far-son lagts till hade 28 % av variansen förklarats och den multipla korrelationen med kriteriet hade stigit till .53. Ytterligare sex variabler togs in i analysen men deras tillskott till förklaringen av variansen var ganska obetydligt. När analysen slutförts var variabelernas sammanlagda förklarande förmåga 40 % av den ursprungliga variansen och den multipla korrelationen med kriteriet .63.

Av de variabler som rör förhållandet till modern hade variabeln relation mor-son starkast samband med kriteriet. Den förklarade 14 % av variansen. Sedan variabeln engagemang i relationen son-mor lagts till hade 17 % av variansen förklarats och den multipla korrelationen med kriteriet hade

stigit till .41, alltså påtagligt lägre än för motsvarande variabler rörande fadern. Ytterligare tre variabler togs in i analysen, trots att deras bidrag till den diskriminerande förmågan inte var signifikant. Med dessa var 22 % av den ursprungliga variansen förklarad och den multipla korrelationen med kriteriet .47.

Eftersom de båda sammanfattningsvariablerna på AAT beträffande förhållandet till båda föräldrarna stod för så stor del av variabelgruppernas diskriminerande förmåga gjordes ytterligare fyra stegvisa regressionsanalyser med sammanfattningsvariablerna som beroende variabler för att utröna i vilken mån de övriga variablerna på lägre sammanfattningsnivå kan förklara skillnader i sammanfattningsvariablerna.

Resultaten beträffande relationsvariablerna framgår av tabellerna 22.2.2.3 och 22.2.2.4 och beträffande engagemangsvariablerna av tabellerna 22.2.2.5 och 22.2.2.6.

Tabell 22.2.2.3 Stegvis regressionsanalys med variabler rörande förhållandet till fadern.
Beroende variabel: relation far-son. Provundersökningen.

Variabler	Multipl R	Sammanlagd % förklarad varians	F för varje variabels tillskott	P
AAT Pos. aggr.form. fr.far t. hero (kval.)	.57	32	37.74	0.001
AAT Neg. aggr.form. fr.far t.hero (kval.)	.74	55	39.57	0.001
AAT Pos. rel. fr.hero t.far (kval.)	.80	64	17.67	0.001
AAT Neg. aggr.form. fr.hero t.far (kval.)	.81	66	5.86	0.001
AAT Neg. rel. fr.far t.hero (kval.)	.82	67	1.77	—

Tabell 22.2.2.4 Stegvis regressionsanalys med variabler rörande förhållandet till modern.
Beroende variabel: relation mor-son. Provundersökningen.

Variabler	Multipl R	Sammanlagd % förklarad varians	F för varje variabels tillskott	P
AAT Pos. rel. fr.mor t.hero (kval.)	.63	40	52.71	0.001
AAT Neg. aggr.form. fr.mor t.hero (kval.)	.79	62	46.47	0.001
AAT Neg. rel. fr.hero t.mor (kval.)	.81	65	6.60	0.001
AAT Pos. rel. fr.hero t.mor (kval.)	.82	67	2.75	0.05
AAT Antal neg. rel. mor (frekvens)	.82	68	2.45	0.05
AAT Pos. aggr.form. fr.mor t.hero (kval.)	.83	68	1.51	—
AAT Pos. aggr.form. fr.hero t.mor (kval.)	.83	69	1.68	—

Tabell 22.2.2.5 Stegvis regressionsanalys med variabler rörande förhållandet till fadern.
Beroende variabel: engagemang i relation son-far. Provundersökningen.

Variabler	Multipl R	Sammanlagd % förklarad varians	F för varje variabels tillskott	P
AAT Pos. rel. fr.hero t.far (kval.)	.44	19	19.02	0.001
AAT Antal neg. rel. far (frekvens)	.52	27	8.53	0.001
AAT Neg. aggr.form. fr.hero t.far (kval.)	.63	39	14.89	0.001
AAT Aggr.hämn. fr.hero t.far (kval.)	.65	42	3.24	0.05
AAT Relation far-son (skala)	.65	43	1.46	—
AAT Neg. rel. fr.far t.hero (kval.)	.66	44	1.35	—
AAT Aggr.hämn. fr.far t.hero (kval.)	.67	45	1.31	—
Ro Probl. i förh. t.far (förekomst)	.68	46	1.25	—

Analysen visade att fyra av variablerna på lägre sammanfattningsnivå kunde förklara 66 % av variansen i variabeln relation far-son. Den multipla korrelationen blev .81. Variansen i variabeln relation mor-son kunde till 68 % förklaras av fem variabler på lägre nivå. Den multipla korrelationen blev .82. Av engagemangsvariablerna kunde

fadersvariabeln förklaras till 44 % och modersvariabeln till 35 % av i båda fallen sex variabler på lägre nivå. Faders- och modersvariablerna var alltså uppbyggda på likartade sätt.

Det enhetliga resultatet av dessa analyser är av vikt ur reliabilitetssynpunkt, då det tyder på att bedömningen gjorts på ett kon-

Tabell 22.2.2.6 Stegvis regressionsanalys med variabler rörande förhållandet till modern. Beroende variabel: engagemang i relation son—mor. Provundersökningen.

Variabler	Multipl R	Sammanlagd % förklarad varians	F för varje variabels tillskott	p
AAT Pos. rel. fr.hero t.mor (kval.)	.38	15	13.62	0.001
AAT Neg. aggr.form. fr.hero t.mor (kval.)	.45	20	5.09	0.01
AAT Antal neg. rel. mor (frekvens)	.52	27	7.22	0.001
AAT Pos. rel. fr.mor t.hero (kval.)	.55	30	3.99	0.01
AAT Aggr.hämn. fr.hero t.mor (kval.)	.58	34	3.56	0.01
AAT Relation mor—son (skala)	.59	35	1.36	—

sekvent sätt. Väsentligast är dock att den utförda analysen visar att sammanfattningsvariablerna väl tar till vara informationen i variabler på lägre nivå. Detta har lett till beslutet att låta fortsatta bearbetningar till största delen bygga på sammanfattningsvariabler. Alla variabler på lägre nivå har emellertid bedömts även på huvudundersökningsmaterialet, dels emedan noggranna detaljbedömningar sannolikt ökar reliabiliteten i bedömningen av sammanfattningsvariablerna, dels för att i synnerhet de kvantifierade kvalitativa relationsvariablerna kan ge möjlighet till intressanta specialbearbetningar av mer nyanserade aspekter av förhållandet till föräldrarna i ett senare skede av undersökningen. För den nu aktuella, översiktliga redogörelsen förefaller det mest lämpligt att övervägande bygga på sammanfattningsvariabler. Analysen av faders- och modersvariablerna låter förmoda att det mesta av informationen i de psykologiska variablerna blir utnyttjat med detta förfaringsätt.

Målsättningen med stegvis regressionsanalys är att reducera antalet variabler och få fram ett litet antal som tillsammans ger god prediktion. Vi har funnit metoden givande vid den typ av tillämpning, som just illustrerats, nämligen då vi haft en grupp variabler, vilka innehåller olika aspekter på samma förhållanden. När det gäller variabler beträffande helt olika förhållanden har vi däremot funnit en metod för variabelreduktion på rent empiriskt statistiska grunder utifrån variablernas inbördes korrelation vara av mera tvivelaktigt värde. Vår målsättning är att förstå samspelet mellan olika variabler i

flera skilda orsaksmönster, som kan ligga bakom kriminalitet. Stegvis regressionsanalys är inte avsedd att tolkas som variabelmönster i denna mening men risken för feltolkningar ligger snubblande nära. De variabler som först kommer in i analysen i en stegvis regressionsanalys har givetvis stor förklarande förmåga. Däremot vet man mycket litet om den förklarande förmågan hos de variabler som ingår i bearbetningen men som tas in sent eller som aldrig kommer in i analysen. Om man inte är medveten om detta får man en felaktig bild av förhållandet mellan olika variablers förklarande förmåga.

Anledningen till att variablernas förklaringsvärde i förhållande till varandra inte kan utläsas ur resultaten är att bearbetningsprocessen sker stegvis och bygger på multipla korrelationer. En variabel i taget införes, börjande med den som ensam har störst diskriminerande förmåga mot kriteriet. Därefter införes den som utöver den första mest ökar den diskriminerande förmågan. Detta innebär att av två variabler med hög inbördes korrelation kommer endast den med bäst diskriminerande förmåga in i analysen. Men även variabler med hög korrelation har endast delvis gemensam varians. Om två variabler av delvis olika innehåll och båda med god diskriminerande förmåga mot kriteriet har hög interkorrelation, kommer alltså endast den med störst diskriminerande förmåga in som förklarande variabel i regressionsanalysen. Den andra variabelns diskriminerande förmåga är förbrukad på grund av variablernas inbördes korrelation, vilket leder till att den antingen inte alls kommer med i analys-

en eller att den kommer in mycket sent och ger ett mycket obetydligt tillskott till variabelgruppens förklarande förmåga. Detta kan leda till helt orimliga tolkningar.

Två bearbetningar som gjorts på provundersökningsmaterialet ger klara exempel på de risker för feltolkningar metoden kan innebära. I båda fallen har en uppsättning variabler från både Rorschach och AAT samt IK använts. Rorschachvariablerna var desamma i båda uppsättningarna men vissa AAT-variabler var utbytta på så sätt att i den första uppsättningen ingick relationsvariabler och i den andra livshållningar.

Variabeluppsättning I som i den stegvisa regressionsanalysen visade störst diskriminerande förmåga mot brotts- och kontrollgruppskriteriet redovisas i tabell 22.2.2.7. För varje variabel anges dess korrelation ensam, ej tillsammans med övriga variabler, med kriteriet och signifikansnivån för dess särskiljande förmåga i de stratifierade medeltalsjämförelserna.

Som framgår av tabell 22.2.2.7 har de tre bedömningarna av asocialitetsrisk utifrån ångestbehandling, jagstyrkeförhållanden och psykiskt hälsotillstånd den starkaste korrelationen med kriteriet, och deras medeltalskillnader i de stratifierade medeltalsjämförelserna är starkt signifikanta. De tre variablernas interkorrelationer är emellertid mycket höga, de ligger mellan .86 och .93,

varför endast den mest diskriminerande, den som gäller psykiskt hälsotillstånd, har någon förklarande förmåga i den stegvisa regressionsanalysen. Om detta skulle möjligen kunna sägas, att om dålig ångestbehandling, bristfällig jagstyrka och psykiska störningar som innebär risk för asocial utveckling är så starkt interkorrelerade, så finns inget skäl att använda tre olika variabler. Vi menar emellertid att de tre variablerna täcker tre olika former för förklaring av asocialitet men att dessa psykologiskt hör ihop och därför rimligen måste vara högt interkorrelerade. Att korrelationerna dessutom kan vara ytterligare förhöjda av en haloeffekt vid bedömningen är emellertid troligt. Om man okritiskt läste resultatet av den stegvisa regressionsanalysen, tabell 22.2.2.8, kunde man beträffande de tre nämnda variablerna få det intrycket att variablerna asocialitetsrisk ångest och asocialitetsrisk jagstyrkeförhållanden saknar förklarande förmåga, vilket givetvis vore en feltolkning. Orimligheten i det beskrivna, okritiska tolkningssättet framgår ännu tydligare om man betraktar den variabel som kommer in som nummer två i den stegvisa regressionsanalysen, nämligen relation far—son och jämför den med variabeln relation mor—son. Korrelationen mellan variablerna är .68. Även om korrelationen hade varit högre skulle det vara orimligt att säga att de två variablerna mäter samma sak. Det

Tabell 22.2.2.7 Variabeluppsättning I för stegvis regressionsanalys. Provundersökningen.

Metod	Variabel	Korrelation med B/K-kriteriet	t-test vid stratifierade medeltalsjämförelser p
T-M	Intelligenskvot	.18	0.015
Ro	Integr. av perceptionen	.34	0.001
Ro	Asoc.risk ångest	.51	0.001
Ro	Asoc.risk aggressivitet	.35	0.001
Ro	Skuld känslor	.33	0.001
Ro	Asoc.risk jagstyrkeförh.	.52	0.001
Ro	Asoc.risk psykisk hälsa	.57	0.001
AAT	Könsförväxling	-.23	0.01
AAT	Moralindex	.42	0.001
AAT	Relation mor—son	.37	0.001
AAT	Relation far—son	.42	0.001
AAT	Beroende av kamrater	.43	0.001
AAT	Kamratrelationer	.22	0.025

är helt riktigt att resultaten tyder på att förhållandet till fadern spelar större roll för utvecklingen av asociala symptom än förhållandet till modern, detta framgår klart både av de tidigare beskrivna stegvisa regressionsanalyserna av faders- och modersvariablerna och av de korrelationer med kriteriet etc. som redovisats i tabell 22.2.2.7. Men av samma redovisningar (samt av kapitel 17) framgår att förhållandet till modern är långt ifrån betydelselöst, vilket man får intryck av i tabell 22.2.2.8.

Endast tre av variablerna i tabell 22.2.2.8 bidrar var för sig med ett signifikant tillskott till förklaringen av den ursprungliga variansen. Då dessa införts har 42 % av variansen förklarats och den multipla korrelationen med kriteriet är .65. F-värdet för de tre variablerna tillsammans är 18.79 och $p < 0.01$. Variabelgruppen i sin helhet förklarar 46 % av variansen och har multipelkorrelationen .68 med kriteriet. F-värdet för variabelgruppen totalt är också signifikant, F är 4.46 och $p < 0.01$. Resultatet visar en förvånande stor förklarande förmåga då det rör sig om enbart intrapsykiska psykologiska variabler, tolkade utifrån projektiva metoder. Trots detta anser vi analysen otillfredsställande, då metoden inte ger någon uppfattning om relationen mellan de olika variablernas förklarande förmåga.

Variabeluppsättning II, där relationsvariablerna från AAT utbytts mot variabler rörande olika livshållningar, förklarar något mindre av variansen än uppsättning I, nämligen 42 %. Den multipla korrelationen med kriteriet är .65. Tolkningssvårigheterna är av samma slag som vid variabeluppsättning I, varför vi inte går närmare in på resultaten.

Stegvis regressionsanalys är en lämplig metod för att reducera variabelantal och få fram en effektiv prediktor. Däremot har den i vårt fall bidragit mycket litet till förståelsen av enskilda variablers betydelse i samspelet. Detta gör att metoden varit till ganska liten hjälp i det mer nyanserade tolkningsarbetet.

22.2.3 AID-analys

Automatic Interaction Detector Analysis eller AID-analys är en bearbetningsmetod som har stora likheter med stegvis regressionsanalys. En skillnad är att metoden grupperar individer istället för variabler. Metoden kräver heller inte linearitet eller additivitet, vilket den stegvisa regressionsanalysen vanligen gör. AID utnyttjar vidare samspelseffekter mellan variablerna bättre än regressionsanalys.

AID placerar individer i ett undersökningsmaterial stegvis i olika grupper beroende på skillnader i undersökningsvariabler.

Tabell 22.2.2.8 Stegvis regressionsanalys med Rorschach- och AAT-variabler samt intelligenskvot. Variabeluppsättning I. Provundersökningen.

Variabler	Multipel R	Sammanlagd % förklarad varians	F för varje variabels tillskott	p
Ro Asoc.risk psyk.hälsa	.57	32	37.31	0.001
AAT Relation far-son	.63	40	10.16	0.01
Ro Asoc.risk aggr.	.65	42	3.14	0.05
AAT Beroende av kamr.	.66	44	2.07	—
Ro Asoc.risk ångest	.67	45	1.03	—
Ro Skuld-känslor	.67	45	0.64	—
Ro Integr. av perc.	.67	46	0.71	—
AAT Kamratrel.	.68	46	0.21	—
T-M Intelligenskvot	.68	46	0.22	—
AAT Könsförväxl.	.68	46	0.19	—
AAT Relation mor-son	.68	46	0.25	—
AAT Moralindex	.68	46	0.19	—
Ro Asoc.risk jagstyrka	.68	46	0.03	—

Liksom i stegvis regressionsanalys börjar man med den variabel som, optimalt dikotomiserad, skiljer bäst mot kriteriet. Materialet delas då upp i två grupper. Programmet söker därefter nya variabler, som tudelar de uppkomna grupperna på ur kriteriesynpunkt lämpligaste möjliga sätt.

Signifikansaspekter har ännu ej tillräckligt genomarbetats för metoden. Vid AID-analyserna (Osiris II, 1971) av det psykologiska materialet har vissa stoppkriterier använts: mellangrupskvadratsumman skall vara större än inomgrupskvadratsumman för att nya grupper skall bildas. Ingen grupp skall innehålla mindre än fem individer. Den totala variansen inom en grupp måste ligga över en viss nivå för att gruppen skall kunna splittras ytterligare. Metoden har prövats på de båda variabeluppsättningar med variabler från både Rorschach och AAT samt intelligenskvot, vilka diskuterats i samband med stegvis regressionsanalys. Variabeluppsättning I framgår av tabell 22.2.2.7 i avdelning 22.2.2 av detta kapitel. På grund av likheterna mellan metoderna blir den ordning i vilken variablerna spelar roll i analysen densamma vid stegvis regressionsanalys och AID.

I analysen av båda de variabeluppsättningar som prövats på provundersökningsmaterialet splittrades materialet först i två grupper beroende på skillnader i variabeln asocialitetsrisk med anledning av det psykiska hälsotillståndet. I de nya grupperna placerades 42 individer, därav 74 % brottsfall, i en grupp där psykiska störningar medförde risk för asocialitet och 39 individer, därav 21 % brottsfall, i en grupp, där det psykiska hälsotillståndet inte bedömts innebära risk för asocialitet.

I variabeluppsättning I splittrades materialet ytterligare en gång, till fyra undergrupper utifrån skillnader i variabeln relation far—son. Ytterlighetsgruppen med dåliga värden i båda variablerna innehöll 16 pojkar, varav 15 brottsfall. Den positiva ytterlighetsgruppen innehöll 29 pojkar, varav endast 3 brottsfall. Av mellangrupperna innehöll gruppen med negativa värden i psykisk-hälsa-variabeln men god relation far—son 26 pojkar, varav 16

brottsfall. Gruppen med dåligt förhållande till fadern, men inga riskskapande psykiska störningar innehöll endast 10 pojkar, varav hälften brottsfall.

De fyra erhållna grupperna kunde inte splittras ytterligare. Variabeluppsättning II kunde inte splittras utöver den redan nämnda uppdelningen på två grupper.

Det är givetvis intressant att se att två väsentliga variabler kan dela upp materialet i ur kriteriesynpunkt så förhållandevis homogena grupper, men AID-analysen ger lika lite som den stegvisa regressionsanalysen möjlighet till bedömning av olika variablers relativa förklaringsvärde. Genom att den bygger på multipla korrelationer är variabler som är högt korrelerade med tidigare införda i viss mån "förbrukade". Detta gäller emellertid inte i samma utsträckning för AID som för stegvis regressionsanalys. (Jämför diskussionen under 22.2.2.)

22.3 Gruppering styrd av undersökningsvariablernas inbördes samband

22.3.1 Faktoranalys

I syfte att erhålla en variabelreduktion och systematisering av variablerna utfördes faktoranalys (Morrison, 1967. Program BMD X72) på en grupp variabler, omfattande 9 Rorschachvariabler och 16 AAT-variabler. Alla Rorschachvariablerna behandlade personlighetsstruktur, medan AAT-variablerna rörde livshållningar, personlighetsstruktur, könsidentifiering och förhållande till föräldrar och kamrater. Metoden har använts på både prov- och huvudundersökningsmaterialet med brotts- och kontrollgrupperna sammanslagna. Underlag för bearbetningen är en matris uppbyggd av korrelationer mellan undersökningsvariabler. Ur denna löses ut ett med ledning av egenvärdena bestämt antal faktorer, som antas motsvara tänkta underliggande strukturer, vilka i sig själva ej är observerbara. Metoden beräknar med vilken styrka en bakomliggande faktor bygger upp olika undersökningsvariabler. När dessa

”laddningar” framtagits, roteras faktorernas referenssystem tills man fått en lösning, som så långt det är möjligt kännetecknas av att varje undersökningsvariabel har hög laddning i någon faktor och låg i andra faktorer. För analysen i detta arbete har oblik rotering valts emedan det vore att bära våld på materialet att genom ortogonal rotering tvinga fram helt okorrelerade faktorer, då vissa samband måste förutsättas mellan de faktorer, som kan erhållas. Utifrån egenvärdenas storlek prövades fyra, fem och sex faktorer på provundersökningsmaterialet. Resultatet av analysen med fyra faktorer blev att variablerna rörande personlighetsstruktur bedömda utifrån Rorschach samlades i en faktor, nr 2. Där finns alltså starka positiva laddningar i jagstyrkevariablerna, i primärkontakt, ångesttolerans och integration av perceptionen. Pregonitala fixeringar förekommer i ovanligt liten grad. Variabeln benägenhet för skuld känslor ingår med relativt stark laddning i denna faktor. En enda Rorschachvariabel, intellektuella och emotionella resurser, fick starkare laddning i en annan faktor, nr 4. Ingen AAT-variabel återfanns i faktor nr 2, Rorschachfaktorn.

AAT-variablerna delade upp sig på faktorerna nr 1, 3 och 4. I faktor nr 1 finns starka positiva laddningar i de variabler som rör förhållandet till far, mor och kamrater och likaså i variablerna kontaktfunktion, kontrollfunktion och ångesttolerans. Vidare märks starka positiva laddningar i jagupplevande och den positiva livshållningen adekvat självhävdelse och starka negativa i de negativa hållningarna resignation och självförakt. Faktor nr 1 tycks alltså innebära goda relationer till föräldrar och kamrater, goda jagfunktioner, positiva livshållningar och frånvaro av negativa sådana.

Faktor nr 3 utmärks av god moralintegration, lågt beroende av kamrater, frånvaro av narcissism och, förvånande nog, förekomst av könsförväxling på tavlorna, vilket av kliniska psykologer brukar betraktas som ett tecken på svårigheter i könsidentifieringen.

I faktor nr 4 finns, som tidigare nämnts, stark laddning i Rorschachvariabeln, intellek-

tuella och emotionella resurser och därutöver i AAT-variablerna engagemang i relationerna till mor och far. Dessa variabler återfinns alltså inte i samma faktor som kvaliteten i relationen till föräldrarna. Detta är inte förvånande. Ett gott förhållande till föräldrarna åtföljs visserligen oftast av ett starkt engagemang i relationerna, men man finner också ofta ett starkt och smärtsamt engagemang i dåliga och konfliktfyllda relationer till föräldrarna. Omvänt ser man ofta djupt störda relationer, där pojkarna förefaller att redan ha givit upp sitt engagemang i föräldrarna respektive ibland ganska svala och oengagerade förhållanden utan att man finner några påtagliga störningar.

De analyser som gjordes med fem och sex faktorer på provundersökningsmaterialet visade mycket små förändringar i faktorerna, varför endast fyra faktorer togs fram på huvudundersökningsmaterialet. Dessa faktorer blev i det närmaste identiska med dem som beskrivits för provundersökningsmaterialet. Detta talar för att den struktur man får fram inte är ett verk av tillfälligheter och samplingfluktuationer, eftersom den kommit fram i två oberoende stickprov. Denna stabilitet är givetvis värdefull men faktoranalysen kan knappast sägas ha fört tolkningsarbetet nämnvärt framåt, då faktorernas innehåll i allmänhet är ganska truistiskt. Eftersom faktorernas innehåll inte gav något av intresse har analysen inte fullföljts med ytterligare rotering.

Korrelationerna mellan de olika faktorerna framgår av tabell 22.3.1.1 och 22.3.1.2. Korrelationerna förefaller rimliga.

Tabell 22.3.1.1 Faktorkorrelationsmatris. Provundersökningen.

Faktor	1	2	3	4
1	1.00	0.26	0.02	0.21
2	0.26	1.00	0.02	0.23
3	0.02	0.02	1.00	0.15
4	0.21	0.23	0.15	1.00

Tabell 22.3.1.2 Faktorkorrelationsmatris.
Huvudundersökningen

Faktor	1	2	3	4
1	1.00	0.15	0.23	-0.17
2	0.15	1.00	0.19	-0.20
3	0.23	0.19	1.00	-0.26
4	-0.17	-0.20	-0.26	1.00

De båda faktormatriserna redovisas i tabell 22.3.1.3 och 22.3.1.4.

22.3.2 Latent profilanalys, LPA

Latent profilanalys är en klassificeringsmetod som initierats av Gibson (1959). Metoden har införts i Sverige av Bertil Mårdberg (1966). Programmet för databehandling, som konstruerats av Mårdberg, har ännu inte fått sin slutgiltiga form. Signifikansaspekter är ännu ej tillräckligt beaktade.

Faktoranalys och LPA har vissa likheter men LPA grupperar individer i stället för variabler. Metoden ställer inga särskilda krav på frekvensfördelningarnas form. Individgrupperna, profilerna, består av individer som har likartade värden i de variabler som ingår i analysen. Metoden bygger på ett antagande om "lokalt oberoende", dvs. inom de erhållna profilgrupperna skall variablerna i princip vara okorrelerade (Mårdberg, 1966, 1969). Varje profilgrupp skall vara så homogen som möjligt. Tanken är att i ett komplext multivariat material finns underliggande latent profiler, som genererats från det observerade materialet. I de observerade profilerna kan man förvänta slumpvisa avvikelser från de teoretiska.

Programmet löser ut latent, teoretiska profiler med en metod som något påminner om den som faktoranalysen använder. Man prövar sedan hur väl de observerade profilerna överensstämmer med de latent teoretiska.

Man börjar med att pröva anpassningen till två teoretiska profiler och ökar sedan antalet. Man kan teoretiskt bilda så många profilgrupper som det antal variabler som ingår i analysen + 1. Mer än 25 profiler går

emellertid av praktiska skäl ej att erhålla.

Under analysens gång bildas teoretiska profiler som inte får några motsvarande observerade. Dessa profiler kallas nonsensprofiler.

Som mått på överensstämmelsen mellan modellen och det observerade materialet används bl. a. ett mått på distansen mellan teoretisk och observerad profil. Avståndet bör vara så litet som möjligt. Ett avstånd som är mindre än 1 kan betraktas som litet.

Ett uttryck för hur variablerna förmår diskriminera mellan de latenta profilerna får man i diskriminabiliteten. För varje variabel anges dess andel i diskriminationen mellan de latent profilererna.

Profilernas grad av stabilitet visar också något väsentligt om deras rimlighet. Det är mer sannolikt att en observerad profil, som återkommer praktiskt taget oförändrad i flera lösningsförsök med olika antal teoretiska profiler, motsvarar något som finns i realiteten än en instabil profil, där individierna byts ut vid nya lösningsförsök.

Det viktigaste kriteriet på modellens anpassning till data är dock givetvis lösningens meningsfullhet.

Om flera lösningsförsök är likvärdiga i alla ovanstående avseenden väljer man dem som har minst antal nonsensprofiler.

Det är således i sista hand en omdömesfråga för den enskilde forskaren att välja mellan olika tänkbara lösningar.

Latent profilanalys har prövats på en variabelgrupp som omfattar 19 AAT-variabler rörande relationer till föräldrar och kamrater samt egna livshållningar. Variablerna är följande:

- AAT 1. Förväntningar, social aktivitet med positivt slut
- AAT 2. Förväntningar, social aktivitet med negativt slut
- AAT 3. Förväntningar, asocial aktivitet med positivt slut
- AAT 4. Förväntningar, asocial aktivitet med negativt slut
- AAT 5. Jagupplevande, positivt Σ
- AAT 6. Jagupplevande, negativt Σ

Tabell 22.3.1.3 Roterad faktormatris. Provundersökningen.

		Faktor			
		1	2	3	4
Ro	1 Integr. av perception	-0.12	0.76	-0.10	0.19
Ro	2 Primärkontakt	-0.02	0.81	0.08	0.20
Ro	3 Ängsttolerans	-0.08	0.87	-0.07	0.00
Ro	4 Skuld känslor	0.13	0.32	0.10	0.18
Ro	5 Pregonitala konflikter	-0.04	0.83	0.06	-0.24
Ro	6 Intell. o. emot. resurser	-0.05	0.41	-0.32	0.51
Ro	7 Sund jagstyrka	0.02	0.87	0.03	0.10
Ro	8 Neurotiskt jagförsvär	0.07	0.82	0.03	-0.20
Ro	9 Jagsvaghet	0.12	0.84	0.06	-0.08
AAT	10 Könsväxling	-0.16	-0.34	0.40	0.08
AAT	11 Moralindex	0.49	0.15	0.55	0.16
AAT	12 Livshålln. Narcissism	-0.25	-0.19	-0.78	0.07
AAT	13 Livshålln. Resignation	-0.61	-0.03	0.55	0.01
AAT	14 Livshålln. Självförakt	-0.65	0.14	0.37	0.28
AAT	15 Adev. självhäv.	0.54	0.12	-0.25	0.24
AAT	16 Relation mor-son	0.75	0.08	0.14	0.03
AAT	17 Relation far-son	0.80	-0.05	0.24	-0.01
AAT	18 Engag. i rel son-mor	-0.01	-0.09	0.10	0.86
AAT	19 Engag. i rel son-far	0.13	-0.08	-0.05	0.82
AAT	20 Beroende av kamrater	0.30	0.05	0.34	0.31
AAT	21 Kamratrelationer	0.73	-0.10	-0.01	-0.08
AAT	22 Ängsttolerans	0.73	0.23	0.10	0.03
AAT	23 Jagupplevande	0.78	0.03	-0.32	0.11
AAT	24 Kontrollfunktion	0.69	0.22	0.19	0.19
AAT	25 Kontaktfunktion	0.73	0.01	0.16	0.29

Tabell 22.3.1.4 Roterad faktormatris. Huvudundersökningen.

		Faktor			
		1	2	3	4
Ro	1 Integr. av perception	0.08	0.76	0.06	0.20
Ro	2 Primärkontakt	-0.10	0.86	-0.04	-0.06
Ro	3 Ängsttolerans	-0.03	0.80	-0.02	-0.11
Ro	4 Skuld känslor	-0.03	0.62	0.01	-0.05
Ro	5 Pregonitala konflikter	0.02	0.67	0.03	0.03
Ro	6 Intell. o. emot. resurser	0.18	0.70	0.08	0.22
Ro	7 Sund jagstyrka	-0.04	0.87	-0.03	-0.11
Ro	8 Neurotiskt jagförsvär	-0.07	0.82	-0.04	-0.04
Ro	9 Jagsvaghet	0.01	0.85	-0.09	-0.15
AAT	10 Könsväxling	0.10	-0.08	0.06	0.44
AAT	11 Moralindex	0.49	0.05	0.22	-0.51
AAT	12 Livshålln. Narcissism	-0.21	-0.00	0.02	0.80
AAT	13 Livshålln. Resignation	-0.74	-0.11	0.19	-0.23
AAT	14 Livshålln. Självförakt	-0.57	0.08	0.44	-0.00
AAT	15 Adev. självhäv.	0.64	0.09	0.23	0.02
AAT	16 Relation mor-son	0.55	0.06	0.26	-0.21
AAT	17 Relation far-son	0.65	-0.00	0.21	-0.16
AAT	18 Engag. i rel. son-mor	0.04	-0.00	0.89	0.01
AAT	19 Engag. i rel. son-far	0.10	0.01	0.87	0.10
AAT	20 Beroende av kamrater	0.51	0.08	0.14	-0.28
AAT	21 Kamratrelationer	0.76	-0.08	-0.03	-0.04
AAT	22 Ängsttolerans	0.65	0.16	0.20	-0.23
AAT	23 Jagupplevande	0.89	-0.00	-0.02	0.20
AAT	24 Kontrollfunktion	0.56	0.04	0.33	-0.39
AAT	25 Kontaktfunktion	0.67	-0.00	0.32	-0.20

- AAT 7. Positiv aggressionsform, adekvat självhävdande
- AAT 8. Negativ aggressionsform, aggressivt självhävdande
- AAT 9. Inåtgående aggressivitet Σ
- AAT 10. Jagupplevande
- AAT 11. Relation mor—son
- AAT 12. Relation far—son
- AAT 13. Engagemang i rel. son—mor
- AAT 14. Engagemang i rel. son—far
- AAT 15. Inställning till uppfostringsnormer
- AAT 16. Uppfostringskonflikter
- AAT 17. Asocialitet hos kamrater
- AAT 18. Kamratrelationer
- AAT 19. Beroende av kamrater

15. Inställning till uppfostringsnormer 0.58
19. Beroende av kamrater 0.56

Variablerna har såvitt möjligt konstruerats så, att höga variabelvärden är positiva och låga negativa ur kriteriesynpunkt. I vissa variabler har dock denna konstruktion varit orimlig. För att göra profilen mera lättläst har tecknen bytts på dessa variabler i profil-diagrammet. Följande variabler har omvända tecken i diagrammet:

2. Förväntningar, social aktivitet med negativt slut
3. Förväntningar, asocial aktivitet med positivt slut
4. Förväntningar, asocial aktivitet med negativt slut
6. Jagupplevande neg. Σ
8. Neg. aggr.form, aggressivt självhävdande
9. Inåtgående aggressivitet Σ

Med dessa 19 variabler prövades inte mindre än nio olika lösningar, med 4, 6, 8, 20 teoretiska profiler. I alla dessa lösningar erhöles endast två profiler med avstånd mindre än 1 mellan teoretiska och observerade profiler. Dessa två profilgrupper är stora och mycket stabila. I alla lösningar bildas emellertid också små profilgrupper, mellan 1 och 6 profiler utöver de stora. I dessa smågrupper flyttar några enstaka fall fram och tillbaka. Ingen av dessa småprofiler innehåller mer än 13 pojkar, vanligen är antalet individer mindre än 5. De två lösningar som ger flest profiler omfattande mer än 5 individer ger vardera 4 profiler med mer än 5 pojkar, inklusive de stora profilerna.

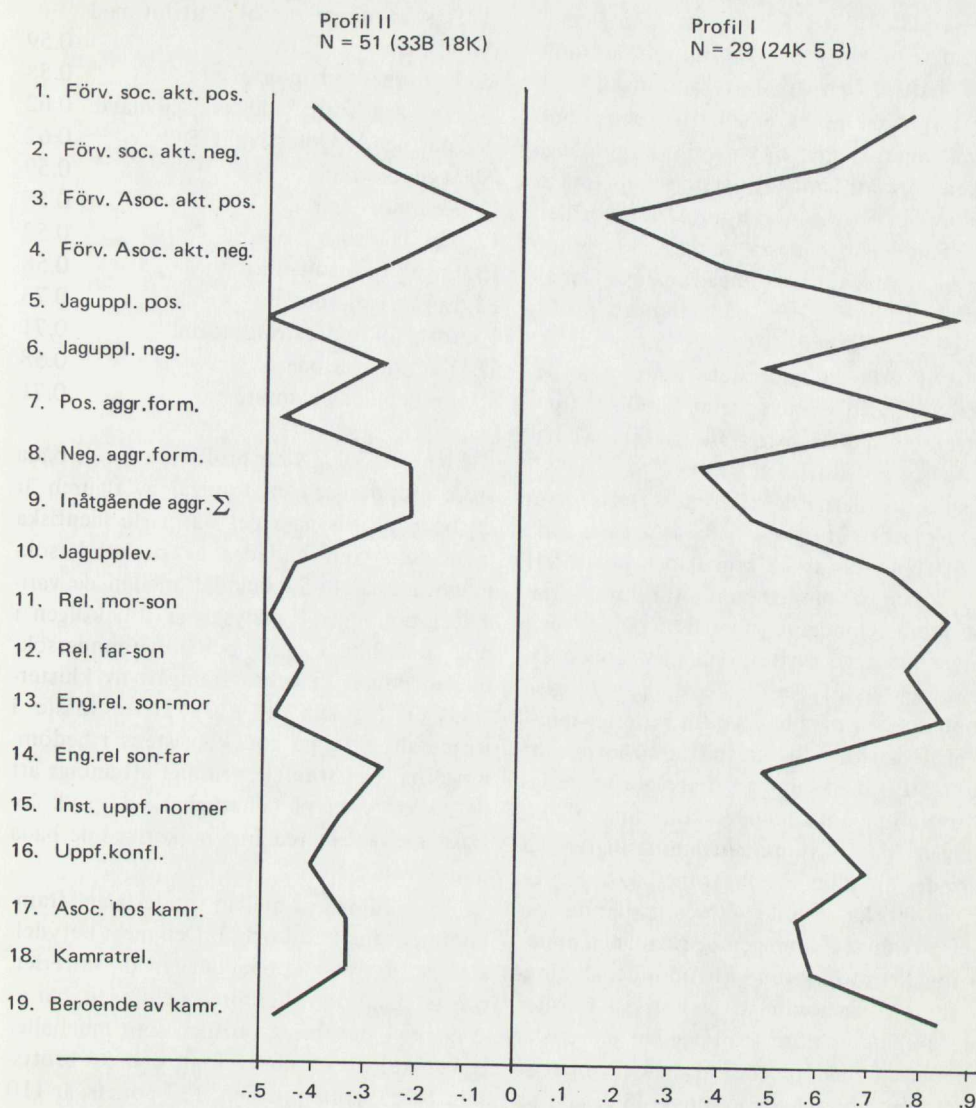
Sammanfattningsvis fann vi det mesta tala för att endast använda de två stora profilerna, då de små dels innehåller få individer, dels är ganska instabila. Lösning 4, den först prövade, yaldes emedan praktiskt taget hela materialet där ingår i de båda stora profilerna. Endast *en individ* har bildat en egen, tredje profil. Diskriminabiliteten vid denna lösning ligger över 0.50 för följande 7 variabler:

1. Förväntningar, social aktivitet med pos. slut	0.64
5. Jagupplevande, positivt Σ	0.65
7. Pos. aggr.form, adekvat självhävdande	0.56
10. Jagupplevande	0.64
14. Engagemang i rel. son—far	0.57

Figur 22.3.2.1 visar profilerna för de båda stora grupperna. Profil 3, omfattande en individ, har uteslutits. Mellan de stora profilgrupperna är skillnaderna, som framgår av figuren, störst mellan variablerna 1, 5, 7, 10, 11, 12, 13 och 19. I profil I, som är den mest positiva, förväntar pojkarna, att om man uppför sig socialt och hyggligt så skall det gå en väl, de upplever sig själva positivt och de kan hävda sig på ett adekvat sätt, deras förhållande till föräldrarna är gott och de är inte överdrivet beroende av sina kamrater. I profil II är förhållandet det motsatta. Pojkarna har i stort sett delats upp i en positiv och en negativ profil i samtliga prövade variabler.

Profilernas diskriminerande förmåga mot brotts- och kontrollgruppskriteriet är god. Profil I innehåller 29 pojkar, varav 24 kontrollfall och 5 brottsfall. Profil II innehåller 51 pojkar, varav 33 brottsfall och 18 kontrollfall.

De framlagda resultaten visar hur materialet delas upp i två profiler som har stor överensstämmelse med brotts- och kontrollgrupperna, vilket är anmärkningsvärt då kriteriet inte ingått i analysen. Avsikten med LPA var emellertid inte endast att komma

Figur 22.3.2.1 Profildiagram. Livshållningar och relationer till föräldrar och kamrater. AAT. Provundersökningen.

tillbaka till kriteriegrupperna, utan att om möjligt finna flera latenta strukturer i materialet. Även de andra lösningarna har därför genomgåts även om de mindre profilgrupperna är för små för att tillåta några säkra slutsatser. Lösning 20, den sist prövade, ger 7 profiler, varav 2, utöver de båda huvudprofilerna, har tillräckligt antal individer för att vara av intresse, nämligen profilerna III och VII med 13 respektive 7 pojkar. Pojkar IV,

V och VI innehåller en eller två pojkar och kommer därför inte att kommenteras.

Vid jämförelse mellan denna lösning och den tidigare redovisade framkommer flera intressanta förhållanden. Profil I, den positiva gruppen, är praktiskt taget oförändrad. Profil II har däremot delats upp i flera olika undergrupper. Den största gruppen är av naturliga skäl mest lik den ursprungliga profilen II, men den har i många variabler förskju-

tits närmare profil I, bl. a. är de ingående individernas förhållande till föräldrarna något bättre. Den största förändringen i den nya lösningen gäller emellertid aggressionsförhållanden. I den nya profil II finns inga tecken på inåtgående aggression. Pojkarna är fulla av opposition mot uppfostringsnormerna i familjen och detta är den enda grupp som visar mycket litet engagemang i förhållandet till fadern. De båda mindre profilgrupperna, som skilts ut ur den ursprungliga profil II, har däremot stark inåtgående aggressivitet, och de accepterar familjens uppfostringsnormer. I övrigt finns stora olikheter mellan profil III och VII.

Båda profilerna är delvis svåra att förstå psykologiskt. Eftersom båda är ganska små, profil III består av 13 pojkar och profil VII av 7 pojkar, är möjligheterna till slumpvariation stora. Uppdelningen dels i pojkar med inåtgående aggressivitet, dels med öppen aggressivitet inom den både ur psykologisk synpunkt och med hänsyn till kriteriet sämsta profilen föreföll emellertid så intressant att en LPA med samma variabelgrupp ansågs motiverad på huvudundersökningsmaterialet.

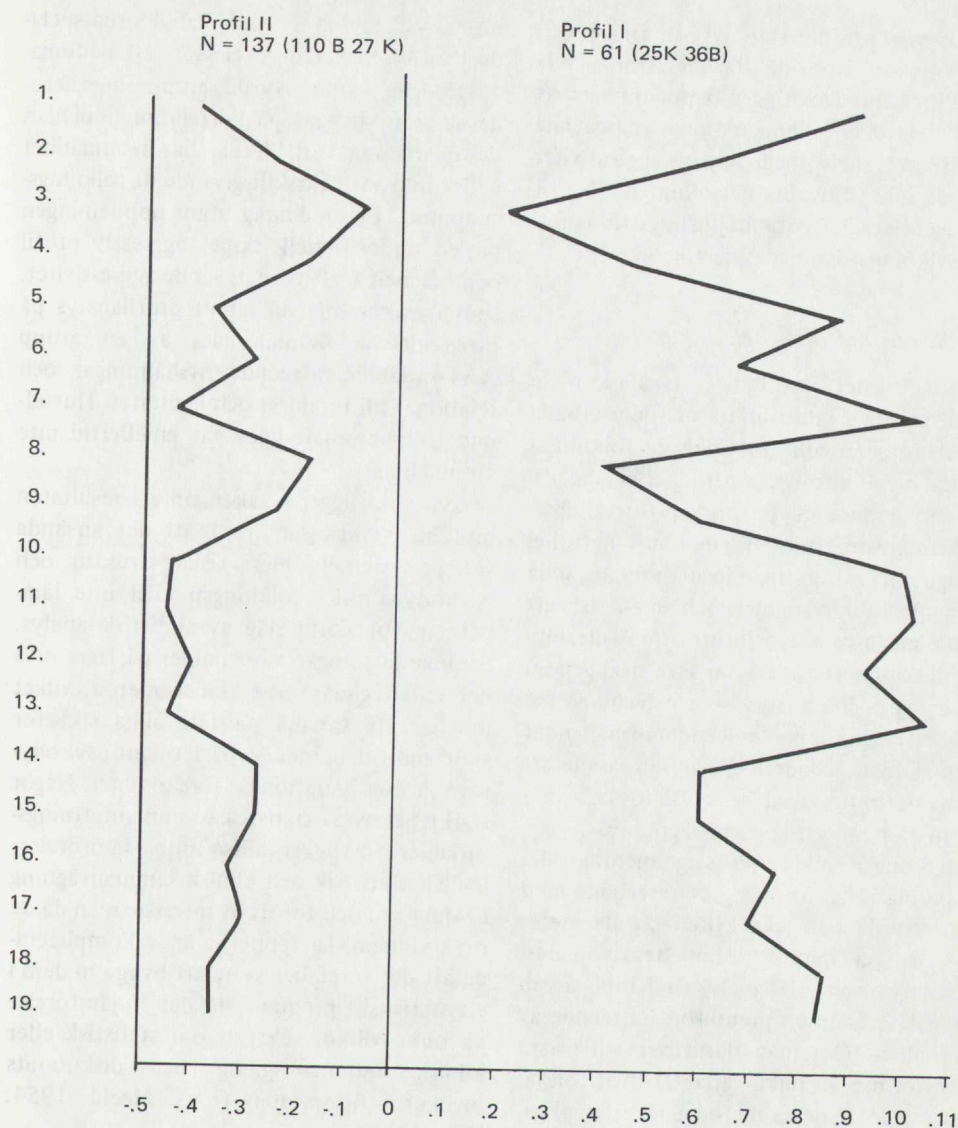
Även på huvudundersökningsmaterialet prövades nio olika lösningar med 4, 6, 8 20 teoretiska profiler. Överensstämmelsen med provundersökningen är på många punkter mycket stor. Även i huvudundersökningen finns i alla lösningar endast två profiler med avstånd mindre än 1 mellan teoretiska och observerade profiler. Dessa profiler är stora och stabila. I alla lösningar bildas också små profilgrupper mellan 1 och 5 profiler utöver de stora. Den största av dessa småprofiler innehåller 21 pojkar, men i många är antalet individer mindre än 5. De lösningar som ger flest profiler omfattande mer än 5 pojkar är även här lösningarna 18 och 20 som vardera ger 5 profiler med mer än 5 pojkar, inklusive de stora profilgrupperna.

Det föreföll även här motiverat att i första hand använda de två stora profilerna och lösning 4 valdes, emedan där hela materialet, utom en individ, ingår i de stora profilgrupperna. Diskriminabiliteten vid denna lösning ligger över 0.50 för följande 12 variabler:

1. Förväntningar, social aktivitet med pos. slut	0.59
5. Jagupplevande pos. Σ	0.58
7. Pos. aggr.form, adekvat självhäv.	0.62
9. Inåtgående aggressivitet Σ	0.62
10. Jagupplevande	0.59
11. Rel. mor—son	0.55
12. Rel. far—son	0.52
13. Engag. i rel. son—mor	0.58
14. Engag. i rel. son—far	0.76
15. Inst. till uppfostringsnorm.	0.71
18. Kamratrelationer	0.58
19. Beroende av kamrater	0.71

Figur 22.3.2.2 visar profilerna för de båda stora grupperna; som framgår av figuren är de båda profilerna i det närmaste identiska med dem som bildades av provundersökningsmaterialet. Sambandet mellan de variabler som ingår i analysen är följaktligen i hög grad lika i prov- och huvudundersökningen, vilket ju också framgått av klusteranalysen (se kap. 11—20). Detta måste i varje fall tyda på god konsistens i bedömningarna. Det förefaller rimligt att antaga att det också visar på enhetlighet i de psykologiska mekanismerna hos pojkarna i de båda materialen.

Två skillnader mellan materialen framkommer emellertid också. Den mest betydelsefulla är att sambandet med kriteriet, brotts- och kontrollgruppsindelningen, här är svagare. I den bästa profilen som innehåller 61 pojkar är 25 kontrollfall och 36 brottsfall. I den sämre profilen, 137 pojkar, är 110 brottsfall och 27 kontrollfall. Mer än hälften av fallen i den bästa profilen är alltså brottsfall och av kontrollfallen ligger drygt hälften i den sämre profilen. Detta är delvis en följd av att proportionen brottsfall är större i huvudundersökningen. Skillnaden mellan brotts- och kontrollfall i profilen är dock påtagligt mindre i huvudundersökningen. Att sambandet med brotts- och kontrollgruppskriteriet är svagare i huvudundersökningen framgår alltså av LPA, liksom av alla andra företagna analyser av materialet. Den andra skillnaden mellan prov- och huvudundersökningsprofilerna är just av detta skäl mer

Figur 22.3.2.2 Profildiagram. Livshållningar och relationer till föräldrar och kamrater. AAT. Huvudundersökningen.

förvånande. Den positiva profilen, profil I, är i vissa variabler bättre i huvudundersökningen än i provundersökningen. Detta gäller framför allt den positiva aggressionsformen, adekvat självhävande, positivt jagupplevande och positiva relationer till föräldrarna.

Andra lösningsförslag har också prövats för att se om den intressanta skillnaden i inåtgående aggressivitet från provundersökningen skulle visa sig även här, och för att

om möjligt få klarare struktur på de mindre profilerna. Särskild uppmärksamhet har lagts vid lösning 20, som gav hög diskriminabilitet för 14 variabler och 7 observerade profiler, varav 5 med mer än 5 individer. Profil I, den positiva, visar sig här som vid provundersökningen vara praktiskt taget oförändrad. Profil II har i huvudundersökningen förändrats betydligt mindre än i provundersökningen. Det större antalet fall har givit större stabili-

tet. De små profiler som avskilts från profil II är emellertid om möjligt mer svårtolkade än vid provundersökningen. Uppdelningen av materialet dels i pojkar med inåtgående aggressivitet, dels med öppen aggressivitet visar sig inte i huvudundersökningen. Något som såg ut att innebära möjligheter till fruktbara tolkningar lämnades därför.

22.4 Sammanfattning och diskussion

I detta kapitel har redovisats flera olika försök att med multivariata metoder erhålla dels en variabelreduktion, dels en tolkningsmässigt meningsfull gruppering eller klassificering av materialet. En princip för variabelreduktion, som från början känts naturlig, nämligen att i övergripande analyser använda sammanfattningsvariabler och, med risk att förlora mer nyanserad information, utesluta underliggande variabler, har fått stöd genom stegvis regressionsanalys, som prövats på två olika variabelgrupper avseende förhållandet till modern och fadern. Analysen visade att sammanfattningsvariablerna väl tog till vara informationen i variabler på lägre nivå.

Att erhålla tolkningsmässigt meningsfulla grupperingar har visat sig svårare både med kriteriestyrda och icke kriteriestyrda metoder. Stegvisa metoder som stegvis regressionsanalys och AID-analys är lämpliga om man vill få fram en prediktor, bestående av få variabler. Om man därutöver vill förstå samspelet mellan olika variabler med förklarande värde är dessa metoder icke lämpliga, eftersom de ej visar proportionerna mellan olika variabelers förklarande förmåga, då hela förklaringsvärdet av flera variabler med hög korrelation läggs hos den bäst diskriminerande variabeln.

Diskriminantanalys, som prövats på den första bedömningen av det oreviderade provundersökningsmaterialet, har visat att bedömningen av asocialitetsrisk utifrån Rorschach i hög grad grundar sig på de väsentligaste personlighetspsykologiska variablerna bedömda utifrån samma metod. Samma variabelgrupp hade en lägre diskriminerande förmåga mot brotts- och kontrollgruppskri-

teriet. Vilken roll de olika variablerna spelade i analysen var mycket svårt att bedöma.

De icke kriteriestyrda grupperingsmetoderna, som bygger på korrelationer mellan de oberoende variablerna, har i allmänhet heller inte varit särskilt givande ur tolkningsynpunkt. Ett undantag utgör uppdelningen på en oppositionell, öppet aggressiv profil och två med kraftigt inåtgående aggressivitet, som framkommit vid latent profilanalys på provundersökningsmaterialet av en grupp AAT-variabler, avseende livshållningar och relationer till föräldrar och kamrater. Huvudundersökningsmaterialet gav emellertid inte samma bild.

Sannolikt ligger orsaken till att resultaten inte blivit intressantare i att det använda variabelsystemets hierarkiska struktur och psykodynamiska tolkningsmodell inte lämpar sig för detta slag av statistisk analys. Sammanfattningar av variabler på lägre nivå har redan gjorts med klinisk metod, vilket innebär att variablerna fått olika vikt för varje individ beroende på i vilken psykodynamisk konfiguration de förekommer. Något starkt behov av statistiska sammanfattningsvariabler föreligger alltså inte. Jämförelser mellan statistisk och klinisk sammanvägning av data är i och för sig av intresse, men då de psykodynamiska teorierna är så komplicerade att det förefaller svårt att bygga in dem i ett statistiskt program blir det en jämförelse på olika villkor. Frågan om statistisk eller klinisk sammanvägning har diskuterats mycket i litteraturen (t. ex. Meehl, 1954; Holt, 1958).

De multivariata metoder som här redovisats har i det psykologiska avsnittet av klientundersökningen i viss mån inneburit återvändsgränder. Den principiella och metodologiska diskussionen har dock givits ett visst utrymme då den kan vara av intresse oberoende av resultaten.

Ytterligare en multivariat metod har använts, nämligen en typ av profilanalys för oberoende grupper, som utarbetats av Morrison (1967). Metoden har här använts för analys av grupperna med alkohol- och narkotikamissbruk samt våldgruppen och den

grupp som institutionsplacerats någon gång efter 18 år. Metoden redovisas i samband med dessa analyser.

23.1 Allmänt

De pojkar som under uppföljningstiden någon gång förekommit i officiella register på grund av alkohol- eller narkotikamissbruk har ansetts vara av så stort intresse att en mindre specialbearbetning varit motiverad. Uppgifterna om missbruk har, som tidigare redogjorts för kapitel 2, hämtats från kontrollstyrelsen,¹ nykterhetsnämnden, barnavårdsnämnden och kriminalregistret. De psykologiska bedömningarna av pojkarna bygger även här på de projektiva testningar, som upptogs vid undersökningstillfället vid tiden för brottsfallens debutbrott.

Missbruksgrupperna är, som också nämnts i kapitel 2, av intresse ur flera aspekter. Alkoholmissbruk bland ungdom är i sig självt ett stort samhällsproblem. Dessutom är det ett vanligt parallellsymptom till kriminalitet. Narkotikamissbruk, som var mycket sällsynt bland ungdom när klientelundersökningens material samlades in, har sedan dess vuxit till ett av de stora ungdomsproblemen. Klientelundersökningens material ger en möjlighet att studera en grupp pojkar innan missbruk av alkohol eller narkotika i någon nämnvärd grad kan ha påverkat deras utveckling. En sådan analys skulle i bästa fall kunna visa eventuella specifika orsaksmönster bakom missbruk.

Den viktigaste målsättningen inom det psykologiska avsnittet har emellertid varit mindre ambitiös. De psykologiska variablerna ensamma ger knappast tillräcklig informa-

tion för prediktioner av olika former av bristande anpassning. Det är därför av värde att utöver uppgifterna om kriminalitet ha tillgång till uppgifter om andra former av missanpassning. Detta innebär en väsentlig komplettering av kriteriesidan i undersökningen.

Då missbruksproblemet ligger vid sidan av klientelundersökningens egentliga område har vi inte här möjlighet att gå djupare in på den forskning som utifrån olika referensramar bedrivits för att klarlägga de psykologiska mekanismerna bakom missbruk av olika slag. Inom psykoanalytisk teori anser man emellertid att det föreligger stora likheter i bakomliggande dynamik och psyko- genes mellan missbruk och depressiva tillstånd. Båda anses ha sin grund i tidiga orala besvikelser som efterlämnat en bestående känsla av brist och otrygghet. Detta finns beskrivet på många ställen i den psykoanalytiska litteraturen, bl. a. nyligen av Kuiper (1970, kap. 7).

I detta skede av undersökningen har endast en analys gjorts beträffande vardera missbruksgruppen. I båda fallen har samma variabeluppsättning omfattande 10 variabler prövats. Materialet är följaktligen långt ifrån fullständigt utnyttjat. I denna mening måste den gjorda bearbetningen betraktas som mycket preliminär. Valet av variabler täcker endast delvis den ovannämnda psykoanaly-

¹ Numera det hos riksskatteverket förda särskilda straffregistret rörande fylleri och vissa andra brott.

tiska teorin. Variabelvalet har nämligen i viss mån begränsats av den använda statistiska metoden.

23.2 Statistisk analysmetod

Den metod som använts är Morrisons profilanalys för oberoende grupper (Morrison, 1967, sid. 141–148). Metoden är multivariat och bygger på gruppmedelvärden och kovarianser. Gruppmedelvärdena i de olika undersökningsvariablerna presenteras grafiskt i form av en profil för varje grupp. Profilerna ger anledning till följande tre frågeställningar:

1. Är profilerna lika i den meningen att de är parallella?
2. Om profilerna är parallella, ligger de på samma nivå?
3. Om profilerna är parallella, är gruppmedelvärdena i de olika variablerna lika?

Om profilerna inte är parallella är frågorna 2 och 3 meningslösa. Fråga 3 är dessvärre inte tillämplig för de här använda variablerna även om profilerna skulle vara parallella. Den förutsätter nämligen skalor med absoluta, sinsemellan jämförbara nivåer. Våra skalor uppfyller inte detta krav. Man kan t. ex. inte tolka skalsteg 2 i variablerna kontrollfunktion och relation far—son som att kontrollen skulle vara lika bristfällig som förhållandet till fadern är dåligt. Nivåskillnader mellan variablerna i profildiagrammet bör således tolkas med stor försiktighet.

Metoden har den fördelen framför univariat analys att testen utföres på variablerna simultant.

Samtidigt redovisas medelvärdeskillnader mellan grupperna i varje enskild variabel varigenom man undviker de risker för felaktiga tolkningar som diskuterats i samband med stegvis regressionsanalys. (Se kapitel 22.2.2.)

Det program som använts (utarbetat vid statistiska institutionen, Stockholms universitet) kan ta 10 variabler i en analys. Av tekniska skäl är det mest lämpligt att använda variabler av samma konstruktion och med

approximativt samma medelvärde. Detta har som tidigare nämnts i viss mån begränsat variabelurvalet. Följande 10 variabler, alla 7-gradiga skalor med 1 som mest negativa värde ur kriteriesynpunkt, har ingått i analysen:

Rorschach	kontrollfunktion
Rorschach	ångesttolerans
Rorschach	pregenitala konflikter
Rorschach	könsidentifiering
Rorschach	psykisk hälsa
AAT	relation mor—son
AAT	relation far—son
AAT	engagemang i rel. son—mor
AAT	engagemang i rel. son—far
AAT	jagupplevande

Materialet har indelats i fyra profilgrupper, separat för alkohol- och narkotikamissbruk, nämligen:

1. Brottsfall, missbrukare
2. Brottsfall, ej missbrukare
3. Kontrollfall, missbrukare
4. Kontrollfall, ej missbrukare

23.3 Hypoteser

Den väsentligaste hypotesen var att de missbrukande pojkarna skulle ha lägre gruppmedelvärden i de prövade variablerna än de icke missbrukande. Denna tendens förväntades i både brotts- och kontrollgrupperna. De missbrukande pojkarna skulle alltså enligt hypotesen vara mer fixerade i konflikter på pregenitala utvecklingsstadier, ha en mindre klar adekvat könsidentifiering, sämre förmåga att kontrollera impulser och affekter, sämre ångesttolerans och mer psykiska störningar än icke missbrukande. De skulle vidare ha sämre självkänsla, uppleva sig själva på ett mer negativt sätt, ha sämre förhållande till sin föräldrar, i synnerhet modern, och i högre grad ha givit upp sitt engagemang i förhållandet till föräldrarna, även detta särskilt i förhållandet till modern.

En annan hypotes var att de ovannämnda tendenserna skulle vara starkare i de narkotikamissbrukande än i de alkoholmissbrukande.

de grupperna, då vi betraktar narkotikamissbruk som ett allvarligare symptom.

23.4 Resultat

23.4.1 Alkoholmissbrukare

Det bör erinras om att kriteriet på alkoholmissbruk är grovt; att någon gång under uppföljningstiden förekomma i kontrollstyrelsens, nykterhetsnämndens eller barnavårdsnämndens register på grund av alkoholmissbruk. Detta innebär att gruppen alkoholmissbrukare innehåller såväl pojkar med en enstaka fylleriförseelse som pojkar med grava alkoholproblem. Materialets möjligheter till en finare differentiering har således inte utnyttjats i denna analys. Den missbrukande gruppen omfattar 107 pojkar.

Resultatet av analysen redovisas grafiskt i figur 23.4.1.1.

Den statistiska analysen visar att profilerna kan betraktas som parallella. De små avsteg från parallellitet som syns i figuren är inte signifikanta. Detta gäller såväl i den gemensamma analysen för samtliga profiler som när profilerna jämförs två och två.

Testningen av nivåskillnader för de fyra profilerna gemensamt visar en signifikant skillnad, $p < 0.001$. Parvisa jämförelser mellan profilerna visar emellertid att denna skillnad helt kan tillskrivas brotts- och kontrollgruppstillhörighet. Någon signifikant skillnad mellan missbrukare och icke missbrukare föreligger däremot inte, vare sig i brotts- eller kontrollgruppen. I kontrollgruppen ser man detta redan vid inspektion av profilerna. Endast 5 av 10 värden är bättre i den icke missbrukande gruppen, 4 är sämre och 1 är lika. I brottsgruppen är förhållandet inte lika självklart. Skillnaderna är genomgående små men 8 av 10 värden är sämre i den missbrukande gruppen. Man får dock hålla i minnet att särskilt Rorschachvariablerna är starkt interkorrelerade. Att missbrukande kontrollfall i några variabler är bättre än icke missbrukande medan förhållandet i brottsgruppen är det motsatta, och förväntade, får sannolikt tillskrivas slumpen.

23.4.2 Narkotikamissbrukare

Uppgifter om narkotikabruk härrör från kriminalregistret eller barnavårdsnämnden. Gruppen är betydligt mindre än alkoholmissbrukarna, endast 25 pojkar. I kontrollgruppen finns endast 3 fall, varför den profilen måste betraktas som mycket otillförlitlig.

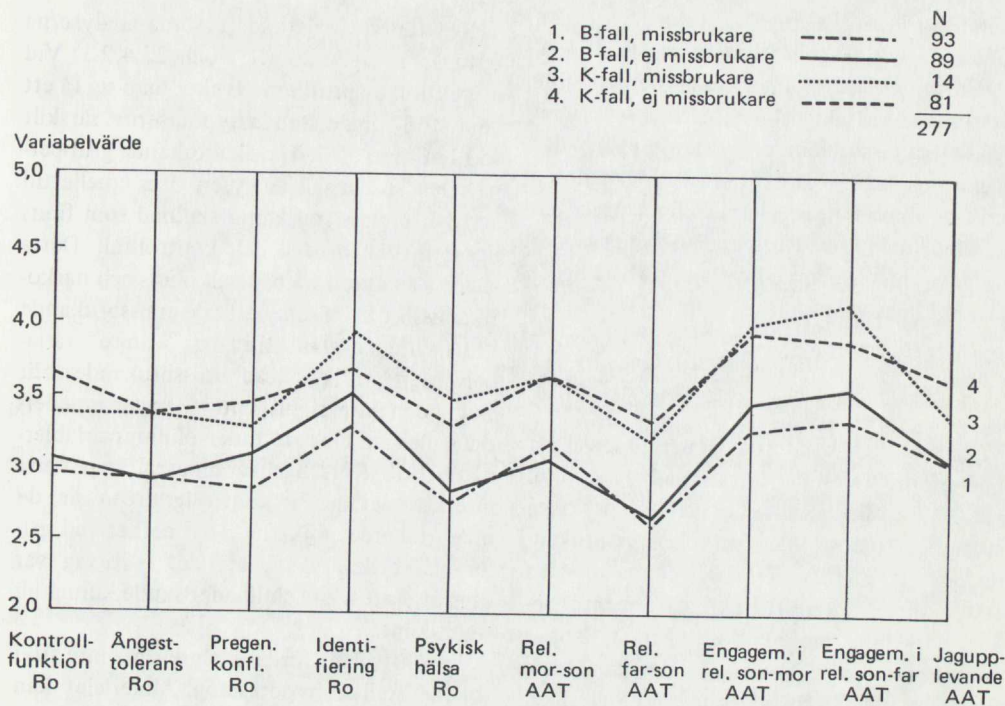
Resultatet av analysen redovisas grafiskt i figur 23.4.2.1.

Även i detta fall kan profilerna betraktas som parallella. Vad beträffar grupperna 1, 2 och 4 framgår detta klart redan vid inspektion. Grupp 3 bryter helt mönstret men innehåller så få fall att skillnaden inte blir signifikant.

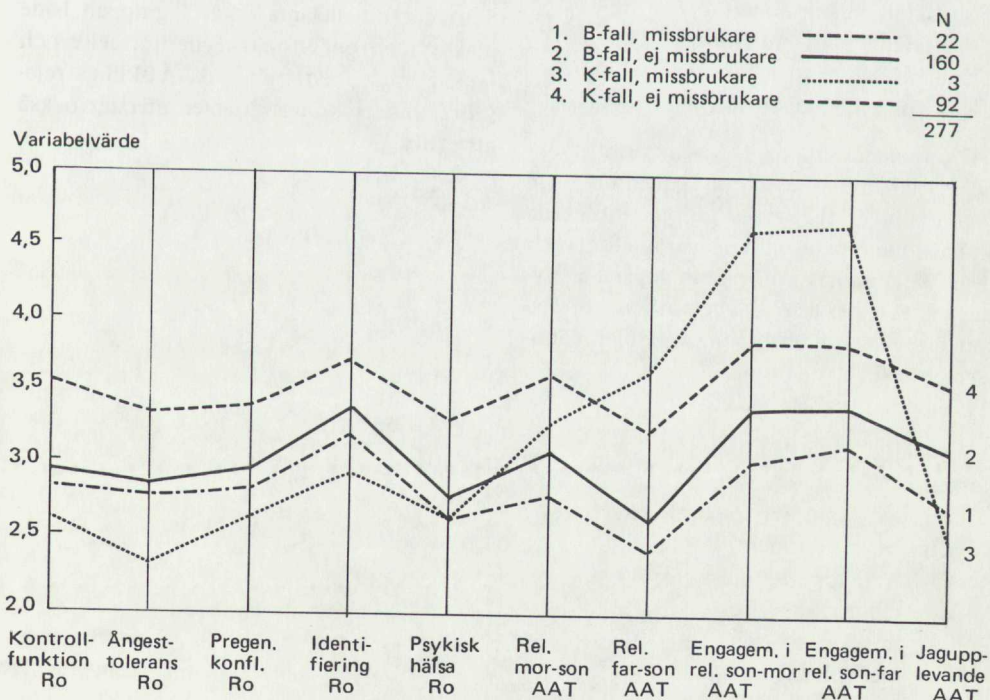
Beträffande nivåskillnader är resultatet även här negativt. Testning av de fyra profilerna tillsammans ger även här signifikans, $p < 0.001$, men parvisa jämförelser mellan profilerna visar att de enda signifikanta skillnaderna ligger mellan den icke missbrukande kontrollgruppen och de båda brottsgrupperna. Brottsgrupperna sinsemellan skiljer sig inte signifikant, trots att den missbrukande i alla de 10 variablerna har sämre värden än den icke missbrukande. Skillnaderna är störst i AAT-variablerna, som möjligen kunde särbehandlas. Skillnaden mellan de båda brottsgrupperna är både större och mer konsekvent än när det gällde alkoholmissbruk och F-värdet är också högre men skillnaden är inte säkerställd. Detta är förvånande, men man får även här komma ihåg att variablerna är positivt korrelerade. Den grupp som är känd för narkotikabruk är också mycket liten.

En grupp som man inte kan dra några som helst slutsatser av men som inbjuder till spekulationer är de missbrukande kontrollfallen. Dessa tre pojkar ligger lägre än någon annan grupp i Rorschachvariablerna och förefaller ha allvarliga psykiska störningar. I AAT-variablerna fäster man sig främst vid deras ovanligt negativa upplevande av sig själva och deras starka engagemang i sitt förhållande till föräldrarna, ett större föräldraberoende än i någon annan grupp. De 14 alkoholmissbrukande kontrollfallen ligger

Figur 23.4.1.1 Profildiagram över alkoholmissbrukare och icke alkoholmissbrukare i brotts- och kontrollgrupperna. Prov och huvudundersökning sammanslagna.

Figur 23.4.2.1 Profildiagram över narkotikamissbrukare och icke missbrukare i brotts och kontrollgrupperna. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

också något över alla andra grupper i engagemang i föräldrarna. Denna grupp verkar däremot inte alls psykiskt störd, profilen följer de övriga kontrollfallen mycket nära.

En annan iakttagelse, också den omöjlig att dra några säkra slutsatser av, är att den narkotikamissbrukande brottsgruppen har något lägre medelvärden på AAT-variablerna än den alkoholmissbrukande. Detsamma gäller emellertid inte i Rorschachvariablerna, där de båda missbrukande brottsgrupperna ligger mycket nära varandra.

23.5 Sammanfattning och diskussion

Vi har i detta kapitel prövat hypotesen att pojkar som är kända för missbruk av alkohol eller narkotika skulle ha mer av psykiska störningar och problem än icke missbrukande pojkar. Vi förväntade att denna tendens skulle vara starkare för pojkar som missbrukar narkotika än alkohol. Den statistiska analysmetod som använts är Morrisons profilanalys för oberoende grupper. Materialet har indelats i fyra profilgrupper, separat för alkohol och narkotikamissbruk, nämligen:

1. Brottsfall, missbrukare
2. Brottsfall, ej missbrukare
3. Kontrollfall, missbrukare
4. Kontrollfall, ej missbrukare

Gruppmedelvärdena i de olika undersökningsvariablerna presenteras grafiskt i form av en profil för varje grupp. Profilerna jämförs med avseende på parallellitet och nivå. Variablernas kovarianser ingår i analysen, vilket håller effekten av positiva korrelationer mellan undersökningsvariablerna under kontroll.

Följande variabler har prövats:

Rorschach	kontrollfunktion
Rorschach	ångesttolerans
Rorschach	pregenitala konflikter
Rorschach	könsidentifiering
Rorschach	psykisk hälsa
AAT	relation mor—son
AAT	relation far—son
AAT	engagemang i rel. son—mor

AAT engagemang i rel. son—far
AAT jagupplevande.

Resultaten av de båda utförda analyserna framgår av figur 23.4.1.1 och 23.4.2.1: Vid inspektion av profilerna tycker man sig få ett visst stöd för de ställda hypoteserna, särskilt vad beträffar de narkotikabrukande grupperna. Den statistiska analysen visar emellertid att den enda signifikanta skillnad som finns ligger mellan brotts- och kontrollfall. Detta gäller i analysen av både alkohol- och narkotikamissbruk. Trots att de missbrukande brottsfallen nästan alltid har "sämre" variabelvärden än de icke missbrukande blir skillnaden inte signifikant. Man får emellertid hålla i minnet att undersökningsvariablerna, särskilt Rorschachvariablerna, är positivt interkorrelerade. I kontrollgruppen är de missbrukande pojkarna, i synnerhet vad gäller narkotika, så få att det i förväg var uteslutet att några skillnader skulle kunna bli signifikanta.

Den hittills utförda analysen ger inte stöd för de ställda hypoteserna. Materialet kan emellertid inte anses fullständigt utnyttjat. Kriteriet på alkoholmissbruk är t. ex. mycket grovt och kan lätt differentieras. Som det nu använts ingår i gruppen både pojkar med en enstaka fylleriförseelse och pojkar med gravt missbruk. Åtskilliga relevanta undersökningsvariabler återstår också att pröva.

Analys av grupperna med våldsbrott och institutionsplaceringar med anledning av brott efter 18 år

24.1 Allmänt

Utöver missbruksgrupperna har data från ytterligare två grupper specialbearbetats med Morrisons profilanalys, nämligen de pojkar som någon gång begått våldsbrott och de som institutionsplacerats med anledning av brott efter 18 års ålder. För vardera av dessa grupper har utförts en profilanalys med 10 variabler.

Våldsbrottslingarna har ansetts vara av särskilt intresse då våldsbrotten representerar en allvarlig form av brott som dessutom ökat de senaste åren. De pojkar som institutionsplacerats med anledning av brott någon gång efter 18 år kan antas representera de gravaste recidivisterna. Ungdomsbrottsligheten har inte klingat av utan fortsatt upp i vuxen ålder. Tidigare vidtagna samhällsliga åtgärder har inte haft avsedd effekt.

24.2 Våldsbrottslingar

I våldsgupperna ingår samtliga pojkar som begått våldsbrott efter undersökningstillfället samt de nio, som uttagits för våldsbrott. Materialet har indelats i fyra profilgrupper, nämligen:

1. Brottfall, våld
2. Brottfall, ej våld
3. Kontrollfall, våld
4. Kontrollfall, ej våld.

Följande 10 variabler, alla 7-gradiga skolor, med 1 som mest negativa värde ur

kriteriesynpunkt, har ingått i analysen:

Rorschach	aggressiv spänning
Rorschach	asocialitetsrisk aggressivitet
AAT	relation mor—son
AAT	relation far—son
AAT	engagemang i rel. son—mor
AAT	engagemang i rel. son—far
AAT	aggressiv spänning
AAT	tendens till utlevande av aggressivitet
AAT	ångesttolerans
AAT	kontrollfunktion.

24.2.1 Hypoteser

De variabler som valts avser således framför allt aggressivitet och aggressionsbehandling, i viss mån ångestbehandling, kontrollfunktion och relationer till föräldrarna.

Beträffande aggressivitet förväntades våldsgupperna ha större aggressiv spänning, större tendens till utlevande av aggressivitet och givetvis mer av den typ av aggressivitet som innebär risk för asocialitet (se def. av denna variabel kap. 13.2). Vi förväntade också sämre ångesttolerans och kontrollfunktion i våldsgupperna. Beträffande förhållandet till föräldrarna antogs allvarliga störningar och mindre engagemang från pojkens sida föreligga. Bristen på engagemang i förhållandet till föräldrarna har vi betraktat som allvarlig, i synnerhet som pojkarna befinner sig i puberteten och förpuberteten, utvecklingsperioder då förhållandet till för-

äldrarna normalt bearbetas i en frigörelseprocess (se kapitel 3). Bristen på engagemang under en period när ungdomar i allmänhet är intensivt upptagna av att reda ut sitt förhållande till föräldrarna har vi tagit som ett tecken på djupt och ofta tidigt störda relationer, som kan resultera i dålig primärkontakt och den bristande fusion mellan libido och aggression som gör aggressiviteten destruktiv och farlig ur kriminalitetssynpunkt. Någon hypotes om vilken av föräldrarna som i detta sammanhang kunde antas spela den största rollen förelåg inte.

24.2.2 Resultat

Resultat av analysen redovisas grafiskt i figur 24.2.2.1

Den statistiska analysen visar att profilerna inte är parallella. Testningen av de fyra profilerna gemensamt visar en signifikant avvikelse från parallellitet, $p < 0.01$. Parvisa jämförelser mellan profilerna visar att den mest påfallande avvikelsen naturligt nog föreligger mellan extremgrupperna, profilerna 1 och 4, brottsfall våld och kontrollfall ej våld. Avvikelsen är här starkt signifikant, $p < 0.01$. Även profilerna 2 och 4, brottsfall ej våld och kontrollfall ej våld, avviker starkt signifikant från parallellitet, $p < 0.01$. Av större intresse är emellertid att även profilerna 1 och 2, brottsfall med och utan våld, visar en signifikant avvikelse från parallellitet, $p < 0.05$. Profilgrupp 3, kontrollfall som begått våldsbrott efter undersökningstillfället, innehåller så få fall att avvikelsen där inte blir säkerställd, trots att profilen helt avviker från ett parallellt mönster.

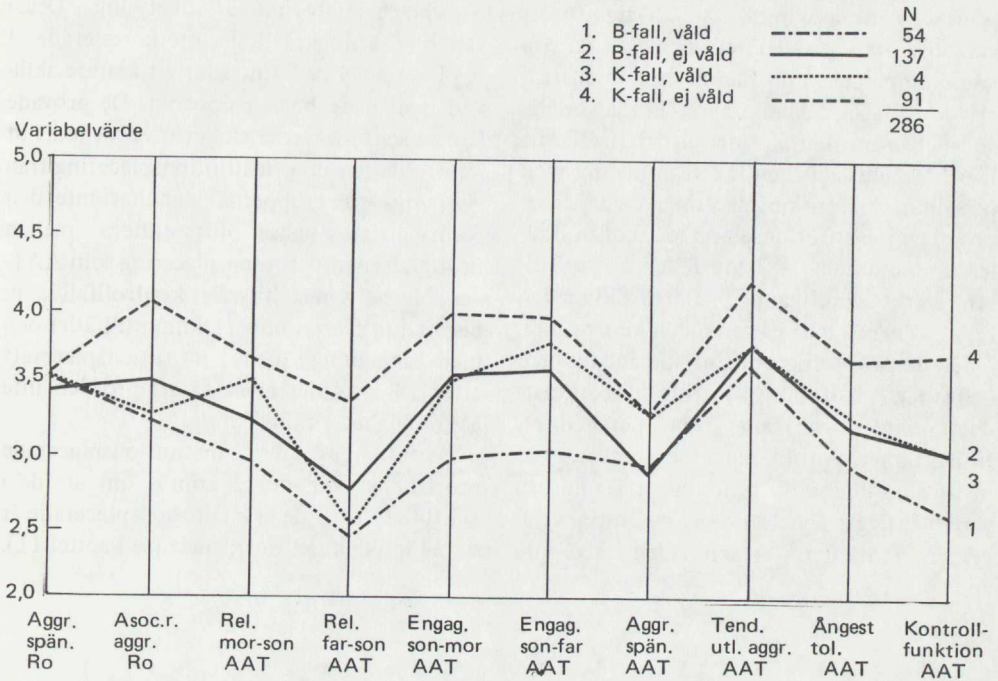
Brottsfall med och utan våldsbrott har således signifikanta skillnader. Närmare studium av profilerna visar att brottsfall som också gjort sig skyldiga till våldsbrott i alla variabler utom två är mer belastade än brottsfall utan våldsbrott. Intressant nog är de variabler som avviker från detta mönster de båda bedömningarna av aggressiv spänning, utifrån Rorschach och AAT. I båda dessa variabler visar icke-våldsgruppen större spänning, men skillnaden mellan grupperna

är mycket obetydlig. Aggressiv spänning Ro är den enda av de 10 prövade variablerna, där de fyra profilgrupperna i det närmaste sammanfaller. Hypotesen om starkare aggressiv spänning i våldsgrupperna har inte fått något som helst stöd. Den aggressiva spänningen som sådan förefaller inte ha något samband med våldsbrott.

Aggressionsbehandlingen däremot ser ut att spela den roll man förväntat. Bedömningen av aggressiviteten som asocial riskfaktor enligt Rorschach och tendensen till utlevande av aggressivitet bedömd utifrån AAT ger de väntade skillnaderna mellan brottsfall med och utan våldsbrott. I asocialitetsriskvariabeln ligger i själva verket brottsfall och kontrollfall med våldsbrott ungefär lika, båda visar mer av "riskabel" aggressivitet än grupperna utan våldsbrott. Detsamma gäller variabeln relation far-son, AAT, där båda våldsgrupperna har en sämre fadersrelation än icke-våldsgrupperna. Då våldsfällen inom kontrollgruppen är så få, vågar man emellertid inte dra några slutsatser av detta förhållande.

Den största skillnaden mellan brottsfall med och utan våldsbrott föreligger i de båda engagemangsvariablerna. Våldsfällen inom brottsgruppen ser ut att ha väsentligt mindre engagemang i föräldrarna, något som stöder våra antaganden om dessa variablers betydelse. Vår hypotes var att bristande engagemang i relationerna till föräldrarna under förpuberteten och puberteten, då dessa relationer normalt har central betydelse, skulle tyda på gravt störda relationer som kan ge upphov till dålig djupkontakt och bristande fusion mellan aggressivitet och libido. Antagandet att sådan bristande fusion kan ge upphov till kriminalitet, särskilt av våldskaraktär, kan givetvis inte anses bevisat men har fått ett visst stöd av resultaten i både variabeln asocialitetsrisk aggressivitet Ro och engagemangsvariablerna bedömda enligt AAT.

Figur 24.2.2.1 Profildiagram. Våldsbrottslingar i brotts- och kontrollgrupperna. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

24.3 Institutionsplaceringar med anledning av brott efter 18 års ålder

AAT beroende av kamrater
 AAT asocialitetsrisk totalt

Materialet har även här indelats i fyra profilgrupper, nämligen:

1. Brottsfall, institution efter 18 år
2. Brottsfall, ej institution efter 18 år
3. Kontrollfall, institution efter 18 år
4. Kontrollfall, ej institution efter 18 år.

24.3.1 Hypoteser

Följande 10 variabler, 7-gradiga skalor med 1 som mest negativa värde ur kriteriesynpunkt, har ingått i analysen:

Som tidigare nämnts kan de pojkar som institutionsplacerats med anledning av brott efter 18 år antas vara de gravaste recidivister i materialet. Variabelvalet i analysen avser att täcka så många viktiga tänkbara kriminalitetsorsaker som möjligt. Samtliga variabler som prövats har visat klara skillnader mot brotts- och kontrollgruppskriteriet. Hypotesen var enkel. De institutionsplacerade förväntades i samtliga variabler vara mer belastade, ha "sämre" värden, än de ej institutionsplacerade.

- Rorschach asocialitetsrisk ångest
- Rorschach asocialitetsrisk aggressivitet
- Rorschach asocialitetsrisk jagstyrkeförhållanden
- Rorschach asocialitetsrisk psykisk hälsa
- Rorschach asocialitetsrisk totalt
- AAT relation far—son
- AAT engagemang i rel. son—mor
- AAT engagemang i rel. son—far

24.3.2 Resultat

Resultatet av analysen redovisas grafiskt i figur 24.3.2.1

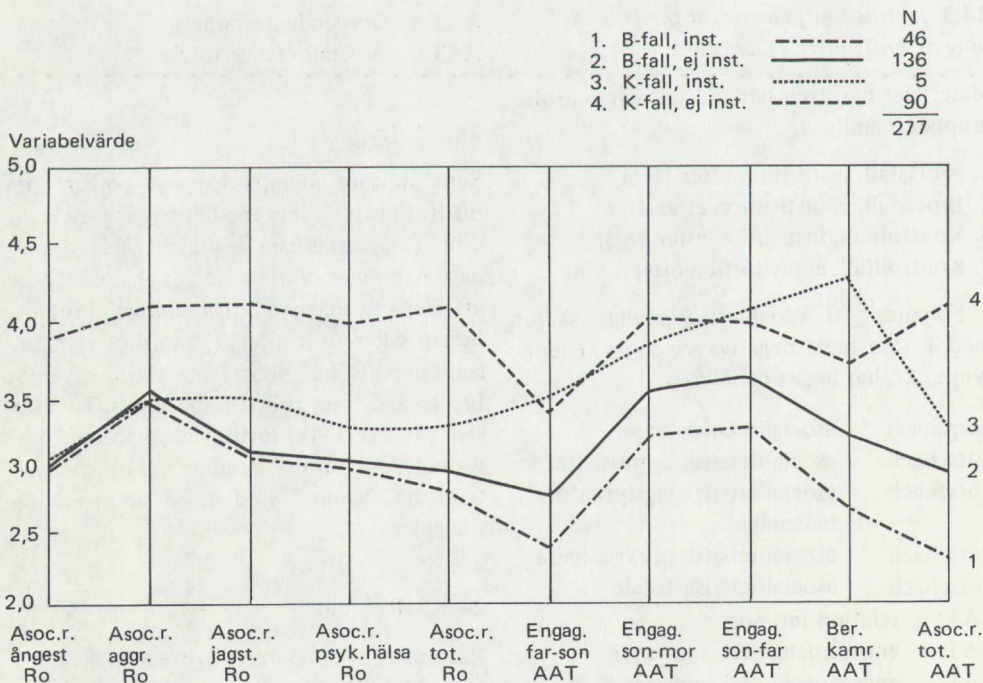
Den statistiska analysen visar att profilerna inte är parallella. Testningen av de fyra profilerna gemensamt visar en signifikant avvikelse från parallellitet, $p < 0.01$. Parvisa jämförelser mellan profilerna visar emellertid att de enda signifikanta avvikelserna föreligger mellan profilerna 1 och 4 och profilerna 2 och 4, alltså mellan brottsgrupperna med och utan institutionsplacering å ena sidan och de ej institutionsplacerade kontrollfallen å andra sidan. I båda fallen är avvikelsen starkt signifikant, $p < 0.01$. Skillnaden ligger således mellan brotts- och kontrollfall.

De båda profilgrupperna brottsfall med och utan institutionsplacering avviker däremot inte signifikant från parallellitet. Inspektion av profilerna visar dock att de institutionsplacerade brottsfallen i samtliga variabler ligger lägre än de ej institutionsplacerade. Trots detta är skillnaden i nivå inte

heller säkerställd. Anledningen till detta är sannolikt att skillnaden mellan profilerna i Rorschachvariablerna är obetydlig. Dessa variabler är också högt interkorrelerade. I AAT-variablerna framträder en klarare skillnad mellan de båda grupperna. De prövade Rorschachvariablerna skiljer mycket klart ut kontrollfallen utan institutionsplacering från de övriga tre grupperna men har inte den förmåga att också differentiera mellan brottsfall med och utan placering som AAT-variablerna synes ha. De kontrollfall som begått brott efter undersökningstillfället och med anledning därav institutionsplacerats efter 18 års ålder är så få att profilen inte ger möjligheter till tolkning.

Beträffande de institutionsplacerade brottsfallen kan också erinras om att de i jämförelse med de ej institutionsplacerade är sämre intellektuellt utrustade (se kapitel 11).

Figur 24.3.2.1 Profildiagram. Institutionsplacerade efter 18 år i brotts- och kontrollgrupperna. Prov- och huvudundersökningar sammanslagna.

24.4 Sammanfattning och diskussion

I detta kapitel har de pojkar som begått våldsbrott och de som placerats på institution efter 18 års ålder med anledning av brott analyserats med Morrisons profilanalys för oberoende grupper. Materialet har i analyserna indelats i fyra profilgrupper, nämligen:

1. Brottsfall, våld
2. Brottsfall, ej våld
3. Kontrollfall, våld
4. Kontrollfall, ej våld

1. Brottsfall, institution efter 18 år
2. Brottsfall, ej institution efter 18 år
3. Kontrollfall, institution efter 18 år
4. Kontrollfall, ej institution efter 18 år

Gruppmedelvärdena i de olika undersökningsvariablerna presenteras grafiskt i form av en profil för varje grupp. Profilerna jämförs med avseende på parallellitet och nivå.

Följande variabler har prövats i analysen av våldsbrottslingar:

Rorschach	aggressiv spänning
Rorschach	asocialitetsrisk aggressivitet
AAT	relation mor—son
AAT	relation far—son
AAT	engagemang i rel. son—mor
AAT	engagemang i rel. son—far
AAT	aggressiv spänning
AAT	tendens till utlevande av aggressivitet
AAT	ångesttolerans
AAT	kontrollfunktion.

Resultatet av analysen framgår av figur 24.2.2.1. Profilerna är icke parallella. Brottsfall med och utan våldsbrott skiljer sig signifikant. I alla variabler utom aggressiv spänning har våldsfällen "sämre" värden. Den aggressiva spänningen som sådan förefaller inte ha något samband med våldsbrott. Däremot skiljer sig grupperna påtagligt i aggressionsbehandling. Våldsfällen visar större tendens till utlevande av aggressivitet och mer av den typ av aggressionsbehandling som bedömts utgöra en risk för asocialitet. Ångesttolerans och kontrollfunktion är säm-

re hos våldsfällen. Deras förhållande till föräldrarna är mer stört och framför allt är engagemanget i relationen till föräldrarna påtagligt mindre. Detta har vi bedömt som väsentligt, då det är förenligt med ett av våra grundantaganden. Vi har betraktat bristen på engagemang i förhållandet till föräldrarna som allvarlig eftersom pojkarna befinner sig i en utvecklingsperiod, puberteten eller förpuberteten, där relationen till föräldrarna och frigörelseprocessen från dem normalt har central betydelse. Bristande engagemang kan då, om relationerna samtidigt är störda, tyda på att störningen är tidig och djup, något som kan resultera i dålig primärkontakt och den bristande fusion mellan libido och aggression, som gör aggressiviteten destruktiv och farlig ur kriminalitetssynpunkt.

I analysen av de pojkar som institutionsplacerats med anledning av brott efter 18 års ålder har följande variabler prövats:

Rorschach	asocialitetsrisk ångest
Rorschach	asocialitetsrisk aggressivitet
Rorschach	asocialitetsrisk jagstyrkeförhållanden
Rorschach	asocialitetsrisk psykisk hälsa
Rorschach	asocialitetsrisk totalt
AAT	relation far—son
AAT	engagemang i rel. son—mor
AAT	engagemang i rel. son—far
AAT	beroende av kamrater
AAT	asocialitetsrisk totalt.

Resultatet av analysen framgår av figur 24.3.2.1. Profilerna är icke parallella men avvikelsen från parallellitet ligger mellan brotts- och kontrollgrupper. Brottsfall med och utan institutionsplacering efter 18 år bildar två parallella profiler. Nivån mellan profilerna skiljer sig heller inte signifikant, trots att de institutionsplacerade ligger lägre i samtliga variabler. Sannolikt beror detta på att Rorschachvariablerna ger mycket liten skillnad mellan grupperna. I AAT-variablerna syns en klarare skillnad.

De hittills utförda analyserna ger stöd för de flesta av våra hypoteser beträffande vålds-

brottslingar. Hypoteserna angående de institutionsplacerade får däremot inte säkerställt stöd även om det framkommer en tendens i väntad riktning.

25.1 Ett diagnostiskt kontinuum

All klassifikation av människor måste vara felbemängd. I synnerhet unga individer i pubertetens och adolescensens snabba utveckling är vanskliga att foga in i bestämda, entydiga kategorier. De av oss undersökta pojknas personligheter är således inte färdigutvecklade, men vi menar att det ändå är meningsfullt att beskriva dem som de ter sig vid undersökningstillfället framför allt i termer av kontroll, jagstyrka, kontakt, moralintegration, självupplevande, ångest och aggression. Bedömningsvariablernas för varje individ unika konfigurationer hänförs sedan till olika diagnosgrupper. Dessa grupper bildar ett kontinuum som går från normala till primär karaktärsstörning eller psykosliknande tillstånd. (Se figur 25.1.1.)

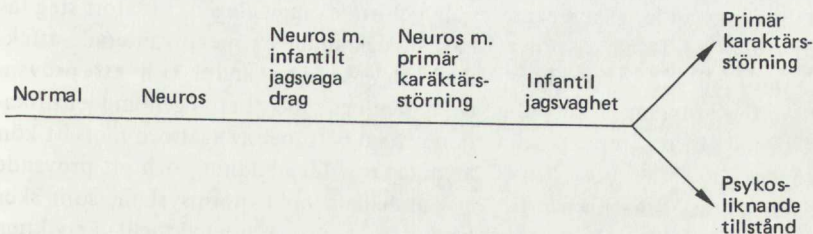
Denna klassifikation av psykisk hälsa och dess olika störningsformer sker på basis av sammanvägd information från Rorschach- och AAT-testen. Data från båda metoderna utnyttjas sålunda för en klinisk helhets-

bedömning, vilket inte gjorts tidigare.

Vårt begrepp psykisk hälsa sammanfattar den information som ges om de tre psykiska instanserna jaget, detet och överjaget och deras relationer till varandra och omvärlden.

Våra bedömningar relaterar genomgående till det vi menar är normalt respektive icke normalt psykiskt fungerande i olika utvecklingsfaser. Det är att märka, att våra bedömningsnormer inte i första hand hänför sig till det som är vanligt, utan till det som vi betraktar som friskt. Vårt friskhetsbegrepp relaterar till normalutvecklingen så som den beskrivits i kapitel 3.

Våra diagnosgrupper har valts enligt vår kliniska erfarenhet men med hänsyn till undersökningskriteriet, kriminalitet. Vi antar, att ju längre man kommer från gruppen normala på kontinuet, dess större risk för asocialitet. Detta gäller dock ej störningsformen psykosliknande. Den faller utanför hypotesen. Vi anser att denna kategori representerar en svår störning men utan klart samband med kriminalitet. Vi har heller

Figur 25.1.1 Diagnostiskt kontinuum.

ingen hypotes om sambandet med kriminalitet beträffande de fall, där testresultaten ger misstanke om organiska skador. Organiska skador kan också förekomma i kombination med alla de andra störningsformer som ingår i vårt kontinuum. För att hålla övriga grupper rena har vi fört de få fall som företett några tecken på organisk störning till samma grupp som pojkar med psykosliknande störningar. Ur psykodynamisk synpunkt är det givetvis oegentligt att föra organiska och psykosliknande tillstånd till samma grupp, men ur kriteriesynpunkt synes det vara berättigat.

Slutligen har de pojkar, som givit mycket torftiga och garderade protokoll (i regel kombinerat med låg IK), förts till en grupp med rubriken intellektuellt och emotionellt torftiga. Denna grupp, som är mycket liten, har varit svårbedömd ur kriteriesynpunkt.

Diagnosgrupperingen har utförts av båda psykologerna tillsammans. Vi har använt oss av såväl bedömningsschemata som av testprotokollen från Rorschach och AAT. Därutöver har vi haft tillgång till IK. Diagnosgrupperingen gjordes på ett sent stadium av undersökningen, då vi i princip fått kännedom om pojkarnas grupptillhörighet. Vi hade emellertid inte dessa uppgifter tillgängliga vid bedömningen och var därför endast i undantagsfall medvetna om till vilken grupp pojkarna hörde. Sekvensklassplaceringarna var ännu ej utförda, varför vi ej hade någon kännedom om deras senare utveckling mot kriminalitet eller anpassning.

Vid samstämmighet mellan variabelbedömningarna på Rorschach och AAT fanns i regel tillräckligt underlag för klassifikation. Om diskrepans förelåg mellan bedömningarna gick vi tillbaka till grundmaterialet för nytt ställningstagande. Diskrepans mellan Rorschach och AAT förelåg i provundersökningen i nio fall i brottsgruppen och fyra fall i kontrollgruppen, i huvudundersökningen i 17 fall i brottsgruppen och åtta i kontrollgruppen.

I klinisk praxis anses, att Rorschach ofta ger en negativ personlighetsbild. Vår erfarenhet av jämförelsen mellan Rorschach och

AAT är att dessa metoder ungefär lika ofta givit den mest störda personlighetsbilden. Metoderna har också visat sig ganska likvärdiga beträffande fyllighet i informationen.

25.2 *Beskrivning av diagnosgrupperna*

Nedan ges korta beskrivningar av diagnosgrupperna normala, neuroser, infantil jagsvaghet, primär karaktärsstörning och psykosliknande tillstånd.

Blandformerna mellan neuros och olika former av jagsvaghet beskrivs inte. Utvecklingsmässigt karakteriseras de av att deras pregenitala fasutveckling varit ogynnsam, med kraftiga störningar och fixeringar i både oral- och analfas. De har dock nått den fallisk-ödipala fasen, men endast ofullständigt löst den ödipala konflikten. En viss neurotisk uppbyggnad har således skett, men med kraftiga pregenitala utvecklingsstörningar och fixeringar och tendens till djupa drifts- och jagregressioner.

25.2.1 Normal

Det är av vikt att understryka, att alla barn och ungdomar, normala såväl som störda, utvecklas ojämnt. Det är således helt normalt, att en tonåring exempelvis svänger mellan förnuftigt, rationellt beteende och ett trotsigt självhävdande av småbarnsmodell. Infantil klängighet avlöses av en distanserad kontakt med starka krav på personlig integritet och önskan att bli behandlad som vuxen. Sexuella och aggressiva impulser ökar i styrka. Försvaret byggs upp i motsvarande grad och moralfunktionen, som nu blir definitivt integrerad med personligheten, används ofta i moraliserande syfte både mot individen själv och mot omgivningen. Ett stort steg tas mot utvecklandet av mer nyanserade affekter. Inlevelse med andra och ett prövande av den egna identiteten genom identifikation med personer av eget och motsatt kön är påtagliga. Idealbildning och ett prövande av samhällets olika normsystem, som sker både affektivt och intellektuellt, är viktiga komponenter i överjagsbildningen. Målsätt-

ningarna för det egna livet, yrkesval, utbildning, val av partner är i slutet av tonåren de stora problemen, vilka löses endast successivt och under en lång tidsperiod.

Det framgår av tabell 25.3.1 och 25.3.2 att vi varit restriktiva med bedömningen normal. Hit har förts pojkar med övervägande positiva bedömningar med avseende på perception, tankeliv, kontroll, kontakt, identifikation, moral, jagideal och självupplevande. Lätta regressiva tendenser till tidigare utvecklingsstadier inom såväl driftsliv och jaggfunktioner som överjagsfunktioner har ansetts förenliga med bedömningen normal. Avgörande har varit, att pojken tett sig övervägande realitetsanpassad, att försvaret visat sig flexibelt och någorlunda stabilt och att affekterna även hos de yngre visat tendenser till nyansering och vidare differentiering.

En för de äldre normalfallen utmärkande kvalitet är, att en förmåga till realistisk distans till sig själva och till omvärlden börjar utveckla sig, utan att de för den skull visar tecken till avskärmning. Tvärtom har de samtidigt en omedelbarhet i kontakten med andra och ett adekvat acceptering av sig själva som står i samklang med deras övervägande positiva förväntningar på sig själva och omvärlden.

25.2.2 Neuros

Generellt utmärks neurotiskt störda individer av starka inre konflikter, ständig inre spänning och otillräcklighetskänslor. Kärnan i en neuros utgörs enligt psykoanalytisk teori alltid av ödipalkonflikten och kastrationsångesten. Även om konfliktorsakerna är omedvetna, så upplevs den inre spänningen delvis på ett medvetet plan. Den neurotiska kontrollen möjliggör dock för individen att till stor del hålla de psykiska konflikterna och den till dem knutna ångesten bundna inom psyket. Även om ett visst utagerande av konflikterna äger rum, så utmärks neurotikern av sin förmåga att hålla ångesten bunden genom kontroll- och försvarsmekanismer. En väsentlig skillnad mellan neurotis-

ka och jagsvaga störningar är således neurotikerns större ångesttolerans.

Hos unga individer i sen latensfas och adolescens finner man sällan helt utbildade neuroser, däremot neurotiska drag som kan vara utmärkande för en viss neurosform, såsom tvångsneuros. Man finner emellertid vanligen blandformer, exempelvis fobiska tendenser tillsammans med tvångsmässiga drag liksom tendenser till utagerande tillsammans med överstark kontroll. Vi har vid diagnosen ej skilt mellan olika neurosformer, utan har valt att sammanföra dem till en grupp med det antagandet, att den neurotiska kontroll som karakteriserar gruppen är en brotthämmande faktor. Pojkar som utmärks av en kombination av neurotiska konflikter och en påtaglig kontrollbrist med risk för utagerande beteende har i vårt diagnossystem skattats som neurotiker med infantligt jagsvaga drag. (För en mer ingående beskrivning av olika neurosformer se Fenichel, 1946, A. Freud 1965, Kuiper 1970 och Shapiro 1965.)

25.2.3 Infantil jagsvagheter

Begreppet infantil jagsvagheter har för oss introducerats av mag. art. C-M Borgen, Oslo. Därmed avses en mindre grav form av jagsstörning än primär karaktärsstörning. Den infantilt jagsvaga personligheten utmärks av en allmän omognad och kontrollbrist. Frustrationstoleransen är låg, individen orkar inte med åldersadekvata krav och han vägrar finna sig i att någon säger nej till hans önskningar. Han är omätlig både i bokstavig och överförd bemärkelse. Kravet på att få, genast och mycket, är nästan alltid aktuellt. Han vandrar rastlöst omkring, tittar och plockar på allt. På sätt och vis "ser" han med känseln, med fingrarna, och när han noterar något begärligt, faller det sig naturligt för honom att ta. Det finns ingen kontroll som sätter in mellan impulsen och verkställigheten. Erfarenhetsmässigt vet han att omvärlden, både vuxna och kamrater, reagerar negativt, ofta med hårda fysiska bestraffningar på att han "tar saker". Det

gör honom aggressiv och orolig, men väcker inga riktiga skuld känslor. Han har en mycket ofullständig moraluppyggnad. Han är amoralisk i många situationer, där samhällsnormen kräver moraliskt ställningstagande. Han är kvar i koltbarnets oskuldsfulla inställning till bl. a. ägandet. Däremot fruktar han ständigt att bli straffad. Eftersom han, genom sin tendens till primärprocesstänkande, i många sammanhang inte förstår sambandet mellan orsak och verkan, vet han heller aldrig när ett straff är att vänta. Han går i ständig osäkerhet. En annan sida av denna bristande insikt är att han har helt orealistiska föreställningar om vad som kan komma att drabba honom. I hans föreställningsvärld är oftast syndens lön döden eller stympning, oavsett förseelsens art och omfattning.

Han försvarar sig mot denna starka, ständiga press med aggressivitet. Ett ohämmat utlevande av aggressiva impulser är också ett framträdande symptom hos infantilt jagsvaga individer.

Aggressionen fungerar ofta, som tidigare nämnts, som försvar mot den ångest som väcks av frustration eller av krav utifrån. Dessutom är den ursprungliga aggressiva driftskomponenten okontrollerad. Aggressiviteten kan vara stark eller svag. Aggressionsutlevandet är i varje fall jagsyntont. Sannolikt upplever många infantilt jagsvaga människor, att deras enda styrka ligger i aggressionsutlevandet. Detta är ofta så starkt och så affektivt laddat, att omvärlden låter sig skrämmas, även av små barn, vilka visar ett sådant beteende.

Ångesten är övervägande fritt floterande. Den är lättprovocerad, och så snart den aktiverats, sätts det logiska tänkandet ur funktion. Magiska föreställningar, vantolkningar och projektioner präglar perception och upplevande. Individen agerar våldsamt tills han når en yttre gräns eller blir fullständigt utmattad. Tendensen till desperata handlingar, destruktion och självdestruktion, är tydlig.

Oftast upplever man, att infantilt jagsvaga personer agerar för att sist och slutligen få svar på några fundamentala frågor: Är det

någon som bryr sig om mig? Var går gränserna? Detta implicerar, att en infantilt jagsvag individ, trots tidig och djup skada, ändå har en *stark kontaktönskan* intakt. Detta är det som skiljer honom från en primärt karaktärsstörd person på ett avgörande sätt. Störningarna i den fungerande kontakten, i dagliglivet, kan vara nog så svåra, med nonselektivitet, delvis avskärmning, fiendtlighet etc. I någon utsträckning finns ändå möjligheter till positiv kontakt och gränssättning, vilket, om de infrias (exempelvis i en psykoterapi) leder till reduktion av ångesten och agerandet samt ger möjlighet till en eftermognad av såväl jagets apparatusuppsättning som av jagsfunktionerna.

Redl och Wineman (1951) ger ingående beskrivningar av jagsstörda pojkar. Den skildring de ger av hur individer med sådana störningar fungerar överensstämmer väl med vår uppfattning om såväl infantilt jagsvagt som den gravare formen primär karaktärsstörning.

Janson (1970) diskuterar socialiseringsprocessen i termer av "expressive patience" respektive "impatience". Hans beskrivning av den grupp som utmärks av "expressive impatience" motsvarar i många stycken vår uppfattning av infantilt jagsvagt beteende.

25.2.4 Primär karaktärsstörning

En primärt karaktärsstörd individ beskrivs i många kliniska sammanhang som människan utan ångest och skuld känsla.

Hänsynslösheten, som kan vara både medveten och omedveten, hänger enligt teorin nära samman med den tidiga, grava kontaktstörningen. Förmågan till djup, ömsesidig kontakt, ett "du-upplevande" saknas helt eller delvis. Den djupa misstron till andra innebär, att han aldrig väntar sig att få något godvilligt. Hans kontaktmodeller är att ta, att köpslå, att öva utpressning, dvs. att manipulera andra.

En djup känsla av att vara skadad, att inte ha fått det man borde få när man var spädd och försvarslös finns oftast omedveten hos honom. Denna känsla kan sägas ligga som en

ständig rationalisering, även den omedveten, för den totala hänsynslösheten. Det är av vikt att inse, att en primärt karaktärsstörd människa vanligen inte förstår vidden av sin hänsynslöshet. Kontaktskadan gör att hans förmåga till empati är begränsad.

Vad gäller skuldkänslorna och moraluppbyggnaden så orsakar den grundläggande skadan att den senare kontaktutvecklingen också blir defekt. Redan från koltbarnsperioden tenderar personer med denna störning att brådmoget ta avstånd från sina tidigaste objekt, att bli emotionellt självförsörjande. Identifieringsönskan och normövertagandet i ödipalåldern, liksom latens- och adolescensperiodernas idealbildning kommer inte till stånd, eller endast i viss utsträckning. Djungellagen, den starkares rätt, blir i stället rättesnöre. Tuffhet, styrka och förslagenhet blir eftersträfvade egenskaper.

Primärt karaktärsstörda människor har gemensamt en djup skada under oralfasen. De centrerar vanligen en stor del av sitt liv kring krav på att få eller ta. En del är mer utpräglat passivt krävande, andra mer aktivt begärande. En växling mellan de båda hållningarna är vanlig. Starka oralsadistiska impulser är regel. Till denna bild hör också en påtaglig självdestruktivitet med kroppsskador och/eller alkohol- och narkotikaberoende som vanliga följd. Självdestruktiviteten torde nära höra samman med skador i den primära narcissismen, som hindrat det tidiga självaccepterandet. Senare i livet manifesterar detta sig som bristande självtillit med en oerhört sårbar självkänsla. Den sekundära narcissismen i kombination med omnipotensföreställningar och en överkompenserad självhävdelse blir desto mer framträdande.

Tankelivet präglas av att primärprocessen med magiska föreställningar, omnipotensidéer och önsketänkande ofta dominerar. Paranoida och megalomana mekanismer förekommer ofta. Även hos personer med god intellektuell utrustning och logisk skärpa finner man, att primärprocessstänkandet löper parallellt och lätt bryter igenom, exempelvis vid jämförelsevis ringa hot mot själv-

känslan. I själva verket är det påfallande, att även välbegåvade personer med denna störningsform tänker konkret. De fungerar på en preverbal nivå i sitt upplevande.

Försvaret är primitivt. Det karakteriseras av projektion, introjektion, förnekande, förskjutning, blockering och aggressivitet som ångestförsvar. Impulsgenombrotten är näraliggande. Kontakten präglas av den fullkomliga självupptagenheten och behovet att dominera och äga, uppsluka objekten. Den manipulativa tendensen är stark. Den förefinns ofta i kombination med en väl utvecklad känslighet för motpartens svaga sidor, vilka skickligt utnyttjas.

Överjagsbildningen är primitiv och arkaisk, med sadistiska impulser mot jaget. Självdestruktiviteten kan ses om ett resultat av denna överjagssadism. Moralföreställningar finns, men de är inte inbyggda som handlingsnormer. Snarare används de som påtryckningsmedel mot andra. Straffrädslan i sin tur är ibland en återhållande faktor.

Könsidentifieringen är osäker. I rolltagandet är växlingar mellan maskulin och feminin roll vanliga. En extrem accentuering av den egna könsrollen med sadistiska och exhibitionistiska manifestationer är mycket frekvent som försvar mot homosexuella impulser och kastrationshot.

Kärnan hos en primärt karaktärsstörd individ är upplevelsen av tidig och oersättlig destruktion och förlust. Den depression och ångest som hör samman därmed trängs oavlättligen bort med olika medel; med försvar som introjektion, projektion och förnekande, med aktivitet, med somatisering, med att genom sadomasochistisk, omnipotent och oppositionell interaktion med familj, grannar, skola, myndigheter etc. ständigt hålla ett dramatiskt skeende i gång, som fyller tomrummet så att ångesten och depressionen inte når medvetandet. Om ångesten släpptes fram, skulle den enligt denna djupt störda personlighets upplevande resultera i kaos, identitetsförlust och död.

I den mån individen har byggt över sin karaktärsstörning med neurotiska mekanismer visar han neurotisk ångest. Impulserna

levs dock ut i sådan omfattning – och utan medvetna skuld känslor – så att tecken på inre konflikt med ångestupplevande är sällsynta. I den mån ångesten upplevs däremot, är toleransen låg.

Vår definition av primär karaktärsstörning sammanfaller delvis med vad Shapiro (1965) kallar "impulsive style".

Även McCord och McCords (1956, sid. 14) beskrivning av det psykopatiska syndromet överensstämmer i huvudsak med vår uppfattning.

En fyllig teoretisk beskrivning av den psykoanalytiska synen på den impulsiva psykopatiska karaktären ges av Michaels och Pierce Stiver (1965), som använder A. Freuds (1962) diagnostiska profil i sin framställning.

25.2.5 Psykosliknande störningar

En psykotisk människa har en så störd perception och en så bristfällig uppfattning av verkligheten, att han åtminstone tidvis helt förlorar kontakten med realiteten.

Yttervärlden upplevs med förvrängningar och med felaktiga proportioner. Orienteringen i tid och rum är störd. Identiteten och jagupplevandet, liksom känslan av sammanhang och kontinuitet, har gått förlorad. Förmågan att skilja på inre och yttre stimuli är störd, och upplevandet av den egna kroppen kan vara förvrängt. Den sexuella identiteten är förvirrad.

Skuld känslor kan finnas och kan, i synnerhet i förening med depressiva tillstånd, vara överväldigande. De kan dock saknas helt. I schizoida störningsformer finner man ofta arkaiska överjagsfragment. Känslan av omedelbar katastrof och undergång är överväldigande. Den starka, arkaiska ångesten sköljer åter och åter igenom personligheten. Primärprocessen är förhärskande, med censurerade primitiva sexuella och aggressiva fantasier liksom magiskt tänkande och vanföreställningar. Hos de schizofreniforma förekommer även autistisk logik och bisarrier. Brister i minnesfunktion och uppmärksamhet är vanliga. Stereotypier och tvångs-

handlingar förekommer också. Kontakten kan svänga mellan total avskärmning och besinningslös fientlighet.

Det psykoshotade jaget mobiliserar det försvar, som står till buds. Detta karakteriseras av den utvecklingsnivå den premorbida personligheten nått. Affektisolering och projektion är dock typiska. Försvaret är genomgående inflexibelt och stelt. Denna sprödhet gör att ångesten ständigt hotar att bryta igenom.

Hos psykoshotade individer ser man således under deras försvar hur personligheten hotar att översvämmas av driftsimpulser och driftsångest.

Akuta pubertetsförvirringar och djupa identitetskriser kan vara svåra att skilja från borderlinetillstånd av mer allvarlig natur. De har givetvis en bättre prognos än exempelvis de schizofreniforma störningarna, men hör ändå i akuta kristillstånd till den ur psykisk hälsosynpunkt sämst ställda gruppen.

25.3 Gruppkillnader beträffande diagnos mot brotts- och kontrollgruppskriteriet

Utfallet av klassificeringen i diagnosgrupper i brotts- och kontrollgrupperna framgår av tabellerna 25.3.1 och 25.3.2.

Skillnaden mellan brotts- och kontrollfall är mycket påtaglig och går i förväntad riktning. Proportionen pojkar som skattats som normala är betydligt större i kontroll- än i brottsgrupperna. Detsamma gäller andelen pojkar som visat tecken på endast neurotiska störningar. Vi har som redan nämnts varit restriktiva med bedömningen normal. Endast ungefär 1/4 av pojkarna i kontrollgrupperna har skattats som normala, i betydelsen psykiskt väl fungerande. Detta är rimligt med hänsyn till att både förpuberteten och puberteten är svåra utvecklingsperioder, som bl. a. utmärks av att driftstyrkan förstärks och jagfunktionerna försvagas (se kap. 3). De pojkar som skattats som normala eller neurotiska utgör ungefär 1/3 av brottsgrupperna och 2/3 av kontrollgrupperna. De två följande grupperna i tabellerna, som innehåller pojkar med en kombination av neurotiska

Tabell 25.3.1 Psykologisk diagnos. Ro + AAT. Brottsgруппerna (absoluta tal och procent).

	Normal	Neuros	Neuros med infantilt jagsvaga drag	Neuros med primär karaktärsstörning	Infantil jagsvagheth	Primär karaktärsstörning	Psykoslikn. o. organiska tillst.	Intell. och emot. torftighet	Σ
B-Prov	1 2 %	15 36 %	4 10 %	4 10 %	6 14 %	4 10 %	6 14 %	2 5 %	42 101 %
B-Hus	8 5 %	41 27 %	23 15 %	10 7 %	37 25 %	16 11 %	7 5 %	8 5 %	150 100 %
	9 5 %	56 29 %	27 14 %	14 7 %	43 22 %	20 10 %	13 7 %	10 5 %	192 100 %
	34 %		21 %		33 %		12 %		

Tabell 25.3.2 Psykologisk diagnos. Ro + AAT. Kontrollgruppen (absoluta tal och procent).

	Normal	Neuros	Neuros med infantilt jagsvaga drag	Neuros med primär karaktärsstörning	Infantil jagsvagheth	Primär karaktärsstörning	Psykoslikn. o. organiska tillst.	Intell. och emot. torftighet	Σ
K-Prov	16 38 %	16 38 %	2 5 %	1 2 %	1 2 %	1 2 %	5 12 %	—	42 99 %
K-Hus	7 13 %	25 47 %	4 8 %	5 9 %	3 6 %	2 4 %	5 9 %	2 4 %	53 100 %
	23 24 %	41 43 %	6 6 %	6 6 %	4 4 %	3 3 %	10 11 %	2 2 %	95 99 %
	67 %		12 %		7 %		13 %		

drag och någon form av partiell jagsvagheth, är däremot vanligare i brottsgруппerna. Det samma gäller i ännu högre grad de två följande grupperna, där pojkar skattats som påtagligt jagstörda, infantilt jagsvaga och primärt karaktärsstörda. Dessa grupper utgör 1/3 av brottsgруппerna och endast 7 % av kontrollgruppen. De båda sista grupperna i tabellerna, psykosliknande och organiska tillstånd och intellektuell och emotionell torftighet, visar ingen påtaglig skillnad mellan brotts- och kontrollgrupper, helt i enlighet med våra förväntningar. Det bör emellertid observeras att endast ett fåtal fall givits dessa skattningar, varför resultaten måste betraktas som osäkra. Sambandet mellan brotts- och kontrollgruppstillhörighet och psykologisk diagnos har signifikansprövats med en

χ^2 -beräkning, varvid grupperna normal och neuros sammanförts liksom de fyra följande grupperna i tabellerna, som innehåller pojkar med någon form av jagsvagheth. De båda sista

Tabell 25.3.3 Samband mellan psykologisk diagnos, Ro + AAT, och brotts- och kontrollgruppstillhörighet. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

	Normal Neuros	Någon form av jagsvagheth	Σ
B-fall	65	104	169
K-fall	64	19	83
	129	123	252

$\chi^2 = 33.3$, df 1, $p < 0.001$

grupperna, där vi inte förväntat något samband med kriminalitet, utelämnades. Resultatet framgår av tabell 25.3.3.

Det finns således ett starkt signifikant samband mellan kriminalitet och jagsvagheter i den bemärkelse som vi här definierat och använt begreppet.

Den många gånger tidigare berörda, svår-förklarliga olikheten mellan prov- och huvudundersökningens kontrollmaterial framkommer också i tabell 25.3.2. I provundersökningen har 38 % av pojkarna skattats som

normala, i huvudundersökningen endast 13 %. En χ^2 -beräkning där diagnosen normal ställs mot samtliga andra diagnoser ger en signifikant skillnad mellan prov- och huvudundersökning, $\chi^2 = 7.92$, df 1, $p < 0.01$.

25.4 Diagnosvariabelns utfall i sekvensmodellen

I tabell 25.4.1–25.4.4 visas hur pojkar som enligt de projektiva metoderna givits olika psykologisk diagnos fördelar sig på sekvens-

Tabell 25.4.1 Psykologisk diagnos. Ro + AAT. Sekvensmodell (absoluta tal), Brottsfall, provundersökningen.

Diagnos Sekvens- klass	Normal	Neuros	Neuros med in- fantilt jagsva- ga drag	Neuros med pri- mär ka- raktärs- störning	Infan- til jag- svaghet	Primär- karak- tärs- störning	Psykos- likn. Orga- niska tillst.	Intell. och emot. torftig- het	Σ
0									
I									
II	1	6			2				9
III		1	1						2
IV		4	1	1	1				7
V		1		1		1	2	1	6
VI		3		2			1		6
VII			1		1				2
VIII						1			1
IX			1		2	2	2	1	8
	1	15	4	4	6	4	5	2	41

Tabell 25.4.2 Psykologisk diagnos. Ro + AAT. Sekvensmodell (absoluta tal), Brottsfall, huvudundersökningen.

Diagnos Sekvens- klass	Normal	Neuros	Neuros med in- fantilt jagsva- ga drag	Neuros med pri- mär ka- raktärs- störning	Infan- til jag- svaghet	Primär- karak- tärs- störning	Psykos- likn. Orga- niska tillst.	Intell. och emot. torftig- het	Σ
0									
I									
II	2	18	6	2	6	2	4	1	41
III	1	2	1		1	1			6
IV		8	3		2	1			14
V	1			1	2	2		1	7
VI	1	5	6	1	2	1		1	17
VII	2	3	3	2	6	2	1	1	20
VIII					3			1	4
IX		4	3	3	15	7	1	3	36
	7	40	22	9	37	16	6	8	145

Tabell 25.4.3 Psykologisk diagnos. Ro + AAT. Sekvensmodell (absoluta tal). Kontrollfall, provundersökningen.

Diagnos Sekvens- klass	Normal	Neuros	Neuros med in- fantilt jagsva- ga drag	Neuros med pri- mär ka- raktärs- störning	Infan- til jag- svaghet	Primär karak- tärs- stör- ning	Psykos- likn. Orga- niska tillst.	Intell. och emot. torftig- het	Σ
0	14	10	1	1	1		5		32
I		2	1						3
II	1	3							4
III									
IV									
V									
VI	1	1							2
VII						1			1
VIII									
IX									
	16	16	2	1	1	1	5		42

klasserna i de olika undersökningsgrupperna separat. Antalet fall i varje cell är för litet för att tillåta statistiska beräkningar, men tabellerna ger ett visuellt intryck av påtagligt samband mellan gravhet i diagnos och belastningsgrad i sekvensklass.

En något mer överskådlig bild av diagnosgruppernas fördelning på sekvensklasser i brottsmaterialet får man om prov- och huvudundersökningsmaterialen behandlas tillsammans och vissa sammanslagningar görs av

både diagnosgrupper och sekvensklasser. En sådan sammanställning finns i tabell 25.4.5.

Man ser tydligt de helt motsatta tendenserna i de båda extremgrupperna, normal och neuros respektive infantil jagsvaghet och primär karaktärsstörning: i den ena gruppen minskar andelen fall i gravare sekvensklasser, i den andra tilltar den. I gruppen neuros med någon form av partiell jagsvaghet ligger de flesta fallen i mellanklasserna i sekvensmodellen. Den sista gruppen, om vilken vi inte

Tabell 25.4.4 Psykologisk diagnos. Ro + AAT. Sekvensmodell (absoluta tal). Kontrollfall, huvudundersökningen.

Diagnos Sekvens- klass	Normal	Neuros	Neuros med in- fantilt jagsva- ga drag	Neuros med pri- mär ka- raktärs- störning	Infan- til jag- svaghet	Primär karak- tärs- stör- ning	Psykos- likn. Orga- niska tillst.	Intell. och emot. torftig- het	Σ
0	6	18	4	3	1	2	5	2	41
I		1							1
II		3			1				4
III	1	1			1				3
IV		1							1
V				1					1
VI									
VII	1								1
VIII									
IX				1					1
	8	24	4	5	3	2	5	2	53

Tabell 25.4.5 Psykologisk diagnos. Ro + AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent).
Brottsfall. Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekvensklass	Endast debutbrott	Flera brott, slutat före 18 år	Brott efter 18 år	Inst. plac. brott efter 18 år	Σ
Diagnos	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX	
Normal	27	21	10	4	62
Neuros	44 %	34 %	16 %	7 %	101 %
Neuros med infantilt jagsvaga drag	8	14	11	7	40
Neuros m. primär karaktärsstörning	20 %	35 %	28 %	18 %	101 %
Infantil jagsvagheter	10	11	16	26	63
Primär karaktärsstörning	16 %	18 %	25 %	41 %	100 %
Psykoslikn. o. organiska tillstånd.	5	3	6	7	21
Intellektuell och emotionell torftighet	24 %	14 %	29 %	33 %	100 %
	50	49	43	44	186

hade någon bestämd hypotes, ser ut att vara förhållandevis allvarlig, med ökande andel fall i de gravare sekvensklasserna. Antalet fall i denna grupp är emellertid för litet för säkra slutsatser.

För signifikansprövning av diagnosvariabelns utfall i sekvensmodellen återgår vi till den modifierade form av sekvensmodel-

len som tidigare använts i kapitlen 11–20. Grupperna psykosliknande och organiska tillstånd och intellektuell och emotionell torftighet har utelämnats. Resultatet framgår av tabell 25.4.6 och figur 25.4.1, där utfallet i form av medelpoäng visas grafiskt. (Beträffande beräkning av medelpoäng se kap. 9.5.)

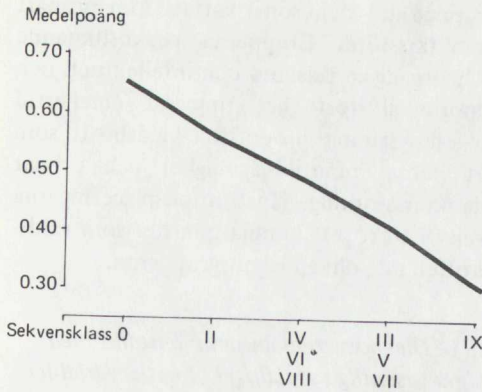
Ingen av de tidigare prövade psykologiska

Tabell 25.4.6 Psykologisk diagnos. Ro + AAT. Sekvensmodell (absoluta tal och procent).
Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Sekvensklass	K Ej brott	B Endast debutbrott	B Flera brott slutat före 18 år	B Brott efter 18 år	B Inst. plac. brott efter 18 år	Σ	Percentilpoäng
Diagnos	0	II	IV, VI, VIII	III, V, VII	IX		
Neuros med jagsvaga drag							
Neuros med primär karaktärsstörning	13	18	25	26	33	115	0.26
Infantil jagsvagheter	21 %	40 %	54 %	70 %	89 %	51 %	
Primär karaktärsstörning							
Normal	48	27	21	11	4	111	0.76
Neuros	79 %	60 %	46 %	30 %	11 %	49 %	
Σ	61	45	46	37	37	226	
Medelpoäng	0.65	0.56	0.49	0.41	0.31	0.50	

χ^2 för linjär trend 50.88, df 1, $p < 0.001$
 χ^2 för avvikelser från linearitet 0.10, df 3, -

Figur 25.4.1 Psykologisk diagnos

variablerna har givit så starkt utslag i sekvensmodellen som diagnosvariabeln. Den linjära trenden är starkt signifikant, rangordningen mellan sekvensklasserna är den förväntade och skillnaden mellan klasserna är mycket stor. Av figuren ser man den minskande andelen fall som skattats som normala eller endast neurotiska från den bästa sekvensklassen till den sämsta.

25.5 Samband mellan psykologisk diagnos och uppföljningsvariablerna alkoholmissbruk, narkotikabruk, våldsbrott och institutionsplacering med anledning av brott efter 18 år

Slutligen har sambandet mellan diagnosvariabeln och andra uppföljningsvariabler prövats. Av tabell 25.5.1 framgår i vilken utsträckning alkoholmissbruk och narkotikabruk förekommit i de olika diagnosgrupperna.

Beträffande alkoholmissbruk (enligt registeruppgifter) kan man konstatera att det förekommer i alla diagnosgrupper, även bland de pojkar som skattats som normala. Bland brottsfallen är det minst vanligt bland normala och endast neurotiska pojkar, påtagligt mer vanligt i alla andra grupper, även de som skattats som psykosliknande, organiska eller intellektuellt och emotionellt torftiga. Uppgifter om alkoholmissbruk är genomgående mindre vanliga bland kontrollfall än bland brottsfall. Skillnaden mellan å

Tabell 25.5.1 Förekomst av alkoholmissbruk och narkotikabruk i de olika diagnosgrupperna (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Diagnos	Alkoholmissbruk		Narkotikabruk	
	B-fall	K-fall	B-fall	K-fall
Normal NB= 8 NK=23	3 38 %	3 13 %	—	—
Neuros NB=55 NK=41	20 36 %	5 12 %	3 5 %	1 2 %
Neuros med infantilt jagsvaga drag NB=26 NK= 6	12 46 %	1 17 %	—	—
Neuros med primär karaktärsstörning NB=13 NK= 6	7 54 %	2 33 %	3 23 %	—
Infantil jagsvaghett NB=43 NK= 4	26 60 %	1 (25 %)	10 23 %	—
Primär karaktärsstörning NB=20 NK= 3	14 70 %	2 (67 %)	2 10 %	1 (33 %)
Psykoslikn. och organiska tillstånd NB=11 NK=10	6 55 %	—	2 18 %	1 10 %
Intell. och emot. torftighet NB=10 NK= 2	6 60 %	—	3 30 %	—

ena sidan normala och neurotiska och å andra sidan pojkar med någon form av jagsvaghett är annars densamma som för brottsfallen. Påfallande är emellertid att de kontrollfall som skattats som psykosliknande, organiska eller intellektuellt och emotionellt torftiga inte i något fall registrerats för alkoholmissbruk. Endast två kontrollfall har skattats som torftiga, men gruppen med psykosliknande eller organiska störningar är större än någon av de övriga grupperna med någon form av jagsvaghett.

Narkotikabruk förekommer inte hos någon pojke som skattats som normal och i en mycket liten procent av dem som skattats som neurotiska. Då fallen över huvudtaget är få måste siffrorna betraktas som osäkra, men narkotikabruk förefaller att vara vanligare

vid gravare diagnoser bland brottsfallen och är lika vanligt i de psykosliknande, organiska och torftiga grupperna som i de övriga grupperna som karakteriseras av någon form av jagsvagheter. De kontrollfall som gjort sig kända för narkotikabruk är för få för att tillåta några slutsatser.

Förekomsten av våldsbrott och institutionsplaceringar med anledning av brott efter 18 år i de olika diagnosgrupperna framgår av tabell 25.5.2.

Ingen pojke som skattats som normal har vare sig blivit känd för våldsbrott eller placerats på institution med anledning av brott efter 18 år. I kontrollgrupperna är både våldsbrott och sådana institutionsplaceringar alltför sällsynta för att tillåta några tolkningar. Bland brottsfallen ser man en tydlig

Tabell 25.5.2 Förekomst av våldsbrott och institutionsplacering efter 18 år i de olika diagnosgrupperna (absoluta tal och procent). Prov- och huvudundersökning sammanslagna.

Diagnos	Våldsbrott		Institutionsplac.	
	B-fall	K-fall	B-fall	K-fall
Normal N _B = 8 N _K =23	—	—	—	—
Neuros N _B =55 N _K =41	5 9 %	1 2 %	5 9 %	2 5 %
Neuros med infantilt jagsvaga drag N _B =26 N _K = 6	4 15 %	—	4 15 %	—
Neuros med primär karaktärsstörning N _B =13 N _K = 6	2 15 %	2 33 %	5 38 %	2 33 %
Infantil jagsvagheter N _B =43 N _K = 4	15 35 %	1 (25 %)	17 40 %	—
Primär karaktärsstörning N _B =20 N _K = 3	11 55 %	—	8 40 %	1 (33 %)
Psykosliknande och organiska tillst. N _B =11 N _K =10	4 36 %	—	4 36 %	—
Intell. o. emot. torftighet N _B =10 N _K = 2	5 50 %	—	5 50 %	—

stegring av våldsbrotten från den neurotiska gruppen till den som skattats som primärt karaktärsstörd. Grupperna psykosliknande och organiska tillstånd och intellektuell och emotionell torftighet uppvisar emellertid ungefär samma proportion våldsbrott som grupperna infantil jagsvagheter och primär karaktärsstörning. Institutionsplaceringarna följer i stort sett samma mönster som våldsbrotten i de olika diagnosgrupperna.

25.6 Diagnosvariabeln sammanställd med några väsentliga socialpsykologiska variabler

Slutligen har vi prövat diagnosvariabeln i kombination med några viktiga socialpsykologiska variabler med samma metod som användes i kapitel 21.2. Dikotomigränsen har därvid lagts mellan å ena sidan normala och neuroser och å andra sidan de grupper som innehåller pojkar med någon form av jagsvagheter, således neuros med infantilt jagsvaga drag, neuros med primär karaktärsstörning, infantil jagsvagheter och primär karaktärsstörning. Grupperna psykosliknande och organiska tillstånd och intellektuell och emotionell torftighet har utelämnats.

Diagnosvariabeln har först kombinerats med den mest sammanfattande variabeln rörande relationen till föräldrarna, nämligen

Tabell 25.6.1 Variabelkombination: Diagnos. Ro + AAT. Normal, neuros/Någon form av jagsvagheter (Diagnos) Familjeklimat AAT, 3/4 (Fam.) i absoluta tal och procent. Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Diagnos —	91	11	
Fam. —	55 %	13 %	4.10
Diagnos +	43	31	
Fam. —	26 %	37 %	0.69
Diagnos —	12	8	
Fam. +	7 %	10 %	0.75
Diagnos +	21	33	
Fam. +	13 %	40 %	0.32
	167	83	
	101 %	100 %	

familjeklimat. Resultatet framgår av tabell 25.6.1.

Denna kombination har starkare effekt än någon som prövades i kapitel 21.2. B/K-kvoten ökar med en faktor något under 13 från bästa till sämsta kombination. Jagsvaghets tillsammans med negativt familjeklimat innebär en mycket stark kriminalitetsrisk. 55 % av brottsfallen har negativa värden i både diagnos och familjeklimat, medan kontrollfallen i 40 % har positiva värden i båda variablerna. Mellangrupperna ger ett intryck av att variablerna är ganska likvärdiga i särskiljande förmåga, men detta är osäkert då kombinationen jagsvaghets och positivt familjeklimat är synnerligen ovanlig.

Diagnosvariabeln har vidare kombinerats med två kamratvariabler, först beroende av kamrater, som visat sig vara väsentlig ur kriteriesynpunkt. Resultatet presenteras i tabell 25.6.2.

Även denna kombination har stark effekt. B/K-kvoten ökar med en faktor på mellan 10 och 11 från bästa till sämsta kombination. Hälften av brottsfallen har någon form av jagsvaghets och samtidigt starkt kamratberoende medan hälften av kontrollfallen är normala eller endast neurotiska och normalt eller svagt kamratberoende. Pojkar med

Tabell 25.6.2 Variabelkombination:

Diagnos, Ro + AAT. Normal, neuros/
Någon form av jagsvaghets (Diagnos)
Beroende av kamrater AAT. 3/4 (Ber. kamr.)
i absoluta tal och procent.
Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Diagnos -	83	10	
Ber. kamr. -	50 %	12 %	4.14
Diagnos +	32	23	
Ber. kamr. -	19 %	28 %	0.69
Diagnos -	20	9	
Ber. kamr. +	12 %	11 %	1.11
Diagnos +	32	41	
Ber. kamr. +	19 %	49 %	0.39
	167	83	
	100 %	100 %	

Tabell 25.6.3 Variabelkombination:
Diagnos, Ro + AAT. Normal, neuros
Någon form av jagsvaghets (Diagnos)
Kamratrelationer AAT, 3/4 (Kamr. rel.)
i absoluta tal och procent.
Prov- och huvudundersökning.

	B-fall	K-fall	B/K
Diagnos -	85	12	
Kamr. rel. -	51 %	14 %	3.51
Diagnos +	44	41	
Kamr. rel. -	26 %	49 %	0.53
Diagnos -	18	7	
Kamr. rel. +	11 %	8 %	1.29
Diagnos +	20	23	
Kamr. rel. +	12 %	28 %	0.43
	167	83	
	100 %	99 %	

någon form av jagsvaghets är sällan normalt eller svagt kamratberoende. Diagnosvariabeln ser ut att vara "starkare" än kamratvariabeln.

Diagnosvariabeln i kombination med kamratrelationer redovisas i tabell 25.6.3.

Även i denna kombination visar B/K-kvoten en påtaglig ökning från bästa till sämsta kombination. Om en pojke fått diagnosen normal eller neurotisk förefaller emellertid inte dåliga kamratrelationer att öka kriminalitetsrisken i någon högre grad. Pojkar som diagnosticerats som jagsvaga har mycket sällan goda kamratrelationer.

Kombinationer mellan diagnosvariabeln och viktiga föräldra- och kamratvariabler måste anses ha givit positiva och intressanta resultat.

25.7 Sammanfattning och diskussion

De variabler som behandlats i tidigare kapitel har grundat sig på separat bedömning av antingen Rorschach eller AAT. Den psykologiska diagnosen är den enda variabel där den sammanlagda informationen från båda testmetoderna utnyttjats till en klinisk helhetsbedömning. Variabeln är därigenom väsentlig och den har prövats mot såväl brotts- och

kontrollgruppskriteriet som mot samtliga uppföljningsdata.

Undersökningsmaterialet har indelats i diagnosgrupper, som bildar ett kontinuum från den grupp vi anser vara minst i riskzonen för kriminell utveckling till den mest riskställda. (Se figur 25.1.1.) Följande diagnosgrupper, i ordning från minst till mest riskställda, har använts: normal, neuros, neuros med infantilt jagsvaga drag, neuros med primär karaktärsstörning, infantil jagsvagheter och primär karaktärsstörning. Ytterligare tre diagnoser har använts men för dessa har vi inte haft någon bestämd hypotes rörande samband med kriminalitet. Dessa är psykosliknande och organiska störningar, vilka förts samman till en grupp, och extremt torftiga och garderade protokoll vilka betecknats som intellektuellt och emotionellt torftiga.

Resultaten stöder våra hypoteser mot samtliga kriterier.

Proportionen pojkar som skattats som normala är betydligt större i kontroll- än i brottsgrupperna. Vi har varit restriktiva med bedömningen normal. Endast ungefär 1/4 av pojkarna i kontrollgrupperna och 5 % i brottsgrupperna har skattats som normala, i betydelsen psykiskt väl fungerande. Detta sammanhänger sannolikt med att både förpuberteten och puberteten är svåra utvecklingsperioder. (Se kap. 3.) Den fortsatta utvecklingen med avseende på återfallsbrottslighet för de grupper som skattats som normala eller neuroser är påtagligt mer gynnsam än för andra diagnosgrupper. Övriga uppföljningsdata visar att gruppen är känd för alkoholmissbruk i samma utsträckning som den grupp som skattats som endast neurotisk och mindre än övriga diagnosgrupper. Ingen pojke som bedömts som normal är känd för narkotikabruk eller våldsbrott och ingen har placerats på institution med anledning av brott efter 18 år. Detta gynnsamma utfall gäller endast gruppen normala.

Den grupp som skattats som neuroser utgör en större andel av kontrollgrupperna, 43 %, än av brottsgrupperna, 29 %. I sekvensmodellen visar det sig som tidigare

nämnts att grupperna normala och neuroser beträffande återfall är mindre belastade än de grupper som företer någon form av jagsvaga drag. Alkoholmissbruket i gruppen neuroser är som tidigare nämnts av samma omfattning som i gruppen normala och mindre än i övriga diagnosgrupper. Narkotikabruk, våldsbrott och institutionsplaceringar med anledning av brott efter 18 år förekommer, men i mycket liten utsträckning.

De båda grupperna neuros i kombination med partiell jagsvagheter, antingen i form av infantilt jagsvaga drag eller primär karaktärsstörning, är vanligare i brotts- än i kontrollgrupperna, 21 respektive 12 %. Beträffande återfall bland brottsfallen intar dessa grupper en mellanställning mellan å ena sidan normala och neuroser och å andra sidan infantil jagsvagheter och primär karaktärsstörning (se tab. 25.4.5). Samma mönster framkommer i övriga uppföljningsvariabler. Gruppen som skattats som neuros med primär karaktärsstörning förefaller vara något mer belastad än neuros med infantilt jagsvaga drag vad beträffar såväl alkoholmissbruk, narkotikabruk och våldsbrott som institutionsplaceringar med anledning av brott efter 18 år.

De båda grupperna med påtagliga störningar av jagsfunktionerna, antingen i form av infantil jagsvagheter eller primär karaktärsstörning framstår som de allvarligaste fallen mot samtliga kriterier. Gruppen med diagnosen infantil jagsvagheter är ungefär dubbelt så stor som diagnosgruppen primär karaktärsstörning. Tillsammans utgör de 1/3 av brottsfallen och endast 7 % av kontrollfallen. I sekvensmodellen visar de en tydlig förskjutning mot de mest belastade sekvensklasserna. Även i de övriga uppföljningsvariablerna är dessa grupper mer belastade än de tidigare redovisade. Våldsbrott är vanligast i den grupp av brottsfallen som skattats som primär karaktärsstörning. Hela 55 % av denna grupp är känd för våldsbrott.

Resultaten i de båda grupperna psykosliknande och organiska tillstånd och intellektuell och emotionell torftighet är något svårtolkade. Vi hade ingen speciell hypotes be-

träffande dessa grupper samband med kriminalitet. De visar sig också utgöra ungefär lika stor andel av brotts- och kontrollgrupperna, 12 respektive 13 %. Mot uppföljningskriterierna däremot framträder en oväntad skillnad. Kontrollfallen i dessa grupper är inte i ett enda fall kända för brott efter undersökningstillfället och inte heller för alkoholmissbruk eller narkotikabruk. De är alltså helt obelastade i uppföljningsvariablerna. Brottsfallen i dessa diagnosgrupper däremot framstår i alla uppföljningsvariablerna som grava fall, helt jämförbara med de pojkar som placerats i grupperna infantil jagsvaghhet och primär karaktärsstörning. Detta förefaller svärförklarligt. Då grupperna är små kan man emellertid inte bortse från att det kan bero på slumpfaktorer.

Kombination mellan diagnosvariabeln och några väsentliga socialpsykologiska variabler, nämligen den sammanfattande föräldravariabeln familjeklimat och kamratvariablerna beroende av kamrater och kamratrelationer, har givit starka effekter, särskilt kombinationerna med familjeklimat och beroende av kamrater. Jagsvaghhet i kombination med antingen negativt familjeklimat eller starkt kamratberoende innebär stor kriminalitetsrisk.

Jämförelser mellan psykologiska och sociala faktorer som förklaring till kriminalitet

26.1 Nivådiagram, metodbeskrivning

Inom den tidigare nämnda rapporten av klientelundersökningen, som behandlar register- och skoldata (Carlsson, SOU 1972:76, kap. 3–4), har anvisats en metod att värdera sambandet mellan olika undersökningsvariabler och i viss mån olika kriterier, såsom brotts- och kontrollgruppsstillhörighet och återfallsbrottslighet.

För att få jämförbarhet med denna rapport och även med den socialpsykologiska där samma metod används (Olofsson, SOU 1973:25), prövas i det följande Carlssons metod på några av de psykologiska variablerna. För en utförligare redovisning hänvisas till Carlsson (1972). I korthet innebär metoden följande:

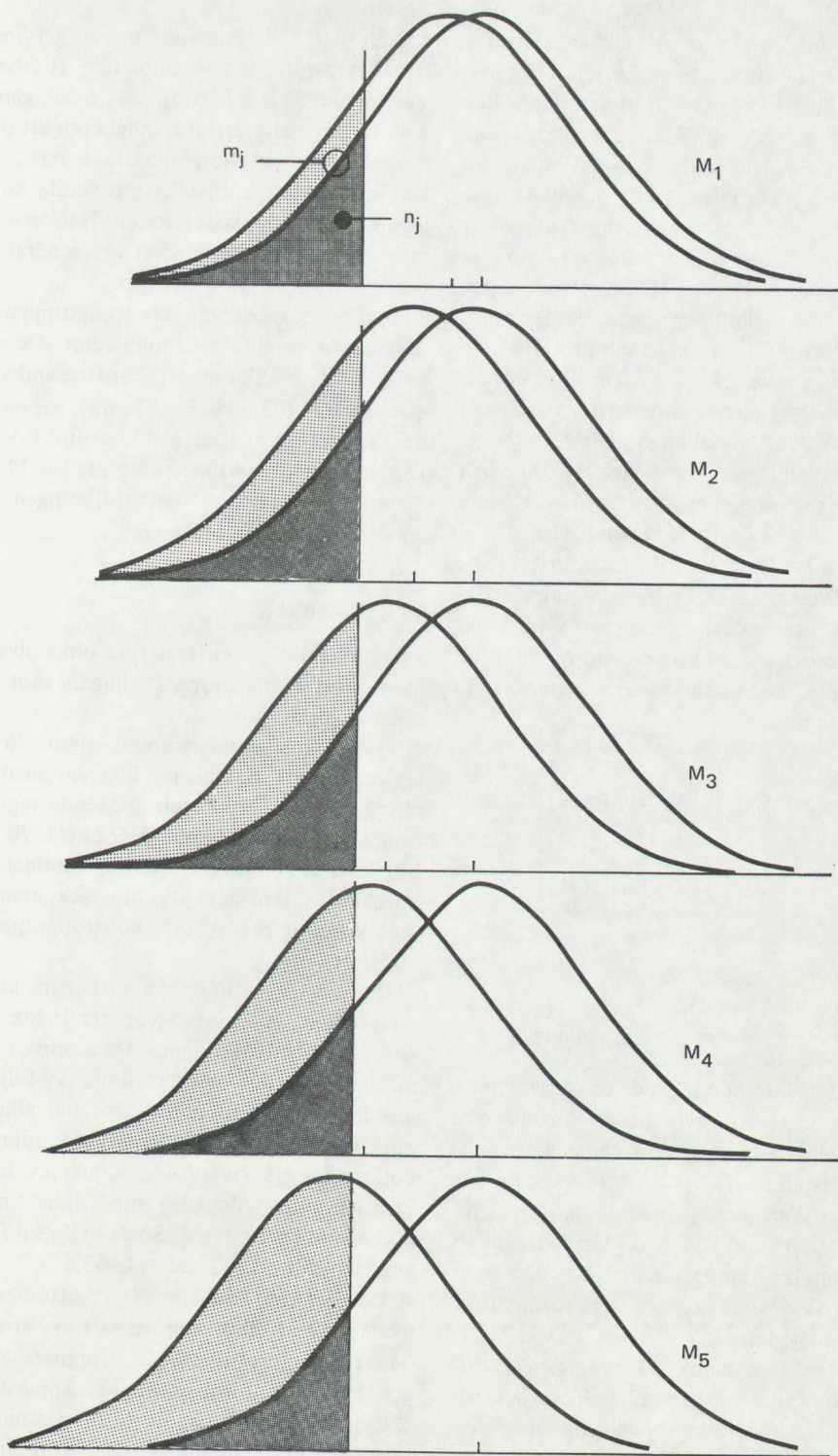
Frekvensen av en viss belastande eller negativ egenskap i brottsgruppen sätts i relation till samma frekvens i kontrollgruppen. Man kan därvid antingen arbeta med kontrollgruppen som den är eller räkna om den, standardisera den, till en approximativ normalgrupp, eller "standardbefolkning".

Vid standardiseringen korrigeras kontrollgruppens av brottsgruppen styrda sammansättning med avseende på socialgrupp, familjetyp och bostadsområde (socialt hög- och lågbelastade) (Carlsson, 1972, kap. 2–3) så att proportionerna i totalbefolkningen, pojkar 11–15 år, återställs. Man använder sig härvid av de skattningar av den relativa storleken av varje stratum som utförts av

Carlsson på Jonsson och Kälvestens material 222 stockholmspojkar, här tidigare omnämnt i kapitel 1.6.

Kvoten mellan frekvens i brottsgruppen och frekvens i den standardiserade kontrollgruppen av en belastande egenskap, t. ex. lågt värde i en psykologisk variabel, anger en relativ risk för debut i kriminalitet mellan 11 och 15 år (p_j/p_0). Om kvoten t. ex. blir 2 är debutrisken (p_j) bland pojkar med den belastande egenskapen dubbelt så stor som genomsnittsriskens (p_0). Genomsnittsriskens att bli debutbrottsling i klientelundersökningens mening för en stockholmspojke mellan 11 och 15 år är c:a 0.05 (5%). Exemplet ger följaktligen en absolut debutrisk på 0.10 (10%) för pojkar med den belastande egenskapen. Som regel ger extrema egenskaper, som är sällsynta i befolkningen, t. ex. värden som ligger långt från medeltalet i psykologiska variabler, högre relativa risker. Detta behöver emellertid inte innebära att sambandet är starkare. Man måste därför värdera riskkvoten med hänsyn till hur extremt dikotomin lagts, om man t. ex. har en delning 10–90 eller 40–60.

Genom att pricka in relativa risker (p_j/p_0) i ett s. k. nivådiagram kan denna bedömning göras på ett enkelt sätt. I diagrammet förekommer fem nivåkurvor, M_1 – M_5 , där M_1 svarar mot det svagaste sambandet bland de fem mellan undersökningsvariabel och kriterium och M_5 mot det starkaste sambandet. Hur starkt respektive samband är kan visuellt

Figur 26.1.1 Statistisk effekt: Fem nivåer.
 (Ur Carlsson, 1972, kap. 4, fig. 4.3.1 och kap. 7, fig. 7.7.2.)

bedömas med hjälp av övertäckande fördelningar. Detta visas i figur 26.1.1. I figuren antas att brotts- och kontrollmaterial är lika stora och att den aktuella undersökningsvariabeln är normalfördelad och har lika spridning i båda materialen. Olika övertäckningsgrad svarar mot olika nivåer i diagrammet.

Symbolerna m_j och n_j i figuren representerar andelen fall med en belastande egenskap i undersökningsgruppen respektive i totalbefolkningen. Andelen fall i totalbefolkningen har satts lika i de fem alternativen medan proportionen i undersökningsgruppen varierats för att visa olika samband.

Som framgår av figuren innebär M_1 och M_2 mycket svaga samband. M_3 är mera påtagligt och M_4 och M_5 relativt starka.

Sambandens styrka kan också uttryckas i siffror. I tabell 26.1.1 visas den ungefärliga andel av den totala variansen som faller mellan brotts- och kontrollgrupp samt de ekvivalenta korrelationskoefficienterna för respektive nivåer.

Tabell 26.1.1¹ Mått på statistisk effekt i figur 26.1.1.

	M_1	M_2	M_3	M_4	M_5
Andelsvarians mellan grupper	2 %	6 %	12 %	20 %	28 %
Ekvivalent korrelation	.13	.24	.35	.45	.53

I nivådiagrammet läggs de olika sambandsnivåerna in i form av kurvor. X-axeln visar procenten fall i totalbefolkningen med en viss belastande egenskap och y-axeln den relativa risken (p_j/p_0) för de olika nivåerna. Genom att pröva olika diktomiseringar av samma undersökningsvariabel kan mer än en relativ risk bestämmas och flera värden föras in i nivådiagrammet.

Som tidigare nämnts kan man i de här beskrivna sambandsberäkningarna arbeta antingen med kontrollgruppen sådan den blivit med klientelundersökningens matchade urvals-förfarande eller standardiserad, omräknad till en approximativ normalgrupp.

Den matchade kontrollgruppen ger "rena-re" samband, "nettosamband" (Carlsson, 1972, sid. 51, 67–68), då man genom matchningen eliminerat möjligheten att olika sammansättning i matchningsfaktorerna mellan brotts- och kontrollgrupp skulle kunna inverka störande på resultaten. Nackdelen är att man inte har möjlighet att generalisera resultaten till en normalgrupp.

Den standardiserade kontrollgruppen ger däremot generaliseringsmöjligheter. De samband som framkommer, "bruttosamband" (Carlsson, 1972, sid. 51, 67–68), ger möjlighet att approximativt bedöma hur stor risken är att bli debutbrottsling mellan 11 och 15 år för en pojke i totalbefolkningen med en viss belastande egenskap.

26.2 Resultat

I det följande presenteras fyra olika nivådiagram: två variabeluppsättningar mot två olika kriterier.

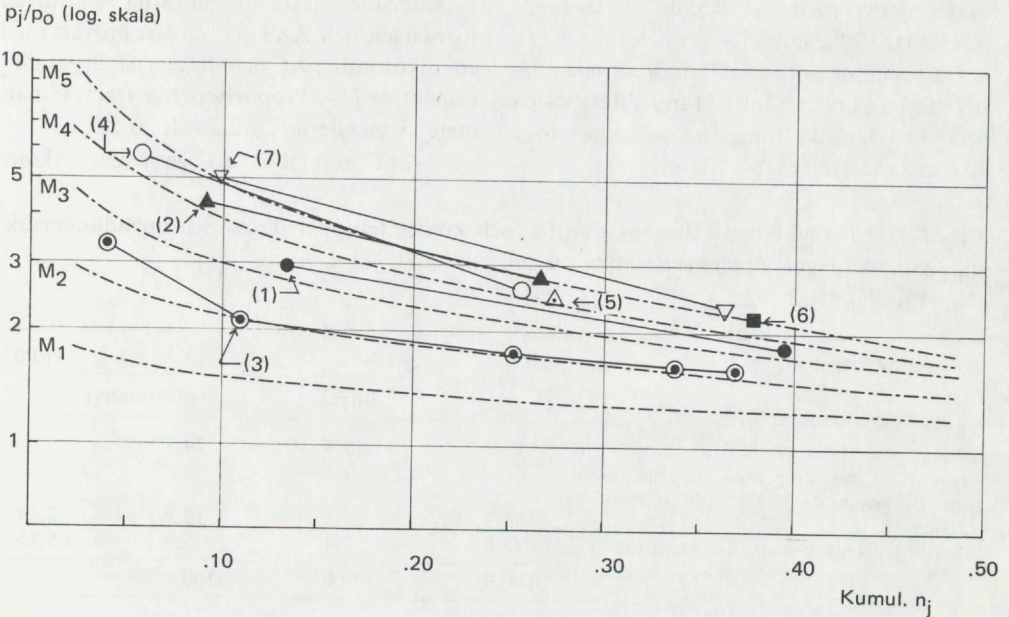
I det första diagrammet, figur 26.2.1, jämförs tre variabler på hög sammanfattningsnivå från rapporten angående register- och skoldata (Carlsson, 1972, sid. 70 och 84) med fyra variabler på hög sammanfattningsnivå inom det psykologiska avsnittet mot kriteriet brotts- och kontrollgruppstillhörighet.

Den första sociologiska variabeln, belastning enligt registerdata, är ett index konstruerat utifrån familjens förekomst i vissa officiella register med anledning av följande problem: 1. Kriminalitet och/eller alkoholmissbruk hos föräldrar (ev. styvföräldrar). 2. Pojken eller hans syskon kända av barnavårdsnämnden (dock ej med anledning av pojkens debutbrott). 3. Socialhjälp till familjen. (Carlsson, 1972, sid. 63–65.)

Den andra variabeln, lärarskattningar, är likaledes ett index sammansatt av variablerna: 1. Skolprestation. 2. Uppmärksamhet och koncentrationsförmåga. 3. Anpassning i skolan. 4. Ordningssinne. 5. Anpassning till skolans bestämmelser och föreskrifter.

¹ Ur Carlsson, 1972, kap. 4, tab. 4.3.1.

- (1) Belastning enligt registerdata, index (G.C-n 6.3)
- (2) Lärarskattningar, index (g.C-n 7.5)
- (3) Stratifiering (socialgrupp, familjetyper, bostadsområde) (G.C-n 4.3)
- (4) Psykologisk diagnos, Rorschach och AAT
- (5) Asocialitetsrisk Rorschach
- (6) Asocialitetsrisk AAT
- (7) Asocialitetsrisk Rorschach + AAT

Figur 26.2.1 Nivådiagram. Kriterium: B/K-tillhörighet. Prov- och huvudundersökning.

(Carlsson, 1972, sid. 81).

Variabel nr 3, stratifiering, är sammansatt av matchningsfaktorerna socialgrupp, familjetyper och bostadsområde.

De psykologiska variablerna har ingående beskrivits i tidigare kapitel. Psykologisk diagnos har behandlats utförligt i kapitel 25. Beträffande asocialitetsriskvariablerna, nr 5 och 6, bör påpekas att det här gäller den totala, mest sammanfattande bedömningen av asocialitetsrisk utifrån de båda testmetoderna oberoende av varandra. Variabel 7 är däremot ingen klinisk bedömningsvariabel utan endast en mekanisk sammanslagning av 5 och 6.

Resultatet av jämförelsen mellan variablerna är långt ifrån det man skulle ha väntat sig. Matchningsfaktorerna, socialgrupp, familjetyper och bostadsområde, vars samband med kriminalitet ansågs så väldokumenterat att en stor del av undersökningens uppläggning

bestämde av att man ville likställa undersökningsgrupperna i dessa avseenden, visar sig ha svagt samband, drygt M_2 , med kriminalitet. Carlsson har prövat variabeln med flera olika dikotomiseringspunkter. Sambandet blir något starkare om man dikotomiserar mellan mest belastade stratum och resten men är även då ganska svagt, mitt emellan M_2 och M_3 . Mest belastade stratum, socialgrupp III, splittrad familj och socialt högbelastat område är mycket litet inom totalbefolkningen pojkar 11–15 år, endast 3,6 % (Carlsson, 1972, sid. 47–48).

Belastningsindex enligt registerdata visar något starkare samband med kriminalitet, drygt M_3 , vare sig man lägger dikotomiseringspunkten vid hög belastning som förekommer i c:a 14 % av totalbefolkningen eller vid viss belastning, c:a 40 % av totalbefolkningen. (Carlsson, 1972, sid. 66.)

Lärarskattningarna ligger på en högre nivå,

drygt M_4 med en hård dikotomisering och M_5 med en mindre hård. Carlsson menar emellertid, att variabeln trots att den är en god indikator ger en mindre god förklaring, då den kan "ses som symptom på eller står i växelverkan med avvikande beteende". (Carlsson, 1972, sid. 85.)

De psykologiska variablerna visar alla relativt starka samband med kriminalitet, väl på nivå med lärarskattningarna och klart över de sociala variablerna.

Psykologisk diagnos ligger på drygt M_4 med två olika dikotomiseringar. De exakta proportionerna i de olika indelningarna av variabeln som prövats framgår av tabell 26.2.1

Asocialitetsriskbedömningarna utifrån Rorschach och AAT har endast prövats med en dikotomisering och ligger på drygt M_4 respektive M_5 . Proportionerna framgår närmare av tabellerna 26.2.2 och 26.2.3.

AAT förefaller att ge något säkrare

Tabell 26.2.1 Psykologisk diagnos i brotts- och kontrollgrupper. Prov- och huvudundersökning sammanslagna. Procent. Relativa risker kumulativt.

($N_B=192$, $N_K=95$)

Psykologisk diagnos	B	K		Pj/P0
		Direkt	Standardiserat	
Normal, neurotiker	33,9	67,3	74,5	
Neur. m. inf.jagsv.drag, neur. m. prim.kar. störn. psykoslikn., organiker, int. o. emot. torftiga	33,3	25,3	19,8	2,59
Infantilt jagsvaga, primärt karakt.störda	32,8	7,4	5,7	5,75
	100,0	100,0	100,0	

Tabell 26.2.2 Asocialitetsrisk utifrån Rorschach i brotts- och kontrollgrupper. Prov- och huvudundersökning sammanslagna. Procent.

($N_B=192$, $N_K=95$)

Asocialitetsrisk enl. Ro	B	K		Pj/P0
		Direkt	Standardiserat	
4-7	32,3	66,3	72,6	
1-3	67,7	33,7	27,4	2,47
	100,0	100,0	100,0	

Tabell 26.2.3 Asocialitetsrisk utifrån AAT i brotts- och kontrollgrupper. Prov- och huvudundersökning sammanslagna. Procent.

($N_B=188$, $N_K=95$)

Asocialitetsrisk enl. AAT	B	K		Pj/P0
		Direkt	Standardiserat	
4-7	17,6	58,9	62,1	
1-3	82,4	41,1	37,9	1,17
	100,0	100,0	100,0	

underlag för bedömning av asocialitetsrisk än Rorschach. Korrelationen med kriteriet ligger för AAT-variabeln något över .50.

Den mekaniska sammanslagningen av de båda variablerna ger obetydligt bättre resul-

tat än AAT-variabeln ensam. Den kombinerade variabeln har prövats med två dikotomiseringpunkter. I båda fallen blir sambandets nivå drygt M_5 . Proportionerna framgår av tabell 26.2.4.

Tabell 26.2.4 Asocialitetsrisk, Rorschach + AAT, i brotts- och kontrollgrupper. Prov- och huvudundersökning sammanslagna. Procent. Relativa risker kumulativt.

($N_B=188, N_K=95$)

Asocialitetsrisk Ro + AAT	B	K		Pj/P0
		Direkt	Standardiserat	
8-12	16,0	59,0	63,5	2,31
6-7	34,0	30,5	26,5	
2-5	50,0	10,5	9,9	5,5
	100,0	100,0	99,9	

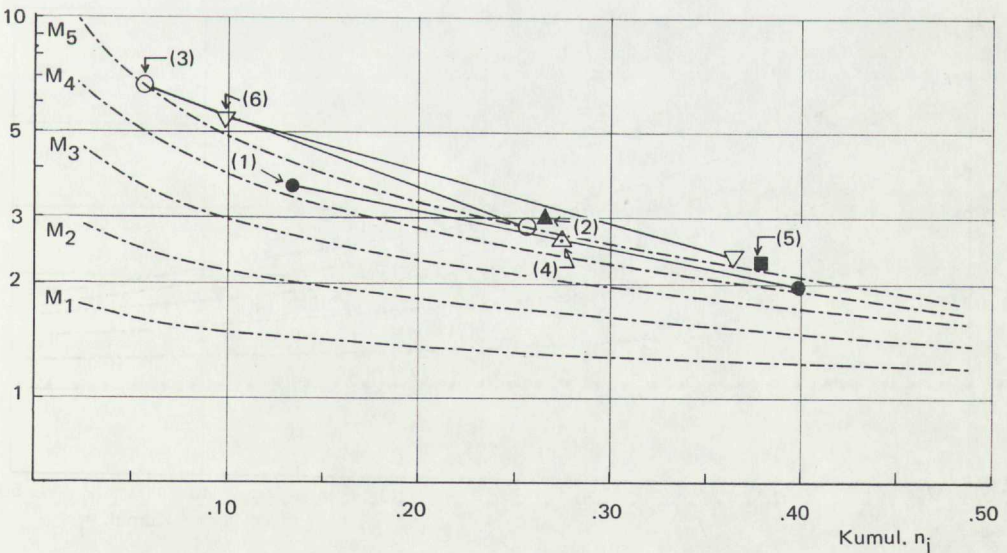
De samband som redovisats i detta nivå-diagram liksom i de följande är samtliga bruttosamband. Den förskjutning i proportioner mellan K-gruppen direkt och standardiserad som framkommer i tabellerna visar att ett samband, ehuru ganska svagt, finns

mellan dessa undersökningsvariabler och matchningsfaktorerna. Nettosambanden för dessa variabler skulle följaktligen ha blivit något lägre.

Det första nivådiagrammet har presenterats med utförliga tabeller delvis för att visa

- (1) Belastning enligt registerdat, index (g.C-n 6.9)
- (2) Lärarskattningar, index (g.C-n 7.7)
- (3) Psykologisk diagnos, Rorschach och AAT
- (4) Asocialitetsrisk Rorschach
- (5) Asocialitetsrisk AAT
- (6) Asocialitetsrisk Rorschach + AAT

p_j/p_0 (log. skala)

Figur 26.2.2 Nivådiagram. Kriterium: Återfall (sekvensklass III-IX). Prov- och huvudundersökningen.

metoden. De följande kommer att behandlas något mer summariskt.

Figur 26.2.2 visar ett diagram över samma variabler som nyss behandlats (med undantag av stratifieringsvariabeln) mot ett återfallskriterium. Pojkarna i sekvensklass II, endast kända för debutbrottet, har gallrats bort. Alla pojkar i sekvensklasserna III–IX ingår. Detta återfallskriterium är grovt, men har använts av Carlsson för de sociologiska variablerna, varför det för jämförbarhets skull används även här.

Sambandet med återfallskriteriet blir för samtliga variabler något starkare än med debutkriteriet. Om man använder det något strängare kriteriet, dvs. gallrar bort de lindrigaste fallen, ökar sambandet med belastande egenskaper eller negativa bedömningar i de projektiva testen. Variablerna har en viss prediktiv förmåga.

Den inbördes ordningen mellan de olika variablernas nivå i diagrammet är oföränd-

rad. Den sociala belastningsvariabeln ligger fortfarande lägst, drygt M_4 , lärarskattningen och de psykologiska bedömningsvariablerna högre, omkring eller ofta över M_5 , asocialitetsrisk enligt Rorschachbedömningen lägst av de psykologiska variablerna.

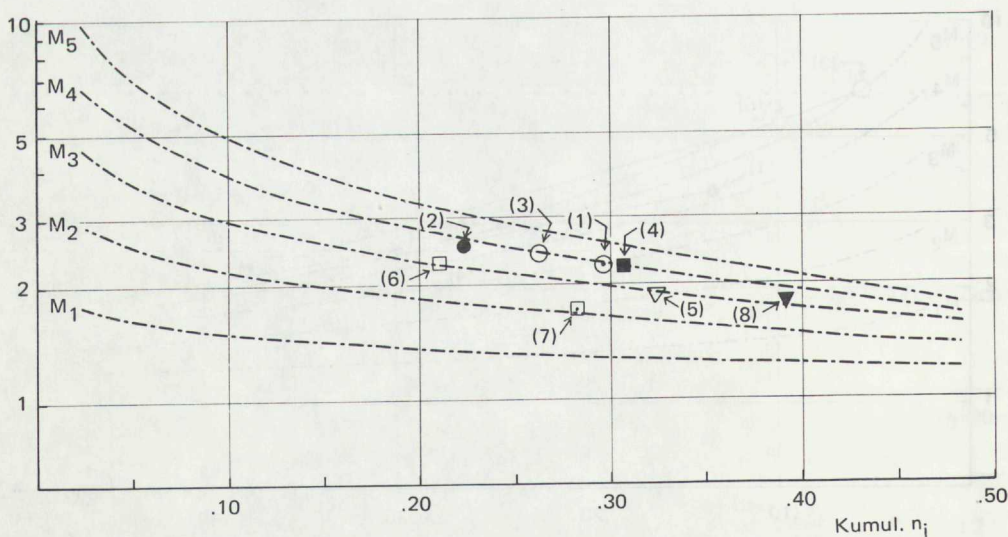
I figur 26.2.3 visas bruttosambanden mellan några psykologiska variabler på lägre sammanfattningsnivå och brotts- och kontrollgruppskriteriet. Fyra av variablerna har bedömts enligt Rorschach och fyra enligt AAT.

Endast en dikotomiseringspunkt för varje variabel har här prövats. I variabeln moralindex (skala 1–12) går delningslinjen mellan skalsteg 5 och 6. Alla övriga variabler är 7-gradiga skalor och dikotomin har lagts mellan steg 3 och 4 med undantag för variabeln relation far-son, där den lagts mellan 2 och 3.

Det är påfallande att variabler av lägre sammanfattningsgrad också ligger på lägre

- (1) Asocialitetsrisk ångest Rorschach
- (2) Asocialitetsrisk aggressivitet Rorschach
- (3) Asocialitetsrisk jagstyrkeförhållande Rorschach
- (4) Asocialitetsrisk psykisk hälsa Rorschach
- (5) Moralindex AAT
- (6) Relation far-son AAT
- (7) Engagemang son-far AAT
- (8) Beroende av kamrater AAT

p_j/p_0 (log. skala)

Figur 26.2.3 Nivådiagram. Kriterium: B/K-tillhörighet. Prov- och huvudundersökningen.

nivå i nivådiagrammet. Sambandet med kriteriet är svagare, vilket ju också framgått med andra metoder.

Rorschachvariablerna ligger på högre nivå, M_4 , än AAT-variablerna som endast uppnår M_3 eller, för variabeln engagemang i relationen son-far, M_2 . Troligen beror detta på att de Rorschachvariabler som valts är mer direkt inriktade på kriteriet än AAT-variablerna.

Nettosambanden för samma variabler har också beräknats och ligger på nästan samma, i ett par fall exakt samma nivå, vilket tyder på mycket svaga eller t. o. m. obefintliga samband mellan dessa undersökningsvariabler och matchningsfaktorerna.

I figur 26.2.4 visas samma variabler mot återfallskriteriet.

Även för dessa variabler är den allmänna tendensen att nivån stiger något mot återfallskriteriet. Tre av Rorschachvariablerna, asocialitetsrisk med anledning av ångest,

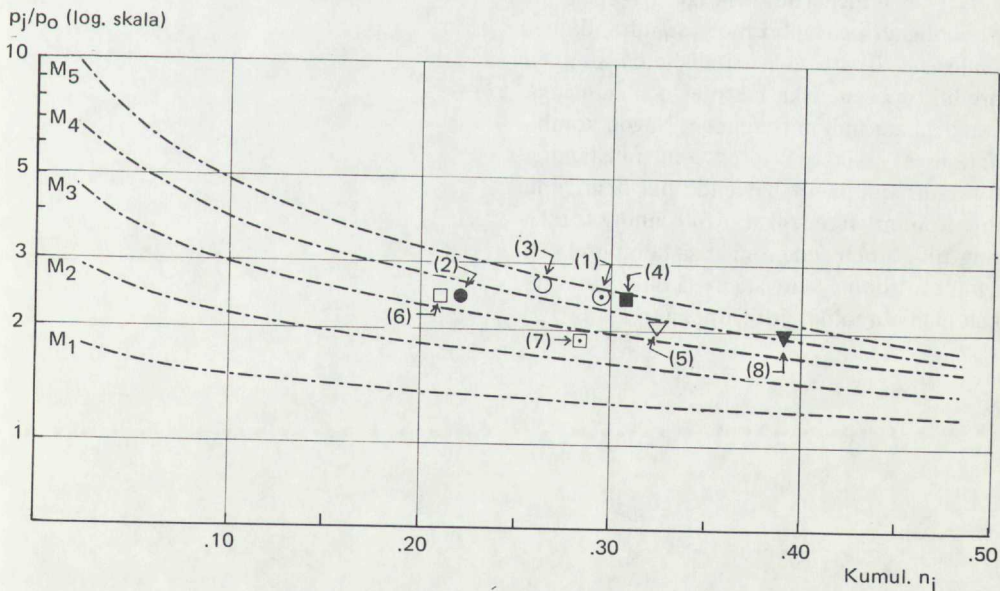
jagstyrkeförhållanden och psykisk hälsa, ligger fortfarande högst, något under M_5 . AAT-variablerna ger här något olika resultat. Beroende av kamrater ligger högst, M_4 . Moralindex och relation far-son ligger mellan M_3 och M_4 tillsammans med Rorschachvariabeln asocialitetsrisk med anledning av aggressivitet. Engagemang i relationen son-far slutligen ligger mellan M_2 och M_3 .

26.3 Sammanfattning och diskussion

I det sista resultatredovisande kapitlet av detta arbete har vi valt att jämföra de psykologiska variabelernas förmåga att förklara kriminalitet med några av de intressantaste och mest förklarande variablerna inom det avsnitt inom klientelundersökningen som behandlar register- och skoldata. Carlssons metod, nivådiagram, lämpar sig väl för sådana jämförelser.

Det visar sig att psykologiska variabler,

- (1) Asocialitetsrisk ångest Rorschach
- (2) Asocialitetsrisk aggressivitet Rorschach
- (3) Asocialitetsrisk jagstyrkeförhållande Rorschach
- (4) Asocialitetsrisk psykisk hälsa Rorschach
- (5) Moralindex AAT
- (6) Relation far-son AAT
- (7) Engagemang son-far AAT
- (8) Beroende av kamrater AAT

Figur 26.2.4 Nivådiagram. Kriterium: Återfall (sekvensklass II-IX). Prov- och huvudundersökningen.

diagnoser och bedömningar utifrån ett projektivt testmaterial, tvärtemot förväntningarna, har starkare samband med kriminalitet än sociala faktorer som t. ex. ett socialt belastningsindex, konstruerat utifrån familjens förekomst i officiella register med anledning av kriminalitet, alkoholmissbruk, behov av socialhjälp och ingripanden från barnavårdsnämnden. De i den allmänna debatten välkända faktorerna låg socialgrupp, splittrad familj och socialt belastade bostadsområden, vilkas samband med kriminalitet ansetts så väldokumenterade att klientelundersökningens material matchats med avseende på dessa faktorer, visar sig ha ännu lägre samband med kriminalitet än nyss nämnda belastningsindex.

Självklart har miljöfaktorer samband med kriminalitet men det förefaller som om vissa aspekter av personligheten hos den som upplever och reagerar på miljön betyder mer. Resultaten överensstämmer i själva verket väl med Healy och Bronners undersökning av syskon, som växte upp i samma miljö, men där den ena var kriminell och den andra inte. De tolkade sina resultat så att hur miljön upplevs betyder mycket mer än miljön i sig. (Healy och Bronner, 1936.)

Det är emellertid oriktigt att spela ut personlighet och miljö mot varandra, då det rimligaste är att se personligheten som en produkt av genetiska faktorer och en mängd svårgripbara miljöinflytanden. Någon kombination av olika faktorer som fullständigt förklarar kriminellt beteende har man ännu inte kommit fram till. En fullständig förklaring till ett beteende som är så komplext och av allt att döma kan vara av så olika karaktär kan man sannolikt aldrig uppnå.

27.1 *Undersökningens uppläggning*

27.1.1 En tvärvetenskaplig modell

Klientelundersökningen är en tvärvetenskaplig undersökning av ungdomskriminalitet. Detta innebär att man prövat en multifaktoriell förklaringsmodell. De 287 pojkar mellan 11 och 15 år, som ingår i det intensivundersökta materialet, har analyserats ur många olika aspekter. Fyra delbetänkanden har tidigare presenterats inom projektet. Undersökningens uppläggning har redovisats i "Unga Lagöverträdare I. Undersökningsmetodik. Brottsdebut och återfall" (SOU 1971:49). Pojkarnas yttre miljö vad gäller sociala förhållanden, familjemedlemmars förekomst i officiella register etc liksom skolförhållanden har behandlats ur sociologisk synvinkel i "Unga Lagöverträdare II. Familj, skola och samhälle i belysning av officiella data" (Carlsson, SOU 1972:76). Hemmiljön har studerats vid en intervju i hemmet med båda föräldrarna. Denna del av undersökningen är ännu ej slutgiltigt bearbetad. Pojkarnas egen uppfattning om sin hemmiljö, skolsituation, kamratförhållanden, fritid etc har penetrerats i en socialpsykologisk intervju, redovisad i "Unga Lagöverträdare III. Hem, uppfost-
 ran, skola och kamratmiljö i belysning av intervju- och uppföljningsdata" (Olofsson, SOU 1973:25). Slutligen har pojkarnas personlighet undersökts dels barnpsykiatriskt dels psykologiskt. Den barnpsykiatriska studien, som stöder sig på undersökning av poj-

ken och intervju med en av föräldrarna, i allmänhet modern, har framlagts i "Unga Lagöverträdare IV. Kroppslig-psykisk utveckling och status i belysning av föräldrains-
 intervju och uppföljningsdata" (Ahnsjö, SOU 1973:49). Den psykologiska undersökningen, som redovisas i detta arbete, bygger på personlighetstest och intelligensmätningar.

Efter intensivundersökningen har uppgifter inhämtats om pojkarna från olika officiella register fram till år 1972, då pojkarna befann sig i åldern 21–28 år. Vi har härigenom fått uppgifter om återfallsbrottslighet, våldsbrott, alkohol- och narkotikamissbruk samt institutionsplaceringar med anledning av brott. Dessa registeruppgifter har sammanställts med data från intensivundersökningen och presenterats i de publicerade delbetänkandena. Dessutom har en follow-up-undersökning utförts i anslutning till pojkarnas inskrivning till militärtjänst. Denna har ännu inte bearbetats. Rapportering av hemintervjun och follow-up-undersökningen, liksom en slutgiltig övergripande integration av resultaten inom de olika avsnitten av undersökningen, återstår ännu att göra.

27.1.2 Undersökningsgrupper, urval, matchning. Kriterier.

Undersökningsmaterialet insamlades år 1958–1963. Brottsfallen var pojkar, 11–15 år gamla, som för första gången efter 11 års ålder blivit kända för brott. Man valde att

begränsa sig till egendomsbrott, då andra brottstyper var ytterst sällsynta bland debutantbrottslingarna. Kontrollfallen matchades som "sociala tvillingar" till brottsfallen vad beträffar ålder, socialgrupp (I o II/III), familjetyp (hel/splittrad) och bostadsområde. Matchningen gjordes emedan det ansågs redan klarlagt att faktorer som socialgrupp, familjetyp och bostadsområde hade starka samband med kriminalitet. Man ville därför konstanthålla dessa faktorer för att undgå att skillnader mellan brotts- och kontrollfall i undersökningsvariabler i realiteten skulle bero på dessa bakomliggande faktorer påverkan både på undersökningsvariabler och kriterium, kriminalitet. Det ansågs även lämpligt att konstanthålla ålder, då 11–15 år gamla pojkar befinner sig i en period av stark utveckling, varför det inte kan vara rimligt att jämföra pojkar i olika ålder.

Den första delen av undersökningen (42 B-fall, 42 K-fall) gjordes som en provundersökning. I huvudundersökningen minskades proportionen kontrollfall (150 B-fall, 53 K-fall). Kontrollgruppens anpassning till brottsgruppen genom matchningen har givit en påtaglig överrepresentation av socialgrupp III och splittrad familj i jämförelse med totalpopulationen pojkar i Stockholm under en närliggande tidsperiod. Detta gör att kontrollgruppen inte utan vidare kan betraktas som en normalgrupp. Carlsson (SOU 1972:76, kap 3) har emellertid gjort en metod för standardisering, eller omräkning, av kontrollgruppen till en normalgrupp. Standardiseringen gör det möjligt att generalisera från kontrollgruppen till en normalgrupp. Denna metod har använts beträffande en del väsentliga variabler (se kap 26). Standardiseringen gör också att man kan bedöma matchningsfaktorernas samband med kriminalitet, något som annars skulle omöjliggjorts genom matchningen.

Undersökningens uppdelning på en prov- och en huvudundersökning, som i många bearbetningar hållits isär, har givit en viss möjlighet till kontroll av tillförlitligheten i erhållna resultat genom korsvalidering.

Två kriterier har använts i den psykologis-

ka delen av undersökningen, dels det samtidiga kriteriet, brotts- och kontrollgruppsstillhörighet, dels ett differentierat återfallskriterium i form av en sekvensmodell, som utformats av Settergren Carlsson och utgör en modifikation av en modell som använts av Olofsson inom Örebroprojektet (1971). Modellen bygger på tankegångar hos Becker (1963). I den utformning av modellen som använts här har vi tagit fasta dels på de åtgärder med anledning av brott som vidtagits med varje pojke före 18 års ålder, dels på om kriminaliteten fortsatt efter 18 år. Pojkarna har placerats i olika sekvensklasser beroende dels på hur ingripande åtgärder som vidtagits före 18 år dels på om kriminaliteten fortsatt efter 18 år. Generellt kan man förvänta mer positiva värden i undersökningsvariabler i de sekvensklasser, i vilka individerna ej begått brott efter 18 år. Man kan likaledes förvänta bättre värden ju färre och mindre ingripande åtgärder som behövt vidtagas. Sekvensmodellen innehåller 10 klasser. Den minst belastade, klass 0, består av kontrollfall som inte blivit kända för brott under uppföljningstiden. Den mest belastade klassen, nr IX, består av pojkar som blivit föremål för placering med anledning av brott före 18 år och fortsatt kriminell aktivitet även efter denna ålder. Sekvensmodellen redovisas i detalj i kapitel 2. Den har använts som uppföljningskriterium även inom det socialpsykologiska och psykiatriska avsnittet av undersökningen. Båda de kriterier som använts inom det psykologiska avsnittet hänför sig således till registrerad brottslighet.

27.2 Egopsykologisk och psykoanalytisk utvecklingsteori som utgångspunkt för förklaring av kriminellt beteende.

Den teoretiska referensram som använts inom det psykologiska avsnittet inom klientelundersökningen är den vidareutveckling av psykoanalysen, som jagpsykologin eller ego-psykologin innebär med författare som Hartmann (1958), A. Freud (1965, 1966), Bellak (1958, 1969), Rapaport (1959) och Hom-

burger Erikson (1959, 1968). Homburger Erikson, som i sina teorier om den psykosociala utvecklingen integrerat jagpsykologi, socialpsykologi och kulturanthropologi, har utgjort en viktig grund för utformningen av föreliggande arbete. Ett annat viktigt bidrag utgör det utkast till ett begreppssystem som utformats av Christiansen, Killingmo och Waal (1956).

Den teoretiska bakgrunden innehåller alltså två nära besläktade huvudlinjer. Den ena gäller jagets funktioner och deras uppbyggnad. Den andra är den psykos sexuella och sociala normalutvecklingen i vår kultur.

Vår hypotes var att om jagutvecklingen på grund av konstitutionella svagheter eller otillfredsställande miljöförhållanden, framför allt tidiga störningar i kontakten med föräldrarna, blivit försenad, defekt eller på annat sätt störd skulle individen vara i riskzonen för en asocial utveckling. Allvarliga störningar i jagutvecklingen har enligt psykoanalytisk teori samband med psykiska skador redan under första levnadsåret. Under de olika utvecklingsfaserna sker normalt en successiv utveckling av jagfunktionerna genom mognad och inläring. Uppfattningen av omvärlden blir klarare och mer realistisk, fler fakta kan överblickas och syntetiseras. Tankandet övergår från barndomens magiska önskefantasier, primärprocessstänkande, till mer realistiskt problemlösande och användande av kunskaper, sekundärprocessstänkande. Kontrollen av impulser och affekter förbättras. Frustrationstoleransen ökar. Individen kräver inte längre omedelbar behovstillfredsställelse utan lär sig att uppskjuta, ta sakskalet och underordna sina önskningar och behov under ett normsystem, en moral som successivt blir mer och mer integrerad i personligheten. Moralintegrationen sker genom identifiering med föräldrarna och deras normer och förutsätter goda kontaktförhållanden för att lyckas. Med ökande mognad växer också förmågan att bearbeta konflikter inom individen liksom toleransen för upplevande av konflikt och ångest utan att reagera med panik. Den långa mognadsprocessen påverkas av en mångfald utifrån kommande

faktorer, från familjemiljön, kamratgrupper, skolan och samhället i stort. Vi har i det psykologiska avsnittet koncentrerat oss på att klargöra hur individen i sitt inre assimilerat, lagrat och bearbetat dessa intryck och hur han gjort det i relation till de egna drifts-impulserna och primära behoven, något som vi anser avgörande för hans socialisering.

Det bör emellertid understrykas att vi inte förväntade någon fullständig överensstämmelse mellan brister i jagfunktionerna och kriminalitet. Vår uppfattning var att vissa svåra brister i jagfunktionerna liksom många inadekvata, neurotiska konfliktlösningar kan i hög grad bidra till kriminell eller annat asocialt beteende, särskilt om individen lever i en allmänt instabil eller direkt kriminalitetsbefrämjande miljö. Brister i jagfunktionerna eller andra fall av psykiska störningar kan dock givetvis inte antas ta sig uttryck i asocialitet i alla fall. Man kan heller inte anta att alla asociala eller kriminella har bristfällig jagutveckling eller andra former av psykiska störningar.

27.3 Undersökningsinstrument. Bedömningsteknik.

De undersökningsmetoder, vars resultat behandlas i denna rapport, är främst de projektiva testen Rorschach och AAT och i någon mån intelligensmätning enligt Terman-Merrill.

Beträffande Rorschach har vi närmast tillämpat Klopfers (1954) upptagnings- och scoringteknik, medan vår metod för tolkning, med stor vikt lagd vid sekvensanalys, mer påminner om Schafers (1954). Vi har konsekvent utnyttjat hela testmaterialet för tolkning, alltså inte byggt på enskilda scoringkategorier.

AAT, Adolescent Apperception Test, har konstruerats av oss för klientelundersökningen. Det är ett bildtest av TAT-typ, bestående av 16 fotografier av ungdomar i olika situationer, en pojke, ensam eller tillsammans med föräldrafigurer, andra vuxna, kamrater eller flickor. Upptagningstekniken är i stort sett densamma som vid TAT, men vi har in-

tagit en något mer aktiv hållning gentemot försökspersonerna än man vanligen gör, genom att upprepa frågor ur instruktionen om vi inte fått våra speciella frågeställningar belysta spontant. En viss formell scoring med ett minimum av subjektiva bedömningselement har utförts före den egentliga tolkningen i vilken, liksom vid Rorschach, hela testmaterialet använts.

Både Rorschach och AAT har således tolkats på det sätt, som man vanligen använder i kliniskt arbete, nämligen genom att på hela testmaterialet tillämpa en kombination av intuitiv förståelse och kunskaper om psykologiska sammanhang i enlighet med en bestämd teoretisk referensram, i detta fall den psykoanalytiska egopsykologin. Den psykologiska tolkningen har därefter kvantifierats genom att översättas till skattningsskalor (i regel 7-gradiga).

Reliabiliteten i bedömningarna har prövats genom att 50 slumpvis utvalda pojkers testprotokoll, både Rorschach och AAT, har skattats av båda psykologerna oberoende, med avseende på ett antal sammanfattningsvariabler, 29 enligt Rorschach och 23 enligt AAT. Den genomsnittliga korrelationskoefficienten för Rorschachvariablerna blev .74, från .51 till .90. För AAT-variablerna blev genomsnittskorrelationen .73, från .59 till .88. Reliabiliteten i bedömningarna måste anses tillfredsställande.

I motsats till vad som är vanligt i kliniskt arbete har de båda testen bedömts var för sig. Det ansågs vara av vikt att kunna bedöma värdet av informationen från varje metod separat. Detta vägde tyngre än den större säkerhet i bedömningarna och den mer mångsidiga information som man enligt klinisk erfarenhet anses erhålla genom att kombinera flera metoder till ett batteri. Ett avsteg från principen om separat bedömning har dock gjorts. Sedan både Rorschach- och AAT-bedömningarna var färdiga gjordes en psykologisk diagnos på pojkarna med användande av informationen från båda testen.

De variabler som bedömts enligt Rorschach rör genomgående personlighetsstruktur. Samma typ av variabler har delvis be-

dömts också enligt AAT. Denna metod lämpar sig emellertid bäst för bedömning av interpersonella relationer. De flesta av AAT-variablerna är därför av socialpsykologisk karaktär.

De variablerschemata vi konstruerat har fått en hierarkisk utformning. Enkla variabler har på teoretiska grunder kombinerats till mer sammansatta.

Bedömningarna har utförts "blint", dvs vi har varken vid testningstillfället eller vid bedömningen av protokollen vetat om pojkarna varit brotts- eller kontrollfall. De enda uppgifter vi haft tillgång till har varit ålder och intelligenskvot. Korrelationen mellan IK och kriminalitet var dock låg, varför IK ej kan ha tjänat som ledtråd beträffande grupp-tillhörighet. Indelningen i diagnosgrupper är det enda undantaget från regeln om blindbedömning. Denna indelning gjordes på ett sent stadium i undersökningen då vi fått kännedom om grupp-tillhörighet. Dessa uppgifter användes emellertid inte vid diagnosgrupperingen. I själva verket mindes vi endast undantagsvis om pojkarna var brotts- eller kontrollfall.

Några generella synpunkter bör framhållas beträffande arten av den information som erhålles genom projektiva metoder. Dessa metoder anses belysa bl a omedvetna skikt inom personligheten. Ju mer ostrukturerat stimulusmaterial testet består av, dess mer information anses det ge om omedvetna tendenser. Rorschachs icke föreställande bläckplumbilder kan alltså antas till väsentlig del belysa omedvetna nivåer. AAT med sitt realistiska stimulusmaterial, föreställande en identifieringsperson i samspel med olika människor, kan förväntas ge mer direkta miljöassociationer och därigenom information om mer medvetna nivåer inom personligheten. Vid bedömning av socialpsykologiska variabler rörande interpersonella relationer måste man emellertid hålla i minnet att det rör sig om försökspersonens intrapsykiska representationer av faders- och modersfigurer etc, inte en objektiv bild av dessa personer eller hans förhållande till dem.

Projektiva metoder har ofta givit låga sam-

band med beteendekriterier. Detta är i och för sig inte förvånande, då sambanden mellan den information man erhåller med projektiva metoder och bestämda beteenden kan antas vara komplicerade. Den bedömningsmetodik vi här tillämpat har emellertid visat sig användbar, vilket kommer att framgå av redovisningen av resultaten. Detta visar på ett indirekt sätt att validiteten i våra metoder och bedömningar är tillfredsställande.

27.4 Resultat

27.4.1 Resultat för grupper av variabler.

Undersökningsvariablerna har på innehållsmässiga och teoretiska grunder indelats i tio grupper. Resultaten i variabelgrupperna, dels mot brotts- och kontrollgruppskriteriet dels mot återfallskriteriet, i form av utfall i sekvensmodellen, har redovisats i kapitlen 11–20 och diskuterats sammanfattande i kapitel 21. Inom varje variabelgrupp har variabelernas inbördes samband analyserats i en klusteranalys. Av denna framgår att det kan betraktas som rimligt att behandla variablerna som grupper. I variabelgrupperna behandlas intellektuella och emotionella resurser, ångest- och aggressionsförhållanden, livshållningar, förväntningar, könsidentifiering och sexualitet, kontakt, relationer och uppfostran, moralhållningar och jagstyrkeförhållanden samt sammanfattningsvariabler rörande mognad, psykisk hälsa och risk för asocial utveckling. Bedömningen av intellektuella och emotionella resurser grundar sig på intelligensmätning enligt Terman-Merrill och på Rorschach. Övriga variabelgrupper innehåller variabler från Rorschach och AAT, med undantag för variablerna rörande förväntningar som alla grundar sig på AAT.

I de bearbetningar där brotts- och kontrollfall jämförs, har prov- och huvudundersökningen hållits isär, vilket ger möjlighet att pröva om skillnader mellan brotts- och kontrollfall är likartade i båda materialen och alltså konsistenta. Skillnaderna har prövats dels med teckentest, ett mediantest, dels med t-test på differensen mellan stratifierade

gruppedeltal. (Se närmare redogörelse i kap 9.)

När uppföljningskriteriet, sekvensmodellen, använts har prov- och huvudundersökningen behandlats tillsammans för att erhålla tillräckligt stora klasser. Av samma skäl har modellen modifierats genom sammanslagning av vissa klasser. Brotts- och kontrollfall har hållits isär, och de 22 kontrollfall som blivit kända för brott efter undersökningstillfället har uteslutits ur prövningen, då de fördelar sig över samtliga sekvensklasser och därigenom blir för få i varje klass för att ge någon information av värde. Den modifierade sekvensmodellen innehåller fem klasser, nämligen:

Klass K 0, kontrollfall som aldrig blivit kända för brott

Klass B II, engångsbrottslingar

Klass B IV + VI + VIII, pojkar som är kända för flera brott men inte efter 18 år

Klass B III + V + VII, pojkar kända för brott efter 18 år

Klass B IX, pojkar som blivit föremål för placering med anledning av brott före 18 år och är kända för brott efter 18 år.

Den första klassen innehåller således kriminellt obelastade fall (enligt officiella uppgifter). I de följande klasserna ökar belastningen successivt. Vi förväntade samma rangordning mellan klasserna i undersökningsvariablerna.

Resultaten stöder våra hypoteser i de flesta av variabelgrupperna. Variabler på hög sammanfattningsnivå ger i allmänhet mer konsistenta skillnader på högre signifikansnivå mellan brotts- och kontrollfall och starkare utslag i sekvensmodellen, dvs förväntad rangordning och större skillnader mellan sekvensklasserna. Variabler som mognad, psykisk hälsa och risk för asocial utveckling (bedömd utifrån vardera testet som helhet) och sammanfattande variabler rörande jagstyrkeförhållanden har således givit klara och konsistenta skillnader mellan brotts- och kontrollgrupper och även visat sig ha betydande samband med pojkarnas senare utveckling. Detsamma gäller, om än i något lägre grad,

jagstyrkevariabler på lägre sammanfattningsnivå såsom kontrollfunktion, ångesttolerans, moralintegration och förmåga till integration av perceptionen. Jagets kontrollerande och integrerande funktioner framstår som synnerligen väsentliga för socialiseringen. Vid uppföljningstiden, 8–13 år efter undersökningstillfället, framstår det klart, att de pojkar som blivit föremål för mest genomgripande åtgärder och som fortsatt ett kriminellt beteende även efter 18 års ålder, genomsnittligt hade påtagligt mer störda jagfunktioner vid tiden för sitt debutbrott än pojkar som enligt sekvensmodellen blivit mindre kriminellt belastade.

Samma typ av skillnader, både mellan brotts- och kontrollgrupper och mellan olika sekvensklasser framkommer beträffande intelligensvariablerna.

Affekterna ångest och aggressivitet däremot visar inga eller obetydliga skillnader mot båda kriterierna i variabler såsom ångestberedskap, ångestladdning och aggressiv spänning. Mängden ångest eller aggressivitet spelar tydligen ingen eller mycket obetydlig roll. Det som har betydelse är jagets förmåga att tolerera, kontrollera och integrera affekterna.

Variablerna rörande könsidentifiering och sexualitet har inte på något konsistent sätt visat de skillnader mellan grupperna som vi förväntat. Visserligen finns mer av pregenitala konflikter i brottsgrupperna än hos kontrollfallen, men svårigheter i könsidentifieringen överväger hos brottsfallen endast i provundersökningsmaterialet och någon skillnad i sexuella konflikter framkommer inte i något av materialen. Möjligen kan detta sammanhånga med att pojkarna befinner sig i förpuberteten och puberteten, då sexuella konflikter är regel snarare än undantag och då könsidentifieringsproblematiken normalt bearbetas genom rollexperimentering. Det kan många gånger vara svårt att skilja tillfälliga rollidentifieringar från äkta identifiering. Detta har diskuterats mer utförligt i kapitel 16.

Variabler av mer socialpsykologisk typ, rörande relationer till föräldrar och kamrater

samt uppfostringsituationen i hemmet, har i allmänhet givit de förväntade skillnaderna.

Således är förhållandet till både fadern och modern sämre och pojkarnas engagemang i föräldrelationerna mindre i brottsgrupperna. Dessa föräldravariabler spelar enligt sekvensmodellen också stor roll för pojkarnas senare kriminella utveckling. Ett ganska vanligt mönster i brottsgrupperna är att relationen till fadern är gravt störd medan förhållandet till modern är något bättre. Det förefaller då ofta att röra sig om en ölost ödipalkonflikt, med alltför stark, i allmänhet ambivalent, bindning till modern och gravt stört förhållande till fadern. Beträffande uppfostran är konflikterna större i brottsgrupperna och pojkarna känner där mer opposition mot föräldrarnas uppfostringsnormer. I en kommande integration av resultaten från de olika undersökningsavsnitten bör familje- och uppfostringsvariabler från olika avsnitt givetvis sammanställas.

Beträffande kamratförhållanden framkommer också skillnader mellan grupperna. Den väsentligaste ser ut att vara att brottsfallen är mer kamratberoende. De har också mer störningar i kamratkontakten, men detta förefaller att betyda mindre. Svårigheter i kamratkontakten är mycket vanliga också hos kontrollfallen. Starkt kamratberoende har samband med kriminalitet antingen kamratkontakten är god eller dålig. Brottsfallen berättar vidare mer om asocialitet hos kamraterna i sina AAT-berättelser. Det är emellertid oklart hur detta skall tolkas. Det kan givetvis i många fall vara mer eller mindre realistiska skildringar av pojkarnas kamrater. Men i andra fall kan det röra sig om uttryck för egna asociala impulser, som upplevs som oacceptabla och därför genom förskjutning förläggs till kamrater och inte till identifieringspersonen i berättelserna. I vilken utsträckning det rör sig om pojkarnas medvetna uppfattning om kamraternas asocialitet kan i viss mån klargöras genom jämförelse med uppgifterna om kamratasocialitet i den socialpsykologiska intervjun (Olofsson, 1973). I vilken utsträckning pojkarnas uppfattning om kamraternas asocialitet är objek-

tivt riktig har vi däremot ingen möjlighet att fastställa. (Jfr diskussion i kap 17.7 i anslutning till Hauges teorier, 1971). Kamratsocialitet i AAT-berättelser ger emellertid utslag även i sekvensmodellen och detsamma gäller i än högre grad kamratberoende.

En fråga som har generell betydelse vid tolkning av skillnader mellan brotts- och kontrollgupper, är i vilken utsträckning brottsfallen kan antas ha varit påverkade av sina akuta svårigheter i samband med polisförhör m m. Det är visserligen inte sannolikt att detta i någon högre grad påverkat resultaten i variabler beträffande personlighetsstruktur, som antas vara förhållandevis stabil, men enstaka variabler, kanske framför allt ångestladdning och ångestberedskap, kunde förmodas vara mer känsliga för sådana olikheter i undersökningssituationen. Att grupperna skiljer sig ovanligt lite i ångestvariablerna talar emellertid emot att denna felfaktor spelat någon större roll. De påtagliga skillnader som erhålles mot uppföljningskriteriet i de flesta viktiga variabler pekar i samma riktning.

27.4.2 Multivariata analyser

Multivariata metoder har prövats med flera olika målsättningar. Den första var att erhålla en tolkningsmässigt meningsfull gruppering eller klassificering av materialet, så att mekanismerna bakom kriminalitet i största möjliga utsträckning kunde förklaras av samspellet mellan olika undersökningsvariabler. Denna målsättning har visat sig svår att uppfylla. Faktoranalys och latent profilanalys (LPA) har inte givit ur tolkningssynpunkt särskilt intressesanta resultat på detta material. Vid diskriminantanalys är de olika variablernas roll i analysen mycket svår att tolka. Stegvisa metoder, som stegvis regressionsanalys och AID-analys, visar ej proportionerna mellan olika variablers förklarande förmåga, då hela förklaringsvärdet av flera variabler med höga interkorrelationer läggs hos den bäst diskriminerande variabeln.

De senare metoderna är emellertid lämpliga om man vill få fram en prediktor, bestän-

de av få variabler. En stegvis regressionsanalys, som utförts på provundersökningsmaterialet visar t ex, att de tre variablerna asocialitetsrisk psykisk hälsa Ro, relation far—son AAT och asocialitetsrisk aggressivitet Ro tillsammans förklarar 42 % av variansen och har en multipel korrelation på .65 med kriteriet. Detta måste anses vara en god förklarande förmåga, då det rör sig om enbart intrapsykiska psykologiska variabler, tolkade utifrån projektiva metoder.

En annan målsättning vid användandet av multivariata metoder har varit att åstadkomma en variabelreduktion. Den princip för variabelreduktion, som från början kändes mest naturlig, var att i övergripande analyser använda sammanfattningsvariabler och utesluta underliggande variabler med risk att förlora mer nyanserad information. Denna princip har fått stöd genom stegvis regressionsanalys, som prövats på två olika variabelgrupper avseende förhållandet till fadern och modern. Analysen visade att sammanfattningsvariablerna väl tog tillvara informationen i variabler på lägre nivå.

I ytterligare ett sammanhang har en multivariat metod använts, nämligen i specialanalyser med Morrisons profilanalys för oberoende grupper av de grupper av pojkar som under uppföljningstiden blivit kända för alkoholmissbruk, narkotikabruk och våldsbrott samt de som blivit institutionsplacerade med anledning av brott efter 18 år. Prov- och huvudundersökningsmaterial har i dessa analyser behandlats tillsammans. Både brottsfall och kontrollfall har delats upp i två grupper, med och utan den belastande egenskapen, t ex. B-fall med våldsbrott, B-fall utan våldsbrott, K-fall med våldsbrott, K-fall utan våldsbrott. De fyra grupperna har jämförts simultant i 10 variabler som utvalts i enlighet med våra hypoteser om vilka olikheter som kunde förväntas mellan grupperna. Analyserna finns redovisade i kapitel 23 och 24. Här skall endast i korthet nämnas att alkoholmissbruk inte gav någon signifikant skillnad mellan grupperna. Kontrollfall med och utan alkoholmissbruk hade mycket lika gruppmedelvärden i de prövade variablerna.

Bland brottsfallen hade missbruksgruppen i allmänhet lägre medelvärden men skillnaden blev inte signifikant. Analysen av narkotikamissbruk gav liknande resultat. De missbrukande K-fallen var för få för att ge någon information av intresse. Av brottsfallen hade missbruksgruppen lägre medelvärden i samtliga variabler och skillnaden var större än beträffande alkoholmissbruk men den blev ändå inte statistiskt signifikant. Resultatet av analysen av de fall som institutionsplacerats med anledning av brott efter 18 år blev det samma som för narkotikamissbruket. De placerade brottsfallen låg lägre i samtliga variabler men skillnaden blev inte signifikant. Våldsbrottsligheten gav intressantare resultat. Brottsfall med och utan våldsbrott skilde sig signifikant. Den största skillnaden förelåg i de båda engagemangsvariablerna i förhållandet till fadern och modern. Våldsfallen inom brottsgruppen var väsentligt mindre engagerade i sitt förhållande till föräldrarna. I två variabler låg våldsfallen inom både brotts- och kontrollgrupperna lägre än brottsfallen utan våldsbrott, nämligen asocialitetsrisk aggressivitet Ro och relation far—son AAT. Kontrollfallen med våldsbrott är dock mycket få. De enda två variabler som inte gav några påtagliga skillnader mellan våldsfall och icke våldsfall var de båda bedömningarna av aggressiv spänning utifrån Rorschach och AAT. Även beträffande våldsfall gäller av resultaten att döma att det är jagets förmåga att bemästra aggressiviteten som är av betydelse, inte styrkan i den aggressiva spänningen.

27.4.3 Psykologisk diagnos och kriminalitet

Den sammanlagda informationen från Rorschach och AAT har utnyttjats för en indelning av undersökningsmaterialet i diagnosgrupper. Vi har ordnat dessa grupper som ett kontinuum från den grupp vi anser vara minst i riskzonen för kriminell utveckling till den mest riskställda. Grupperna har betecknats på följande sätt: normal, neuros, neuros med infantilt jagsvaga drag, neuros med primär karaktärsstörning, infantil jagsvaghet

och primär karaktärsstörning. De båda sistnämnda grupperna kommer i det följande att kallas utpräglat jagsvaga. Mellangrupperna, neuros med någon form av jagsvaghet, kallas tendens till jagsvaghet eller partiell jagsvaghet. Ytterligare tre diagnoser har använts men för dessa har vi inte haft någon bestämd hypotes rörande samband med kriminalitet. Dessa är psykosliknande och organiska störningar, vilka förts samman till en grupp, och extremt torftiga och garderade protokoll (i regel i kombination med låg IK), vilka betecknats som intellektuellt och emotionellt torftiga. Dessa grupper innehåller mycket få fall. Det bör observeras att den mest extrema formen av jagsvaghet, de psykotiska eller psykosliknande tillstånden enligt våra hypoteser inte skulle ha något påtagligt samband med kriminalitet. Denna hypotes har fått stöd av resultaten.

Diagnosvariabeln har betraktats som väsentlig och den har prövats mot såväl brotts- och kontrollgruppskriteriet som mot samtliga uppföljningsdata.

Resultaten stöder våra hypoteser mot samtliga kriterier. De grupper som fått diagnosen infantil jagsvaghet (43 B-fall, 4 K-fall) eller primär karaktärsstörning (20 B-fall, 3 K-fall) alltså de utpräglat jagsvaga, framstår genomgående som de allvarligaste fallen. De utgör 1/3 av brottsfallen och endast 7 % av kontrollfallen. I den grupp pojkar som blivit föremål för placering med anledning av brott före 18 år och fortsatt kriminell aktivitet efter denna ålder (sekvensklass IX, 44 pojkar, 24 % av brottsfallen) utgörs 59 % av pojkar med utpräglat jagsvaghet. Av de pojkar som under uppföljningstiden blivit kända för våldsbrott (26 % av brottsfallen, 2 % av kontrollfallen) har 56 % skattats som utpräglat jagsvaga. Om även pojkar med partiell jagsvaghet medräknas, utgör den jagsvaga gruppen 54 % av samtliga brottsfall, 75 % av sekvensklass IX och 70 % av våldsfallen men endast 19 % av kontrollfallen.

Jagsvaghet har alltså ett starkt samband med kriminalitet och särskilt med persistent och allvarlig kriminalitet. Men sambandet är givetvis långt ifrån fullständigt. Endast 1/3

av debutantbrottslingarna har skattats som utpräglat jagsvaga. 1/3 har bedömts som normala eller neurotiska. Av kontrollfallen utgör de normala eller neurotiska dock 2/3. De normala eller neurotiska framstår genomgående som minst belastade mot samtliga kriterier.

Vi har varit restriktiva med beteckningen normal. Till denna grupp har endast förts pojkar som enligt våra skattningar fungerar mycket väl i psykiskt hänseende, dvs kan anpassa sig till andra människor och sociala krav och samtidigt hävda sin egen personlighet och sina egna behov, alltså inte har överstarka hämningar. Dessa villkor har uppfyllts av 24 % av kontrollfallen och endast 5 % av brottsfallen. Detta förefaller emellertid ganska rimligt med tanke på att pojkarna befinner sig i en svår utvecklingsperiod, förpuberteten och puberteten. Ingen av de pojkar som bedömts som normala är känd för narkotikabruk eller våldsbrott och ingen har placerats på institution med anledning av brott efter 18 år. Detta gynnsamma utfall gäller endast gruppen normala.

I medvetande om att vi använt ett strängt hälsokriterium, och att pojkarna är i en svår utvecklingsperiod, finner vi det ändå värt att notera, att enligt våra bedömningar så många av de undersökta pojkarna även i kontrollgrupperna företer någon form av psykiska störningar. Det finns skäl att tro, att det nutida samhället inte erbjuder särskilt gynnsamma villkor för utveckling av psykisk hälsa (Lohmann, 1972).

Den tillämpning av den jagpsykologiska teorin som kommit till användning inom det psykologiska avsnittet av klientelundersökningen har visat sig mycket fruktbar som arbetshypotes. Resultaten ger starkt stöd för antagandet att de delaspekter av teorin som kunnat prövas har påtagligt samband med kriminalitet och social prognos.

De 7 % av kontrollfallen som diagnostiserats som utpräglat jagsvaga är principiellt en mycket intressant grupp men ger i realiteten inte mycket information då kontrollmaterialet allt som allt innehåller 95 fall. Av de sju utpräglat jagsvaga pojkarna har tre begått

brott under uppföljningstiden, två av dessa har fortsatt kriminell aktivitet efter 18 år. Dessa två är ganska belastade; den ena är känd för alkoholmissbruk och våldsbrott, den andra för alkohol- och narkotikamissbruk. Den senare har också placerats på institution med anledning av brott efter 18 år. Av de återstående fyra pojkarna är en känd för gravt alkoholmissbruk. Om de övriga tre finns inga officiella uppgifter under uppföljningstiden. Gruppen är således ganska belastad i uppföljningsvariablerna, men givetvis för liten att dra några slutsatser av. Man måste naturligtvis också räkna med att det kan finnas kompenserande faktorer för pojkar även med denna allvarliga psykiska störning. God begåvning eller skyddande miljö kan sannolikt i många fall minska brottsriskerna. Jagsvaga störningar kan naturligtvis också visa sig i andra symptom än kriminalitet.

De 5 % av brottsfallen, nio pojkar, som betecknats som normala, är en annan intressant grupp. Tre av dessa hör till engångsbrottslingarna och en avled ett par år efter undersökningstillfället. Av de återstående fem har fyra begått brott även efter 18 år men ingen tillhör sekvensklass IX. Tre av pojkarna är kända för alkoholmissbruk men ingen för narkotikabruk eller våldsbrott och ingen har institutionsplacerats med anledning av brott vare sig före eller efter 18 års ålder. Gruppen är alltså inte särskilt belastad men, liksom de jagsvaga kontrollfallen, för liten att dra några säkra slutsatser av.

Vi har slutligen jämfört några viktiga psykologiska variablers, bl a diagnosvariabelns, förmåga att förklara kriminalitet med några av de intressantaste och mest förklarande sociologiska variablerna (Carlsson, SOU 1972:76). Carlssons metod, nivådiagram, lämpar sig väl för sådana jämförelser (metoden beskriven i kap. 26). Kontrollgruppen har i dessa bearbetningar standardiserats, vilket gör resultaten mer generaliserbara och också skapar möjlighet till jämförelse med matchningsfaktorernas samband med kriminalitet.

Tvärt emot vad som allmänt anses visar det sig att psykologiska variabler på hög sam-

manfattningsnivå, såsom diagnosvariabeln och bedömningarna av asocialitetsrisk utifrån Rorschach och AAT, var för sig eller mekaniskt sammanvägda, har starkare samband med kriminalitet än sociala faktorer som t ex ett socialt belastningsindex, konstruerat utifrån familjens förekomst i officiella register. De i den allmänna kriminalpolitiska debatten vanliga faktorerna låg socialgrupp, splittrad familj och socialt belastade bostadsområden, vilkas samband med kriminalitet ansetts så väldokumenterade, att klientelundersökningens material matchats med avseende på dessa faktorer, visar sig ha förhållandevis lågt samband med kriminalitet, lägre än nyss nämnda belastningsindex och betydligt lägre än psykologisk diagnos. Detta är intressant men bör inte tas som anledning att ställa personlighet och miljö i något motsatsförhållande. Vi finner det rimligast att se personligheten som en produkt av genetiska faktorer och en lång serie lagrade miljöinflytanden, ofta av svårgripbar karaktär. Miljö är inte bara social miljö utan också psykologisk.

27.5 Diskussion

Klientelundersökningens olika avsnitt har ännu inte blivit föremål för den övergripande sammanställning som erfordras för att dra ut långt gående handlingsdirektiv av kriminalpolitisk eller socialpolitisk innebörd. Praktiska slutsatser bör givetvis inte grundas på en delaspekt utan på en så allsidig bild som möjligt. De synpunkter som här följer bör alltså uppfattas som preliminära diskussionsinlägg eller slutsatser, som vi menar har stöd i våra data, men som vi inte uppfattar som slutgiltigt avvägda.

Man bör hålla i minnet att brottsdebutanter, även enligt den psykologiska undersökningen, är en heterogen grupp, där många faller inom ramen för vad som är statistiskt normalt bland pojkar. Liksom framhållits tidigare i klientelundersökningens rapportserie vore det önskvärt att man tog hänsyn till detta redan vid debutbrottet och differentierade behandlingen. Den nu utan jämförelse

vanligaste åtgärden "bero vid gjord utredning" är sannolikt adekvat för normala och möjligen för lindrigt psykiskt störda pojkar. Men debutantgruppen innehåller ett kraftigt inslag (ca 1/3) av pojkar med djupgående störningar i personlighetsutvecklingen framför allt beträffande jagfunktionerna, med konsekvenser för impuls kontroll och moralintegration och därigenom normefterlevnad. Bland pojkar som återfaller och blir persistenta i sitt kriminella beteende är dessa allvarliga störningar än vanligare, liksom vid gravare kriminalitet såsom våldsbrott. Enligt den psykoanalytisk-egopsykologiska teori vi utgår ifrån är dessa störningar, primär karaktärstörning och jagsvaghet av infantil typ, väsentligen resultat av tidigt och djupt störda relationer till föräldrarna eller föräldrasubstituten, främst modern. Vårt eget material ger ingen möjlighet att pröva denna teori. Över huvud taget lägger klientelundersökningens retrospektiva uppläggning hinder ivägen för att komma dessa faktorer så nära in på livet som hade varit önskvärt. Vissa uppgifter om pojkarnas tidigare utveckling och familjeförhållandena vid denna tid finns dock i det psykiatriska avsnittet och inom hemintervjun. Även om sådana uppgifter som insamlats i efterhand med nödvändighet är osäkra, är det givetvis väsentligt att i den kommande integrationen av undersökningens olika delar sammanställa sådana data om den tidigaste perioden i pojkarnas liv med deras senare personlighetsutveckling. Likaså är det av stor vikt att belysa sambanden mellan föräldrarnas uppfostringsmetoder, sådana de framkommit i den socialpsykologiska intervjun, och pojkarnas personlighet. Personligheten avspeglar och har lagrat en serie miljöinflytanden; vi vill än en gång understryka att personlighetsförklaring inte står i motsatsställning till miljöförklaring.

Resultaten i denna undersökning kan ha ett visst intresse i diskussionen om social stigmatisering som orsak till brottslighet. I debatten framföres ofta att persistent och grav kriminalitet orsakas av den utstötning och de olämpliga åtgärder som ungdomsbrottslingar utsätts för. Enligt våra resultat

kan det konstateras redan vid pojknas debutbrott att de psykiska störningarna är svårare i den grupp som senare blir mest kriminellt belastad. Detta talar för att ev olämpliga åtgärder i varje fall endast kan stå för en del av förklaringen till fortsatt kriminalitet. Vi menar med detta inte att vi anser nuvarande behandlingsmetoder adekvata. Det är synnerligen viktigt att ungdomsbrottslingar behandlas på ett sätt som så mycket som möjligt undviker social utstötning och stigmatisering. Många ungdomar genomgår en period av opposition och rollexperimentering, som kan ta sig asociala uttryck, och denna roll kan lätt befästas, om en ung människa känner sig negativt klassificerad och utdömd som person. Klinisk erfarenhet talar för, att om pojkar som är psykiskt störda kommit in i en asocial utveckling, krävs psykoterapeutisk hjälp om denna utveckling skall kunna hejdas, särskilt om störningarna är av djupt och allvarligt slag. Tyvärr är denna typ av störningar, som utmärks av bristfälliga jagfunktioner, mycket svårbehandlad. Psykoterapeutiska metoder för jagstödjande behandling finns och leder enligt klinisk erfarenhet många gånger till positiva resultat, men metoderna behöver vidareutvecklas. Behandlingsforskning på detta område ter sig synnerligen angelägen. Det mesta som utförts av forskning i behandling av kriminella har givit negativt resultat. McCord och McCord (1964) rapporterar dock från en undersökning vid Wiltwyckskolan mycket påtagliga förbättringar med jagstödjande behandling av kriminella pojkar, som diagnosticerats som psykopater, eller med vår terminologi primärt karaktärsstörda.

Terapi leder erfarenhetsmässigt mer ofta till framgång om den sätts in tidigt. En möjlighet som kunde förtjäna att diskuteras vore att börja behandla barn med svåra jagstörningar redan i samband med skolans eller förskolans början. Sexårsåldern är ofta en lämplig tidpunkt för terapi. Behandlingen bör då om möjligt omfatta hela familjen. Terapiresurser är alltid begränsade och det förefaller berättigat med en stor satsning på denna typ av störningar, något som även

framhållits av Robins (1966).

Angelägnast är att förebygga den olyckliga personlighetsutveckling som här beskrivits. En mer utbredd inställning bland föräldrar att värden av barn under de första levnadsåren är en stor och väsentlig uppgift, också att det är en glädje och ett privilegium att följa sitt barn i nära kontakt, skulle med stor sannolikhet vara en positiv faktor. Hur en sådan förändring skall komma till stånd är svårare att säga. Konventionella upplysningsaktioner riskerar att endast nå de redan övertygade och intresserade. En hög prioritering av psykologiskt arbete bland föräldrar med småbarn skulle emellertid innebära ett steg framåt.

Vidare skulle man önska, att det ekonomiska stödet kunde förlängas så att modern, eller ev fadern, kunde vara hemma åtminstone barnets första levnadsår. Övergången till daghemsvistelse bör sedan göras så mjuk som möjligt, så att barn innan de uppnått grupp-mognad, vilken brukar utvecklas ungefär i treårsåldern, ej behöver tillbringa alltför lång sammanhängande tid skilda från sin familj. Resultaten i det socialpsykologiska avsnittet (Olofsson, 1973) har ytterligare bekräftat vår uppfattning, att barn under hela sin uppväxt är beroende av en positiv och nära kontakt med sina föräldrar för en lycklig utveckling.

Summary

Background and Methods.

This is a report of a psychological study of young first-time offenders which forms a part of a larger project, where offenders have been compared with controls, not known to the police, with respect to a great number of variables, sociological, medical, psychiatric; our part concerns personality as revealed mainly by projective tests. Earlier reports cover the general background of the project (SOU 1971:49), risk-related factors of a sociological nature as reflected in archival data (Carlsson, SOU 1972:76), family climate, school adjustment and peer group influences (Olofsson, SOU 1973:25), and psychiatric findings (Ahnsjö, SOU 1973:49). All these have summaries in English. In the following only the most essential features of the general design will be mentioned to lay a foundation for the presentation of results.

The project as a whole was sponsored by the Swedish Ministry of Justice and entrusted to a committee which has been responsible for general planning and supervision. The delinquent group was sampled among boys within the city of Stockholm, who became known for a property crime between ages 11 and 15, and for which this was their first contact with the police (after 11). In all there are 192 of these boys. A control group of boys, matched in composition with regard to age, social class, area within the city, and type of family (complete/broken) were also studied; the latter

contained 95 boys. As population frequencies are known for social class, area and family type in combination, the control group can be used to obtain estimates of population values through standardization.

In the present report personality assessment and diagnosis were based on two projective tests. The first was the Rorschach test, with standard presentation and scoring techniques mainly according to Klopfer (1954), interpretation to Schafer (1954).

The second is a variant of the TAT test developed by the authors. In this test 16 pictures are used which show young people, roughly of the age of the subjects, in various situations. As with ordinary TAT material, the boy was asked to tell a story relating to the picture. We have been somewhat more active in prodding and probing about the feelings and reactions of the people in the story. On the other hand, no special questioning after the spontaneous story was undertaken. Because the test was designed for adolescents it will be referred to in the following as the Adolescent Apperception Test, or AAT.

All evaluation of test records was done without knowledge of the person's status as delinquent or control. The only slight exception to this rule occurred in the final phase of grouping into main diagnostic categories. At this stage delinquent and non-delinquent status had been revealed to us but such knowledge was not used; in fact, only in exceptional cases did we remember that a boy be-

longed to one or the other category. It should also be added that the age of the boy and his IQ were known and used in the evaluation of the projective tests. The correlation IQ/delinquency is quite low and IQ can hardly have served as a cue to delinquent status.

The delinquent boys may have been influenced in some of their reactions by their momentary situation, e.g. recent questioning by the police, but there is no evidence that this invalidates our findings. As will soon appear, delinquents were not especially marked by anxiety when compared with controls. Follow-up data and differences within the delinquent group between one-time and repeating offenders, or most-persistent offenders, provide a further check.

By means of the Rorschach test data the boys were rated with respect to variables like perception of reality, control and defense mechanisms, contact functions, anxiety, aggression, guilt feeling, fixations and some general attitudes to life. On a higher level of generality and comprehensiveness were evaluations of intellectual and emotional resources, ego strength, maturity, mental health and the risk of anti-social developments.

The scoring procedure of the AAT-test emphasized the ending of stories (positive/negative), the activities in the stories (social/asocial or antisocial) and the identification of the hero in the stories (social/asocial or antisocial and masculine/feminine/infantile). The relations to other people, especially parents and peers were scored and judged according to emotional tone (positive/negative). As in the case of the Rorschach, interpretation of the AAT was done not only on basis of scoring factors but on a global evaluation of all the information available in the test. Variables were constructed which in part were parallel to those derived from the Rorschach data, such as mental health, moral integration and risk of antisocial developments. However, the main domain of the AAT test has been social-psychological, inter-personal ties and relations.

Both for Rorschach and AAT variables a

seven-point rating scale is the rule, where the low end denotes a problematic, high-risk value. In some cases a simple occurrence/non-occurrence dichotomy is used.

In order to estimate the reliability of the ratings a random sample of 50 boys were rated independently by both psychologists. Correlation coefficients were determined for the rating variables, 29 in all for the Rorschach test, 23 for the AAT test. For the Rorschach variables the average correlation is .74, the range .51—.90. For the AAT variables the average is .73, the range .59—.88. These must be regarded as satisfactory levels.

Theoretical Frame

Our basic theoretical orientation can most briefly be described as psychoanalytic ego-psychology, represented by authors such as Hartmann (1959), but especially Homburger Erikson (1959, 1968). Two closely interrelated aspects of this theoretical tradition are equally relevant for our work. One is a concern with ego functions, the other the idea of a normal psycho-sexual development with a succession of more or less distinct phases. A crucial element, especially for applications to delinquency, is the gradual shift from the pleasure principle to the reality principle, which implies that frustrations come to be tolerated and impulses controlled.

On this theoretical foundation is built our diagnostic continuum, starting with the normal personality, with good reality adjustment and flexible defense mechanisms. The next step on the scale is the neurotic personality characterized by inner conflicts, though these conflicts and the associated anxiety can be held in check. Neurosis, in this scheme, is regarded as more serious in the presence of signs of ego-weakness, and for this a special category has been reserved. Yet another category is ego weakness of a primarily infantile kind, or infantile ego-weakness for short. The concept covers a personality marked by immaturity and insufficient control mechanisms. These are the

restless boys, at times aggressive, desperate and self-destructive. There still remains, however, a need of emotional relationships with other persons. This distinguishes them from the most serious category, with primary character disorder. Here we meet boys lacking in ability to feel guilt and anxiety, deeply marked by an early disruption or poverty of emotional relationships, and therefore unable to form such in later life. They are lacking in conscience. Moral ideas are not internalized, they serve at most as weapons against other people.

For the categories forming the scale as described above there was a definite expectation that delinquency risks would increase as we proceed along the scale, the risk being highest for boys with primary character disorder, the "psychopathic personality" of other classification systems. Persons with signs of psychosis or organic brain damage have serious disturbances, which however fall somewhat outside the scale of severity related to risk for delinquent behaviour. They have been placed in a separate category. In making the diagnosis we used the two projective tests together as a battery. Though this is standard procedure with projective methods we have otherwise kept the two tests separate.

Results

As can be seen from the table below (which is a simplified version of Table 26.2.1 in the main text) the risk and delinquency expectations were confirmed. The detailed diagnostic scheme has here been reduced to three broader classes. The group of delinquents is about evenly divided between the normal/neurotic, the mixed-intermediate class, and the most serious class of boys with infantile ego-weakness or primary character disorder. In the general population of boys as estimated through standardization the latter is a rare class, while about three quarters are either normal or neurotic without further complications. This means that the gravest disturbances are subject to approximately

six times the over-all delinquency risk. Normals and neurotics (still considered as one class) run about half the over-all risk.

Table 1. Diagnostic Groups and Delinquency

	Delinquents	Est. population values
Normal/neurotic	33.9	74.5
Mixed/intermediate class	33.3	19.8
Infant. ego-weakness or primary character disorder	32.8	5.7
Total	100.0	100.0

So far the criterion has been first-time offense. The later career of these young offenders has been followed through 1971, when the boys were 21–28 years of age. Also police contacts, if any, among the boys serving as controls were noted. The rate of recidivism is high in the delinquent group, around 70%. Some are persistent offenders and have been placed in institutions. In this most-delinquent group infantile ego-weakness or primary character disorder are still more prevalent, no less than 59% belonging to that class.

The relationship to delinquency shown for diagnostic categories is somewhat stronger than the statistical effects of most of the personality and social-psychological variables. Many of the latter, however, are quite pronounced too, and are obvious parallels to the findings for the diagnostic groups. Relatively global or comprehensive variables, like degree of maturation, mental health, ego strength, or risk of antisocial behavior, give clearer and more consistent differences between delinquents and controls than variables more limited in coverage. The evidence of the enduring role of ego functions and ego strength is striking. Boys who later became persistent offenders have often received low ratings here. Anxiety and aggression, as such, do not seem related to delinquency, what matters is the capacity of

the ego in handling, controlling and integrating affect. Social-psychological variables, like relations to parents and peers, also agree with prior expectations; relations to parents are poor, while there are sign of over-dependence on peers. It is interesting to note that risk of anti-social behavior, assessed on the basis of either test, is about as strongly correlated with actual delinquency as the diagnostic grouping. A mechanical combination of the Rorschach- and AAT-based predictions gives a score where 50 % of the delinquent group but only 10 % of a standard population of boys in the same age range receive the lowest four values. This will give an idea of the strength of the relationship.

Discussion

Compared with findings from other areas within the project the statistical effects established for personality factors as set forth above cannot be called weak. Measured, for instance, by the relative risks they point to, they are stronger than the similarly determined effects of general environmental indicators like social class or type of family (normal/broken), and even somewhat stronger than the effect of a "social handicap" scale based on the records of welfare agencies. However, the interrelations among variables from different areas, and the multivariate or structural system these may lead to still remain to be explored.

The conclusions as to environmental or personality explanations of delinquency and crime should be commented upon. In our opinion these should never be seen as competing alternatives. "Personality" is the effect of many environmental and genetic influences. Because the boys were selected for study between 11 and 15 years of age we have no direct evidence on early childhood experiences, certainly none in our own data and not much in the other parts of the project. This is the price paid for the retrospective design of the study. Our theory leads us to place much of the responsibility for the development of infantile ego-weakness, and

still more primary character disorder, on the nature and quality of emotional ties to the parents in early life. Most of the damage, one has reason to believe, is done during the first years of life.

From a practical point of view several conclusions follow. To begin with, it should not be forgotten that a good many delinquents, especially one-time offenders, do not seem much worse off in terms of personality resources than the majority of boys. Other things have a lot to do with delinquency, for instance temptation, the existence of local groups of a delinquent nature, and so forth. It is very important, therefore, to realize that first-time offenders are a mixed category and let treatment vary accordingly.

For the ones characterized by severe disturbances in ego development the prospect may look dark, but we do not subscribe to a philosophy of resignation. Therapy is a real possibility; the earlier the better and if possible embracing the whole family. If procedures could be worked out for early detection of high-risk children, chances would improve. There is finally the difficult but essential task of making parents, and prospective parents aware of the importance of this early part of the life of their child, that something can be done to avert later misery, for the child and others, which requires time, patience, and sacrifice.

K. Humble – G. Settergren
SKATTNINGSSCHEMA 1
FÖR RORSCHACHTESTET

SKATTNINGSSCHEMA 1 för RORSCHACH-testet.
PERCEPTION och KONTROLL.

Skala 1–7

Kod		[]
2 00 001	Perception (störd-klar)	[]
2 00 002	Integr. av percept. (dålig-god)	[]
2 00 003	Realitetsanpassning (dålig-god).....	[]
2 00 004	Bearbetningsförmåga (dålig-god)	[]
2 00 005	Självreferenser (förekomst)	[]
2 00 007	Kontrollfunktion (dålig-god)	[]

Försvarsmekanismer
förekomst

2 00 008	Bortträngning	[]
2 00 009	Förnekande	[]
2 00 010	Rationalisering	[]
2 00 011	Distansering	[]
2 00 012	Intellektualisering	[]
2 00 013	Reaktionsbildning	[]
2 00 014	Tvångsmekanismer	[]
2 00 015	Jaginskränkning	[]
2 00 016	Regression	[]
2 00 017	Flykt i fantasi	[]
2 00 018	Agerande, täckaffekter	[]
2 00 019	Projektion	[]
2 00 020	Isolering	[]
2 00 021	Perseveration	[]
2 00 022	Blockering	[]
2 00 023	Gardering	[]
2 00 024	Acting out	[]
2 00 025	Förskjutning	[]

KONTAKT*Skala 1-7*

- 2 01 001 Primärkontakt, djupkontakt (dålig-god)
- 2 01 002 Sekundärkontakt, kontaktfunktion (dålig-god)

Störningar i sekundärkontakten vid god primärkontakt (4-7)*förekomst*

- 2 01 003 Skygg, hämmad
- 2 01 004 Reserverad
- 2 01 005 Neurotisk skenkontakt
- 2 01 006 Okritisk
- 2 01 007 Misstänksam
- 2 01 008 Negativistisk
- 2 01 009 Häftande
- 2 01 010 Tillagsinställd

Störningar i sekundärkontakten vid dålig primärkontakt (1-3)*förekomst*

- 2 01 011 Avskärmad
- 2 01 012 Affektlös skenkontakt
- 2 01 013 Nonselektiv
- 2 01 014 Paranoid, projicerande
- 2 01 015 Avvisande, fientlig

Kontaktproblem (övr.)*förekomst*

- 2 01 016 Probl. i förhåll. t. far (direkta tecken)
- 2 01 017 Probl. i förhåll. t. far (indirekta tecken)
- 2 01 018 Probl. i förhåll. t. mor (direkta tecken)
- 2 01 019 Probl. i förhåll. t. mor (indirekta tecken)
- 2 01 020 Emotionellt beroende
- 2 01 021 Utpräglad egocentrisk
- 2 01 022 Auktoritetsbunden
- 2 01 023 Oppositionell mot auktoriteter

Löp.nr

Bedömare

AFFEKTER

Ångest

Skala 1-7

- 2 02 001 Ångestberedskap (stor-liten)
- 2 02 002 Ångestladdning (stor-liten)
- 2 02 003 Ångesttolerans (låg-hög)
- 2 02 004 Asoc.risk ångest (stor-liten)

förekomst

- 2 02 005 Fritt floterande ångest

Aggressivitet

Skala 1-7

- 2 03 001 Aggressiv spänning (stark-svag)
- 2 03 002 Asoc.risk.aggr. (stor-liten)

förekomst

- 2 03 003 Aggr. på fantasiplan
- 2 03 004 Explosiva tendenser
- 2 03 005 Trots, kritik
- 2 03 006 Sadomasochism
- 2 03 007 Destruktivitet
- 2 03 008 Självdestruktivitet
- 2 03 009 Depressiva tendenser
- 2 03 010 Aggr. som ångestförsvar

Skuldkänslor

förekomst

- 2 04 001 Skuldkänslor
- 2 04 002 Straffrädsla

KONFLIKTER PÅ OLIKA UTVECKLINGSSTADIER

Skala 1-7

- 2 05 001 Praegenitala konflikter (starka-inga)
- 2 05 002 Sexuella konflikter (starka-inga)

IDENTIFIERING

Skala 1-7

- 2 06 001 Identifiering (svårigheter-okomplic.)

GENERELLA LIVSHÅLLNINGAR

Skala 1-7; 7 = hyperfunktioner

- 2 07 001 Aktivitet (passiv-aktiv)
- 2 07 002 Säkerhet (osäker-självssäker)
- 2 07 003 Sensibilitet (okänslig-sensibel)

INTELLEKTUELLA och EMOTIONELLA RESURSER

Skala 1-7

- 2 08 001 Intellectuella och emotionella resurser (torftig-rikt utr.)
- 2 08 002 Intellectuell och emotionell funktionsnivå (låg-hög)

SAMMANFATTNINGSVARIABLER

Skala 1-7

- 2 09 001 Sund jagstyrka (liten-stor)
- 2 09 002 Neurotiskt jagförsvär (litet-stort)
- 2 09 003 Jagsvaghet (stor-ingen)
- 2 09 004 Assoc.risk jagstyrkeförh. (stor-liten)
- 2 09 005 Mognad (omogen-mogen)
- 2 09 006 Psykisk hälsa (sjuk-frisk)
- 2 09 007 Assoc.risk psykisk hälsa (stor-liten)
- 2 09 008 Assoc.risk totalt (stor-liten)

Sammanfattning verbalt:

.....

Kod

- 2 10 001 R
- 2 10 002 R' %
- 2 10 003 W
- 2 10 004 W %
- 2 10 005 m
- 2 10 006 FM
- 2 10 007 M
- 2 10 008 FC

Löpn. nr.

Bedömare

Kod	
2 10 009 CF	<input type="text"/>
2 10 010 C	<input type="text"/>
2 10 011 ΣC	<input type="text"/>
2 10 012 $\Sigma C'$	<input type="text"/>
2 10 013 Σc	<input type="text"/>
2 10 014 FK	<input type="text"/>
2 10 015 P	<input type="text"/>
2 10 016 F+%	<input type="text"/>
2 10 017 F%	<input type="text"/>
2 10 018 H%	<input type="text"/>
2 10 019 A%	<input type="text"/>
2 10 020 R, klassindelning 1. R < 12. 2. R = 13-20. 3. R > 20.	<input type="text"/>
2 10 021 Upplevelsetyp 1. M < C. 2. M = C. 3. M > C.	<input type="text"/>
2 10 022 W : M. 1. W > 2M. 2. W = 2M. 3. W < 2M.	<input type="text"/>

K. Humble – G. Settergren
SKATTNINGSSCHEMA 1
FÖR AAT-TESTET

Löp.nr. Namn

Bedömare

SKOLA

Kod Förekomst

3 04 001	Upplevs pos.	☐
3 04 002	Upplevs neg.	☐
3 04 003	Klarar uppg.	☐
3 04 004	Klarar ej uppg.	☐
3 04 005	Får hjälp	☐
3 04 006	Skolk	☐

ALKOHOL

Förekomst

3 05 001	Alkohol + konfl.	☐
3 05 002	Alkohol + asoc.	☐
3 05 003	Alkohol hos hero	☐
3 05 004	Alkohol hos andra	☐

IDENTIFIERING

Frekvens 0–16

3 06 001	Maskulin	☐
3 06 002	Svårigheter	☐
3 06 003	Infantil	☐
3 06 004	Feminin	☐
3 06 005	Könsförväxling el. tvekan om kön	☐
3 06 006	Social	☐
3 06 007	Asocial	☐

SJÄLVREFERENSER

Frekvens 0–16

3 07 001	Självreferenser	☐

FÖRVÄNTNINGAR.

(Slut sammanställt med aktivitetstyp.)

Frekvens 0-16

SOCIAL AKTIVITET

Kod	
3 08 001 +	<input type="text"/>
3 08 002 -	<input type="text"/>
3 08 003 ±	<input type="text"/>
3 08 004 0	<input type="text"/>
3 08 005 Σ	<input type="text"/>

ASOCIAL AKTIVITET

Kod	
3 08 006 +	<input type="text"/>
3 08 007 -	<input type="text"/>
3 08 008 ±	<input type="text"/>
3 08 009 0	<input type="text"/>
3 08 010 Σ	<input type="text"/>

MORALHÄLLNINGAR

Skala 0-3

3 09 001 Överdrivet moralisk	<input type="text"/>
3 09 002 Moralisk	<input type="text"/>
3 09 003 Omoralisk	<input type="text"/>
3 09 004 Amoralisk	<input type="text"/>
3 09 005 Moralindex	<input type="text"/>

(Övermor.+ mor) - (omor. + amor.) + 6

LIVSHÄLLNINGAR, JAGIDEAL

Skala 0-3

JAGUPPLEVANDE

Kod *Positiva*

3 10 001 Själv tillit, självförverkligande, självständighet	<input type="text"/>
3 10 003 Målinriktning, pliktmedvetande	<input type="text"/>
3 10 004 Mod	<input type="text"/>
3 12 001 Σ Skalvärden	<input type="text"/>

Negativa

3 10 005 Narcissism, omnipotensföreställningar, egocentricitet	<input type="text"/>
3 10 008 Överkompensering	<input type="text"/>
3 10 009 Feghet	<input type="text"/>
3 10 010 Ansvarslöshet (betr. plikter)	<input type="text"/>
3 10 011 Agerande, utspelande	<input type="text"/>
3 12 002 Σ Skalvärden	<input type="text"/>

AGGRESSIONSFORMER

Positiva

3 12 003 Adekvat självhävdande

Negativa

3 12 004 Aggressivt självhävdande, prestigeinst.

Aggressionshämning

3 10 013 Självdestruktivitet

3 10 014 Otillräcklighet, hjälplöshet

3 10 015 Resignation, hopplöshet

3 10 016 Självförakt

3 10 017 Jaginskränkn. hämmad produktiv

3 12 005 Σ Skalvärden

Sammanfattning av JAGUPPLEVANDE

3 12 001 Pos. Σ

3 12 002 Neg. Σ

3 12 003 Pos. aggr. former (Adekvat självhävdande)

3 12 004 Neg. aggr. former

3 12 005 Aggr. hämning Σ

Sammanfattning av AGGRESSIONSVARIABLER

(hämtade från jagupplevande och relationer utgående från hero)

3 12 009 Pos. aggr. former Σ Jagupplev. + rel.

3 12 010 Neg. aggr. former Σ Jagupplev. + rel.

3 12 011 Aggr. hämning Σ Jagupplev. + rel.

RELATIONER I

Skala 0—3

Utgående från hero till:

Kod *Positiva*

Far Mor Kamr. Övr.

3 13 001 Värme, generos., vård

Kontaktsök. pos. Adekv. hjälps. ber.

Σ

Σ pos.

3 13 013

RELATIONER 1 forts.

Kod *Negativa*

3 13 014	Ansvarslöshet, smitande opålitl.
	Besvikelse
	Infantilt kräv. ber.
	Kontaktsök. neg.
	Kontaktsökande asoc.
	Σ

3 13 036

Utgående från hero till:

Far	Mor	Kamr.	Övr.
14	19	24	30
15	20	25	31
16	21	26	32
17	22	27	33
		28	34
18	23	29	35

Σ neg.

36

Agressionsformer

Positiva

3 13 037	Frigörelse
	Adekvat kritik och opposition
	Σ

3 13 049

Far	Mor	Kamr.	Övr.
37	40	43	46
38	41	44	47
39	42	45	48

Σ aggr. pos.

49

Negativa

3 13 050	Fysisk aggressivitet
	Tvång, hot
	Verbal aggr.
	Aggr. affekt
	Passiv aggr.
	Rejection, kyla, främl.skap
3 00 016	Σ

Far	Mor	Kamr.	Övr.
50	56	62	68
51	57	63	69
52	58	64	70
53	59	65	71
54	60	66	72
55	61	67	73
16	17	18	19

Σ aggr. neg.

20

3 00 020

Agressionshämning

3 13 074	Underkastelse, tillagsinst.
	Självkritik, inåtvänd aggr.
	Förskjutn. av aggr.
	Ängest eller depr. där aggr. förväntas
3 00 021	Σ

Far	Mor	Kamr.	Övr.
74	78	82	86
75	79	83	87
76	80	84	88
77	81	85	89
21	22	23	24

Σ aggr. hämn.

25

3 00 025

RELATIONER 1 forts.

Skala 0-3

Ingående mot hero från:

kod *Positiva*
 3 13 092 Värme, generos.,vård, tillåt.....
 |
 Kontaktsökande pos
 |
 Σ

Far	Mor	Kamr.	Övr.
92	95	98	101
93	96	99	102
94	97	100	103
Σ pos			
			104

3 13 014

Negativa

3 13 105 Ansvarslöshet
 |
 "Orättvisa"
 |
 Snålhet
 |
 Opålitlighet, inkonsekvens
 |
 Kontaktsökande neg.
 |
 Kontaktsökande asoc.
 |
 Σ

Far	Mor	Kamr.	Övr.
105	111	117	124
106	112	118	125
107	113	119	126
108	114	120	127
109	115	121	128
		122	129
110	116	123	130
Σ neg.			
			131

3 13 131

Aggressionsformer

Positiva

3 13 132 Pos. auktoritet, stöd
 |
 3 13 136

Far	Mor	Kamr.	Övr.
132	133	134	135
Σ aggr.pos.			
			136

3 13 136

Kod *Negativa*

3 13 130 Fysisk aggressivitet
 |
 Tvång, hot
 |
 Verbal aggr.
 |
 Aggr. affekt
 |
 Passiv aggr.
 |
 Rejection, kyla, främl.skap.....
 |
 3 00 041 Σ

Far	Mor	Kamr.	Övr.
130	136	142	148
131	137	143	149
132	138	144	150
133	139	145	151
134	140	146	152
135	141	147	153
41	42	43	44

3 00 041 Σ

Σ aggr.neg.	
	45

3 00 045

Ingående mot hero från:

		Far	Mor	Kamr.	Övr.
3 13 154	Aggressionshämning				
	Underkastelse, tillagsinst.	154	159	164	169
	Självkritik, inåtvänd aggr.	155	160	165	170
	Förskjutn. av aggr.	156	161	166	171
	Ångest eller depr. där aggr. förväntas	157	162	167	172
	Överbeskyddande	158	163	168	173
3 00 046	Σ	46	47	48	49

Σ aggr.hämn.

3 00 050

RELATIONER II

Frekvenser 0-100

Positiva relationer

Kod		Utg. från hero	Ing. mot hero	
		Pos. rel. till	Pos. rel. från	Σ pos. rel. far
3 14 001- -3 14 003	Far	<input type="text" value="01"/>	<input type="text" value="02"/>	<input type="text" value="03"/>
		Pos. rel. till	Pos. rel. från	Σ pos. rel. mor
3 14 004- -3 14 006	Mor	<input type="text" value="04"/>	<input type="text" value="05"/>	<input type="text" value="06"/>
		Pos. rel. till	Pos. rel. från	Σ pos. rel. kamr.
3 14 007- -3 14 009	Kamrater	<input type="text" value="07"/>	<input type="text" value="08"/>	<input type="text" value="09"/>
		Pos. rel. till	Pos. rel. från	Σ pos. rel. flick.
3 14 010- -3 14 012	Flickor	<input type="text" value="10"/>	<input type="text" value="11"/>	<input type="text" value="12"/>
		Pos. rel. till	Pos. rel. från	Σ pos. rel. övr.
3 14 013- -3 14 015	Övriga	<input type="text" value="13"/>	<input type="text" value="14"/>	<input type="text" value="15"/>
		Σ Pos. rel. till	Σ Pos. rel. från	Σ pos. rel.
3 14 016- -3 14 018	Σ Pos. rel.	<input type="text" value="16"/>	<input type="text" value="17"/>	<input type="text" value="18"/>

RELATIONER II

Frekvens 0-100

Negativa relationer

Kod	Utg. från hero Neg. rel. till	Ing. mot hero Neg. rel. från	Σ neg. rel. far
3 14 019— Far -3 14 021	19	20	21
	Neg. rel. till	Neg. rel. från	Σ neg. rel. mor
3 14 022— Mor -3 14 024	22	23	24
	Neg. rel. till	Neg. rel. från	Σ neg. rel. kamr.
3 14 025— Kamrater -3 14 027	25	26	27
	Neg. rel. till	Neg. rel. från	Σ neg. rel. flick.
3 14 028— Flickor -3 14 030	28	29	30
	Neg. rel. till	Neg. rel. från	Σ neg. rel. övr.
3 14 031— Övriga -3 14 033	31	32	33
	Σ Neg. rel. till	Σ Neg. rel. från	Σ neg. rel.
3 14 034— Σ Neg. rel. -3 14 036	34	35	36
			Σ rel.
3 14 037 Σ Rel.			37

FÖRNEKAD RELATION

Kod Frekvens 0-10

3 14 038 Far	<input type="text"/>
3 14 039 Mor	<input type="text"/>
3 14 040 Båda	<input type="text"/>

KONSTELLATION

Kod Frekvens 0–10

3 14 041	Far + mor mot son	<input type="text"/>
3 14 042	Son + mor mot far	<input type="text"/>
3 14 043	Son + far mot mor	<input type="text"/>
3 14 044	Identifiering med odifferentierad grupp	<input type="text"/>
3 14 045	Odifferentierad behandling av far	<input type="text"/>
3 14 046	Odifferentierad behandling av mor	<input type="text"/>
3 14 047	Odifferentierad behandling av båda	<input type="text"/>
3 14 048	Vägrar identifiering	<input type="text"/>

SAMMANFATTNINGSVARIABLER

Kod Skala 1–7

3 15 001	Familjeklimat (kallt – varmt)	<input type="text"/>
3 15 003	Accept. av uppfostr. normer (opp.- acc.)	<input type="text"/>
3 15 004	Uppfostringskonflikter (stora – små)	<input type="text"/>
3 15 005	Rel. mor – son (neg. – pos.)	<input type="text"/>
3 15 006	Rel. far – son (neg. – pos.)	<input type="text"/>
3 15 007	Engagemang i rel. son – mor (litet – stort)	<input type="text"/>
3 15 008	Engagemang i rel. son – far (litet – stort)	<input type="text"/>
3 15 009	Asocialitet hos kamr. (stor – liten)	<input type="text"/>
3 15 010	Beroende av kamr. (stort – litet)	<input type="text"/>
3 15 011	Kamratrelationer (dåliga – goda)	<input type="text"/>
3 15 012	Aggressivitet, djupliggande (stor – liten)	<input type="text"/>
3 15 013	Aggressivitet, nära ytan (stor – liten)	<input type="text"/>
3 15 014	Ångestladdning (stor – liten)	<input type="text"/>
3 15 015	Ångesttolerans (liten – stor)	<input type="text"/>
3 15 016	Jagupplevande (neg. – pos.)	<input type="text"/>
3 15 017	Identifiering (svårigheter – okomplicerad)	<input type="text"/>
3 15 018	Upplevande av positiva affekter (föga – mycket)	<input type="text"/>
3 15 019	Konfliktstyrka (stor – liten)	<input type="text"/>

SAMMANFATTNINGSVARIABLER, forts.

Kod	Skala 1-7	
3 15 020	Kontrollfunktion (dålig - god)	<input type="text"/>
3 15 021	Kontaktfunktion (dålig - god)	<input type="text"/>
3 15 022	Mognad (omogen - mogen)	<input type="text"/>
3 15 023	Psykisk hälsa (sjuk - frisk)	<input type="text"/>
3 15 024	Asocialitetsrisk (stor - liten)	<input type="text"/>

Litteraturförteckning

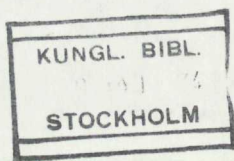
- Abraham, K. Psychoanalytische Studien zur Charakterbildung. Internat. Psychoan. Verlag 1924.
- Ahnsjö, S. Unga Lagöverträdare IV. SOU 1973:49.
- Ainsworth, M.D. Problems of Validation Kap. 14 i Developments in the Rorschach Technique. Vol. I. World Book Company. New York 1954.
- Arieti, S. Psychopathic Personality: Some Views on Its Psychopathology and Psychodynamics. Comprehensive Psychiatry. Vol. 4, No. 5 (october) 1963.
- Armitage, P. Statistical Methods in Medical Research. Blackwell, London 1971.
- Beck, S.J. Rorschach's Test. I. Basic Processes. Grune and Stratton. New York 1961.
- Beck, S.J. Reality, Rorschach and Perceptual Theory. I Rabin, A.I. (Ed.) Projective Techniques in Personality Assessment. Springer Pub. New York 1968.
- Becker, H.S. Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance. New York, London 1963.
- Behn-Eschenburg, H. Behn-Rorschach Tafeln. Verlag Haus Huber. Bern 1920.
- Bellak, L. The Thematic Apperception Test and The Children's Apperception Test in clinical use. Grune & Stratton. New York 1954.
- Bellak, L. ed. Schizophrenia: a review of the syndrome. Lagos Press, New York 1958.
- Bellak, L. The Schizophrenic Syndrome. Grune & Stratton, New York 1969.
- Benjamin, J.D., Ebaugh, F.G. The Diagnostic Validity of the Rorschach Test. Amer. Journ. Psychiat. 1938, 94, sid. 1163-1178.
- Beres, D. Ego Deviation and The Concept of Schizophrenia. The Psychoanalytic Study of The Child. Vol. II. International Universities Press. New York 1956.
- Bettelheim, B. The Children of the Dream. The MacMillan Company. New York 1969.
- Blomberg, D. P.M. beträffande materialets representativitet. Stencil för Klientelundersökningen 1960.
- Blomberg, D. Den svenska ungdomsbrottsligheten. Tredje omarbetade uppl. Natur och Kultur. 1971.
- Blos, P. "The Contribution of Psychoanalysis to the Treatment of Adolescents", Psychoanalysis and Social Work, ed. Marcel Heiman, 232. International Universities Press, Inc., New York 1953.
- Blos, P. On Adolescence. A Psychoanalytic Interpretation. The Free Press. New York 1962.
- Campell, D.T. och Fiske, D.W. Convergent and Discriminant Validation by the Multi-trait-Multimethod Matrix. Psychol. Bull. 1959. 56, sid. 81-105.
- Carlsson, G. Stratifierade medeltalsjämförelser: En populationsmodell. Stencil för Klientelundersökningen. Sept. 1969.
- Carlsson, G. Unga Lagöverträdare II, SOU 1972:76.
- Christiansen, Killingmo och Waal. Personlighetsdiagnostikk med henblik på strukturbeskrivelse. Utkast till begreppssystem. (Stencil) Dr. Nic Waals Institutt, Oslo 1956.
- Cleckley, H. The Mask of Sanity. C.V. Mosley, St. Louis 1964.
- Cronbach, L.J. A Validation Design for Qualitative Studies of Personality. Journ. Consult. Psychol. 1948, 12, sid. 365-374.
- Cronbach, L.J. Pattern Tabulation: a Statistical Method for Analysis of Limited Patterns of Scoring with Particular Reference

- to the Rorschach Test. *Educ. Psychol. Measmt.* 1949. 9. sid. 149–171.
- Cronbach, L.J. and Meehl, P.E. Construct Validity in Psychological Test. *Psychol. Bull.* 1955, No 52.
- Cronbach, L.J.; Rajaratnam, N.; Gleser, G.C. Theory of Generalizability: A Liberalization of Reliability Theory. *The British Journ. of Statistical Psychol.* Vol. XVI: 2 Nov. 1963.
- Draper, N.R. and Smith, H. *Applied Regression Analysis.* John Wiley & Sons Inc. New York 1967.
- Eichler, R.M. A Comparison of the Rorschach and Behn Inkblot Tests. *Journ. Consult. Psychol.* 1951. 15. sid. 185–189.
- Elmhorn, K. Faktisk brottslighet bland skolbarn. *SOU* 1969:1.
- Elmhorn, K. Unga Lagöverträdare I. *SOU* 1971:49 Bil. 2.
- Erikson, E.H. *Childhood and society,* W.W. Norton & Co. Inc. New York 1950.
- Erikson, E.H. *Identity and the Life Cycle.* *Psychol. Issues.* Vol. 1. No. 1. New York 1959.
- Erikson, E.H. *Identity. Youth and Crises.* W.W. Norton & Comp. Inc. Austin Riggs Monograph No. 7. New York 1968, till svenska 1969.
- Eysenck, H.J. *Crime and Personality.* Routledge & Kegan Paul. London 1964.
- Fenichel, O. *The Psychoanalytic Theory of Neuroses.* Routledge & Kegan Paul LTD. London 1946.
- Fiske, D.W. Variability of Responses and the Stability of Scores and Interpretations of Projective Protocols. *Handbook of Projective Techniques,* Kap. 5. Editor B.I. Murstein, Basic Books, Inc. New York, 1965.
- Ford, M. *The Application of the Rorschach Test to Young Children.* Univ. Minn. Inst. Child Welf. Monogr. 1946 nr 23.
- Franér, P. Ett bidrag till studiet av Rorschachtestets tillförlitlighetsproblem. Lic. avhandl. (stencil) Stockholm 1960.
- Freud, A. *The Ego and the Mechanisms of Defense.* 1936. Revised edition 1966. International Universities Press. Inc. New York, till svenska 1969.
- Freud, A. *Assessment of Childhood Disturbances.* *The Psychoanalytic Study of the Child.* 17:149–158. 1962.
- Freud, A. *Normality and Pathology in Childhood. Assessments of Development.* New York. Int. Univ.Press. Inc. 1965, till svenska 1967.
- Freud, A., Nagera, H., Freud, E.W. *Metapsychological Assessment of the Adult Personality. The Adult Profile. The Psychoanalytic Study of the Child,* Vol. XX. 1965, sid. 9–41.
- Freud, S. *Die Traumdeutung.* Verlag Franz Deuticke, Leipzig und Wien 1900.
- Freud, S. *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie.* Verlag Franz Deuticke, Leipzig, Wien 1905.
- Freud, S. *Charakter und Analerotik.* *Psychiatrisch-Neurologische Wochenschrift,* redigiert von Dr. Johannes Bresler, Lublinitz (Schlesien) IX Jahrgang Nr 52. 1908.
- Freud, S. *Zur Einführung des Narzissmus im "Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen",* Band VI, Verlag Franz Deuticke, Leipzig, Wien 1914.
- Gibson, W.A. Three Multivariate Models: Factor Analysis, Latent Structure Analyses and Latent Profile Analysis. *Psychometrica* 24, sid. 151–166. 1959.
- Glueck, S. and E. *Unraveling Juvenile Delinquency.* The Commonwealth Fund. New York 1950.
- Golding W. *Lord of the Flies.* Faber and Faber Ltd, London 1957.
- Gough, M.G. A Sociological Theory of Psychopathy. *Amer. J. Sociol.* 1948, 53, 359–366.
- Griffith, R.M. The Test-retest Similarities of the Rorschachs of Patients without Retention, Korsakoff. *Journ. Proj. Tech.* 1951. 15, sid. 516–525.
- Guettler, K. Concepts covered by the terms "Ego" "Id", and "Superego". As applied today in Psycho-Analytic Theory. *Förlags-huset Norden AB. Malmö* 1971.
- Gulliksen, H. *Theory of Mental Tests.* John Wiley and Sons. New York 1950.
- Hare, R.D. *Psychopathy: Theory and Research.* John Wiley & Sons Inc. New York 1970.
- Harris, J.G.Jr. *Validity: The Search for a constant in a Universe of Variables.* *Rorschach Psychology.* Rickers–Ovsiankina, M.A. ed. J. Wiley & Sons, Inc. New York 1960.
- Harrison, R. *Studies in the Use and Validity of the Thematic Apperception Test with Mentally Disorderd Patients II. A Quantitative Validity Study.* *Charact. and Pers.* 1940. 9. sid. 122–133. (a)
- Harrison, R. *Studies in the Use and Validity of the Thematic Apperception Test with Mentally Disordered Patients. III. Validation by the Method of Blind Analysis.* *Charact. and Pers.* 1940. 9. sid. 134–138. (b)
- Hartman, A.A. *An Experimental Examination of the Thematic Apperception Tech-*

- nique in Clinical Diagnosis. Psychol. Monogr. 1949, 63, 8 (Whole No. 303).
- Hartmann, H. Ego Psychology and the Problem of Adaptation. International Universities Press Inc. New York 1958. Tysk uppl. 1939.
- Hartmann, H. Essays on Ego Psychology. Selected Problems in Psychoanalytic Theory. The Hogart Press and the Institute of Psycho-Analysis. London 1964.
- Hauge, R. Kriminalitet som ungdomsfenomen. Aldus/Bonniers. Stockholm 1971.
- Healy, W. and Bronner, A.F. New Lights on Delinquency and its Treatment. The Institute of Human Relations. Yale University Press New Haven 1936.
- Henry, W.E. och Farley, J. A Study in Validation of the Thematic Apperception Test. Journ. Proj. Techn. 1959, 23. sid. 383-390 (a)
- Henry, W.E. och Farley, J. The Validity of the Thematic Apperception Test in Study of Adolescent Personality. Psychol. Monogr. 1959. 73. No. 17 (b)
- Hertz, M.R. The Reliability of the Rorschach Ink-blot Test. Journ. Appl. Psychol. 1934. 18. sid. 461-477.
- Hirschi, T. and Selvin, H.C. Delinquency Research. An Appraisal of Analytic Methods. The Free Press. New York 1967.
- Holt, R.R. Clinical and Statistical Prediction: A Reformulation and Some New Data. The Journ. of Abnormal and Social Psych. Vol. 56 No. 1, Jan. 1958. sid. 1-12.
- Holtzman, W.H. Validation Studies of the Rorschach Test: Impulsiveness in the Normal Superior Adult. Journ. Clin. Psychol. 1950, 6. sid. 348-351.
- Holtzman, W.H. Objective Scoring of Projective Tests. Objective Approaches to Personality Assessment. Editors Bass. B.M. och Berg, I.A. sid. 119-145, Van Nostrand. New York 1959.
- Holzberg, J.D. Reliability Re-examined. Kap. 13 Rorschach Psychology. Rickers-Ovsiankina, M.A. Ed., J. Wiley & Sons, Inc. New York 1960.
- Humble, K., Settergren, G. Progress Report 1965. Psykologiska avsnittet inom 1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar. Lic. avhandling. Stencil Stockholm 1965.
- Humble, K., Settergren, G. Kap. 8.3 Det psykologiska avsnittet, Unga Lagöverträdare I, Undersökningsmetodik. Brottssdebut och återfall. SOU 1971:49.
- Hunter, M.E. The Practical Value of the Rorschach Test in a Psychological Clinic. Amer. Journ. Orthopsychiat. 1939, 9, sid. 278-294.
- Jacobsson, E. Beitrag zur asozialen Charakterbildung. Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse 1930.
- Jahoda, M. Current Concepts of Positive Mental Health. Monograph Series no 1. Joint Commission. Basic Books. New York 1958.
- Janson, C-G. Juvenile Delinquency in Sweden. Youth and Society. Vol. II, nr 2, sid. 207-231. dec. 1970.
- Jones, E. Über analerotische Charakterzüge. Internat. Zeitschr. f. Psychoan. 5. 1919.
- Jonsson, G. Delinquent boys, their parents and grandparents. Munksgaard Köpenhamn 1967.
- Jonsson, G. Unga Lagöverträdare I. SOU 1971:49, kap. 4.
- Jonsson, G. & Kälvesten, A-L. 222 stockholmspojkar. Almqvist & Wiksell Uppsala 1964.
- Kelley, D.M. Margulies, H., Barrera, S.E. The Stability of the Rorschach Method as Demonstrated in Electric Convulsive Therapy Cases. Rorschach Res. Exch. 1941, 5, sid. 35-43.
- Klopfer, B. et al. Developments in the Rorschach Technique. World Book Company. New York 1954.
- Kris, E. Psychoanalytic Explorations in Art. International Universities Press. New York 1952.
- Krugman, J.I. A Clinical Validation of the Rorschach with Problem Children. Rorschach Res. Exch. 1942, 6, sid. 61-70.
- Kuiper, P.C. Neuroslära. Natur och Kultur. Stockholm 1970.
- Lerner, M. Diskussion om Rorschachmetodens värde; ett försök till vetenskapsteoretisk belysning. Psykologexamensuppsats, Pedagogiska institutionen, Stockholms Universitet 1971.
- Lesche, C. Om psykoanalysens vetenskapsteori. häften för Kritiska studier. Nr 5, årgång 4. 1971.
- Little, K.B. och Shneidman, E.S. Congruencies among Interpretations of Psychological Tests and Anamnestic data. Psychol. Monogr. 1959, 75. No 6.
- Lohmann, H. Psykisk hälsa och mänsklig miljö. Nr 30 i serien "Socialstyrelsen redovisar". Allmänna Förlaget, Stockholm 1972.
- Lövegren, M. Jämförelse mellan kriminella och icke-kriminella pojkars intellektuella förmåga mätt med Terman-Merrill och WISC Performance. Stencil. Stockholm 1964.

- Magnusson, D. Testteori. Almqvist och Wiksell, Stockholm 1966.
- Malmquist, S. Några allmänna synpunkter på den statistiska analysen av undersökningsmaterialet. Kap. 6. Unga Lagöverträdare I. SOU 1971:49.
- McClelland, D.C; Clark, R.A; Roby, T; Atkinson, J.W. The Projective Expression of Needs. IV. The Effect of the Need for Achievement on Thematic Apperception. Journ. Exp. Psychol. 1949. 39. sid 242–255.
- McCord, W. & J. Psychopathy and Delinquency. Grune & Stratton. New York 1956.
- McCord, W. & J. Origins of Crime. A New Evaluation of the Cambridge–Somerville Youth Study. Columbia University Press. New York 1959.
- McCord, W. & J. The Psychopath: An Essay on the Criminal Mind. D. von Nostrand Company Inc. New York 1964.
- Meehl, P.E. Clinical versus Statistical Prediction. University of Minnesota Press. Minneapolis 1954.
- Michaels, J.J., Pierce Stiver, I. The Impulsive Psychopathic Character according to the Diagnostic Profile. The Psychoanalytic Study of the Child. Vol. XX, 1965. sid. 124–141.
- Morrisson, D.F. Multivariate Statistical Methods. McGraw Book Company. New York 1967.
- Murstein, B.I. Theory and Research in Projective Techniques (emphasizing the TAT). John Wiley and Sons, Inc. New York 1963.
- Murstein, B.I. editor Handbook of Projective Techniques. Basic Books. New York 1965.
- Mårdberg, B. Statistiska klassificeringsmetoder med specifika tillämpningar inom arbetspsykologin. Stockholm 1966. Stencil.
- Mårdberg, B. Latent profilanalys (LPA) (stencil). Personaladministrativa Rådet, forskningsavd. 6.3.1967.
- Mårdberg, B. Dimensionsanalys för beteendevetare. Personaladministrativa Rådet. Stockholm 1969.
- Nunnally, J.C. Psychometric Theory. McGraw–Hill Book Company. New York. 1967.
- Olofsson, B. Vad var det vi sa! Om kriminellt och konformt beteende bland skolpojkar. Utbildningsförlaget. Stockholm 1971.
- Olofsson, B. Unga Lagöverträdare III. SOU 1973:25.
- Olweus, D. Prediction of Aggression. (On basis of a projective test) Scandinavian Test Corporation. Stockholm 1969.
- Osiris II: OS users manual, Ann Arbor. University of Michigan, 1971.
- Owen, D.B. Handbook of Statistical Tables. Addison–Wesley Publishing Company Inc. London 1962.
- Palmer, J.O. A Note on the Intercard Reliability of the TAT. Journ. Consult. Psychol. 1952. 16. sid. 473–474.
- Persson, L.G.W. Den dolda brottsligheten. 1972. Stencil.
- Piotrowski, Z.A. Perceptanalysis. The Macmillan Co. New York 1957.
- Quay, H. Juvenile Delinquency. Research and Theory. Van Nostrand & Reinhold. New York 1965.
- Radnitzky, G. Contemporary Schools of Metascience. Akademiförlaget, Göteborg 1970.
- Rapaport, D. The Theory of Ego Autonomy, A Generalization. Bull. of the Menninger Clin. New York 1958.
- Rapaport, D. A Historical Survey of Psychoanalytic Ego Psychology. Psychol. Issues. Vol. 1, No. 1. sid. 5–17. New York 1959.
- Rapaport, D. The Structure of Psychoanalytic Theory. A Systematizing Attempt. Psych. Issues Vol. II. No 2. Int. Univ. Press, Inc. 1960.
- Rapaport, D. och Gill, M. The Points of View and Assumptions of Metapsychology. Int. J. of Psychoanalysis 1959. Vol. XI, 3–4.
- Redl, F. and Wineman, D. Children who hate. The Free Press. New York 1951.
- Reich, W. Der Triebhafte Charakter. Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1925.
- Reich, W. Character Analysis. Orgone Institute Press. New York 1949. (Tysk uppl. 1933)
- Resjö, U. Ericametoden. Undersökning av tillförlitlighetsproblem genom jämförelser med Rorschachtestet och multivariat analys. Lic.-avhandl. i psykologi. Uppsala 1971.
- Robins, L.N. Deviant Children Grown Up. William & Wilkins, Baltimore 1966.
- Rorschach, H. Psychodiagnostik. 1921. Verlag Hans Huber, Bern 1948. (6:e uppl.)
- Rosenfeld, H.M. Delinquent Acting-out in Adolescent Males and the Task of Sexual Identification. Smith College Studies in Social Work. Vol. XL nr 1, sid. 1–29. Nov. 1969.
- Schachtel, E.G. Experiential Foundations of Rorschach's Test. Basic Books Inc. Pub-

- lishers New York/London, 1966.
- Schafer, R. Psychoanalytic Interpretation in Rorschach Testing. Theory and Application. Grune & Stratton. New York 1954.
- Schafer, R. Projective Testing and Psychoanalysis. International Universities Press Inc. New York 1967.
- Schalling, D. Contributions to the Validation of some Personality Concepts. Stockholm 1970.
- Schalling, D. och Rosén, A.-S. The Porteus Maze differences between psychopathic and non-psychopathic criminals. British Journ. of Social and Clinical Psychology. 7. sid. 224-228. 1968.
- Schalling, D. och Rosén, A.-S. A note on Porteus Q-score and the construct of psychopathy. Reports from the Psychological Laboratories, The University of Stockholm. No 307. 1970.
- Shapiro, D. A Perceptual Understanding of Color Response. Rorschach Psychology. Kap. 7. Editor: M.A. Rickers-Ovsiankina. John Wiley and Sons, Inc. New York 1960.
- Shapiro, D. Neurotic Styles. Basic Books, Inc. Publishers. New York 1965.
- Singer, J. The Behn-Rorschach Inkblots: a Preliminary Comparison with the Original Rorschach Series. Jour. Proj. Tech. 1952, 16. sid. 238-245.
- Stone, H.K., and Dellis, N.P. An Exploratory Investigation into the Levels Hypothesis. Journal of Projective Techniques. 1960. 24, sid. 333-340.
- Sveri, K. Kriminalitet og alder. Uppsala 1960.
- Swift, J.W. Reliability of Rorschach Scoring Categories with Preschool Children. Child Developm. 1944. 15. sid. 207-216.
- Technical Recommendations for Psychological Tests and Diagnostic Techniques. Supplement to Psychol. Bull., 1954, 51. No 2, Part 2.
- Törnqvist, G.-L. En undersökning av Rorschachsvar från 420 barn, 9 och 13 år gamla. Lic.avhandl. Stockholm 1965.
- Werner, B. Socialgruppsfördelning vid självdeklarerad brottslighet. Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab. 59 Årgang. 3. Hefte sid. 191-215. 1971.
- Vernon, P.E. The Rorschach Ink-blot Test. II. Brit. Jour. Med. Psychol. 1933. 13. sid. 179-205.
- Vernon, P.E. The Significance of the Rorschach Test. Brit. Journ. Med. Psychol. 1935. 15. sid. 199-217.
- Williams, O. and Grizzle, J.E. Analysis of Contingency Tables Having Ordered Response Categories. Journal of American Statistical Association March 1972, Volume 67, Number 337 sid. 55-63.
- Zubin, J., Eron, L., Sultan, F. A Psychometric Evaluation of the Rorschach Experiment. Am. Journ. Orthopsychiatry. Oct. 1956.
- Zuckerman, M., Persky, H., Eckman, K.M., Hopkins, T.R. A Multitrait Multimethod Measurement Approach to the Traits (or States) of Anxiety, Depression and Hostility. Journ. Proj. Techn. 1967, 31, sid. 39-48.
- Zulliger, H. Einführung in den Behn-Rorschach-Test. Verlag Haus Huber. Bern. 1941.
- 1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar. Unga Lagöverträdare I. Undersökningsmetodik. Broddsdebut och återfall. SOU 1971:49.

Kronologisk förteckning

1. Orter i regional samverkan. A.
 2. Ortsbundna levnadsvillkor. A.
 3. Regionala prognoser i planeringens tjänst. A.
 4. Ortsbundna produktionskostnader. A.
 5. Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande. U.
 6. Förenklad konkurs m. m. Ju.
 7. Barn- och ungdomsvård. S.
 8. Rättegången i arbetsvister. A.
 9. Samhälle och trossamfund. Sammanställning av remissyttranden över betänkanden av 1968 års beredning om stat och kyrka. U.
 10. Data och näringspolitik. I.
 11. Svensk industri. Delrapport 1. I.
 12. Svensk industri. Delrapport 2. I.
 13. Svensk industri. Delrapport 3. I.
 14. Svensk industri. Delrapport 4. I.
 15. Sänkt pensionsålder m. m. S.
 16. Neutral bostadsbeskattning. Fi.
 17. Solidarisk bostadspolitik. B.
 18. Solidarisk bostadspolitik. Bilagor. B.
 19. Högskoleutbildning. Läkarutbildning för sjuksköterskor. U.
 20. Förslag till skatteomläggning m. m. Fi.
 21. Markanvändning och byggande. B.
 22. Vattenkraft och miljö. B.
 23. Reklam V. Information i reklamen. U.
 24. Förslag till hamnlag. K.
 25. Fri sterilisering. Ju.
 26. Motorredskap. K.
 27. Mindre brott. Ju.
 28. Räntelag. Ju.
 29. Att utvärdera arbetsmarknadspolitik. A.
 30. Jordbruk i samverkan. Jo.
 31. Unga lagöverträdare V. Ju.
-

Statens offentliga utredningar 1974

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Förenklad konkurs m. m. [6]
- Fri sterilisering. [25]
- Mindre brott. [27]
- Räntelag. [28]
- Unga lagöverträdare V. [31]

Socialdepartementet

- Barn- och ungdomsvård. [7]
- Sänkt pensionsålder m. m. [15]

Kommunikationsdepartementet

- Förslag till hamnlag. [24]
- Motorredskap. [26]

Finansdepartementet

- Neutral bostadsbeskatning. [16]
- Förslag till skatteomläggning m. m. [20]

Utbildningsdepartementet

- Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande. [5]
- Samhälle och trossamfund. Sammanställning av remissyttranden över betänkanden av 1968 års beredning om stat och kyrka. [9]
- Högskoleutbildning. Läkarutbildning för sjuksköterskor. [19]
- Reklam V. Information i reklamen. [23]

Jordbruksdepartementet

- Jordbruk i samverkan. [30]

Arbetsmarknadsdepartementet

- Expertgruppen för regional utredningsverksamhet. 1. Orter i regional samverkan. [1] 2. Ortsbundna levnadsvillkor. [2] 3. Regionala prognoser i planeringens tjänst. [3] 4. Ortsbundna produktionskostnader. [4]
- Rättegången i arbetsvister. [8]
- Att utvärdera arbetsmarknadspolitik. [29]

Bostadsdepartementet

- Boende- och bostadsfinansieringsutredningarna. 1. Solidarisk bostadspolitik. [17] 2. Solidarisk bostadspolitik. Bilagor. [18]
- Markanvändning och byggande. [21]
- Vattenkraft och miljö. [22]

Industridepartementet

- Data och näringspolitik. [10]
- Industristrukturutredningen. 1. Svensk industri. Delrapport 1. [11] 2. Svensk industri. Delrapport 2. [12] 3. Svensk industri. Delrapport 3. [13] 4. Svensk industri. Delrapport 4. [14]

